

DE IURIS PERITORUM MERITIS 16.

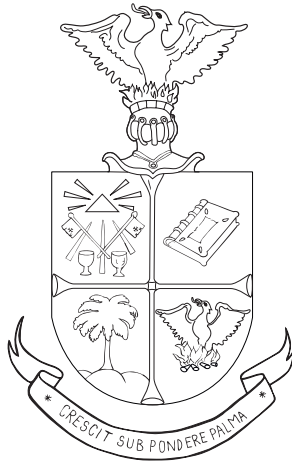
65

STUDIA IN HONOREM
GYÖNGYI HARSÁNYI

DE IURIS PERITORUM MERITIS 16.

65

STUDIA IN HONOREM
GYÖNGYI HARSÁNYI

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Budapest, 2021

A kötet szerzői:

Barta Judit – Birher Nándor – Boóc Ádám – Domokos Andrea – Fazekas Judit
Homicskó Árpád Olivér – Jakab Éva – Kiss Patrik – Kókai-Kunné Szabó Ágnes
Korom Ágoston – Kun Attila – Lévay Miklós – Miskolczi-Bodnár Éva
Miskolczi-Bodnár Péter DI – Miskolczi Bodnár Péter
Papp Tekla – Stenpien Erik – Stipta István – Szuchy Róbert
Udvary Sándor – Ujváriné Antal Edit

Szerkesztette:

Miskolczi-Bodnár Péter – Homicskó Árpád Olivér – Szuchy Róbert

Olvasószerkesztő:

Nagy Lenke

© Szerzők, 2021

ISSN 1789-0896

ISBN 978-615-5961-72-4

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Miskolczi-Bodnár Péter dékán

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

TARTALOMJEGYZÉK

Köszöntő	9
Prof. Dr. Miskolczi-Bodnárné Dr. Harsányi Gyöngyi Melinda egyetemi docens tudományos tevékenysége 1984-2020.	13
Barta Judit A kiegészítő nyugdíjintézmények és a pénzügyi befektetések kapcsolata	39
Birher Nándor Minden valóságos élet: találkozás; minden kereskedelmi jog: kapcsolat	55
Boóc Ádám A garanciaszerződés néhány súlyponti kérdése hatályos polgári törvénykönyvünk szabályai alapján	63
Domokos Andrea Kriminológiai kísérletezések és sikerek Magyarországon egy évszázaddal ezelőtt	73
Fazekas Judit A feltörekvő technológiák, a mesterséges intelligencia és a fogyasztóvédelmi jog	81
Homicskó Árpád Olivér Az egyházak szociális gondoskodásának szerepe a szociális ellátások nyújtására tekintettel	97
Jakab Éva Oktatási társaság?	103
Kiss Patrik A bennfentes kereskedelem büntetőjogi szabályozása	111
Kókai-Kunné Szabó Ágnes Az új génkezelési technikák uniós jog szerinti jogállása	121

Korom Ágoston	
	Ingyatlanok restitúciójával kapcsolatban segítségül hívható-e az uniós jog? ..129
Kun Attila	
	A nem pénzügyi jelentéstétel Európai Unió diskurzusa és szabályai – munkajogi perspektívából139
Lévay Miklós	
	A vállalati bűnözésről, egy hazai kutatás alapján153
Miskolczi-Bodnár Éva	
	A zöldkötvény, mint a zöld gazdasági átmenet finanszírozási eszköze161
Miskolczi-Bodnár Péter	
	A zöld közbeszerzési eljárás és annak hatása az útépitőiparra171
Miskolczi Bodnár Péter	
	A fogyasztók és a befektetők szerződéskötést megelőző tájékoztatása179
Papp Tekla	
	Közjog okozta magánjogi „gubancok”?197
Pókecz Kovács Attila	
	A területi közigazgatás napóleoni modellje205
Stenpien Erik	
	A csehszlovák legfelsőbb közigazgatási bíróság 1918–1939 Között213
Stipta István	
	Szilágyi Dezső bírósági igazgatási reformjai231
Szuchy Róbert	
	Az intelligens fogyasztásmérőkre vonatkozó egyes adatvédelmi és adatbiztonsági kérdések áttekintése239
Udvary Sándor	
	A szenzorális érzékelés egyes jogi kérdései249
Ujváriné Antal Edit	
	Kényszerű alanyváltozást eredményező jogi helyzetek a társasági jogviszonyokban257

KÖSZÖNTŐ

Jeles jubileumi ünnepek, születésnapok – olyan sarokkövek az ember életében, amelyek feltétlen megállásra késztetnek bennünket. Megelevenedik előttünk megannyi múltbeli történet, de valljuk meg, boldogan tekintünk előre, reménykedve szövegetünk újabb és újabb terveket, mert az a jövőt, a tartalmas életet jelenti.

Bizonyára így van ezzel Dr. Miskolczi-Bodnárné Dr. Harsányi Gyöngyi is, akit születésnapján köszöntünk az ünnepi kötettel. Múltban való merengésében, talán elsőként az az időszak jut eszébe, amikor az álomból erős elhatározás lett, s az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán tett sikeres felvételi vizsga örökre megpecsételte hivatásában...

Színes és tartalmas oktatói és kutatói munkáját a jelenben a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán is kamatoztatja. Azok közé az oktatók közé tartozik, aki időt és fáradságot nem kímélve, a kötelező penzumon túl is áldozatos és odaadó munkával segíti a hallgatókat eligazodni a jogtudomány olykor kifürkészhetetlennek tűnő rejtelmeiben. Abban a néhány évben, amióta karunkon is tanít, kollegálisan is számtalanszor megtapasztaltuk azt az üde és kedves kisugárzást, amely személyiségéből ered. Köszönet mindezzért!

S azért is, hogy folyton tervez, folyton előre néz, a holnap felé. Mindig azt keresi, hogyan lehet valamit jobbra, szebbé tenni. Mindig az alkalmat, a lehetőséget keresi, hol van a legnagyobb szűkség a munkájára.

Kedves Docens Asszony! Kedves Gyöngyi! Isten éltesen! Adjon még számos évet szeretetben, békeességben és a szolgálat ezer fajta lehetőségében! Vörösmarty Mihály szavaival köszöntünk: „Szólj, gondoldj, tégy jót, s minden szó, gondolat és tett tiszta tükröként fog visszamosolyogni rád!”

Dr. Miskolczi-Bodnárné Dr. Harsányi Gyöngyi Melinda egyetemi docens asszonyt régebbi és mai kollégái, barátai, családtagjai és egy tanítványa köszöntik születésnapja alkalmából az ünnepi kötettel.

Harsányi Gyöngyi az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának nappali tagozatán végzett 1980-ban, 1983-ban szakvizsgázott, 1994-ben értékpapír és tőzsdejogi szakmai vizsgabizonyítványt, 1997-ben külkereskedelmi szakjogász diplomát szerzett. „A befektetési szolgáltatások kötelmi jogi aspektusai” című PhD értekezését megvédve, summa cum laude minősítésű doktori oklevelet szerzett. 1993-ban Krakóban az American Bar Assotiation és a Jagelló Egyetem által szervezett „Joint Venture” képzés, Firenzében az European University Institute által szervezett „Law of European Integration” kurzus hallgatója volt.

Oktató tevékenysége négy jogi karhoz is köti.

1984 és 2000 között tanított a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán, először a Polgári jogi Tanszék, majd a Kereskedelmi jogi Tanszék oktatójaként. Fő

területe az értékpapírjog, a társasági jog és a kötelmi jog, de részt vett csődjogi, versenyjogi és fogyasztóvédelmi jogi stúdiumok oktatásában is az osztatlan jogász képzés keretében. A cégjog és a társasági jogi alapjait az Igazságügyi Igazgatási Alapszak és a Munkaügyi és Társadalombiztosítási Igazgatási Alapszak főiskolai hallgatóival is megismertette. A Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar mesterhallgatói számára a Gazdasági jog című tárgy előadásait tartotta. Előadásokat tartott a Jogi asszisztens képzés keretében is. A Miskolci Egyetem Európai Tanulmányi Központja oktatási programjának résztvevőjeként 1998-tól 2008-ig több alternatív tárgyat jegyzett, többek között a nemzetközi összehasonlító értékpapírjogi kollokviumot.

Részt vett posztgraduális kurzusok keretében folyó képzési munkában is. Oktatott, vizsgáztatott és szakdolgozatokat konzultált többek között a jogi szakokleveles közgazdász képzés, a jogi szakokleveles mérnökképzés keretében. Háromféle szakjogász képzésben is oktatott Miskolcon: a Biztosítási szakjogász, a Külkereskedelmi szakjogász és a Társasági szakjogász képzés keretében tartott előadásokat. Az ELTE-én szervezett tőkepiaci szakjogász képzésnek is oktatója volt.

Pályája kezdetétől nagy jelentőséget tulajdonít az oktatói munka elősegítését célzó egyetemi tankönyvek és egyetemi jegyzetek elkészítésének és folyamatos hatályosításának. Ennek keretében 9 önálló könyvet és 108 könyvfejezetet jegyez.

Részt vett az ügyvédjelöltek oktatásában értékpapírjog és a társasági jog témakörben.

A tehetséggondozás, a TDK és OTDK dolgozatok konzultálása fontos szerepet játszott munkájában. Az általa felkészített hallgatók közül többen szereztek OTDK I. helyezést és különdíjat. Konzulensi tevékenységéért 2013-ban a XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia elismerő oklevélben, 2014-ben pedig a Miskolci Egyetem Kiváló Konzulensi Oklevélben részesítette. Egyetemi oktatói munkája során a Miskolci Egyetemen 2008-ban Pro Facultate Iuris Prudentiae elismerésben, 2014-ben pedig Signum Aureum Facultatis kitüntetésben részesült. A Miskolci Egyetem hallgatói „Tiszteletbeli évfolyamtárs” címmel járó aranygyűrűt adományoztak számára.

Miskolci oktató tevékenysége mellett tanított a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán, ahol a kereskedelmi jog tárgy oktatásában vett részt.

2016 óta tanít a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Kereskedelmi jogi és Pénzügyi jogi Tanszékén, ahol kereskedelmi jogi szemináriumokat vezet és értékpapírjogi előadásokat tart. Szemináriumi csoportjainak hallgatói megismerhették sok segítséget nyújtó és sokat követelő oktatásmódszertanát. A társaságok vezető tisztségviselőinek felelőssége témakörben a Jogtudományi Doktori Iskola hallgatóit is oktatja.

A kötet megjelenése idején Harsányi Gyöngyi egyedül a KRE ÁJK oktatójaként tevékenykedik.

Kutató tevékenységének fő területe az értékpapírjog, a társasági jog és a kötelmi jog, utóbbin belül is főként a kereskedelmi szerződések és a felelősség témakörében folytatott kutatásokat. Már a rendszerváltást megelőzően szorgalmazta a hazánkban

újdonságnak számító jogterületek modernizálását és kritikus szemmel vizsgálta az újabb és újabb jogszabályokat. Az 1990-es években a magyar jog korszerűsítésére irányuló jogharmonizációs tevékenység keretében készített tanulmányokat. A British Know How Fund által támogatott Hungarian-English Academic Link kis számú magyar résztvevőinek egyikeként „research fellow” státuszban rendszeresen folytatott kutatásokat Angliában, a Warwick Egyetemen. Később érdeklődése a tőkepiaci folyamatok felé fordult, a bennfentes kereskedelem, a befektetési szerződések, a tőzsdei tevékenység különösen sokat foglalkoztatták. A tankönyveken, egyetemi jegyzeteken és ezek fejezetein túl 88 tudományos publikációja jelent meg szakmai folyóiratokban és tanulmánykötetekben. Az értékpapírjog legjelentősebb hazai művelőjévé vált.

Az egyetemi oktató és kutató munka mellett 2018-ig – majdnem harminc éven át – ügyvédi tevékenységet is folytatott.

Két felnőtt gyermek édesanyja. Lánya dr. Miskolczi-Bodnár Éva jogász, az Igazságügyi Minisztérium EU Jogi Megfelelésvizsgálati Főosztály tanácsosaként dolgozott, jelenleg jogi szakdiplomata Brüsszelben. Fia a Budapesti Műszaki Egyetemen szerzett építőmérnöki diplomát követően, a Technische Universität Wien mesterszakos (Masterstudium Bauingenieurwissenschaften) hallgatójaként végzett és az ÖBB gyakornokaként dolgozik.

a Szerkesztők

**Prof. Dr. Miskolczi-Bodnár Dr. Harsányi Gyöngyi Melinda egyetemi docens
tudományos tevékenysége 1984-2020.
(a közlemények Harsányi Gyöngyi név alatt jelennek meg)
ME ÁJK Civilisztikai Tudományok Intézete
Kereskedelmi Jogi Tanszék**

I. PhD értekezés

A befektetési szolgáltatások kötelmi jogi aspektusai 2012.

II. Az értekezés témájához kapcsolódó közlemények

1. HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírügyletek a befektetési szolgáltatások körében. In: *Gazdaság és Jog* 1995. 3-8. p.
2. HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési jellegű szerződések kötelmi jogi elemzése. In: *Gazdaság és Jog* 1997/3. 3-6. p.
3. HARSÁNYI Gyöngyi: Insider trading in the Hungarian and German law. In: *SECTIO Juridica et politica Miskolc*, 1997.
4. HARSÁNYI Gyöngyi: A bennfentes kereskedelem szabályozása hatályos jogunkban a vonatkozó közösségi irányelv tükrében. In: *Gazdaság és Jog* 1998/2.15-18. p.
5. HARSÁNYI Gyöngyi: A jogharmonizáció helyzete a magyar értékpapírjogban. In: *SECTIO Juridica et politica Miskolc*, 1999. 89-95. p.
6. HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési társaságok. In: *Speciális társaságok*. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter A könyv további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Kézikönyv Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1999.197-221. p.
7. Securities and investments. In: *A la découverte des Cultures Hongroise. Thémes développés dans le site web www.cecomm.co.uk/socrates* 1999.
8. HARSÁNYI Gyöngyi: Trade of Securities. In: *MICROCED University of Miskolc Innovation and Technology Transfer Centre kiadványa Miskolc*, 2001. 61-67. p.
9. HARSÁNYI Gyöngyi: Securities and Investments in Hungary. Európai Unió Socrates program „Á la découverte des Cultures Hongroise, Tcheque et Roumaine”

című projektjének eredményeként www3.europole.u-nancy.fr 2001.

10. HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési szerződések In: Értékpapírok és ügyletek a magyar tőkepiacon. Önálló egyetemi jegyzet és jogszabálygyűjtemény. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 338. p.
11. HARSÁNYI Gyöngyi: A magyar jogharmonizáció egy évtizede az értékpapírjogban (1990–2000.). In: SECTIO Juridica et politica Miskolc 2002. 479-509. p.
12. HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírjogi jogharmonizáció helyzete. In: Csatlakozás – jogközelítés. Az *acquis communautaire* adaptálása a magyar jog és intézményrendszerbe Szerkesztők: Fazekas Judit – Asztalos Zsófia – Sós Gabriella. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 2003. 193-225. p.
13. HARSÁNYI Gyöngyi: A szolgáltatások szabad áramlásának kérdései a befektetés szolgáltatások körében. In: Az uniós csatlakozás hatása a letelepedés és a szolgáltatások szabad áramlása körében. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2005. 57-68. p.
14. HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési szolgáltatási szerződés. In: Az értékpapírok és az értékpapírügyletek joga Önálló egyetemi jegyzet. Protestáns Jogi Oktatásért Alapítvány Kiadó, Budapest 2009. 86-92. p.
15. HARSÁNYI Gyöngyi: A szerződési szabadság módosult érvényesülése a befektetési szolgáltatási szerződés körében. In: Javítandó és jobbítandó elemek a PTK. kodifikációjában. Miskolci Konferenciák 2011. tanulmánykötet. Novotni Kiadó Miskolc, 2012. 59-69. p.

III. Tudományos közlemények

1. *Tanulmánykötetekben megjelent közlemények*

1. HARSÁNYI Gyöngyi: A kötvény gazdasági szerepe és jelentősége a piacgazdaság kialakításában. In: Ünnepi tanulmányok a Miskolci Jogi Kar fennállásának 10. évfordulója tiszteletére Miskolc, 1991. 135-143. p.
2. HARSÁNYI Gyöngyi: A részvény és a benne megtestesülő tagsági jogok az új társasági törvényben. A magánjogi kodifikáció eredményei. Tanulmánykötet. Miskolci Konferenciák 2006-2007. Novotni Kiadó Miskolc, 2008. 21-38. p.
3. HARSÁNYI Gyöngyi: A jelzáloghitelezés egyes kérdései. In: Bank- és hitelviszonyok.

Kodifikációs tanulmányok az új Ptk. születése kapcsán Tanulmánykötet. Miskolci Konferenciák 2008. Novotni Alapítvány Kiadó Miskolc, 2009. 122-130. p.

4. Ujváriné dr. Antal Edit – Dr. Kovács István – Dr. Barta Judit – Dr. HARSÁNYI Gyöngyi: Egyes magántársaságok társasági jogi szabályozásának közjogi többlétszabályai In: Ünnepi tanulmányok Balásházy Mária tiszteletére. Budapesti Corvinus Egyetem Kiadó 2010. 38-71. p.

5. HARSÁNYI Gyöngyi: A letét szabályainak változásai. A gyűjtötletét megjelenése a PTK-ban. In: Kodifikációs tanulmányok a polgári jog és a polgári eljárásjog témakörében. Tanulmánykötet. Novotni Alapítvány Miskolc 2011.113-123. p.

6. HARSÁNYI Gyöngyi: Az érvénytelenség speciális szabályozása az értékpapírjog területén. In: Ünnepi tanulmányok Kecskés László professzor 60. születésnapja tiszteletére (szerkesztő: Nochta Tibor – Fabó Tibor – Márton Mária) Kódex Kft., Pécs, 2013. 255-264. p.

7. HARSÁNYI Gyöngyi: Speciális adásvételi formák a részvények körében. In: Kúpna Zmluva- História a súčasnost I. (szerk.: Erik Stenpien). Univerzita Pavla Jozefa Safárika v Kosiciach, Kosice, 2013. 166-182. p.

8. HARSÁNYI Gyöngyi: A saját részvény szabályozásának változásai. In: „Megújulás a jogi személyek szabályozásában” tanulmányok az új Ptk. köréből. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Patrocinium Kiadó Budapest, 2014.

9. HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok szabályozásának sajátosságai az új magyar Ptk. tükrében. In: A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken c. tanulmánykötet Vajdasági Magyar Tudományos Társaság Újvidék, 2014. 271-287. p.

10. HARSÁNYI Gyöngyi: A forgatmány szerepe az értékpapírok adásvétellel történő átruházása körében. In: Kúpna Zmluva – História a súčasnost II. (szerk.: Erik Stenpien) Univerzita Pavla Jozefa Safárika v Kosiciach, Kosice, 2014. 76-88. p.

11. HARSÁNYI Gyöngyi: A megbízási szerződés szabályainak sajátos érvényesülése a befektetési ügyletek körében. In: Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapja alkalmából. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztésért és Lícium-Art Kiadó Miskolc, 2015. 234.250. p.

12. Harsányi Gyöngyi: Az értékpapírjog szabályozásának fejlődése az elmúlt két évtizedben. In: In Memoriam Novotni Zoltán Tanulmánykötet Novotni Alapítvány Kiadó, Miskolc 2015. 43-55. p.

13. HARSÁNYI Gyöngyi: A fokozott felelősségi formula kiiktatása az új Ptk-ból. In: Decem anni in Europaea Unione III. Civilisztikai Tanulmányok Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc 2015. 43-53. p.

14. HARSÁNYI Gyöngyi: A haszonbérleti szerződés „rég-új” szabályai az új magyar Polgári Törvénykönyvben. In: A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2014 c. tanulmánykötet Vajdasági Magyar Tudományos Társaság Újvidék, 2015. 236-247. p.

15. HARSÁNYI Gyöngyi: Az üzletrész átruházás egyes kérdései. In: A tulajdonátruházás összehasonlító kereskedelmi és üzleti jogi kérdései (Szerk.: Erik Stenpien – Miskolci Bodnár Péter) Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Patrocinium Kiadó Budapest, 2015. 152-163. p.

16. HARSÁNYI Gyöngyi: The modern regulation of investment service in Hungarian law. In: Aktuális kérdések és európai válaszok a jog és igazságszolgáltatás területén Romániában és Magyarországon. Universitatea din Oradea Facultatea DEDREPT és a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kiadásában 2016. 80-88. p.

17. HARSÁNYI Gyöngyi: A szerzői és iparjogvédelmi jogok gyakorlására irányuló szerződések a Ptk.-ban – Társasági szerződés és jogbérleti szerződés. In: A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2014 c. tanulmánykötet Vajdasági Magyar Tudományos Társaság Újvidék, 2016. 243-257. p.

18. HARSÁNYI Gyöngyi: A kölcsönszerződés alapján kiállított váltó érvényesítésének egyes kérdései. In: The loan or usury? Compulsory enforcement of judgment – historical and law foundations and problems of application practice I. (szerk.: Terézia Hisemová) Univerzita Pavla Jozefa Safárika v Kosiciach, Kosice, 2017. 103-117. p.

19. HARSÁNYI Gyöngyi: A közraktározási jogviszonyban érvényesülő letéti felelősség sajátos vonásai. In: Sectio Juridica et Politica Tomus XXXV. Miskolc University Press 2017. 248-265. p.

20. HARSÁNYI Gyöngyi: Az egyes részvényfajták szabályozásának fejlődése a magyar jogrendszerben. In: 60 Studia in Honorem Péter Miskolczi-Bodnár (szerk.: Homicskó Árpád Olivér – Szuchy Róbert) Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017. 261-270. p. ISBN 978-963-9808-80-5, ISSN 1789-0896

21. HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési vállalkozások felszámolásának, reorganizációjának szabályozása. In: A fizetésektelenség aktuális jogi problémái nemzetközi kitekintéssel Patrocinium, Budapest, 2018. 299-313. p. ISBN 978-963-413-224-0

22. HARSÁNYI Gyöngyi: A szerződési szabadság, mint polgári jogi alapelv érvényesülésének és a közjogi szabályozás dominanciájának együtthatása a befektetési szerződések körében. In: *Studia in Honorem József Szalma* (szerk.: Boóc Ádám – Homicskó Árpád Olivér – Szuchy Róbert) Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2018. 261-274. p. ISBN 978-963-9808-98-0, ISSN 1789-0896

23. HARSÁNYI Gyöngyi: A közvetítők szabályozásának speciális vonásai a befektetési ügyletek körében. A biztosításközvetítés és a befektetesközvetítés szabályozásának kapcsolódási pontjai. In: *Biztosítás több szem-szögeből* Ünnepi kötet Ujváriné dr. Antal Edit c. egyetemi docens 65. születésnapja tiszteletére Novotni Alapítvány és Patrocinium Kft. Miskolc-Budapest, 2019. 19-29. p. ISBN 978-963-413-257-8

24. HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírjog fejlődésének főbb állomásai 1998-2018.. In: *Gazdaság és Jog, Húsz év jogalkotási fejleményei a civilisztika tükrében*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2019., 163-175. p. ISBN 978-615-5961-09-0, ISSN 2063-4757

25. HARSÁNYI Gyöngyi: A személyegyesítő és a tőkeegyesítő társaságok határvonalainak oldódása. In: *70 Studia in Honorem Fábíán Ferenc De Iurem Peritorum Meritisz 13..* Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK. Budapest, 2019. 195-205. p. ISSN 1789-0896, ISBN 978-615-5961-22-9

26. HARSÁNYI Gyöngyi: A befektetési szolgáltatások szabályozásának fejlődési íve az uniós csatlakozástól napjainkig. In: *Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkat követő hazai és európai jogfejlődés Tanulmánykötet* (Szerk.: Miskolczi-Bodnár Péter) Wolters Kluwer Hungary Kft. Kiadó, Budapest, 2020. 136-163. p. ISBN 978 963 295 944 3

2. Cikkék, tanulmányok

1. HARSÁNYI Gyöngyi: Verseny – Tárgyalás. Társszerző: Miskolczi-Bodnár Péter. In: *Jogtudományi Közlöny* 1985/6. 356-360. p.

2. HARSÁNYI Gyöngyi: Felhívás és felelősség versenytárgyalás során. Társszerző: Miskolczi-Bodnár Péter. In: *Magyar Jog* 1986/3. 250-254. p.

3. HARSÁNYI Gyöngyi: Az új vállalatirányítási formák működésének gyakorlati tapasztalatai és a szervezeti reformok továbbvitele. Társszerző: Miskolczi-Bodnár Péter. In: *Jogász Szövetségi Értekezések* Budapest, 1989/1. 62-116. p.

4. HARSÁNYI Gyöngyi: A kisajátítás. In: GT füzetek Tulajdonviszonyok – Tulajdonjog Budapest, 1990. 67-71. p.
5. HARSÁNYI Gyöngyi: A jogutódlás, mint sajátos szerződést módosító jogi tény a társaságokban. Társ szerzők: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. In: Magyar Jog 1991/ 4. 223-231. p.
6. HARSÁNYI Gyöngyi: Az újítás hatályos magyar szabályozása. In: Acta Iuridica Miskolc, 1995.
7. HARSÁNYI Gyöngyi: A fogyasztói hitelezés Magyarországon (egy EU Direktíva tükrében). In: Gazdaság és jog 1995/4.
8. HARSÁNYI Gyöngyi: Assistance for Consumer Protection Legislation in Hungary Társ szerzők: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Edition: Francoise Domon-Naert Louvain - la Neuve 1995.
9. HARSÁNYI Gyöngyi: A közraktári szerződés vegyes szerződés jellege. In: Gazdaság és jog 1996/3. 13-17. p.
10. HARSÁNYI Gyöngyi: A bankkártyák és az alapjukat képező szerződéses viszony sajátosságai. In: Gazdaság és jog 1996/10. 10-13. p.
11. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági törvény vezető tisztségviselőkre vonatkozó szabályozásának változásai az elmúlt évtizedben. In: Emlékkönyv – In memoriam Novotni Zoltán. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2003. 91-115. p.
12. HARSÁNYI Gyöngyi: A logisztika és a kereskedelmi jog intézményeinek kapcsolódási pontjai a közraktározási jogviszony körében. In: Jogtudományi Közlöny 2013. 4. szám 203-208.
13. HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetés és nyugdíj-előtakarékoság. In: Biztosítás és kockázat V. évfolyam 1. szám Magyar Biztosítók Szövetsége, Budapest, 2018. 50-61. p

3. Kézikönyv – Kommentár fejezetek

1. HARSÁNYI Gyöngyi: A társaságok magyar szabályozásának története. In: A gazdasági társaságok. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv társszerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András, Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1998. 42-48. p. ISBN 963 224 262 9

2. HARSÁNYI Gyöngyi: A társaságok osztályozása. In: A gazdasági társaságok. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv társszerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1998. 49-55. p. ISBN 963 224 262 9

3. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapelvei. In: A gazdasági társaságok. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv társszerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1998. 68-75. p. ISBN 963 224 262 9

4. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaság alapítása. In: A gazdasági társaságok. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv társszerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1998. 106-136. p. ISBN 963 224 262 9

5. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaság törvényes képviselője, a cégjegyzés. In: A gazdasági társaságok. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv társszerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1998. 172-175. p. ISBN 963 224 262 9

6. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaság határozatainak bírósági felülvizsgálata. In: A gazdasági társaságok. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv társszerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1998. 188-190. p. ISBN 963 224 262 9

7. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok létesítő okiratainak módosítása a hatályos cégjogszabályok szerint. In: A gazdasági társaságok. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv társszerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1998. 206-212. p. ISBN 963 224 262 9

8. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok megszűnése. In: A gazdasági társaságok. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv társszerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1998. 212-219. p. ISBN 963 224 262 9

9. HARSÁNYI Gyöngyi: A társaságok magyar szabályozásának története. In: A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata. (második, átdolgozott kiadás). Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv társszerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 2002. 43-49. p. ISBN 963 224 654 3

10. HARSÁNYI Gyöngyi: A társaságok osztályozása. In: A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata (második, átdolgozott kiadás). Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv társszerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 2002. 50-57. p. ISBN 963 224 654 3

11. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapelvei. In: A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata (második, átdolgozott kiadás) Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv társszerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 2002. 70-78. p. ISBN 963 224 654 3

12. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaság alapítása. In: A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata (második, átdolgozott kiadás) Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv további szerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 2002. 112-157. p. ISBN 963 224 654 3

13. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaság törvényes képviselője, a cégjegyzés. In: A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata (második, átdolgozott kiadás) Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv további szerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 2002. 199-202. p. ISBN 963 224 654 3

14. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaság határozatainak bírósági felülvizsgálata. In: A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata (második, átdolgozott kiadás) Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv további szerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 2002. 219-222. p. ISBN 963 224 654 3

15. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok létesítő okiratainak módosítása a hatályos cégjogszabályok szerint. In: A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata

(második, átdolgozott kiadás). Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv további szerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 2002. 243-252. p. ISBN 963 224 654 3

16. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok megszűnése. In: A gazdasági társaságokról szóló törvény magyarázata. (második, átdolgozott kiadás). Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A kézikönyv további szerzői: Bessenyei Lajos – Fabó Tibor – Fazekas Judit – Kisfaludi András – Miskolczi-Bodnár Péter – Nochta Tibor – Ujváriné Antal Edit. Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 2002. 253-261. p. ISBN 963 224 654 3

17. HARSÁNYI Gyöngyi: Erdőbirtokossági társulat. In: Speciális társaságok. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A könyv további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Kézikönyv Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 1999. 373-407. p.

18. HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési társaságok. In: Speciális társaságok (második, átdolgozott kiadás). Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A könyv további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Kézikönyv Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 2003. 167-192. p.

19. HARSÁNYI Gyöngyi: Erdőbirtokossági társulat. In: Speciális társaságok (második, átdolgozott kiadás). Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A könyv további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Kézikönyv Közgazdasági és Jogi Kiadó Budapest, 2003. 321-348. p.

20. HARSÁNYI Gyöngyi: Használati kötelmek A bérleti szerződés. In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja (szerkesztő: Osztovits András) III. kötet. Opten Informatikai Kft. Kiadó, Budapest, 2014. 813-837. p.

21. HARSÁNYI Gyöngyi: Használati kötelmek A haszonbérleti szerződés. In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja (szerkesztő: Osztovits András) III. kötet. Opten Informatikai Kft. Kiadó, Budapest, 2014. 837-851. p.

22. HARSÁNYI Gyöngyi: Használati kötelmek A haszonkölcsön-szerződés. In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja (szerkesztő: Osztovits András) III. kötet. Opten Informatikai Kft. Kiadó, Budapest, 2014. 851-857. p.

23. HARSÁNYI Gyöngyi: A letéti szerződés. In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja (szerkesztő: Osztovits András) III. kötet. Opten Informatikai Kft. Kiadó, Budapest, 2014. 857-867. p.
24. HARSÁNYI Gyöngyi: A gyűjtő és a rendhagyó letéti szerződés. In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja (szerkesztő: Osztovits András) III. kötet. Opten Informatikai Kft. Kiadó, Budapest, 2014. 867-873. p.
25. HARSÁNYI Gyöngyi: A szállodai letéti szerződés. In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja (szerkesztő: Osztovits András) III. kötet. Opten Informatikai Kft. Kiadó, Budapest, 2014. 873-877. p.
26. HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapír. In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja (szerkesztő: Osztovits András) IV. kötet. Opten Informatikai Kft. Kiadó, Budapest, 2014. 327-352. p.
27. HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok forgalomba hozatalának módja, általános szabályai, értékpapír átalakítás. Az allokáció. In: Jogi szakvizsga könyvek Jogi személyek, gazdasági jog (Szerk.: Sándor István) Patrocinium Kiadó Budapest, 2016. 500-513. p.
28. HARSÁNYI Gyöngyi: A károk megtérítésének sajátos szabályai a közraktári szerződés körében. In: Fazakas Zoltán József – Harsányi Gyöngyi – Ujváriné Antal Edit: A kártérítési felelősség különleges számai egyes szerződéstípusok esetében. Magyarázat a kártérítési jogról (Szerk.: Barta – Barzó – Csák) I. rész 5. fejezet. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 204-211. p. ISBN 978 963 295 774 6
29. HARSÁNYI Gyöngyi: A károk megtérítésének sajátos szabályai a bankkártya szerződés körében. In: Fazakas Zoltán József – Harsányi Gyöngyi – Ujváriné Antal Edit: A kártérítési felelősség különleges számai egyes szerződéstípusok esetében. Magyarázat a kártérítési jogról (Szerk.: Barta – Barzó – Csák) I. rész 5. fejezet. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 211-2017. p. ISBN 978 963 295 774 6
30. HARSÁNYI Gyöngyi: Utaló magatartás. In: Barzó Tímea – Harsányi Gyöngyi: Elhatárolási kérdések. Magyarázat a kártérítési jogról (Szerk.: Barta – Barzó – Csák) I. rész 2. fejezet. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 43-46. p. ISBN 978 963 295 774 6
31. HARSÁNYI Gyöngyi: Jogalap nélküli gazdagodás. In: Barzó Tímea – Harsányi Gyöngyi: Elhatárolási kérdések. Magyarázat a kártérítési jogról (Szerk.: Barta – Barzó

– Csák) I. rész 2. fejezet. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 47-49. p. ISBN 978 963 295 774 6

32. HARSÁNYI Gyöngyi: A befektetési tevékenységgel kapcsolatos felelősségi kérdések In: Magyarázat a kártérítési jogról (Szerk.: Barta – Barzó – Csák) III. rész 8. fejezet. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 418-430. p. ISBN 978 963 295 774 6

Ismertetés

1. HARSÁNYI Gyöngyi: Nemzetközi bányajogi konferencia – Ostrava. Társ szerző: Miskolczi-Bodnár Péter. In: Jogpolitika 1986/2.

2. HARSÁNYI Gyöngyi: Bányajogi konferencia. In: Bányászati és Kohászati Lapok 1987/3.

IV. Oktatási anyagok

1. Önálló egyetemi tankönyv:

1. HARSÁNYI Gyöngyi: Kereskedelmi jog Értékpapírjog. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó Miskolc, 1994. 118. p.

2. HARSÁNYI Gyöngyi: Hatályos értékpapírjogi jogszabálygyűjtemény. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó Miskolc, 1994. 140. p.

3. HARSÁNYI Gyöngyi: Magyar értékpapírjog (második, átdolgozott kiadás). Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó Miskolc, 1996. 256. p.

4. HARSÁNYI Gyöngyi: Magyar értékpapírjog (harmadik, átdolgozott kiadás). Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó Miskolc, 1997. 248. p.

5. HARSÁNYI Gyöngyi: Magyar értékpapírjog és jogszabálygyűjtemény (negyedik, átdolgozott kiadás) Novotni Kiadó Miskolc 1999. 275. p.

6. HARSÁNYI Gyöngyi: Magyar értékpapírjog és jogszabálygyűjtemény (ötödik, átdolgozott kiadás) Novotni Kiadó Miskolc, 2000. 285. p.

7. HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és ügyletek a magyar tőkepiacon. Egyetemi jegyzet és jogszabálygyűjtemény. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 338. p.

8. HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok és az értékpapírügyletek joga. Protestáns Jogi Oktatásért Alapítvány Kiadó, Budapest 2009. 210. p.

9. Az értékpapírok és befektetési ügyletek joga. Patrocinium Kiadó Budapest, 2018.

2. Egyetemi tankönyvek fejezetei és részletei:

1. HARSÁNYI Gyöngyi: Bérlet. In: Magyar polgári jog Kötelmi Jog Különös rész . (a jegyzet további szerzői: Novotni Zoltán – Bíró Gyöngy – Burián László – Csécsy György – Fazekas Judit – Jobbágyi Gábor – Kenderes György – Miskolczi-Bodnár Péter) Szerkesztő: Novotni Zoltán. Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc, 1988. 212-219. p.

2. HARSÁNYI Gyöngyi: Lakásbérlet In: Magyar polgári jog Kötelmi Jog Különös rész (a jegyzet további szerzői: Novotni Zoltán – Bíró Gyöngy – Burián László – Csécsy György – Fazekas Judit – Jobbágyi Gábor – Kenderes György – Miskolczi-Bodnár Péter). Szerkesztő: Novotni Zoltán. Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc, 1988. 220-238. p.

3. HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírjog. In: Magyar polgári jog Kötelmi Jog Különös rész (a jegyzet további szerzői: Novotni Zoltán – Bíró Gyöngy – Burián László – Csécsy György – Fazekas Judit – Jobbágyi Gábor – Kenderes György – Miskolczi-Bodnár Péter). Szerkesztő: Novotni Zoltán. Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc, 1988. 433-464. p.

4. HARSÁNYI Gyöngyi: A bérlet. In: Magyar polgári jog Kötelmi jog Egyes szerződések és az értékpapírok joga (a jegyzet további szerzői: Novotni Zoltán – Bíró György – Csécsy György – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit) Szerkesztő: Novotni Zoltán. Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc, 1993. 313-324. p.

5. HARSÁNYI Gyöngyi: A bérlet. In: Magyar polgári jog Kötelmi jog Egyes szerződések és az értékpapírok joga (a jegyzet további szerzői: Novotni Zoltán – Bíró György – Csécsy György – Fazekas Judit – Jobbágyi Gábor – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit). Szerkesztő: Novotni Zoltán. Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc, 1993. 313-324. p.

6. HARSÁNYI Gyöngyi: A lakásbérlet. In: Magyar polgári jog Kötelmi jog Egyes szerződések és az értékpapírok joga (a jegyzet további szerzői: Novotni Zoltán – Bíró György – Csécsy György – Fazekas Judit – Jobbágyi Gábor – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit) Szerkesztő: Novotni Zoltán. Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc, 1993. 325-346. p.

7. HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírr jog. In: Magyar polgári jog Kötelmi jog Egyes szerződések és az értékpapírok joga (a jegyzet további szerzői: Novotni Zoltán – Bíró György – Csécsy György – Fazekas Judit – Jobbágyi Gábor – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit). Szerkesztő: Novotni Zoltán. Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc, 1993. 541-606. p.
8. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapjai. In: Magyar Polgári Jog Kereskedelmi Jog Gazdasági társaságok joga. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó, Miskolc, 1995. 13-34. p.
9. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok általános szabályai. In: Magyar Polgári Jog Kereskedelmi Jog Gazdasági társaságok joga. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó, Miskolc, 1995. 35-60. p.
10. HARSÁNYI Gyöngyi: A bérleti szerződés, mint alaptípus. In: Magyar polgári jog Szerződéstípusok Szerződés tan II. A jegyzet további szerzői: Bíró György – Csécsy György – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Bíró György. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó Miskolc, 1995. 165-175. p.
11. HARSÁNYI Gyöngyi: Lakásbérlet. In: Magyar polgári jog Szerződéstípusok Szerződés tan II. A jegyzet további szerzői: Bíró György – Csécsy György – Fazekas Judit, Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Bíró György. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó Miskolc, 1995. 175-190. p.
12. HARSÁNYI Gyöngyi: Bankkártya-szerződés. In: Egyes kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Bazsa Krisztina – Karczub Péter – Kovács István – Osváth Ildikó – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó, Miskolc, 1996. 97-107. p.
13. HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési jellegű szerződések. In: Egyes kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Bazsa Krisztina – Karczub Péter – Kovács István – Osváth Ildikó – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó, Miskolc, 1996. 152-155. p.
14. HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírügyletek. In: Egyes kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Bazsa Krisztina – Karczub Péter – Kovács István –

Osváth Ildikó – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó, Miskolc, 1996. 176-185. p.

15. HARSÁNYI Gyöngyi: Közraktározási szerződés. In: Egyes kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Bazsa Krisztina – Karczub Péter – Kovács István – Osváth Ildikó – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó, Miskolc, 1996. 186-221. p.

16. HARSÁNYI Gyöngyi: Helyiségbérlet. In: Egyes kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Bazsa Krisztina – Karczub Péter – Kovács István – Osváth Ildikó – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó, Miskolc, 1996. 222-271. p.

17. HARSÁNYI Gyöngyi: Helyiségbérlet. In: Kereskedelmi szerződéstípusok. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Karczub Péter – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó Miskolc, 1997. 129-183. p.

18. HARSÁNYI Gyöngyi: Bankkártya-szerződés. In: Kereskedelmi szerződéstípusok. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Karczub Péter – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó Miskolc, 1997. 258-268. p.

19. HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési szerződés. In: Kereskedelmi szerződéstípusok. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Karczub Péter – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó Miskolc, 1997. 305-315. p.

20. HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírügyletek. In: Kereskedelmi szerződéstípusok. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Karczub Péter – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó Miskolc, 1997. 335-345. p.

21. HARSÁNYI Gyöngyi: Közraktározási szerződés. In: Kereskedelmi szerződéstípusok. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Karczub Péter – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó Miskolc, 1997. 345-380. p.
22. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapjai. In: Magyar társasági jog az 1997. évi CXLIV. törvény alapján. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1998. 13-38. p.
23. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok keletkezése. In: Magyar társasági jog az 1997. évi CXLIV. törvény alapján. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1998. 39-82. p.
24. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaság határozatainak bírói felülvizsgálata. In: Magyar társasági jog az 1997. évi CXLIV. törvény alapján. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1998. 91-93. p.
25. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok megszűnése. In: Magyar társasági jog az 1997. évi CXLIV. törvény alapján. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1998. 397-402. p.
26. HARSÁNYI Gyöngyi: Helyiségbérleti szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1998. 163-176. p.
27. HARSÁNYI Gyöngyi: Bankkártya-szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1998. 230-240. p.
28. HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Karczub Péter – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1998. 275-285. p.

29. HARSÁNYI Gyöngyi: Tőzsdei ügylet. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1998. 296-314. p.

30. HARSÁNYI Gyöngyi: Közraktározási szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1998. 315-335. p.

31. HARSÁNYI Gyöngyi: Helyiségbérleti szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1999. (második, változatlan kiadás) 163-176. p.

32. HARSÁNYI Gyöngyi: Bankkártya-szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1999. (második, változatlan kiadás) 230-240. p.

33. HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Karczub Péter – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1999. (második, változatlan kiadás) 275-285. p.

34. HARSÁNYI Gyöngyi: Tőzsdei ügylet. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1999. (második, változatlan kiadás) 296-314. p.

35. HARSÁNYI Gyöngyi: Közraktározási szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1999. (második, változatlan kiadás) 315-335. p.

36. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapjai. In: Magyar társasági jog az 1997. évi CXLV. törvény alapján. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1999. (második, változatlan kiadás) 13-38. p.

37. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok keletkezése. In: Magyar társasági jog az 1997. évi CXLIV. törvény alapján. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1999. (második, változatlan kiadás)39-82. p.

38. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaság határozatainak bírói felülvizsgálata. In: Magyar társasági jog az 1997. évi CXLIV. törvény alapján. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1999. (második, változatlan kiadás) 91-93. p.

39. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok megszűnése. In: Magyar társasági jog az 1997. évi CXLIV. törvény alapján. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 1999. (második, változatlan kiadás) 397-402. p.

40. HARSÁNYI Gyöngyi: Helyiségbérleti szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2000. (harmadik, változatlan kiadás)163-176. p.

41. HARSÁNYI Gyöngyi: Bankkártya-szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2000. (harmadik, változatlan kiadás) 230-240. p.

42. HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Karczub Péter – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2000. (harmadik, változatlan kiadás) 275-285. p.

43. HARSÁNYI Gyöngyi: Tőzsdei ügylet. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2000. (harmadik, változatlan kiadás) 296-314. p.

44. HARSÁNYI Gyöngyi: Közraktározási szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Osváth Ildikó – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2000. (harmadik, változatlan kiadás) 315-335. p.

45. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapjai. In: Magyar társasági jog az 1997. évi CXLIV. törvény alapján. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2000. (harmadik, változatlan kiadás) 13-38. p.
46. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok keletkezése. In: Magyar társasági jog az 1997. évi CXLIV. törvény alapján. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2000. (harmadik, változatlan kiadás) 39-82. p.
47. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaság határozatainak bírói felülvizsgálata. In: Magyar társasági jog az 1997. évi CXLIV. törvény alapján. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2000. (harmadik, változatlan kiadás) 91-93. p.
48. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok megszűnése. In: Magyar társasági jog az 1997. évi CXLIV. törvény alapján. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2000. (harmadik, változatlan kiadás) 397-402. p.
49. HARSÁNYI Gyöngyi: A magyar társasági jog történeti fejlődése. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2001. 15-21. p.
50. HARSÁNYI Gyöngyi: A társaságok fajai, osztályozása. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2001. 22-29. p.
51. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapelvei. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2001. 39-46. p.
52. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdaságsszervező szerződés. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2001. 47-50. p.
53. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok keletkezése. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2001. 69-114. p.

54. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok határozatainak bírósági felülvizsgálata. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2001. 124-126. p.
55. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok megszűnése. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2001. 439-444. p.
56. HARSÁNYI Gyöngyi: A magyar társasági jog történeti fejlődése. In: A társasági jog és konszernjog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 25-31. p.
57. HARSÁNYI Gyöngyi: A társaságok fajai, osztályozása. In: A társasági jog és konszernjog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 31-39. p.
58. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapelvei. In: A társasági jog és konszernjog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 47-54. p.
59. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdaságszervező szerződés. In: A társasági jog és konszernjog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 55-58. p.
60. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok keletkezése. In: A társasági jog és konszernjog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 77-124. p.
61. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok határozatainak bírósági felülvizsgálata. In: A társasági jog és konszernjog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 135-138. p.
62. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok megszűnése. In: A társasági jog és konszernjog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 459-464. p.

63. HARSÁNYI Gyöngyi: Nyilvános ajánlattétel, aukció. In: Az üzleti élet szerződései. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 46-47. p.
64. HARSÁNYI Gyöngyi: Helyiségbérleti szerződés. In: Az üzleti élet szerződései. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 325-338. p.
65. HARSÁNYI Gyöngyi: Közraktározási szerződés. In: Az üzleti élet szerződései. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 371-384. p.
66. HARSÁNYI Gyöngyi: Bankkártya-szerződés. In: Az üzleti élet szerződései. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2002. 477-486. p.
67. HARSÁNYI Gyöngyi: A magyar társasági jog történeti fejlődése. In: Magyar társasági jog. Társszerzők: Fazekas Judit, Miskolczi-Bodnár Péter, Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2005. 17-22. p.
68. HARSÁNYI Gyöngyi: A társaságok fajtái, osztályozása. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2005. 22-27. p.
69. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapelvei. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2005. 34-38. p.
70. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdaságszervező szerződés. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2005. 40-42. p.
71. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok keletkezése. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2005. 55-86. p.

72. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaság határozatainak bírósági felülvizsgálata. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2005. 95-97. p.
73. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok megszűnése. In: Magyar társasági jog. A jegyzet további szerzői: Fazekas Judit – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. UNIO Kiadó Budapest, 2005. 321-324. p.
74. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapjai. In: Társasági jog 2008. Társszerzők: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2008. 9-33. p.
75. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok alapítása és irányítása. In: Társasági jog 2008. A jegyzet további szerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2008. 51-96. p.
76. HARSÁNYI Gyöngyi: Korlátolt felelősségű társaság. In: Társasági jog 2008. A jegyzet további szerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2008. 169-206. p.
77. HARSÁNYI Gyöngyi: A részvény. In: Társasági jog 2008. A jegyzet további szerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2008. 209-226. p.
78. HARSÁNYI Gyöngyi: A részvénytársaság alapítása. In: Társasági jog 2008. A jegyzet további szerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2008. 227-240. p.
79. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaság határozatainak bírósági felülvizsgálata. In: Társasági jog 2008. A jegyzet további szerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2008. 111-113. p.
80. HARSÁNYI Gyöngyi: A részvénytársaság szervezete. In: Társasági jog 2008. A jegyzet további szerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2008. 255-272. p.
81. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapjai. In: Társasági jog 2009. Társszerzők: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2009. 13-37. p.

82. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok alapítása és irányítása. In: Társasági jog 2009. A jegyzet további szerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2009. 55-100. p.
83. HARSÁNYI Gyöngyi: Korlátolt felelősségű társaság. In: Társasági jog 2009. A jegyzet további szerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2009. 177-209. p.
84. HARSÁNYI Gyöngyi: A részvény. In: Társasági jog 2009. A jegyzet további szerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2009. 213-231. p.
85. HARSÁNYI Gyöngyi: A részvénytársaság alapítása. In: Társasági jog 2009. A jegyzet további szerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2009. 231-245. p.
86. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaság határozatainak bírósági felülvizsgálata. In: Társasági jog 2009. A jegyzet további szerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2009. 116-118. p.
87. HARSÁNYI Gyöngyi: A részvénytársaság szervezete. In: Társasági jog 2009. A jegyzet további szerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2009. 259-276. p.
88. HARSÁNYI Gyöngyi: Nyilvános ajánlattétel, aukció. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Kovács István – Miskolczi Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2009. 36-38. p.
89. HARSÁNYI Gyöngyi: Helyiségbérleti szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2009. 170-180. p.
90. HARSÁNYI Gyöngyi: Bankkártya-szerződés. In: Kereskedelmi szerződések. A jegyzet további szerzői: Barta Judit – Fazekas Judit – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2009. 287-293. p.
91. HARSÁNYI Gyöngyi: Bizományi szerződés. In: Barta Judit – Fazekas Zoltán – Harsányi Gyöngyi – Miskolczi Bodnár Péter – Szuchy Róbert – Ujváriné Antal Edit: Kereskedelmi szerződések alapvető szabályai. Patrocinium Kiadó Budapest, 2015. 85-90. p.

92. HARSÁNYI Gyöngyi: Jogbérleti (franchise) szerződés. In: Barta Judit – Fazakas Zoltán – Harsányi Gyöngyi – Miskolczi Bodnár Péter – Szuchy Róbert – Ujváriné Antal Edit: Kereskedelmi szerződések alapvető szabályai. Patrocinium Kiadó Budapest, 2015. 128-134. p.
93. HARSÁNYI Gyöngyi: Helyiségbérleti szerződés. In: Barta Judit – Fazakas Zoltán – Harsányi Gyöngyi – Miskolczi Bodnár Péter – Szuchy Róbert – Ujváriné Antal Edit: Kereskedelmi szerződések alapvető szabályai. Patrocinium Kiadó Budapest, 2015. 186-198. p.
94. HARSÁNYI Gyöngyi: Bankkártya szerződés. In: Barta Judit – Fazakas Zoltán – Harsányi Gyöngyi – Miskolczi Bodnár Péter – Szuchy Róbert – Ujváriné Antal Edit: Kereskedelmi szerződések alapvető szabályai. Patrocinium Kiadó Budapest, 2015. 213-218. p.
95. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok alapítása. In: Barta Judit – Harsányi Gyöngyi – Majoros Tünde – Ujváriné Antal Edit: Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben. Patrocinium Kiadó Budapest, 2016. 60-80. p.
96. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapelvei. In: Barta Judit – Harsányi Gyöngyi – Majoros Tünde – Ujváriné Antal Edit: Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben. Patrocinium Kiadó Budapest, 2016. 23-29. p.
97. HARSÁNYI Gyöngyi: A társaságok fajai, osztályozása. In: Barta Judit – Harsányi Gyöngyi – Majoros Tünde – Ujváriné Antal Edit: Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben. Patrocinium Kiadó Budapest, 2016. 30-35. p.
98. HARSÁNYI Gyöngyi: Az egyesülés. In: Barta Judit – Harsányi Gyöngyi – Majoros Tünde – Ujváriné Antal Edit: Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben. Patrocinium Kiadó Budapest, 2016. 52-59. p.
99. HARSÁNYI Gyöngyi: Törvényességi felügyelet. In: Barta Judit – Harsányi Gyöngyi – Majoros Tünde – Ujváriné Antal Edit: Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben. Patrocinium Kiadó Budapest, 2016. 119-121. p.
100. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok határozatainak bírói felülvizsgálata. In: Barta Judit – Harsányi Gyöngyi – Majoros Tünde – Ujváriné Antal Edit: Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben. Patrocinium Kiadó Budapest, 2016. 122-123. p.

101. HARSÁNYI Gyöngyi: Kisebbségi jogok a törvényes működés érdekében. In: Barta Judit – Harsányi Gyöngyi – Majoros Tünde – Ujváriné Antal Edit: Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben. Patrocinium Kiadó Budapest, 2016. 127-128. p.

102. HARSÁNYI Gyöngyi: A részvénytársaság. In: Barta Judit – Harsányi Gyöngyi – Majoros Tünde – Ujváriné Antal Edit: Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben. Patrocinium Kiadó Budapest, 2016. 199-241. p.

3. Főiskolai jegyzet:

1. HARSÁNYI Gyöngyi: A társasági jog alapelvei . In: Anyagi cégjog Jegyzet igazságügyi ügyintéző főiskolai hallgatók számára. A jegyzet társszerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2004. 13-20. p.

2. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok keletkezése. In: Anyagi cégjog Jegyzet igazságügyi ügyintéző főiskolai hallgatók számára. A jegyzet társszerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2004. 21-46. p.

3. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok szervezete. In: Anyagi cégjog Jegyzet igazságügyi ügyintéző főiskolai hallgatók számára. A jegyzet társszerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2004. 47-60. p.

4. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok határozatainak bírósági felülvizsgálata In. Anyagi cégjog Jegyzet igazságügyi ügyintéző főiskolai hallgatók számára. A jegyzet társszerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2004. 69-70. p.

5. HARSÁNYI Gyöngyi: A korlátolt felelősségű társaság. In: Anyagi cégjog Jegyzet igazságügyi ügyintéző főiskolai hallgatók számára. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. A jegyzet társszerzői: Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2004. 131-168. p.

6. HARSÁNYI Gyöngyi: A gazdasági társaságok megszűnése. In: Anyagi cégjog Jegyzet igazságügyi ügyintéző főiskolai hallgatók számára. Szerkesztő: Miskolczi-Bodnár Péter. Novotni Kiadó Miskolc, 2004. 255-260. p.

4. Egyetemi tansegédlet:

1. HARSÁNYI Gyöngyi: Kereskedelmi jog II. Munkafüzet – tansegédlet. Társszerzők: Barta Judit – Kovács István – Ujváriné Antal Edit. Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért Kiadó Miskolc, 1997.
2. HARSÁNYI Gyöngyi: Társasági jogi munkafüzet. Társszerzők: Barta Judit – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2001. 106. p.
3. HARSÁNYI Gyöngyi: Példatár – Munkafüzet – Írásbeli vizsgakérdések (Versenyjog-társasági jog- csődjog). Társszerzők: Barta Judit – Kovács István – Miskolczi-Bodnár Péter – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2005. 198. p.
4. HARSÁNYI Gyöngyi: Munkafüzet Kereskedelmi jog II. Társasági jog – Versenyjog – Csődjog). Társszerzők: Barta Judit – Kovács István – Ujváriné Antal Edit. Novotni Kiadó Miskolc, 2010. 116. p.

V. Bíráló PhD értekezéshez

Opponensi vélemény Glavanits Judit: A kockázati tőkebefektetések egyes jogi aspektusai című PhD értekezéséről 2012. december

Barta Judit¹

A KIEGÉSZÍTŐ NYUGDÍJINTÉZMÉNYEK ÉS A PÉNZÜGYI BEFEKTETÉSEK KAPCSOLATA

Dr. Harsányi Gyöngyit, „Gyöngyikét” negyedéves joghallgató korom óta ismerem, 1995-től, a Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Kara Kereskedelmi Jogi Tanszékének megalakulása óta „dolgoztunk” szorosabban együtt. Azért a múlt idő, mert Gyöngyike 2020-ban kérte nyugdíjazását. Impulzív személyisége, nagy szíve, a család és munka iránti elkötelezettsége nagyon hiányzik, a tanszék „üres” nélküle.

Gyöngyike neve – bár számtalan magánjogterületet kutatott – mégis, számomra egybeforrt az értékpapírral.

Talán nem tévedés azt állítani, hogy az országban, a jogtudományi karokat tekintve, Gyöngyike tanítja és kutatja a legrégebben, valamint a legátfogóbban ezt a jogterületet. Számos monográfia, jegyzet, PhD dogozat, tansegédlet, tudományos publikáció és előadás bizonyítja mindezt. Gyöngyikének köszönhetően, a „Kereskedelmi Jog I.” c. tárgy jelentős részét az értékpapírral teszi ki, amely nem csak a legfontosabb értékpapírok, hanem az értékpapírral kapcsolódó szerződések, mint pl. közraktári szerződés, letéti szerződés, befektetési szerződés, értékpapírkölcsön, tőzsdei ügyletek, kollektív befektetési formák továbbá a kapcsolódó közjogi szabályok gazdag ismeretanyagát is átfogja.

Értékpapírral előadásai legendásak a miskolci joghallgatók körében, generációk tanulták Tőle a vonatkozó tudásanyagot.

Arról, hogy a tág értelemben vett értékpapírral (közjog és magánjog) ismerete, a pénzügyi tudatosság mennyire fontos, egy külön értekezést lehetne írni, ezért a jelen munka csak egy kisebb szelet, a nyugdíjelőtakarékoság szemszögéből vállalkozik ennek bizonyítására. Az állami nyugdíjat kiegészítő, intézményes, hosszútávú nyugdíj-előtakarékosági formák szerepe a jövőben megváltozik, felértékelődik és épp a hosszú távú befektetési potenciál miatt többcélúvá válik, nem csak az időskori előgondoskodás, hanem a hosszútávú pénzügyi investíciók keresztül, a tőkepiacok fejlesztésének, a gazdaság élénkítésének és akár a környezeti, társadalmi változásoknak is eszköze lehet.

A jelen tanulmány egy szimbolikus ajándék Gyöngyike 65. születésnapja alkalmából, amellyel együtt jó egészséget, sok-sok lelket simogató és álmokat beteljesítő örömet, további szép sikereket kívánok az Ünnepeletnek!

1 Tanszékvezető egyetemi tanár, ME ÁJK CTI Kereskedelmi Jogi Tanszék, féléllású egyetemi docens NKE ÁNTK Civilisztikai Tanszék

1. A magyar nyugdíjrendszer felépítése, a kiegészítő nyugdíjpillér fejlődési íve

Magyarország Alaptörvénye szerint, az időskori megélhetés biztosítását az állami nyugdíjrendszer fenntartása és az önkéntesen létrehozott intézmények működésének lehetővé tétele segíti elő.²

Az Alaptörvényből kiindulva a magyar nyugdíjrendszer tehát *két pilléren nyugszik*: a kötelező, társadalombiztosítási nyugdíjrendszeren (a továbbiakban: állami nyugdíj)³ és az önkéntesen létrehozott, az egyéni, fakultatív öngondoskodást lehetővé tevő intézmények rendszerén. Ezt erősít meg a nyugdíjreform végrehajtásának koncepcionális irányairól és a szabad nyugdíjpénztár-választással összefüggő feladatokról szóló 1281/2010. (XII. 15.) Korm. határozat, amelynek 1. a) pontja rögzíti, hogy a hosszú távú finanszírozhatóság megteremtése érdekében *a hárompilléres rendszerből visszatérés történik a kétpilléres rendszerbe*.

Egyes szakirodalmi források, az EU-ban elterjedt felfogáshoz igazodva, a magyar nyugdíjrendszert három pilléresként jellemzik, amelyben az első pillért az állami nyugdíj, a második pillért a foglalkoztatói nyugdíj, a harmadik pillért pedig a többi önkéntes előgondoskodási forma rendszere alkotja. Figyelemmel azonban arra, hogy Magyarországon a foglalkoztatói nyugdíjrendszer nem terjedt el és nem erősödött meg olyan szinten, mint például Dániában, Hollandiában, Franciaországban, Németországban,⁴ stb., a szerepe egyelőre igen csekély, nincs önálló pillérszerepe.⁵

Van olyan szakirodalmi álláspont is, amely szerint létezik egy „kiszegítő pillér”, a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény 32/B. § (1) bekezdése alapján, *a megélhetést biztosító jövedelemmel nem rendelkező időskorú személyek részére támogatásként időskorúak járadéka* nyújtható. Azért kiszegítő pillér, mert nem

2 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XIX. cikkének (4) bekezdése szerint, Magyarország az időskori megélhetés biztosítását a társadalmi szolidaritáson alapuló egységes állami nyugdíjrendszer fenntartásával és önkéntesen létrehozott társadalmi intézmények működésének lehetővé tételével segíti elő.

3 A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény 1. § (1) bekezdés szerint, a kötelező társadalombiztosítási nyugdíjrendszer működtetése és fejlesztése az állam feladata. A társadalombiztosítási nyugdíjrendszer öregség esetén a biztosított részére, elhalálása esetén a hozzátartozója részére egységes elvek alapján nyugellátást biztosít. A bérből és fizetésből élő dolgozók azonos elven alapuló nyugellátását az 1951-ben életre hívott első egységes nyugdíjrendszer valósította meg.

4 https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_adequacy-sustainability-pensions_hu.pdf

5 A lengyelországi foglalkoztatói nyugdíjprogram bevezetését ismertető magyar gazdasági szaklap egyenesen úgy fogalmazott, hogy „a nyugdíjrendszer ezen pillére Magyarországon is hiányzik” (2018.02.15.). <https://www.portfolio.hu/befektetes/nyugdij/olyat-lepnek-nyugdijugyben-a-lengyelek-ami-magyarorszagnak-is-pelda-lehet.276735.html>

biztosítási logika mentén, hanem segélyezési elv alapján nyújt idős korban megélhetést.⁶

A második, kiegészítő nyugdíjpillér a rendszerváltást (1989) követően kezdett kialakulni. Az első intézményes önkéntes nyugdíj-előtakarékosságot lehetővé tevő jogszabály *1993-ban született meg*, ez volt az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról szóló 1993. évi XCVI. törvény (a továbbiakban: Öpt.). Ezt követte a kötelező, tőkefedezeti elven működő *magánnyugdíjpénztári rendszert* bevezető, a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról szóló 1997. évi LXXXII. törvény (a továbbiakban: Mpt.).

A magyar Parlament 1997-ben nem csak ezt a törvényt, hanem egy törvénycsomagot fogadott el.⁸ A változások hatására a nyugdíjrendszer hároppilléres lett, ezen belül a kötelező nyugdíjrendszer kétpilléres, az egyik pillér az állami, felosztó-kirovó finanszírozású,⁹ a másik a tőkefedezeti magánnyugdíjpénztári rendszer. A harmadik pillérbe az önkéntes nyugdíjelőtakarékossági formák tartoztak: a már említett önkéntes kölcsönös nyugdíjpénztárak, majd a foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató. A *2003/41/EK irányelv kötelező implementálásának következményeként fogadták el Magyarországon a foglalkoztatói nyugdíjról és intézményeiről szóló 2007. évi CXVII. törvényt* (a továbbiakban: Fnytv.), mely alapján 2008-tól van lehetőség foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató alapítására.

Annak érdekében, hogy ne csak intézményesen, hanem egyéni befektetésekkel is lehessen, államilag elismerten és támogatottan előtakarékoskodni, a 2005. évi CLVI. törvénnyel bevezették a *nyugdíj-előtakarékossági számlákat* (a továbbiakban: NYESZ).

Az Országgyűlés 2011-ben törvényt fogadott el, ami *megszüntette a kötelező magánnyugdíjpénztári rendszert*, a tagok önként, adózott jövedelmükből fizethetnek ún. *hozzájárulást*, amelynek mértékét nem a törvény, hanem a pénztár határozza meg. Ezzel Magyarországon megszűnt a kötelező előgondoskodás.

Rendszerszinten a magyar nyugdíjrendszer kétpilléres lett: az első pillér maradt az

6 Lásd erről HOMICSKÓ Árpád Olivér: *A magyar társadalombiztosítási és szociális ellátások rendszere*, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2016, 239.

7 A tőkefedezeti finanszírozás lényege, hogy a tagok havonta történő befizetéseit tartalékolják és befektetik az ún. felhalmozási időszak, vagy várakozási idő alatt, ezzel teremtik meg a majdani nyugdíjszolgáltatás fedezetét. A biometrikus kockázatokat (a felhalmozási időszak alatt bekövetkezett halál, megrokkánás) és a befektetési kockázatokat a tag viseli.

8 BARTA Judit: *The Role And Function of the PAY-AS-YOU-EARN pension system in the hungarian pension system*, European Integration Studies, 2011/1, 5-15. https://matarka.hu/koz/ISSN_1588-6735/GTK_vol_9_no_1_2011_eng/ISSN_1588-6735_vol_9_no1_2011_eng_005-015.pdf

9 A felosztó-kirovó finanszírozás azt jelenti, hogy az aktuálisan befizetett járulékokból fizetik a folyó nyugdíjkiadásokat. A rendszer hosszútávú fenntarthatósága szempontjából lényeges, hogy a befizetői oldal és a kifizetői (nyugdíjas) oldal egyensúlyban legyen. Ha több a nyugdíjkifizetés, mint a járulékbefizetés, az hiányt okoz (ebben a rendszerben általában nem képződik tartalék), amit, a hatályos törvényi szabályok alapján, az állami költségvetésből kell pótolni.

állami nyugdíjrendszer, a második pillér pedig az önkéntes, kiegészítő pillér, amelybe valamennyi, intézményes nyugdíj-előtakarékossági forma beletartozik, mint a magánnyugdíjpénztárak, az önkéntes kölcsönös nyugdíjpénztárak, a foglalkoztatói nyugdíj, a NYESZ, és a nyugdíj-megtakarítást is szolgáló életbiztosítások.

2. A kiegészítő nyugdíjak jövőbeni szerepei¹⁰

Magyarországon a második pillér szerepe jelenleg az, hogy az állami nyugdíjat kiegészítve egy magasabb megélhetési szintet biztosítson a nyugdíjasok számára.¹¹ Ez a szerep, a népesség öregedésének hatására, a jövőben változni látszik, nem csak Magyarországon, hanem az EU-ban és a világ fejlettebb államaiban is.

Az Európai Unió tagállamainak többsége demográfiai válsággal néz szembe, hosszabbodik a várható élettartam, csökken a születések száma, ami a népesség korösszetételének drámai változásához fog vezetni. Az EU lakosságának több mint 17%-a 65 éves vagy annál idősebb, és az Eurostat becslései szerint részarányuk 2060-ra eléri a 30%-ot.^{12,13} 2019-ben minden 65 év feletti személyre átlagosan 2,9 munkaképes korú

10 Lásd ehhez még BARTA Judit – DEZSE Tivadar: *The hungarian pension system: the present and a possible future*, European Integration Studies, 2017/1. <http://midra.uni-miskolc.hu/document/27364/22967.pdf>

11 A nyugdíj mértéke a keresettség képest, a 2016-os adatok szerint 67% volt, ami a negyedik legmagasabb volt az EU-ban. 2016 óta a bérek a nyugdíjaknál nagyobb ütemben emelkedtek. A törvényben előírtak szerint a nyugdíjemelést inflációkövető. Emellett azokban az években, amikor a GDP-növekedés meghaladja a 3,5%-ot, a nyugdíjasok a gazdasági növekedéshez kapcsolódó nyugdíjprémiumot kapnak. 2017-ben, 2018-ban és 2019-ben ezek a nyugdíjprémiumok a teljes nyugellátás 0,9%-át, 1,2%-át, illetőleg 1,4%-át tették ki. Ezen kívül, a Kormány ad hoc juttatásokat (élelmiszer- és rezsizutalványt) is biztosított a nyugdíjasok számára; ezek 2018-ban és 2019-ben 0,7%-os éves nyugdíjemelkedést jelentettek. A nyugdíjprémium és az ad-hoc juttatások egyszeri tételek, és nincsenek hatással a következő évi nyugdíjak megállapítására. Összességében a nyugdíjak 2,8%-kal nőttek, miközben a béremelkedés az elmúlt öt évben átlagosan évi 9,2% volt. Ennek következtében az átlagnyugdíj és a nettó átlagbér arányaként kifejezett helyettesítési ráta a 2016. évi 67%-ról 2019-ben 53%-ra csökkent. Központi Statisztikai Hivatal: Magyarország 2017. című kiadványa, 66-67. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2017.pdf> 2020. évi országjelentés – Magyarország 3.1.1. pont, 28. file:///C:/Users/Judit/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/14_HU_autre_document_travail_service_part1_v2.pdf.hu%20(1).pdf Megjegyzésként: az OECD államokban az átlagos bérpótlási arány 63%.<http://www.oecd.org/australia/PAG2017-AUS.pdf> (Table 4.8)

12 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013IP0204&from=HU>

13 Lásd még NOVOSZÁTH Péter: *The Main Challenges and Risks for Social Security Systems in the European Union. The Essence of Reforms in Hungary After 2010*, Polgári Szemle,

személy jutott. Ez az érték az előrejelzések szerint 2070-re 1,7-re csökken.¹⁴

Az EU munkaerő-állománya (a 20 és 64 év közötti korcsoport) 2023 és 2060 között az előrejelzések szerint 8,2%-kal (mintegy 19 millió fővel) fog csökkenni. A nyugdíjasok egyre növekvő korcsoportja számára, a csökkenő munkaképes korú népességnek kell kitermelnie a nyugdíjak kifizetéséhez és az egészségügyi szolgáltatások fenntartásához szükséges forrásokat, ami veszélyezteti a nyugdíjrendszerek fenntarthatóságát és megfelelőségét.¹⁵

A kevesebb befizető, több nyugdíjas kibillentí az egyensúlyból a felosztó-kirovó finanszírozás elvén működő állami nyugdíjrendszereket, azokban jelentős hiány keletkezhet, így költségvetési támogatásra szorulnak. Ez azonban nem ölthet túlzott méreteket, nem okozhat jelentős költségvetési kiadást, hiányt, ami gátolhatja a növekedést. Végző esetben mindez az állami nyugdíjak mértékének csökkentésével járhat, rontva ezzel az addigi bérpótlási arányt. *Az előrejelzések szerint,¹⁶ a legtöbb tagállamban szükség lesz a kiegészítő nyugdíjra, méghozzá az időskori megélhetés biztosításához.¹⁷*

Az időskori előgondoskodás biztosításához hosszútávú, költséghatékony és megbízható pénzügyi befektetésekre van szükség, amelyhez elengedhetetlenek a fejlett tőkepiacok.

A „Tőkepiaci unió a polgárok és a vállalkozások számára – új cselekvési terv” c.

2017/13, 167-184. <http://eng.polariszemle.hu/current-publication/139-economic-and-public-finances/887-the-main-challenges-and-risks-for-social-security-systems-in-the-european-union-the-essence-of-reforms-in-hungary-after-2010>

14 A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a demográfiai változások hatásairól COM/2020/241 final

15 A Tanács következtetései: Demográfiai kihívások – az előttünk álló út 2020/C 205/03

16 https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_adequacy-sustainability-pensions_hu.pdf

17 Azt, hogy Magyarországon is hasonló az állami nyugdíj pályája, igazolja a Magyar Nemzeti Bank (a továbbiakban: MNB) egyik szakemberének előadása, mely szerint „a magyar nyugdíjrendszer gyakorlatilag egy lábbon áll, fenntarthatósága 2035 után romlani fog.” Az előadásban megjelenik az a vélemény, hogy a jelenlegi kiegészítő nyugdíjpillér nem elég erős (ez alatt elsősorban azt kell érteni, hogy nem fogja át a foglalkoztatottak széles körét, különböző okokból mérsékelt az érdeklődés), így, ez sem lesz elegendő az állami rendszer támogatására. Ezen okból, keresni kell az újabb megoldásokat, amelyhez, többek között, a lengyel munkavállalói tőkeprogram is adhatna mintát (<https://kurier.plus.hu/node/880>, illetve <https://mabisz.hu/szemle/?p=8532>).

Az MNB által javasolt rendszer bizonyos értelemben hasonlít a később tárgyalt foglalkoztatói nyugdíj intézményéhez, azzal, hogy a foglalkoztatóknak kötelező csatlakozni, és az állam is beszáll a finanszírozásba. Ki kell emelni, hogy ez is pénzügyi, befektetési ismereteket, tudatosságot feltételez mind a munkáltatók, mind pedig a munkavállalók részéről. <https://www.portfolio.hu/befektetes/20201110/mnb-egy-teljes-generacio-hianyzik-a-nyugdijcelu-megtakaritasokbol-456768>

Bizottsági közlemény (2020. 9. 24.) megállapítja, hogy a tőkepiaci unió segíthet az európai népesség előregedése jelentette kihívások kezelésében is. Az erős piaci alapú nyugdíjrendszerek alkalmasak az állami nyugdíjak kiegészítésére és az idősödő népesség igényeinek jobb kielégítésére, amennyiben kialakításuk széles körű és inkluzív. Minél fejlettebbek a tőkepiacok, annál könnyebben férnek hozzá az emberek az igényeiknek és preferenciáiknak megfelelő pénzügyi termékekhez és megoldásokhoz.

A Bizottság által 2022 első felében előterjesztendő lakossági befektetési stratégiának ezért a lakossági befektetők érdekeire kell összpontosítania. A kapcsolódó uniós jogszabályoknak előrettekintőnek kell lenniük és tükrözniük kell a digitalizáció és a fenntarthatóság terén végbemenő fejlődést, valamint a nyugdíj-megtakarítások iránti növekvő igényt.

Az EU saját maga is kifejlesztett egy nyugdíjelőtakarékossági terméket, amelynek magasabb, közvetett befektetési céljait is megfogalmazta.

Az Európai Parlament 2016. január 19-i állásfoglalása a pénzügyi szolgáltatások uniós szabályozásának áttekintéséről és kihívásairól megállapította, hogy nincsenek elérhető, vonzó, *megfelelő kockázatú* (hosszú távú) befektetési és *költséghatékony* megtakarítási termékek az uniós lakosság számára. Hangsúlyozta a befektetésre irányuló választási lehetőségek sokféleségének és a befektetői bizalom növekedésének szükségességét. Kiemelte, hogy elő kell segíteni egy olyan környezet kialakulását, amely ösztönzi az innovációt a pénzügyi termékek terén, nagyobb sokféleséget és több előnyt teremtve a reálgazdaság számára, amely így hozzájárulhat *a megfelelő, biztonságos és fenntartható nyugdíjak biztosításához*. Felvetette egy egyszerű, átlátható kialakítású páneurópai nyugdíjtermék kidolgozásának szükségességét.

Pár éven belül a tervből valóság lett, megszületett a páneurópai egyéni nyugdíjterméket (a továbbiakban: PEPP) szabályozó, az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1238 rendelete.

A PEPP-ek szabályozásának egyik célja a biztonságos és költséghatékony, hosszú távú nyugdíj-előtakarékossági termék létrehozása.

A rendelet a bevezetőjében rögzíti, hogy az uniós háztartások megtakarítási rátája a világon a legmagasabbak között van, de e megtakarítások nagy részét rövid lejáratú, bankszámlákon tartják. Ha az európaiak több megtakarítását irányítanánk a készpénz és a bankbetétek helyett a hosszú távú befektetési termékek, például a hosszú távú nyugdíj-előtakarékosságra irányuló önkéntes nyugdíjtermékek felé, *a hatás* mind az egyének (akik magasabb hozamok és megfelelőbb nyugdíj előnyeiket élveznék), mind a tágabb értelemben vett *gazdaság számára kedvező lenne*.

A rendelet a PEPP-szolgáltatók, mint alacsony likviditási kockázatokkal rendelkező, nagyon hosszú távú befektetők számára, ezért relatíve nagy befektetési szabadságot biztosít. Ezek prudens keretek között fektethetnek be olyan nem likvid eszközökbe, mint például a részvények, valamint *olyan egyéb hosszú távú gazdasági profilú eszkö-*

zökbe,¹⁸ amelyeket nem szabályozott piacokon, multilaterális kereskedési rendszerben (MTF) vagy szervezett kereskedési rendszerben (OTF) értékesítenek.

A rendelet kinyilvánítja, hogy a PEPP-megtakarításokat a környezeti, társadalmi és irányítási – így az éghajlatváltozásról szóló Párizsi Megállapodásban (Párizsi Megállapodás), az Egyesült Nemzetek fenntartható fejlesztési céljaiban és az üzleti vállalkozások emberi jogi felelősségére vonatkozó ENSZ-irányelvekben meghatározott *uniós éghajlat-politikai és fenntarthatósági célkitűzések* között szereplő – tényezők *figyelembevételével kell befektetni*.

A rendelet mindezeket túl leszögezi, hogy *az önkéntes egyéni nyugdíjtermékekkel kapcsolatos lakossági megtakarítási döntések megértését és tudatosságát pénzügyi képzéssel lehet és kell támogatni*.

3. A kiegészítő nyugdíjpillér intézményeinek főbb jellemzői, és a kapcsolódó befektetések Magyarországon

3.1. Az önkéntes kölcsönös nyugdíjpénztárak és a magánnyugdíjpénztárak

A kölcsönös nyugdíjpénztárak és a magánnyugdíjpénztárak tőkefedezeti finanszírozás mellett működnek. Ezekben a rendszerekben két időszakot különböztetünk meg: az ún. felhalmozási időszakot és az ún. szolgáltatási, vagy járadékos időszakot.

A felhalmozási időszakban gyűjtik össze az előtakarékoskodók a leendő nyugdíjszolgáltatásuk fedezetét, a felhalmozás minimum időtartamát (várakozási idő) a vonatkozó törvények írják elő (kölcsönös nyugdíjpénztárak esetében 10 év, magánnyugdíjpénztárak esetében 15 év). Ezen időszak alatt a tagok befizetéseket (tagdíj)¹⁹ teljesítenek az ún. *egyéni számlájukra*, mely összegeket a nyugdíjszolgáltató intézmények *befektetik az általuk kialakított befektetési politika szerint, amennyiben választható portfóliós rendszert működtetnek, a tag önálló befektetési döntéseket hozhat*.

Az Öpt. 2001-től, az Mpt. 2007-től rendelkezik az ún. választható portfóliós rendszer bevezetéséről. Ennek lényege, hogy az érintett pénztár különböző vagyó-

18 A tőkepiaci unió elmélyítésével összefüggésben széles körű annak értelmezése, hogy mi minősül hosszú távú gazdasági profilú eszköznek. Ide értendők a tőzsdén nem jegyzett vállalkozásokban fennálló részesedések és hitelviszonyt megtestesítő instrumentumok, valamint az ilyen vállalkozásoknak nyújtott hitelek. A tőzsdén nem jegyzett vállalkozások közé tartoznak az infrastruktúra-projektek, a tőzsdén nem jegyzett, növekedésre törekvő társaságokba történő befektetések, valamint az ingatlanba és egyéb, hosszú távú befektetés céljára alkalmas eszközökbe történő befektetések. Az alacsony széndioxid-kibocsátású és az éghajlatváltozás hatásaival szemben ellenállóképes infrastruktúra-projektek gyakran nem jegyzett eszközök, és a projektfinanszírozáshoz hosszú lejáratú hitelekre támaszkodnak.

19 Az Mpt. 26. § alapján, a tagdíj a pénztár szolgáltatásainak fedezetére, valamint a pénztárszervezet működtetésére a pénztártagok által önkéntesen vállalt, rendszeresen fizetett pénzbeli hozzájárulás. A tagdíj minden pénztártagra kötelező.

nelemez tartalmazó eszközök pl. *elsősorban értékpapírok*,²⁰ ingatlan, bankbetét stb.) összességéből álló befektetési csomagokat hoz létre, amelyek eltérő kockázatúak.

„A nyugdíj-előtakarékossági célú befektetések megvalósítására csak meghatározott értékpapírok alkalmasak. Az egyedi kibocsátású értékpapírok (csekk, váltó, közraktári jegy) természetesen nem jöhetnek számításba, kizárólag a sorozatban előállított értékpapírok. Ilyenek a részvény,²¹ a befektetési jegy,²² a kötvény,²³ a kincstárjegy,²⁴ a

- 20 A magyar gazdaságban számos értékpapír áll rendelkezésre és alkalmas befektetések eszközülésére. A magyar értékpapírkínálat jelentősen bővült a piacgazdaságra való átterést követően. „Amikor 1988-ban a Ptk.-ba iktatták az első értékpapír szabályokat, a magyar jogrendszerben már számos ilyen, egyedi értékpapírra vonatkozó jogszabály létezett. A hatvanas években jelentek meg a váltót és a csekket szabályozó rendeletek, de volt hatályos szabályozása a közraktárjegynek is. A nyolcvanas évek elején a pénzügyi intézményrendszerünk korszerűsítése kapcsán, a piac és a verseny szerepének erősítése, a hitelmonopólium oldása és a közvetlen tőkeáramlás elősegítése érdekében sor került más értékpapírok bevezetésére is. Ebben a körben az első értékpapír a *kötvény* volt, melyet rövid időn belül további értékpapírok követtek. 1987-ben bevezetésre került a *kincstárjegy*, 1988-ban pedig a *letéti jegy*, a *részvény* és a *vagyonjegy*. Az egyedi értékpapírokról szóló jogszabályok megalkotása később, a rendszerváltás után is folytatódott. 1991-ben jelentek meg a *befektetési jegy*, a kárpótlási jegy [...] 1997-ben a jelzáloglevelet megteremtő, 1998-ban pedig a kockázati tőkejegyet megalkotó jogszabályok.” DR. HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok szabályozásának sajátosságai az új magyar Ptk. tükrében. In: Szalma József (szerk.): A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken c. tanulmánykötet. Vajdasági Magyar Tudományos Társaság Újvidék, 2014, 272-273. Lásd ehhez még: HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírr jog szabályozásának fejlődése az elmúlt két évtizedben című tanulmányát. In: In Memoriam Novotni Zoltán Tanulmánykötet Novotni Alapítvány Kiadó, Miskolc 2015, 43-55.
- 21 A részvényről lásd HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok és értékpapírügyletek joga. In: Protestáns Jogi Oktatásért Alapítvány Kiadó, Budapest 2009, 24-34.; HARSÁNYI Gyöngyi: Az egyes részvényfajták szabályozásának fejlődése az új magyar jogrendszerben. In: 60 Studia in Honorem Péter Miskolczi-Bodnár (szerk: Homicskó Árpád Olivér – Szuchy Róbert) Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017, 261-270.; HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018. c. munkáit.
- 22 A befektetési jegyről lásd HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok és értékpapírügyletek joga. In: Protestáns Jogi Oktatásért Alapítvány Kiadó, Budapest 2009, 69.; HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018. c. munkáit.
- 23 A kötvényről lásd HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok és értékpapírügyletek joga. In: Protestáns Jogi Oktatásért Alapítvány Kiadó, Budapest 2009, 63-65., továbbá HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018. c. munkáit.
- 24 A kincstárjegyről lásd HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok és értékpapírügyletek joga. In: Protestáns Jogi Oktatásért Alapítvány Kiadó, Budapest 2009, 65-66., továbbá HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018. c. munkáit.

jelzáloglevél.²⁵²⁶ Az egyes portfóliók állhatnak csak értékpapírokból (többféle), illetve többféle vagyonelemből (pl. értékpapír, ingatlan), így biztosítva diverzifikációt. Az adott befektetési portfólió teljes kockázata ezzel mindig kisebb a portfólióban lévő egyes befektetési eszközök egyedi kockázatainak összességénél.

A tag kockázatvállalási hajlandóságától függően választhat az egyes portfóliók között, általában a nagyobb kockázatú portfólió magasabb hozam elérésével kecsegtet, ami nagyobb összegű nyugdíjmegatakarítást eredményezhet.

A választható portfóliós rendszer lényege, hogy a tag kockázatvállalási hajlandóságától függően hozhat döntést, a konzervatív befektetési stratégia vagy az életciklus-alapú stratégia mellett teszi le voksát.²⁷

„A tag önálló választásához ismernie kell a különböző értékpapírok, befektetési eszközök jellemzőit, a hozamot befolyásoló tényezőket, a befektetési ügyletek ismérveit.”²⁸

Amennyiben a tag nem választ portfóliót, a pénztár dönt arról, hogy melyikbe fekteti a tag pénzét a pénztár szabályzatában foglaltak szerint. Az önkéntes nyugdíjpénztárak többféle, akár öt-hat féle portfóliós csomagot is létrehozhatnak, a magánnyugdíjpénztárak az Mpt. 68/A. § (2) bekezdés alapján csak három portfóliót alakíthatnak ki (klasszikus, kiegyensúlyozott, és növekedési portfóliót).

A befektetésen elért eredményt, azaz hozamokat, ha van, jóváírják a tagi számlán.

A nyugdíjszolgáltatás nagysága a befizettet összegektől és azok befektetési hozamától, azaz a felhalmozás mértékétől függ.

Az állami nyugdíj jogosultság megszerzését és a felhalmozási időszak letelét követően kérhető a kiegészítő nyugdíjszolgáltatás,²⁹ amely az egyéni számlán felhalmozott összeg alapján kerül kiszámításra.

Mindkét intézményben az előtakarékoskodó adózott jövedelméből fizeti a hozzájárulást. Az állam a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvényben (a továbbiakban: Sza tv.) foglaltak szerint, *adóátmogattással ösztönzi a kölcsönös nyugdíjpénztárak tagjait, a magánpénztári tagok nem részesülnek ilyen kedvezményben.*

25 A jelzáloglevélről lásd HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok és értékpapírügyletek joga. In: Protestáns Jogi Oktatásért Alapítvány Kiadó, Budapest 2009, 67-68.; HARSÁNYI Gyöngyi: A jelzáloghitelezés egyes kérdései. In: Bank- és hitelviszonyok. Kodifikációs tanulmányok az új Ptk. születése kapcsán Tanulmánykötet, Miskolci Konferenciák 2008. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2009. 122-130.; HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018. c. munkáit.

26 HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetés és nyugdíj-előtakarékoskodás. In: Biztosítás és kockázat V. évfolyam 1. szám, Magyar Biztosítók Szövetsége, Budapest, 2018, 56.

27 Ennek a lényege, hogy a felhalmozási időszak első szakaszaiban a tag nagyobb kockázatú portfóliókat választ, majd annak vége felé haladva, különösen az utolsó öt évben fokozatosan csökkenti a teljes kockázati kitétséget.

28 HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetés és nyugdíj-előtakarékoskodás. In: Biztosítás és kockázat V. évfolyam 1. szám, Magyar Biztosítók Szövetsége, Budapest, 2018, 59.

29 Mpt. 30. § (1) bekezdés; Öpt. 47. § (1) bekezdés

A kölcsönös nyugdíjpénztár tagja az adóbevallásában tett nyilatkozat alapján rendelkezhet az adójának meghatározott része átutalásáról egyéni számlájára (kölcsönös pénztári nyilatkozat): méghozzá az adóévben az általa a tagi jogviszonyára tekintettel befizetett összeg 20 százalékáról, de legfeljebb 150 ezer forintról.³⁰

A nyugdíjpénztárak a befektetési alapokhoz hasonló elven, kollektív befektetésként működnek. A pénztártagok által összegyűjtött vagyon együttesen kerül a nagyobb befektetési portfóliókba, így valamennyi pénztártag a saját egyéni számláján lévő, felhalmozott vagyonának arányában részesedik a portfólióban lévő pénzügyi eszközök együttes hozamából. A befektetési politikát a pénztár határozza meg és a felügyelet (MNB) hagyja jóvá. A befektetési, vagyonkezelési tevékenységet végezheti maga a pénztár, vagy a törvényekben meghatározott feltételekkel rendelkező piaci szolgáltató.³¹

A magánnyugdíjpénztárak esetében a jogszabályok (Mpt. és befektetési kormányrendelet) szigorúbb szabályokat határoznak meg a befektetési politikát illetően, mint az önkéntes pénztárak befektetéseit szabályozó kormányrendelet. Meghatározzák az egyes megszerezhető pénzügyi eszközök³² körét,³³ ezen belül a vásárolható érték-

30 Sza tv. 44/A. §

31 A gyakorlat azt mutatja, hogy saját vagyonkezelés, illetve külső vagyonkezelő - közel azonos arányban van jelen a pénztárszférában, egyik sem domináns: mindkettőnek létjogosultsága van. A tőkepiacot szabályozó törvény ennek megfelelően elismeri a pénztárak által végzett befektetési tevékenységet, azokat az intézményi befektetők körébe sorolja. „[...] a 2001. évi CXX. számú tőkepiaci törvény (továbbiakban: Tpt.) elkülöníti az intézményi befektető kategóriáját. Ezek a szervezetek befektetések kezelésével hivatásszerűen foglalkozó jogi személyiséggel rendelkező befektetők, amelyek főtevékenysége a pénzügyi eszközökbe történő befektetés, illetve pénzügyi eszközök értékpapírosítása. A Tpt. szerint intézményi befektetőnek minősül a biztosító, az önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, a magánnyugdíjpénztár, a foglalkoztatónyugdíj-szolgáltató intézmény, az egészségbiztosítási szerv és a Nyugdíjbiztosítási Alap kezeléséért felelős nyugdíjbiztosítási szerv.” HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetés és nyugdíj-előtakarékosság. In: Biztosítás és kockázat V. évfolyam 1. szám, Magyar Biztosítók Szövetsége, Budapest, 2018, 52.

32 A pénzügyi eszközök piacairól, valamint a 2002/92/EK irányelv és a 2011/61/EU irányelv módosításáról szóló az EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2014. május 15-i 2014/65/EU IRÁNYELVE értelmező rendelkezésének 15. pontja szerint: „pénzügyi eszköz”: az I. melléklet C. szakaszában meghatározott eszközök (értékpapírok, pénzügyi eszközök, befektetési jegyek, határidős ügyletek, swap ügyletek stb. A 17. pont határozza meg a „pénzügyi eszköz” fogalmát: az eszközök olyan osztályai, amelyekkel rendszerint a pénzügyi piacon kereskednek, például államkötvények, letéti igazolások, kereskedelmi papírok, kivéve a fizetőeszközöket. Lásd ezek magyarázatát: HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga c. monográfiájában. Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018.

33 Mpt. 67/A. § a)-f) pontjaiban meghatározott értékpapírok (pl. jelzáloglevél, kötvény, részvény, befektetési jegy, kockázati tőkealap-jegy, illetőleg kollektív befektetési értékpapír), ingatlan, határidős ügyletek; opciós ügyletek; lekötött betét; pénzforgalmi számla egyenlege, házipénztár; repó-(fordított repó)-ügyletek; swap ügyletek; értékpapír-kölcsönzési

papírfajtákat és azok portfólión belüli összetételi arányaira vonatkozó alsó és felső korlátokat.³⁴ Mindez elsősorban a pénztártagok nyugdíjmegtakarításainak védelmét szolgálja, megakadályozva azt, hogy minél nagyobb hozamok elérése érdekében túlzottan kockázatos portfóliót alakítson ki bármelyik intézmény, másrészt a hazai tőkepiacot, illetve állampapírpiacot támogatja.

Érdekes módon, bár az MNB a teljes pénztári szektort felügyeli, mégis, éves jelentéseiben, csak az önkéntes nyugdíjpénztárak teljesítményeire tér ki. Az önkéntes pénztári szektor az összességében 2,1 millió fős tagságának vagyona 1700 milliárd forintra nőtt 2020-ban. Az önkéntes nyugdíjpénztárak esetében a tagi befizetések és a munkáltatói hozzájárulások egyaránt emelkedtek és megközelítették a 104 milliárd forintot 2020-ban. Az önkéntes nyugdíjpénztárak 2020-ban szektorszinten a záró vagyonnal súlyozva átlagosan 4,1%-os nettó hozamot értek el, ami az inflációt is figyelembe véve 1,4%-os reálhozamot jelent. Hosszú távon még kedvezőbb értékek láthatók (10 éves 3,9%-os, illetve 15 éves 2,5%-os reálhozam). A pénztárak többségében magyar állampapírokba fektetnek, nagyságrendileg ezt követik a befektetési jegyek, majd részvények (mindkettő belföldi és nemzetközi is), legkisebb mértékben vállalati kötvények, ingatlanok és jelzáloglevelek teszik ki portfóliójukat.³⁵

3.2. Foglalkoztatói nyugdíj

Magyarországon az első, és máig egyetlen foglalkoztatói nyugdíjszolgáltatót egy befektetési társaság alapította, amelyhez eddig szerény számú foglalkoztató csatlakozott.³⁶ A népszerűség hiányának több oka van: alapvetően a nagy- és középvállalatok azok, amelyek tudnának a munkavállalóknak plusz juttatásokat nyújtani, és amelyekből Magyarországon viszonylag kevés van; az állam a foglalkoztatói nyugdíjszolgáltatást nem ösztönzi, sem a munkáltató, sem a munkavállaló nem kap hozzá adókedvezményt, vagy egyéb támogatást; a legnagyobb foglalkoztató állami tulajdonú vállalatok, egyéb állami intézmények sem csatlakoznak; a munkavállalók manapság inkább a rövidtávú kedvezményeket preferálják, mint a Szép kártya, vagy egyéb cafetéria eszközök; bár vannak ezen intézménynek Magyarországon történelmi előzményei, a fejlődési

ügyletből származó követelések.

34 Mpt. 67. § (4) bekezdés b) pontja szerint, az állampapírok kivételével az egy kibocsátó által kibocsátott értékpapírba a pénztári eszközök legfeljebb 10 százalékát fektetheti be, a c) pont szerint az állampapírok és a nyílt végű befektetési alap befektetési jegyeinek, valamint a jelzáloglevelek kivételével nem szerezhethi meg az egy kibocsátó által kibocsátott értékpapírok tíz százalékot meghaladó mértékű részét.

35 MNB Biztosítási, pénztári, tőkepiaci kockázati és fogyasztóvédelmi jelentés 2021. <https://www.mnb.hu/letoltes/kockazati-jelentes-2021-hun-0621.pdf>

36 Eddig egy ilyen intézmény alakult Magyarországon 2010-ben, a tulajdonosi csoport csődje miatt, 2015-ben megvásárolta az Allianz csoport, neve Allianz Foglalkoztatói Nyugdíjszolgáltató Zrt., 2014-ben mindössze 3 foglalkoztató volt a tagja.

folyamat a II. világháború és az államosítások következtében teljesen megszakadt, kihaltak a tradíciók, stb.

Ezen nyugdíjcélú megtakarítási forma egyedi jellemzője, hogy középpontjában a foglalkoztató, és nem az előgondoskodó kötelezettségvállalása áll. A foglalkoztatói nyugdíjprogram bevezetéséről a munkáltató dönt, saját elhatározása hiányában, a munkavállalók csak kollektíve tudják a foglalkoztatót arra rászorítani. *Tag* az lehet, aki az alapító vagy csatlakozó foglalkoztatóval munkaviszonyban áll és a munkaszerződése tartalmazza a foglalkoztató kötelezettségvállalását a hozzájárulás megfizetésére. *A tagsági jogviszony* a foglalkoztatóval történő munkaszerződés megkötésével vagy módosításával jön létre. *A nyugdíjszolgáltatás feltételeit a törvény keretei között és előírásaira figyelemmel, a foglalkoztató határozza meg.* A foglalkoztatói nyugdíjszolgáltatás finanszírozási szempontból lehet *szolgáltatással meghatározott* (várományfedezeti) finanszírozású, vagy tőkefedezeti.

Az egyetlen foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató Magyarországon tőkefedezeti elven működik.

A nyugdíjszolgáltatást a *várakozási idő* alatt a tagi számlán történő felhalmozás biztosítja, mely a munkáltató befizetéseiből és annak befektetési hozamaiból tevődik össze. A várakozási idő a tagsági jogviszony kezdetétől indul, a törvény szerint maximum 10 év, a foglalkoztató ettől hosszabb időt is kiköthet. A tag munkavállaló vállalhatja a foglalkoztatója által fizetett *hozzájárulás kiegészítését*, illetve, azt a foglalkoztató kötelezővé teheti.

Azt, hogy a tagi számlán felhalmozott összeg hogyan kerüljön befektetésre, a munkáltató határozza meg, az alapvető befektetési döntéseket a munkáltató hozza. A munkáltató biztosíthatja azt is, hogy a tag munkavállaló hozzon meg bizonyos befektetési döntéseket.

A nyugdíjszolgáltatás nagysága a befizetett összegek és azok hozamának nagyságától, azaz a felhalmozás mértékétől függ.

3.3. Nyugdíj előtakarékosági számla (NYESZ)

NYESZ-t az a magánszemély nyithat, aki még nem jogosult nyugdíjra és legalább 5000 forint összeget helyez el a számlán. Minimum 3 éven keresztül kell takarékoskodni a nyugdíjszolgáltatásnak minősülő megtakarításhoz, de teljes adókedvezmény csak 10 év takarékoskodás után jár. A NYESZ valójában kétféle: pénzeszámla és értékpapírszámla. A pénzeszámlára kell a megtakarításokat befizetni, ide folyik be a befektetések hozama. A pénzeszámla egyenlege után a számlavezető nem köteles kamatot fizetni, mert a cél a számlán lévő *pénz befektetése, elsősorban értékpapírokba*. A kedvezmények ezért főként az értékpapírszámlához kapcsolódnak, amelyen az előtakarékoskodó által vásárolt értékpapírok vannak nyilvántartva. Az előtakarékoskodónak kell tehát döntenie, hogy milyen értékpapírokba fekteti megtakarításait, milyen kockázatokat vállal, illetve hogyan biztosítja a diverzifikációt.

Az állam a NYESZ nyitását és az előtakarékoskodást támogatásban részesíti, oly módon, hogy a számlatulajdonos magánszemély a megfizetett személyi jövedelemadó-jából (a továbbiakban: SZJA) meghatározott összeget visszakap a NYESZ számlájára (előtakarékosági támogatás). A Nemzeti Adóhivatal (a továbbiakban: NAV) a befizetett adóból az érintett adóévben a számlára befizetett összeg maximum 20%-át, legfeljebb 100 000 forintot utal át.

További kedvezmény, hogy adómentesek az értékpapírszámlán kezelt befektetési eszközökkel végzett ügyletek nyereségei és hozamai (kamat, árfolyamnyereség stb.) – kivéve a részvények osztalékát –, továbbá adómentes a számláról teljesített nyugdíj-szolgáltatás, ami *egyösszegű kifizetés. A kifizetésre kerülő összeg nagysága a befizetett összegektől és azok hozamától, azaz a felhalmozás mértékétől függ.*

3.4. Biztosítóval kötött nyugdíjbiztosítási szerződés³⁷

A nyugdíjbiztosítások szabályozása, beleértve ebbe a megtakarítások befektetését, biztonságát és a nyugdíjbiztosítási termékek közvetítését, többszintű.

A nyugdíjbiztosításokra általában vonatkoznak az életbiztosítások szabályai, az életbiztosítási szerződést a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) szabályozza. Az élet, ezen belül a nyugdíjbiztosításokra vonatkozóan a Biztosítási tevékenységről szóló 2014. évi LXXXVIII. törvény (a továbbiakban: Bit.) is számos előírást fogalmaz meg.

A nyugdíjbiztosítási piacnak nagy lendületet adó, 2014-ben bevezetett adókedvezmény arra készítette a biztosítási tevékenység felügyeletét ellátó MNB-t, hogy kötelezően betartandó *rendeletekkel*, valamint *ajánlással* segítse elő annak hatékonyabb, biztonságosabb és átláthatóbb működését, amelyet számon is kér.

Az MNB 2/2014. (V. 26.) számú ajánlása a nyugdíjbiztosítási termékekkel és közvetítésükkel szembeni követelményeket fogalmazta meg: pl. a termékek egyszerű szerkezetűek, átláthatók – különösen a költségek tekintetében –, és értékállóak legyenek, azaz valóban szolgálják az önkéntes előgondoskodást. A termék költségszerkezetét úgy kell felépíteni, hogy a termék díjának befektetéséből származó eredmény fedezze a biztosító költségeit és az inflációt, az adókedvezmény pedig tényleges előnyként jelentkezzen. Elvárásként fogalmazta meg, hogy a termékekhez kötődő adókedvezmény a szerződő nyugdíjcélú megtakarításaikat gyarapítsa, ne a biztosítóhoz kerüljön.

A nyugdíjbiztosítás körében a biztosítási esemény, fő szabály szerint, a nyugdíjkorhatár betöltése, de az kockázati elemekkel is kombinálható, mint a korhatár betöltése előtt bekövetkezett megrokkánás vagy halál.

37 Lásd részletesen BARTA Judit: A nyugdíjbiztosítások szerepe és jellemzői a kiegészítő nyugdíjpillérben, Biztosítás és Kockázat, 2018/1, 42-49. <https://mabisz.hu/wp-content/uploads/2018/08/biztositas-es-kockazat-5-ef-1-szam-5-cikk.pdf>

Az állam a Sza. tv.-ben meghatározott nyugdíjbiztosítási szerződések útján történő előtakarékoságot 2014-től adókedvezménnyel támogatja, melynek hatására a nyugdíjbiztosítások száma az utóbbi időben gyarapodott.

Az adott évben befizetett biztosítási díj 20%-át az állam a befizetett adóból jóváírja legfeljebb évi 130 000 Ft összegig a biztosítási szerződés javára.³⁸

Ki kell emelni, hogy a biztosítók számtalan nyugdíjbiztosítási terméket kínálnak, de csak az a nyugdíjbiztosítás élvez adókedvezményt, amelyik megfelel a Sza tv. kritériumainak.

A szerződő a szerződésben meghatározott *biztosítási összeget kapja meg* (itt nincs felhalmozás az egyéni számlán és nem kell befektetési döntéseket hozni), a biztosítási összeg nagysága nem áll szoros kapcsolatban a befizetett biztosítási díjak összegével. Ezeknél a termékeknél a szerződő nem hoz befektetési döntéseket.

A biztosítók által kínált nyugdíjbiztosítási termékek között van olyan is, az ún. unit-linked termék,³⁹ amelynél a szerződő önálló befektetési döntéseket hoz, és ezek útján elért hozamok befolyásolják a biztosítási összeg nagyságát.

A biztosítók teljes eszközállományának 54,2%-át alacsonyabb kockázatú, konzervatív eszközök (állampapír, készpénz és betét) tették ki. A fennmaradó eszközzel többségében befektetésjegyek, részvények és vállalati kötvények alkották.⁴⁰

4. Összegzés

A kiegészítő nyugdíjak és az ehhez kapcsolódó hosszútávú nyugdíjbefektetések a jövőben többféle szerepet is betölthetnek: az EU tagállamaiban hozzájárulnak az állami nyugdíjak csökkenésével az időskori megélhetés biztosításához, a tőkepiacok fejlődéséhez, a piacgazdaság élénkítéséhez újabb források biztosításával, uniós szinten pedig a befektetéseken keresztül egyes politikák, így például a klímacélok megvalósításához segíthetnek hozzá.

Magyarországon ezentúl, a nagyobb mértékű pénztári állampapírbefektetések

38 A 130 000 forintos adójóváíráshoz éves szinten 650 ezer, azaz havi szinten átlagosan 54 ezer forintot kellene befizetni a számlára. Erre a szerződők csekély százaléka képes, átlagosan évi 200 ezer forintot fizetnek be nyugdíjbiztosítási számlájukra, amelynek nyomán a következő évben 40 ezer forintot adójóváírásra jogosultak. http://www.biztositasiszemle.hu/cikk/hazaihirek/gazdasag/ev_vegere_elerheti_a_200_ezret_a_nyugdijbiztositasok_szama.6178.html

39 Az unit-linked biztosítás fogalmát a Bit. 4. § (1) bekezdés 6. pont határozza meg, ez egy olyan életbiztosítási termék, amelynél a biztosító a biztosítástechnikai tartalékokat az általa létrehozott, önálló befektetési politikával rendelkező, elkülönítetten kezelt eszközalapokba vagy más, befektetési alapkezelésre jogosult társaság által kezelt befektetési alapokba helyezi befektetés céljából, a szerződő választásától függetlenül.

40 MNB Biztosítási, pénztári, tőkepiaci kockázati és fogyasztóvédelmi jelentés 2021. <https://www.mnb.hu/letoltes/kockazati-jelentes-2021-hun-0621.pdf>

kedvező kamatozású kölcsönt biztosítanak a magyar államnak.

Hazánkban a kiegészítő pillérben többféle intézmény biztosítja az önkéntes időskori előgondoskodás lehetőségét. Ezek potenciálisan alkalmasak arra, hogy olyan kiegészítő nyugdíjat biztosítsanak, amely támogatja az időskori megélhetést, van életjáradék választására lehetőség és nincs korlátozva a befizethető összeg.

Az állam adókedvezményel (ez azonban szelektív, csak a preferált intézményekhez kapcsolódik, a munkáltatók ösztönzése pedig teljesen hiányzik) igyekszik serkenteni a lakosságot a nyugdíjas évekről való előgondoskodásra,⁴¹ aminek van ugyan ösztönző hatása (pl. nyugdíjcélú életbiztosítások számának növekedése), azonban (különböző részadatok állnak csak rendelkezésre, nincs átfogó statisztika), az arra predesztinált foglalkoztatottak mégsem a kívánatos mértékben élnek e lehetőségekkel, amely miatt új megoldások keresése van folyamatban.

Az önkéntes időskori előgondoskodás hosszútávú befektetéseken keresztül valósítható meg, amelyhez egyrészt el kell jutni a megtakarítási döntésig, másrészt szükséges hozzá a befektetési, pénzügyi tudatosság, és a megalapozott döntés, mindezt pedig pénzügyi, értékpapírijogi képességgel lehet és kell támogatni.

41 A Szja tv. 44/D. § (1) bekezdése szerint, amennyiben egy magánszemély többféle adótámogatott kiegészítő nyugdíjmegtakarítással rendelkezik (nyugdíjbiztosítás, önkéntes kölcsönös nyugdíjpénztári megtakarítás, NYESZ), akkor nem külön-külön illeti meg az adójóváírást, hanem együttesen, maximum 280 000 Ft összegig.

MINDEN VALÓSÁGOS ÉLET: TALÁLKOZÁS; MINDEN KERESKEDELMI JOG: KAPCSOLAT

1. Bevezetés

A cím első fele Martin Buber jeles gondolata, amelyik a barátságokról, egymásra figyelésről szól. A cím második fele viszont arra utal, hogy a találkozások bonyolult rendszerét előbb utóbb szabályozni kell. Ennek a szabályozásnak az egyik módja a jog. A kereskedelmi jog talán az a terület, ahol kifejezetten nagy hangsúlyt kap az emberek közti kapcsolati rendszerek leírása, szabályozása. Jelen tanulmány célja, hogy egy empirikus kutatásra alapozva bemutassa azokat a felismeréseket, amelyek a célra orientált emberi kapcsolati rendszerek kialakítása során kerültek előtérbe.

A hálózatokkal kapcsolatos felismerések egészen biztosan alkalmasak arra, hogy a kereskedelmi tevékenység nemzetközi, globális hatékonyságát jelentős mértékben növeljék. Természetesen a globális hatékonyság mit sem ér, ha a kisebb egységek nem tudnak megfelelően, a szubszidiaritás elve² szerint, személyre szabottan működni.³

Egyre világosabban látjuk, hogy igazán hatékonyak a globális környezetben akkor tudunk lenni, ha folyamatainkat egységesen szabályozzuk. Ennek természetesen az az alapja, hogy egyáltalán tisztában legyünk azzal, hogy az általunk végzett tevékenységek

-
- 1 Tanszékvezető egyetemi tanár, Jogelméleti, Jegtörténeti és Egyházjogi Tanszék (KRE ÁJK)
 - 2 XI. Pius pápa „Quadragesimo anno” kezdetű körlevele a társadalmi rend megújításáról, *„Az állambatalom tehat engedje át a kisebb közjületeknek a csekélyebb fontosságú ügyeket, amelyek őt amúgy is csak elvonják a lényegesebb kötelességeiktől, így szabadabb, erősebb és mozgékonyabb lesz azoknak az ügyeknek intézésében, amelyek kizárólag az ő illetékességéhez tartoznak, mert csak ő tudja elintézni irányítással, ellenőrzéssel, batalommal és kényszerítéssel, amint a körülmények és szükségletek kívánják. Legyenek meggyőződve az államférfiak, hogy minél inkább érvényesül a társadalmi közjületek helyes rangfokozata a kiegészítés társadalombölcseleti elvének lelkiismeretes követése által, annál nagyobb a közbatalom tekintélye és batalyossága, annál boldogabb és meglegedettebb az állam.”* (20. oldal) http://www.ppek.hu/konyvek/XI_Pius_Quadragesimo_anno_kezdetu_korlevele_a_tarsadalmi_rend_megujitasarol_1.pdf (2021.06.11.) Továbbá: Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 5. cikkének (3) bekezdése és a szubszidiaritás és az arányosság elveinek alkalmazásáról szóló (2. sz.) jegyzőkönyv.
 - 3 Z. KARVALICS László – NAGY Gábor Dániel Prokrusztész nélküli világ? Blokkklanc és társadalmi makroevolúció <https://infatars.infonia.hu/pub/infatars.XVII.2017.3.1.pdf> (2021.06.11.)

hogyan alakulnak folyamatokká (azaz mi az, amit csinálunk, a bemeneti igényeket, szükségleteket, elvárásokat hogyan alakítjuk elvégzett tevékenységekké, értékelhető, a fogyasztóink elégedettségére szolgáló kimenetekké). Tisztában kell lennünk azzal, hogy kinek a vezetése és irányítása alatt, mit és milyen célból végzünk. A sok egyéni jószándékot ez a folyamatszemplélet hangolja össze egy egységes, mérhető rendszerre, amelyet állandóan képesek vagyunk tökéletesíteni. A szervezetet működtető egyéni érzésekből így lesz számonkérhető, mérhető, pontosan megfogalmazható teljesítmény.⁴

2. A társadalmi hálózatok tapasztalatai

A következőkben egy pilot jellegű empirikus vizsgálat néhány tapasztalatát osztjuk meg a témában. Feladatként tűztük ki egy közel 100 főből álló csoportnak, hogy külön-külön és csoportban együttműködve jelöljenek ki egy-egy célt, amelyet kizárólag kapcsolat-építéssel érnek el, úgy, hogy a kapcsolatokat tudatosan megtervezik, ill. a kapcsolatok felvételét és hatásait naplózzák egy előre megadott táblázat szerint. Az egyéni feladatok megvalósítására három hónap, a csoportos feladat megvalósításra 10 óra állt rendelkezésre.

A tervezés során a cél eléréshez szükséges tevékenységeket és azok egymásra épülését előzetesen meg kellett határozni, továbbá feladat volt a célok eléréshez vezető kapcsolatok irányának (ki, be ki/be), erejének (döntő, talán, véletlen) és stabilitásának (stabil, instabil) meghatározása is. A kapcsolatban részt vevő személyek esetében meg kellett becsülni, hogy a hatásuk döntő-e, azaz maguk döntenek a tranzakció során, vagy közvetítő, azaz tovább visznek a döntéshozó felé. Tudjuk azonban, hogy a személy-személy kapcsolat teljesen nem számszerűsíthető, csupán vélelmezhető mennyiségi szempontból néhány jellemző mentén.⁵

A naplózás során a tranzakció idejét, típusát és eredményét fel kellett jegyezni, az adatok alapján pedig el kellett készíteni a végleges hálózati ábrát.

A felmérés eredményei között kell említeni, hogy a programban résztvevők mind-egyike felismerte, a kapcsolati rendszerek tudatos menedzselése mennyire hiányzott a napi gyakorlatából. Az egyének jellemzően nem szívesen mozdulnak ki a „kapcsolati komfortzónájukból”, ami az egyes életszakaszokhoz köthetően mindössze néhány, legfeljebb néhány tucat kapcsolat leginkább ösztönös menedzselését jelentette. Mindez egybeesik egyébként a Luhmann által leírt komplexitásredukcióval, aminek a lényege, hogy a már működő rendszerek védelmi mechanizmusokat működtetnek a túlságosan sok interakcióval szemben.⁶

4 BIRHER Nándor – HOMICSKÓ Árpád Olivér, Szabályozáskomplexitás, Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 332 p. (2021), (Acta Carolinensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum; 2063-4757 35).

5 CZAKÓ Kálmán: Hálózatok célorientált és véletlenszerű megváltoztatása, http://real-eod.mtak.hu/9392/1/243_halozat_2019_nov_anket.pdf (2021.06.11.)

6 LUHMANN, Niklas: Bevezetés a rendszerelméletbe, Gondolat Kiadó, Budapest 2006, 99.

Szintén fontos felismerés volt az is, hogy a kitűzött célok 80%-a közösségi célokat szolgált (pl.: közúti táblák kihelyezése, sportpálya felújítása) azonban ezen belül azonban a szociális célok aránya nem haladta meg például az állatmentéssel kapcsolatos célok arányát (15-15%).

Az általános megállapításokat követően, a következőkben, pontokba szedve, összefoglaljuk azokat a felismeréseket, amelyeket a programban résztvevők tudatosítottak magukban, és amelyek ismerete fontos lehet akár a kereskedelmi hálózatok hálózattervezése szempontjából is.

2.1. Nem jó az a cél, ami túl egyszerű

A csoport tagjainak első kisértése, az volt, hogy túlságosan egyszerű, gyakorlatilag kapcsolati háló nélkül is elérhető célt tűztek ki maguk elé. A fogyasztói kultúrából kiindulva a „megveszem”, jobb esetben „igénybe veszem” módon kívánták megoldani a problémát. Erre példa az „örökbe fogadok egy kiskutyát, ami úgy történik, hogy bemegyek a kutyamenhelyre, és ha megfelelek a kritériumoknak, viszek is haza egy kutyust. Ez a cél azért nem megfelelő esetünkben, mert nem mobilizálja a kapcsolati erőforrásokat, igazából csak a már jól bejáratott kapcsolati rendszereket használja. A jó céltűzés kizökkent a komfortzónából, vállalva, hogy energiát igényel a kapcsolati rendszer kialakítása.

2.2. A jó cél nem túl általános, megfoghatatlan

Talán a leggyakoribb nehézség, hogy a helyes célmegfogalmazás helyett álmokat tűzünk ki magunk elé. Azaz, ahelyett, hogy világos, jól leírható és mérhető célokat jelölnénk ki, elvont, definiálatlan és jellemzően túl tág horizontokat érintő igényeket határozzunk meg. Tipikusan ilyen a „gazdag akarok lenni”, „kellene egy jó állás” vagy egy „jó diploma”. Ezek a vágyak a túl általános meghatározásuk miatt nem alkalmasak arra, hogy a tudatos hálózatépítés alapjai legyenek. Nagyon fontos tehát a kellően pontos, nyelvilag jól leírt, azaz közérthető célmeghatározás.

2.3. A hálózatépítést multi level marketingnek vagy porszívóügynöki tevékenységnek gondoljuk

Gyakran azért nem építünk hálózati kapcsolatokat, mert azt valamiféle alantasabb üzleti tevékenységnek gondoljuk. Tartunk tőle, hogy a barátságainkat feláldozzuk anyagi előny szerzése érdekében. Valójában a megfelelő hálózatépítés célja nem a hálózatban szereplők kihasználása, hanem a kölcsönös előnyökhöz való hozzáférés biztosítása. A karitatív tevékenység lényeg sem más, mint annak a szeretetnek a megvalósítása, amelyik, ha áldozatok árán is, de mindenki számára értéket, előnyt jelent.

A jól működő kapcsolati rendszer alkalmas arra, hogy mindenki számára a lehető legtöbb lehetőséget biztosítsa. Éppen ezért nagyon fontos, hogy meg tudjuk nevezni azt az előnyt, amelyik a kapcsolati rendszerben részt vevő minden szereplő számára világos. Éppen ezért a közös előnyöknek, vagy azok lehetőségének a megosztása, tudatosítása kifejezetten lényeges a hálózatok fenntarthatóságának szempontjából.

2.4. A kapcsolati rendszerekben gyakran ugyanazok a szereplők, nagyon fontos az új szereplők tudatos bevonása (általában nem az működik, amire számítunk)

A kapcsolati rendszerek kiépítésének alapvető eleme a bizonytalanság, véletlenszerűség. Ezt a véletlenszerűséget fontos tudatosítani, és felhasználni. A hálózatok leírásában ezért van komoly jelentősége a sztochasztikus modelleknek, amelyekben az összefüggések mentén a kölcsönhatások kimeneteléhez valószínűségeloszlást rendelünk.⁷ Ez azt jelenti, hogy a jól megfogalmazott és a komfortzónából kimozdító célunkat hatékonyan csak úgy tudjuk elérni, ha nem egyszerően a már meglévő kapcsolati rendszerünkre támaszkodunk, hanem hagyjuk új, előre nem pontosan meghatározott kapcsolatok megjelenését is. Ez azonban több kezelendő veszélyt is hordoz magában: először is el kell kerülni a már említett rendszertúlterhelést (komplexitáscsökkentés). Azaz valamilyen módon tudatosítani és szabályozni szükséges, hogy egyáltalán mennyi kapcsolat kezelésére képes a hálózatunk egy-egy csomópontja. (Ami azt is jelenti, hogy mindenki nem tud bekapcsolódni mindenhova.) Tisztában kell tehát lenni azzal is, hogy egy adott kapcsolati rendszer kapcsolati lehetőségei nem végtelenek, nem illeszthető be mindenki a működő háló bármelyik szintjére. Ez az egyén számára azt is jelentheti, hogy gyakran csak időlegesen, látszólag esetleg feleslegesen vesz rész egy-egy kapcsolati rendszer kialakításában. (Például egy kapcsolati közvetítés után már nem lesz több szerepe az adott kapcsolati hálóban). Fontos hangsúlyozni, az egész mindig több, mint a részek összessége. – Mert például az erdő nem a fák összessége, hanem az ökoszisztéma egy egysége. Vagyis mindig minden jelenséget az egész és az összetevői felől kell elemezni és a tennivalókat az elemzés eredményeinek harmonizálása érdekében kell célként kitűzni.⁸ Ez azt is jelenti, hogy esetenként az egyénnek kellő alázattal kell viselkednie, mivel nem a személyes tevékenysége, hanem a hálózat egészének a működése a lényeges.

7 CZAKÓ Kálmán: Hálózatok célorientált és véletlenszerű megváltoztatása, http://real-eod.mtak.hu/9392/1/243_halozat_2019_nov_anket.pdf (2021.06.11.)

8 CZAKÓ Kálmán: Hálózatok célorientált és véletlenszerű megváltoztatása, http://real-eod.mtak.hu/9392/1/243_halozat_2019_nov_anket.pdf (2021.06.11.)

2.5. Tervezés „cél” orientált, a naplózás pedig „én” orientált

Fontos szétválasztani a kapcsolati háló előzetes tervezését (amibe be kell tervezni a véletlen kapcsolatokat is), és a kapcsolati háló működésének utólagos „naplózását”, azaz annak a dokumentálását, hogy ténylegesen milyen kapcsolatok alakultak ki. A tervezés mindig a célra kell, hogy irányuljon. Itt a kiinduló pont nem az „én”, a saját kapcsolati rendszer, hanem a „cél”, azaz amit el akarok érni. Ennek fényében kell eljutni a megfelelő kapcsolatot biztosító személyeken keresztül a döntéshozóig. Itt jelenik meg ténylegesen, hogy legalább a tervezés folyamatában képesek legyünk túljutni a saját megszokott kapcsolati rendszereinken. Ezzel szemben a naplózás folyamatában csak azokat a tényeket tudjuk rögzíteni, amelyek a tudomásunkra jutnak, így a naplózásnak én-centrikusnak, és nagyon pontosnak kell lennie, hiszen ebből láthatjuk, hogy milyen távolságra lehetünk a célunk megvalósulásától.

2.6. Nem egyszerűen döntéshozók kellene, hanem „erőtereket” kell létrehozni, amelyek befolyásolják a döntéseket (be kell tervezni a bizonytalanságot is)

Ahogy már korábban szó volt róla, a célokhoz vezető kapcsolati rendszert sok esetben nem tudjuk egy személy (döntéshozó vagy közvetítő) megjelölésével meghatározni. Ilyenkor több személyből álló olyan erőteret kell létrehozni, amelyben minden szereplőnek lehet a cél eléréséhez szükséges valamilyen mértékű pozitív hatása. Gyakran csak több csatornán folyamatosan ismétlődő információval tudunk eredményt elérni. Ez az amit Luhmann generalizációnak, általánosan ismételt információnak nevez. Mindez azt is jelenti, hogy egy-egy cél eléréséhez komplex, több irányú rendszert kell kialakítani, amelyben a célhoz több megközelítés szerint is eljuthatunk. A döntéshozóra például lehet hatni személyes, és/vagy hivatali, és/vagy közösségi utakon is. A tervezés során érdemes minél több elérési móddal számolni.

2.7. Sosincs „teljes kudarc”, minden kapcsolatnak van hatása, csak nem mindig azonnali, és az adott cél szempontjából releváns

A felmérés során többször hangzott el, hogy a kapcsolati hálót építők egy-egy utat, vagy utak rendszerét „teljes kudarcként” minősítették, mivel azok látszólag nem vezetnek el közvetlenül a célhoz. Fontos azonban tudatosítani, hogy a kapcsolatépítés csak abban az esetben tekinthető kudarcnak, ha a kapcsolatépítés során meglévő bizalmi tőkénket maradéktalanul felhasználtuk úgy, hogy eredményt a cél szempontjából nem értünk el (vö.: porszívóügynök pont). Ezzel szemben viszont minden, a közös előnyökkel járó kapcsolatépítési kísérlet, – akkor is, ha nincs közvetlen eredménye – érték. A „találkozás” önmagában értékes.

A következőkben azokat a jellemzőket foglaljuk össze, amelyek kifejezetten az egyes kapcsolatokra, a tranzakciókra vonatkoznak. A tranzakciók jellemzője, hogy az azokban részt vevők a tranzakciók során nem csak hatást gyakorolnak, hanem maguk is változnak, azaz a hatásgyakorlás során maguk is alakulnak. Tevékenységünkben másokkal összhangban vagy diszharmóniában vagyunk, amikor célkitűzésünknek megfelelően cselekszünk. A kapcsolatok világában valójában nem vagyunk egyedül sohasem.⁹

2.8. A tranzakciók rendszerekké szerveződnek, a rendszerbe való belépés lehetősége kérdéses

A döntések jellemzően rendszereken belül történnek, nem egyszerűen személyi döntések. A rendszerek a korábban megállapítottak szerint önszerveződők, saját logika mentén működnek, éppen ezért a rendszerszintű hatásgyakorlás bonyolult feladat lehet. Ahogy láttunk részben ezért fontos, hogy több irányból, a rendszeren belül minél több szereplőt megszólítva igyekezzünk minden elérendő célt megközelíteni. Fel kell készülni arra is, hogy az egyes rendszerek védik magukat az információ túlterheléstől, ezért a beavatkozást (minden tranzakció beavatkozás is) igyekeznek (különböző mértékben) hátrítani. Ennek oka az például, hogy a hivatalok első lépésben igyekeznek hatáskör hiányára hivatkozva megszabadulni a megkeresésektől, vagy a politikusok egyszerűen udvarias válaszokban hátrítják a kérést. Történelmi példa ezzel kapcsolatban az egyik legkiválóbb hálózatépítő Szent Pál esete az Areopaguszon.¹⁰ A komplexitásproblémát leginkább úgy tudjuk kezelni, ha a hatásgyakorlás rendszerében megtaláljuk a kulcsszereplőket vagy pedig olyan sok impulzusból álló erőteret alakítunk ki, amelyet már nem lehet egyszerűen kizárni.

2.9. A kapcsolati erőforrások – minél jelentősebb hatás gyakorlására képes a tranzakciós szint, (azaz minél nagyobb a hatalma) – annál védettebbek, elérésük annál nehezebb

Ahogy az imént elmondottak alapján látható, hogy egy rendszer a funkcionális (és Luhmann szavával: normatív) zártsága megtartása végett erősen szabályozza a tranzakcióit. Minél nagyobb hatalmat gyakorol ez a rendszer, annál erőteljesebb a védekező

9 CZAKÓ Kálmán: Hálózatok célorientált és véletlenszerű megváltoztatása, http://real-eod.mtak.hu/9392/1/243_halozat_2019_nov_anket.pdf (2021.06.11.)

10 Apcsel, 17, 22- 34. Így aztán Pál az Areopágusz közepén szólásra emelkedett: „Athéni férfiak! Látom, hogy minden szempontból nagyon vallásos emberek vagytok. Amint ugyanis körbejárva megtekintettem szentélyeiteket, olyan oltárra akadtam, amelyen ez a fölírás állott: az ismeretlen istenek. Nos hát én ezt hirdetem nektek, akit ti ismeretlenül is tiszteltek. ... A halottak föltámadásának hallatára némelyek gúnyolódni kezdtek, mások meg azt mondták: „Erről majd még máskor is meghallgatunk téged.” Néhányan mégis csatlakoztak hozzá és hívők lettek. Ezek közt van Dénes, az Areopágusz tagja, egy Damarisz nevű asszony és még egypáran.

mechanizmus. Itt olyan erős határokba is ütközhetünk, amelyeknek az áttörése szinte lehetetlen, vagy csak erőszakkal lehetséges (pl. születés alapú rendszerek, diktatórikus politikai rezsimok etc.). Meg kell azonban jegyezni, hogy ezeknek a rendszereknek is van olyan kapcsolati területe (pontosan a korábban kifejtett új szereplők bevonásának igénye miatt), amelyeken egyszerűbben is lehet eredményeket elérni. Ezek a területek jellemzően nem tartoznak közvetlenül a rendszer alaptévékenységéhez. Ilyen lehet például a diktátorok vadásztársaságai való bekerülés is, noha ennek lehet akár közvetlen köze is a hatalomgyakorláshoz.¹¹

2.10. Minden tranzakciónak költsége és ára van

Tisztában kell lenni azzal, hogy a tranzakciók energiát (időt, pénzt, kommunikációs csatornát etc.) igényelnek. Éppen ezért egy személyhez meghatározott számú tranzakció tartozhat (már csak azért is, mert a személy életideje is véges). A tudatos tervezés során figyelembe kell venni azt is, hogy milyen céllal, mennyi tranzakció létesíthető. Ezt a hétköznapi nyelv úgy fogalmazza meg, hogy „minden szívességnek ára van. Bármiféle szerveződés létrehozása erőfeszítésbe kerül; a létrehozás folyamata negentrópus, növeli a rendszeren belül a „rendet”. Ezzel szemben áll a hálózatok rendjének felbomlása az úgynevezett sodródás. Ebben az esetben a véletlenek bekövetkezése mindenféle célszerű szerveződés lehetőségét megszünteti, a negentrópus hatások szinte egyáltalán nem érvényesülhetnek. A sodródás irányvesztett céltalan változás,¹² amit nem szabad összekeverni a hálózatok szerveződésének bizonytalanságával.

2.11. Minden tranzakcióhoz kell „narratíva”, el kell helyezni egy cselekvési környezetbe, meg kell adni a „miért”-et

A tranzakció sikerességéhez fontos, hogy a tranzakció célját világossá tegyük a döntéshozó, kapcsolatot létesítő személy, csoport számára. A tranzakció miértjét világossá kell tenni. A legegyszerűbb természetesen a pénz (ahogy mondani szokták: „millió okom van, hogy megtegyem”, azonban valójában a jól működő kapcsolati rendszerekben a narratívák a pénznél összetettebbek (ahogy mondani szokták: „úri ember a pénzről nem beszél”). A szociális területen az ember segítő küldetésére alapozott narratívák nagyon hatékonyak lehetnek.

11 BOZSONYI Károly – HORVÁTH Zsolt – KMETTY Zoltán: A hatalom hálója. A Kádár-kori hatalmi elit hálózati struktúrája az együttvadászási szokások alapján https://www.researchgate.net/publication/308948500_A_hatalom_haloja (2021.06.11.)

12 CZAKÓ Kálmán: Hálózatok célorientált és véletlenszerű megváltoztatása, http://real-eod.mtak.hu/9392/1/243_halozat_2019_nov_anket.pdf (2021.06.11.)

2.12. A tranzakciók alapja a hitelesség, a hitelesség megszerzése pedig időt igényel

A tranzakciókból álló hálózatok kialakulásához idő kell. Ahhoz, hogy a kapcsolati rendszerben elfogadott lehessen valaki, hitelesítőkre van szükség. Olyanokra, akik megbíznak a tranzakció (új) szereplőjében. A hitelesítésnek ez a rendszere akár történelmi távlatokban is lehet értelmezhető. Gondoljuk csak a bankrendszer kialakulására, vagy az egyházi segítségnyújtó szervezetek évezredes gyökereire. Persze említhetjük sajátos példaként akár a maffiát is. Minden hatékony tranzakció alapja a hitelesség, megbízhatóság. A hitelesség megszerzése viszont bonyolult folyamat. Ahogy mondani szokás, a becsületet grammonként gyűjtjük és különként veszítjük. Jelen kutatásunkban a feladatok hitelesítését jelentette például, hogy egy elismert egyetem hallgatóiként, órai feladat megoldására hivatkozva, járhattak el a tranzakciókat kezdeményező hallgatók. A hitelesítés tehát itt is nagyon fontos szempont volt.

3. Összegzés

Összességében megállapíthatjuk, azáltal, hogy a kapcsolati rendszerekben szorosan együtt működünk a múltbeli és jövőbeli kapcsolati rendszerekkel, biztosak lehetünk abban, hogy minden tettünk, legyen az akár jó, akár rossz, elindul a kapcsolatok világában, és előbb-vagy utóbb, de visszaér hozzánk. Ugyanígy biztosak lehetünk abban is, hogy a kapcsolataink, legyenek ezek családi, nemzeti, gazdasági viszonyok nem egyszerűen a jelenben keletkeznek, hanem nagyon mélyre nyúló történelmi gyökereik vannak, és nem is csak egyszerűen a jelent határozzák meg, hanem ezektől függ a gondolkodó és tudatosan cselekvő ember jövője is. Éppen ezért elemi érdekünk, hogy segítsünk a felebarátunkon, mert akkor, amikor annak lesz itt az ideje, rajtunk is segíteni fognak. Ha szerencsénk lesz. Ha nem, az sem akkora baj, mert legalább ahhoz tettünk hozzá valamit, hogy a közösségünknek jövője lehessen.

Boóc Ádám¹

A GARANCIASZERZŐDÉS NÉHÁNY SÚLYPONTI KÉRDÉSE HATÁLYOS POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVÜNK SZABÁLYAI ALAPJÁN

Dr. Miskolczi Bodnárné dr. Harsányi Gyöngyit hosszú évek óta ismerem, munkásságát figyelemmel kísérem. Több esetben volt lehetőségünk közös konferenciaszereplésre, ezek közül talán kiemelhető a 2015 áprilisában Kolozsváron, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem által közösen szervezett, az új magyar Polgári Törvénykönyvvel (2013. évi V. törvény) foglalkozó konferencia. Nagy öröm számomra, hogy 2019 óta Gyöngyi Karunk oktatója, így személyes kapcsolatunk is rendszeresebbé vált. Jelen tanulmányomban egy olyan problémakörrel, a garanciaszerződés egyes kérdéseivel foglalkozom, mely reményeim szerint a Jubiláns érdeklődésére – figyelemmel kutatási tevékenységére – számot tarthat. Boldog születésnapot és további hosszú, aktív alkotómunkával teli éveket kívánok az Ünnepeletnek! Ad multos annos!

1.

Jelen rövid írásunkban – hangsúlyozottan *a teljesség igénye nélkül* – a garanciaszerződés néhány fontosnak vélt kérdésével foglalkozunk. Nem célunk a garanciaszerződés összes szabályának bemutatása és elemzése, ugyanakkor néhány – általunk lényegesnek vélt – *probléma azonosítására* és egyes jellegzetességeik feltárására vállalkozunk. A *hangsúlyosnak ítélt* kérdéseket az elmélet és a gyakorlat megfontolásai alapján választottuk, így amennyiben a szelekció önkényesnek minősül, azért a felelősség kizárólag a Szerzőt terheli.

A garanciaszerződés önálló szerződésként kerül szabályozásra az új Ptk-ban (2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről). A garanciaszerződés a régi Ptk-ban (1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről) bankgarancia néven megismert – és ott a Kötelmi Jog Általános Részében szabályozott – jogintézményhez hasonlít, attól azonban igen jelentős mértékben el is tér. Érdeemes megemlíteni, hogy a bankgarancia is igen jelentős római jogi előzményekkel rendelkező jogintézmény, a római jogban ismert formája a *receptum argentarii* volt.²

1 Tanszékvezető egyetemi tanár, Polgári Jogi és Római Jogi Tanszék (KRE ÁJK)

2 Lásd: FÖLDI A. – HAMZA G.: *A római jog története és intézményei*. Budapest, 2012¹⁷. 542. o.

A római jogi *receptum argentarii* lényege, hogy a bankár (*argentarius*) egyoldalú, nem címzett jognyilatkozattal ígéretet tesz arra, hogy más – többnyire az ügyfele – helyett egy meghatározott (általában pénzfizetésben álló) szolgáltatást fog teljesíteni egy 3. személy részére. Fontos sajátossága a *receptum argentarii*-nak – mely egyébként jellemzi a modern bankgaranciát, garanciaszerződést is –, hogy *stricti iuris obligatio*-ként a tényleges alapjogviszonytól *függetlenül érvényes* és a más helyett teljesítést vállaló bankár e keresettel szemben *nem* hivatkozhatott az alapjogviszonyból és a fedezeti jogviszonyból származó kifogásokra.³ Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni – hiszen ennek a hatályos magyar jogra nézve is van jelentősége – hogy a *receptum argentarii* dogmatikai vonatkozásban természetesen mutat hasonlóságot a kezességgel (nem véletlenül nevezhető bankári kezességnek is), ugyanakkor sok szempontból számos eltérést találunk.⁴

Miként arra Reinhard Zimmermann rámutat, a *receptum argentarii* hellenisztikus hatásra a görög és római banki gyakorlatból származik és Iustinianus császár korában lényegében *beolvadt a constitutum debiti alieni* intézményébe.⁵ Ugyanezt hangsúlyozza Joseph Anthony Charles Thomas is, megemlítve, hogy Iustinianus császár a bankári kötelezettségvállalás önállóságát megszüntette.⁶ Földi András a római jogban megjelenő kereskedelmi jogintézményekről szóló monográfiájában is kifejezetten utal arra, hogy Iustinianus császár törölte el az *actio recepticia*-t, mely a bankárok *receptuma* esetén indítható kereset volt, ugyanis azt a jogrenddel ellentétesnek tartotta.⁷

Az új Ptk, a 2013. évi V. törvény a garanciaszerződés meghatározásakor rögzíti, hogy a garanciavállaló nyilatkozat a garantőr olyan önálló kötelezettségvállalása, amely alapján a nyilatkozatban meghatározott feltételek esetén a garantőr a jogosult részére fizetést köteles teljesíteni. A szabály *szintén tartalmazza* azt, hogy a garantőr garanciavállaló nyilatkozat szerinti kötelezettsége *független* attól a kötelezettségtől, amelyért garanciát vállalt, a garantőr nem érvényesítheti azokat a kifogásokat, amelyek a kötelezett érvényesíthet a jogosulttal szemben.

Azzal kapcsolatban, hogy ki lehet személyében garantőr, a Ptk. 2021-ben megjelent Kommentárjára, Leszkoven László soraira utalunk az alábbiak szerint:

„A garanciaszerződés alanyára (a garantőr személyére) nézve a törvény megkötést nem tartalmaz. A 6:438. § rendelkezését szem előtt tartva azonban az alanyi kör szűkül (a fogyasztó által vállalt garancia készfizető kezességnek minősül). De figyelemmel kell

3 A *receptum argentarii* absztrakt jellegzetessége kapcsán lásd: BENEDEK F. – PÓKECZ KOVÁCS A.: *Római magánjog*. Budapest – Pécs, 2017⁵. 306. o.

4 Lásd ezzel kapcsolatban: ÚJVÁRI E.: *A kezés megtérítési igényei a római jogban. Tézisek*. Miskolc, 2014. 2. o. <http://midra.uni-miskolc.hu/document/18331/11851.pdf> (2021.07.15.)

5 Lásd: R. ZIMMERMANN: *The Law Of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford, 1996. 514. o.

6 Lásd ezzel kapcsolatban: C. 4, 18,2. Lásd továbbá: J. A. C. THOMAS: *Textbook of Roman Law*. Amsterdam – New York – Oxford. 319. o.

7 Lásd: FÖLDI A.: *Kereskedelmi jogintézmények a római jogban*. Budapest, 1997. 229. o.

*lenni arra is, hogy a garanciavállalás a Hpt. 3. § (1) bekezdésének g) pontja értelmében pénzügyi szolgáltatásnak minősül, ezért garanciaszerződést rendszeresen, üzletszerűen – garantörként, ellenérték fejében, nyereségszerzés céljából – csak engedéllyel rendelkező személy köthet. Üzletszerűség és rendszeresség hiányában azonban a garanciavállalás lehetősége elvileg nyitott. Az egységesnek tekinthető jogi irodalmi álláspont és a kialakult gyakorlat alapján a Hpt. fenti szabályainak megsértése önmagában nem eredményezi a garancianyilatkozat érvénytelenségét.*⁸

A gyakorlat alapján mindenképpen kiemelhető az, hogy a legtöbb esetben *hitelintézet* válik garantörre. Sok szerződéses jogviszonyban találkozunk azzal, hogy a garancia *jövőbeni kedvezményezettje* mint szerződő fél kifejezetten ragaszkodik ahhoz, hogy a garanciát bank bocsássa ki, ennek megfelelően a felek közötti szerződés létrejöttének adott esetben ez elengedhetetlen feltétele. Jellemző e körben a garantör meghatározásakor a *Magyarországon bejegyzett, I. osztályú bank* mint fordulat használata.

Ha összehasonlítjuk a bankgarancia és a garanciaszerződés szabályait, akkor a számos hasonlóság mellett *lényeges különbségeket* láthatunk, és összefoglalóan az állapítható meg, hogy a garanciaszerződés szabályozása jóval *részletesebb, és a mai gazdaság igényeinek* talán jobban meg is felel.⁹ Az feltétlenül helyeselhető, hogy kifejezetten kimondásra kerül a Ptk-ban, hogy a garancia önálló kötelelem és független a főkötelemtől.

Mindezt számos eseti bírósági döntés is rögzítette, ebben a körben még a régi Ptk. hatálya alatt keletkezett BH2003. 473 sz. határozatra utalunk. Ezen határozat szerint a bankgarancia *a garantör önálló kötelezettségvállalása*. A jogviszony alanya a bank és a kedvezményezett, ezért a bank megbízója érdekét, annak fizetést megtiltó nyilatkozatát *nem* veheti figyelembe. A fizetési feltételek igazolása esetén a fizetés nem tagadható meg.

2.

Megítélésünk szerint a garanciaszerződéssel kapcsolatos legfontosabb új szabály a hatályos Ptk-ban *a nyilvánvalóan visszaélésszerű vagy rosszhiszemű fizetési felszólításra* vonatkozik és az alábbiak szerint rendelkezik:

6:436. § [Nyilvánvalóan visszaélésszerű vagy rosszhiszemű fizetési felszólítás]

(1) *Ha a garantör rendelkezésére álló információk alapján a jogosult nyilvánvalóan visszaélésszerűen vagy rosszhiszeműen él a lehívás jogával, a garantör nem köteles fizetést teljesíteni, és a már teljesített fizetést visszakövetelheti.*

8 Lásd: LESZKOVEN L.: *A biztosítéki szerződések*. In: 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről Kommentárja. (szerk.: CSEHI Z. – BODZÁSI B. – TÓKEY B.), Budapest, 2021. 2108. o.

9 A garanciaszerződés kapcsán a nemzetközi szabályozás és a magyar szabályozás alapos, az elméleti és a gyakorlati kérdésekre is fókuszáló áttekintést az újabb hazai szakirodalomból lásd: BOROS Gy.: *A garancia mint zálogjog és fiduciárius biztosíték tárgya*. Polgári Jog, 2021/5-6. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/193/id/A2100301.POJ/ts/20210701/> Lásd továbbá: BOÓC Á.: *Gazdasági szerződések Magyarországi új Polgári Törvénykönyvében*. Gazdaság és Jog, 2013/9. 3-8. o.

(2) A jogosult nyilvánvalóan visszaélészerűen vagy rosszhiszeműen jár el különösen, ha

a) a garantőrnek benyújtott okmányok bármelyike hamisított;

b) a kötelezett teljesítette azt a kötelezettséget, amelyért a garantőr garanciát vállalt, vagy a jogosultat a lehívásban meghatározott összeg egyéb okból nem illeti meg;

c) a jogosult szándékos magatartása akadályozta meg annak a kötelezettségnek a teljesítését, amelyért a garantőr garanciát vállalt; vagy

d) bírósági határozat állapította meg annak a kötelezettségnek az érvénytelenségét, amelyért a garantőr garanciát vállalt, kivéve, ha a garancia erre az esetre is szólt.

A fenti szabály első része általánosságban teremti meg a garantőr számára annak lehetőségét, hogy a fizetést megtagadja, amennyiben a rendelkezésére álló információk alapján úgy látja, hogy a jogosult nyilvánvalóan visszaélészerűen vagy rosszhiszeműen él a lehívás jogával. A második bekezdés ennek bizonyos eseteit sorolja fel, ugyanakkor a bekezdés elején található különösen fordulat egyértelműen utal arra, hogy ez a felsorolás *nem taxatív* jellegű. (Ennek jelentőségét a későbbiekben részletezzük.)

Ezzel a rendelkezéssel a garantőr – számos esetben a bank – a felek vitájában sokszor kulcsszerephez juthat, ami jelentős következményekkel járhat. A régi Ptk szerint kialakított gyakorlat egyértelmű volt abban a körben, hogy a garantőr a lehívás jogszerűségét *nem vizsgálhatta*, azaz adott esetben egy csalárd lehívásra is egyértelműen kellett fizetést teljesítenie, és azt követően a jogosulttal szemben az adós által indított perben adott esetben mint *beavatkozó* járhatott el.

Az új Ptk szabályai szerint a garantőr felelőssége megnő, hiszen fentiek szerint megnyílik a lehetősége arra, hogy mérlegeljen, és ezen mérlegeléshez a törvény támpontokat ad. Eme esetekben *sem köteles, csak jogosult* megtagadni a fizetést. Egyértelműnek tűnik, hogy a garantőr döntése előtt végig fogja gondolni annak lehetséges kimenetelét, hiszen például, ha *tévesen* itéli meg azt, hogy a lehívás, a fizetési felszólítás nyilvánvalóan visszaélészerű, akkor a garancia kedvezményezettje – aki bízott a garanciaszerződés voltaképpen *automatikus* jellegében – minden bizonnyal kárköveteléssel fog vele szemben élni. Ha azonban *ténylegesen visszaélészerű* a lehívás, és a garantőr ennek ellenére fizet, akkor az adós, aki a garancia kibocsátását kérte, vélhetőleg fel fog lépni a garantőrrel szemben a fenti jogszabályhelyek alapján. Arra figyelemmel, hogy a régi Ptk szabályai alapján is több per indult a csalárd lehívások tárgyában, alappal feltehető, – és az elmúlt évek bírói gyakorlata alapján beigazolódni is látszik – hogy a joggyakorlat az új szabályok vonatkozásában is megélnékül.

Annak érdekében, hogy az új Ptk garanciaszerződésre vonatkozó szabályainak háttere még egyértelműbb legyen, a Ptk indoklására az alábbiak szerint érdemes utalni:

„A törvény egyértelműen elhatárolja a kezességet és a garanciát: míg a kezes kötelezettsége tartalmában és terjedelmében a főkötelezett kötelezettségéhez igazodik, addig a garantőr kötelezettsége független a kötelezett kötelezettségétől, a garantőr kötelezettségét kizárólag a garanciavállaló nyilatkozat határozza meg. A garantőr tehát *nem más kötelezettségét teljesíti, hanem a kötelezett nemteljesítése esetén a saját kötelezettségét teljesíti.*

Ennek megfelelően a garantőr nem hivatkozhat az alapjogviszony érvénytelenségére, nem hivatkozhat azokra a kifogásokra, amelyek a kötelezettet illetik meg a jogosulttal szemben. A garantőr csak azokat a kifogásokat érvényesítheti a jogosulttal szemben, amelyek a kettejük közötti jogviszonyból, a garanciaszerződésből származnak.

Régi vitára tesz pontot a törvény akkor, amikor egyértelművé teszi, hogy – a garancia-vállaló nyilatkozat eltérő rendelkezése hiányában – a lehívás joga a jogosult személyéhez kötődő, nem átruházható jogosultság, de nincs akadálya annak, hogy a jogosult arra utasítsa a garantőrt, hogy ne neki, hanem egy harmadik személy kezéhez teljesítsen. Ha a jogosult személyében törvényes jogutódlás következik be (pl. jogi személyek esetében egyesülés, szétválás, természetes személyek esetében halál esetén), a garancia lehívásának joga attól függetlenül átszáll a jogosult törvényes jogutódjára, hogy a garancia-vállaló nyilatkozat tartalmazott-e ilyen kikötést.

Főszabály szerint a garantőr nem tagadhatja meg a teljesítést az alapjogviszonyra hivatkozva, kivételesen, nyilvánvalóan visszaélésszerű vagy rosszhiszemű lehívás esetén azonban megtagadható a jogosult követelésének teljesítése. E kivétel alapvetően két esetkörre vonatkozik: a) ha a jogosultnak a garanciaszerződés szerint okiratokat kellett benyújtania a garancia lehívásához és e kötelezettségének nem valódi (hamisított) okiratok csatolásával tett eleget (fraud in the documents), b) ha a jogosult az alapjogviszonnyal kapcsolatban jár el rosszhiszeműen, illetve visszaélésszerűen (fraud in the transaction). A törvény nem határozza meg taxatívan, hogy mi minősül nyilvánvalóan visszaélésszerű vagy rosszhiszemű lehívásnak, de a nemzetközi gyakorlattal egyezően felsorol négy olyan esetet, amely ilyennek minősülhet. Annak érdekében, hogy a törvény ne tegye ki a garantőrt túlzott kockázatnak, minden esetben követelményként támasztja a törvény, hogy a garantőr rendelkezésére álló információk alapján nyilvánvalónak kell lennie, hogy a lehívás visszaélésszerű vagy rosszhiszemű. Ez a megoldás összhangban áll a nemzetközi gyakorlattal, amely a kifizetés megtagadásához azt várja el, hogy a visszaélés »*offensichtlich und liquide beweisbar*« vagy »*clear and obvious*« legyen.¹⁰

Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy az indokolás figyelemmel van arra, hogy – miként ez a két jogintézmény antik, római jogi előzményeiből is kitűnik – a kezesség és a bankgarancia között *van szoros dogmatikai kapcsolat*. Mindez magyarázza az új Ptk-ban történő rendszertani elhelyezésüket is. Ugyanakkor – miként már említésre került – fontos eltérések is vannak a két jogintézmény között, hiszen a kezes kötelezettsége a főkötelezett kötelezettségéhez igazodik, a garantőr kötelezettsége független a kötelezett kötelezettségétől.¹¹ A garantőr kötelezettségét kizárólag a garancia-vállaló nyilatkozat határozza meg, ez jelentős – az itt bemutatásra kerülő joggyakorlatban is súlyponti szerepet játszó – eleme a jogintézménynek.

10 Lásd: <https://www.parlament.hu/irom39/07971/07971.pdf> (2021.07.14.)

11 A kezesség és a garanciaszerződés (bankgarancia) dogmatikai kapcsolatához lásd különösen: SZALMA J.: *A polgári jog és a kereskedelmi jog kapcsolata az új Ptk. fényében*. Jogtudományi Közlöny 2014/10. 460. o.; VÉKÁS L.: *A Polgári Törvénykönyv első hét évéről*. Jogtudományi Közlöny, 2021/3. 103. o.

Lényeges része a Ptk. indokolásának, hogy utal a garanciaszerződésekkel kapcsolatos nemzetközi gyakorlat lényeges elemeire, a *fraud in the documents*, ill. a *fraud in the transactions* fogalmára, melyeknek immáron megfelelő leképezését találjuk a magyar jogban.¹²

3.

Az új Ptk. indoklásában szereplő elvi feltételek a bankgarancia alapján történő fizetés megtagadásának lehetőségében a korábbi, még a régi Ptk hatálya alatt kialakult joggyakorlatban is megjelennek, természetesen *teljesen eltérő* hangsúllyal.

Az EBH1999.29. sz. határozat a bankgarancia önállóságát emeli ki, kimondva, hogy a bankgarancia a garantőr önálló kötelezettségvállalása. A jogviszony alanya a bank és a kedvezményezett, ezért a bank megbízója érdekét, annak fizetést megtiltó nyilatkozatát nem veheti figyelembe. A fizetési feltételek igazolása esetén a fizetés *nem* tagadható meg. Ezen határozat kevésbé lát lehetőséget arra, hogy a bank megtagadja a fizetést az érvényes lehívás kapcsán.

A BH2003.473. sz. határozat megállapítása szerint a bankgarancia a bank önálló kötelezettségvállalása, olyan *szerződést biztosító mellékkötelezettség*, amelyben a bank kötelezettsége az általa megszabott feltételekhez igazodik, s ezért eltérhet az adós fizetési kötelezettségének terjedelmétől.

A BH 2009.251. sz. határozat alapvetően *formai követelmények* (illetőleg azok teljesülése hiányának) alapján lát arra lehetőséget, hogy a garantőr megtagadhassa a kifizetést. A konkrét jogeset tényállásában egy jótállási garancia szerepelt. A döntés szerint jótállási kötelezettség teljesítésének biztosítására szolgáló bankgarancia kötelezettje ésszerű gondossággal köteles vizsgálni, hogy *az igénybejelentés és a benyújtott okmányok külső megjelenésük alapján* megfelelnek-e a bankgarancia feltételeinek. Nem köteles és nem is jogosult vizsgálni azonban azok valóságtartalmát. A fizetési kötelezettség teljesítését csak akkor tagadhatja meg, ha kétséget kizáróan megállapítható, hogy a kedvezményezett csalárd módon – a jótállási kötelezettség teljesítése ellenére – kívánja igénybe venni a bankgaranciát.

Érdemes megvizsgálni olyan, a garanciaszerződés tárgyában keletkezett kúriai döntést, mely már az új Ptk. hatálya alatt keletkezett. A BH2019. 202. sz. eseti döntés nagyon jól tükrözi a lehívás alapján történő fizetés *visszaautasításának* egyes – az új Ptk. által szabályozott – lehetőségeit.

A határozat – amely egy 2014. 09. 03-án (azaz már az új Ptk. hatálya alatt) létrejött vállalkozási szerződéssel kapcsolatos jogvitát dönt el – kimondja, hogy garanciaszerződés alapján a garantőr kötelezettsége *független* attól a kötelezettségtől, amelyért garanciát vállalt, és csak a garanciavállaló nyilatkozatban megszabott feltételekhez

12 A garanciaszerződés (bankgarancia) nemzetközi szabályozásáról lásd különösen: R. BERTRAMS: *Bank Guarantees in International Trade*. The Hague, 2013⁴.

igazodik, ezért azoknak a kedvezményezett részéről történő igazolása esetén a fizetés nem tagadható meg. *A garancia teljesítésére irányuló fizetési felszólítás nyilvánvalóan visszaélésszerű vagy rosszhiszemű jellege a garanciával biztosított alapjogviszonyra kiterjedően vizsgálható, a kedvezményezettnek az alapjogviszonyon túli – garanciával nem biztosított – jogviszonyai azonban már e körön kívül esnek.*

Érdemesnek tartjuk a Kúria felülvizsgálati döntése indokolásának alábbi részeit szó szerint is idézni: „*a Ptk. 6:436. § (2) bekezdés a)-d) pontjai példalázó jelleggel (»különösen«) sorolják fel. Erre figyelemmel az itt nem nevesített körülmények fennállta is alapot adhat a visszaélésszerű vagy rosszhiszemű eljárás megállapítására. Ilyen körülmények – a régi Ptk. szabályozásától eltérően – nem kizárólag a garanciajogviszony keretein belül, hanem a garanciaszerződéssel – mint biztosítéki szerződéssel – biztosított alapjogviszonyban is felmerülhetnek. A Ptk. e téren tehát mintegy »áttöri« a felek közötti jogviszony kereteit, a garantőr így a jogosult (kedvezményezett) és az alapjogviszony kötelezettje (jelen ügyben a vállalkozó) közötti jogviszonyban fennálló körülményre is hivatkozhat a visszaélésszerű vagy rosszhiszemű eljárás tekintetében.*”

Az indokolás, szemben a korábbiakban idézett döntésekkel szemben – utalunk itt különösen a fent elemzett BH2009.251. sz. határozatra – azt is rögzíti, hogy figyelemmel a Ptk. 6:436. § (2) bekezdésében szereplő *exemplifikatív* felsorolásra előállhatnak a garancia-jogviszony keretein kívül is, azaz a *biztosított alapjogviszonyban* olyan körülmények, melyek a visszaélésszerű, rosszhiszemű eljárás vonatkozásában a lehívás megtagadásához vezethetnek. Kiemelendő, hogy Pomeisl András a Ptk Kommentárjában szintén kiemeli a Ptk. 6:436, § (2) bekezdésében szereplő, példalázó felsorolás eme jelentőségét.¹³

Megemlítendő, hogy hasonló álláspont olvasható ki a Győri Ítéltábla Gf.20.195/2017/8. sz. ítéletéből is: „*A Ptk. 6:436. §-a szűk körre, a kétségtelen, nyilvánvalóan rosszhiszemű lehívás eseteire szorítja a garantőr kötelezettsége teljesítésének megtagadását. A III. alperes nem a Ptk. 436. § (2) bekezdésben példaszerűen meghatározott megtagadási esetekre vagy más nyilvánvalóan csalárd lehívási körülményre hivatkozott a fellebbezésében. Lényegében az alapjogviszony teljesítését kívánta vizsgálni, amely a Ptk. 6:432. §-a szerint kizárt.*”

A Győri Ítéltábla álláspontja – bár megfogalmazása a fenti kúriai ítélet indokolásától eltér – akként foglalható össze, hogy a Ptk. 436. § (2) bekezdésében a felsorolás példaszerű, azaz egyéb ok is a *nyilvánvaló rosszhiszeműséget* megalapozhatja. Ez a döntés *nem* mondja ki azt, hogy az alapjogviszony vonatkozásában is vizsgálni lehet a nyilvánvalóan rosszhiszemű lehívás fennállását, de azt nem is zárja ki (hiszen a felsorolás példalázó jellegének kiemelése is ennek lehetőségét támaszthatja alá), inkább *a határvonalat* szabja meg, kimondva, hogy *az alapjogviszony teljesítésének vizsgálata* nem lehetséges ezen eljárás keretei között.

13 Lásd POMEISL A.: *A garanciaszerződés*. In: WELLMANN Gy. (szerk.): *Polgári Jog. Kötelmi Jog, Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész*. Budapest, 2013. 334. o.

Mindez ténylegesen, a felek közötti – a garanciaszerződéssel létrejött – jogviszony kereteinek *egyfajta* áttörését jelenti, ugyanakkor hangsúlyozandó, hogy nagy felelőséget is ró a garantőr részére. A garantőr ugyanis *a felek közötti jogviszony teljességének vizsgálatát nem végezheti el, nem helyezheti magát egy bíróság vagy választottbíróság „szerepkörébe”,* ezért is fontos lehet az itt elemzett BH2019. 202. sz. határozat azon megállapítása, mely szerint a kedvezményezettnek az alapjogviszonyon túli – garanciával nem biztosított – jogviszonyai *már semmiképpen* sem vizsgálhatóak a garantőr által.

Fentiek figyelembevételével – látva azt, hogy az új Ptk. szabályainak eredményeképpen immáron a gyakorlat által is visszaigazolt módon a lehívás alapján történő fizetés megtagadásának lehetősége a korábbiakhoz képest egyértelműen más irányba indult – álláspontunk szerint a joggyakorlat jelentős feladata annak *a határnak pontos kimunkálása,* ameddig a garantőr a felek jogviszonya vizsgálata tárgyában *mozgástérrel rendelkezhet.*

4.

Fontos kérdés továbbá a lehívás átruházhatóságának kérdése. A Ptk. 433. §-a az alábbi szabályozást tartalmazza:

433. § A jogosult nem ruházhatja át a garancia érvényesítésének jogát a garantőr hozzájárulása nélkül, de jogosult azt a személyt megjelölni, akinek a garantőr a fizetést teljesíteni köteles.

A szabályozás szerint a jogosult személy a *garancia érvényesítésének átruházhatóságához* be kell szereznie a garantőr hozzájárulását, ugyanakkor – a lehívás átruházásának joga nélkül – jogosult azon személyt megjelölni, akinek a garantőr a fizetés teljesítésére köteles.

Ebben a tekintetben egyet kell értenünk Boros György – már idézett – cikkében szereplő véleményével, mely szerint a magyar jog *egyfajta korlátozott átruházhatóságot* alkalmaz akkor, amikor is a *lehívás átruházhatóságához* a garantőr hozzájárulása is szükséges. Ennek jellemző sajátosságaként Boros György az alábbiakat emeli ki:

„A lehívási jog átruházhatósága azonban azzal a gyakorlati következménnyel jár, hogy a kedvezményezett tágabb értelemben vett hitelezői, elsősorban a finanszírozó hitelintézetek, biztosítékként igényt tarthatnak és tartanak nemcsak a garancia lehívásból származó követelések elzálogosítására vagy engedményezésére, illetőleg egyébként a garanciából származó kifizetések más módon történő ellenőrzésére, hanem bizonyos esetekben magának a lehívás jogának az alábbiak szerinti (biztosítéki célú) átruházására vagy zálogjoggal történő megterhelésére is.”¹⁴

Ennek a valóban fontos gyakorlati következménynek megítélésünk szerint igen érdekes sajátossága lehet *a lehívás joga értékének meghatározása,* főképpen annak

14 Lásd: BOROS: *i.m.*

figyelembevételével, hogy – miként a fentiekben tisztáztuk – szűk körben, de lehet lehetősége a garantőrnek a lehívás alapján történő fizetés megtagadására. Éppen ezért amennyiben a lehívási jog átruházásra kerül pl. egy követelés fejében, úgy a feleknek – adott esetben könyvvizsgálójuknak, egyéb gazdasági tanácsadójuknak – *különleges felelősséggel* kell eljárniuk a lehívási jog értékének meghatározásakor.

Fentiek alapján látható, hogy a garanciaszerződés – melyet a gyakorlat számos esetben ma is bankgaranciának nevez – új szabályai a jogalkalmazás szempontjából is jelentős változásokat eredményeztek. Jelen írásunkban az új szabályozás néhány olyan pontjára kívántunk rámutatni, melyek esetében feltétlenül üdvös lenne, hogy a joggyakorlat *a jogbizonytalanság elkerülése és a jövőbeni jogviták rendezése érdekében következetes* és egységes álláspontot alakítson ki.

KRIMINOLÓGIAI KÍSÉRLETEZÉSEK ÉS SIKEREK MAGYARORSZÁGON EGY ÉVSZÁZADDAL EZELŐTT

1. Bevezetés

A kriminológia nagyon fontos szerepet tölt be, amikor kutatásaival felhívja a figyelmet egy-egy büntetőjogilag nem kellően kimunkált vagy éppen teljesen hiányzó szabályozásra. Gondoljunk csak például az áldozatvédelemről, a tevékeny megbánásról, az állatkínzásról szóló tudományos kutatásokra, amelyek megelőzték a hazai büntetőjogi szabályozást és amelyekből számos gondolatot átvett a büntetőpolitika alakítója.

A több mint 100 évvel ezelőtti kriminológiai kísérletek közül voltak hamvukban holtak, de olyanok is, amelyek éppen reneszánszukat élik. Annak okán, hogy nem egy elképzelés ismét szárnyra kapott – így például az elítéltekkel való foglalkozás, illetve az utógondozásuk fontossága – érdemes felidézni közülük néhányat.

2. Pozitivista megközelítés a társadalomtudományban

„A pozitív tudomány észlel, eredményeit képletekbe foglalja, azokból matematikai szigorúsággal következtetéseket von, s törvényszerűségeket lehetőleg felderíti. Analizál és szintetikusán alkot, ha néha hipotéziseket is használ fel, azt csak ideiglenesen teszi, s könnyörtelenül ejti el azokat, a mint fölöslegessékké váltak, vagy a mint velők egy ellentétes tény is észleltetett.”² – utal Jordán a kriminológia pozitivista módszereire. A XX. század elején a kriminológiával foglalkozó szakemberek egy része töretlenül hitt abban, hogy a számok, adatok megfelelő mérés esetén a bűnözés valódi képét adják.

3. Koponyaméréstan, agykutatás

Benedikt Móric az osztrák-magyar orvos kranimetriai (koponyaméréstani) vizsgálatai alapján Lombrosot megelőzően írta le, hogy az emberi agyban létezik olyan terület, amely felelős azért, hogy törvénytisztelők vagy bűnözők lesznek-e az egyének. Szerinte a bűnözők agyában hiányzik ez az agyi terület és a bűnöző ember ezért képtelen a jó és a rossz között különbséget tenni. Lenhossék József egy 1878-ban az Orvosi Hetilap

1 Intézetvezető egyetemi tanár, Bűnügyi Tudományok Intézete (KRE ÁJK)

2 JORDÁN Károly: *A matematikai módszerek a magyar szociológiai irodalomban*, Huszadik Század, IX. kötet V. évf., 2. sz., 1904, 531.o.

mellékletében közölt tanulmányában cáfolta Benedikt tanait.³ Ám a 16 súlyos gonosztevő koponyáját tartalmazó gyűjteménye vizsgálata alapján Lombrosohoz hasonlóan arra a vélekedésre jutott, hogy a bűnözőkön atavisztikus jellegzetességek figyelhetők meg. Úgy látta, hogy a gonosztevők és a ragadozó állatok homlokboltozata hasonlít egymásra, mindkettőre jellemző a homlokon található kidudorodás.

Török Aurél kriminálantropológus az elsők között szólalt fel Lombroso hibás elméletei ellen. A bűnügyi embertanról azt tartotta, hogy a bűnözés elleni küzdelem során segít a gonosztevők testi-lelki jellegzetességeinek feltárásában. Török Aurél így foglalta össze a korabeli embertan állását: „Ha ez idő szerint a fegyencek embertani vizsgálata, mely még zsenge korát éli, nem is mutathat fel olyan eredményeket, amelyek a gyakorlati életre nézve kilátásba helyezhetnék mindazon remények megvalósulását, amelyeket a társadalom e vizsgálatokhoz köt; mindez a legkevésbé sem csüggesztheti azoknak a buzgalmit, nem lankaszthatja tevékenységükben azokat, akik e hosszadalmas és a türelmet próbára tevő feladat szolgálatába szegődtek.”⁴

Moravcsik Ernő Emil szerint az elfajulásos, degenerációs jelek lehetnek szerzetiek és szellemiek. Az Igazságügyi Orvosi Megfigyelő és Elmeógyógyító Intézet vezetőjeként a gonosztevők lelki jellegzetességeit is kutatta. Egyik kutatási területe a bűnözők beszámítási képessége volt.

Irk Albert is foglalkozott azokkal a korabeli kutatásokkal, amelyek az emberi agy fejlődését írták le. Az arckoponyán végbement átalakulásokat is az agyfejlődéssel hozta okozati összefüggésbe. Brocát idézi az emberi koponya térfogati változásának bemutatásakor, aki elsőként végzett nagyobb anyagon vizsgálatokat. „E célra 13 és 19 századbéli párisi koponyákat hasonlított össze s úgy találta, hogy hat század alatt a párisi koponyák középtartalmá mintegy 35'55 cm³-rel növekedett.”⁵

4. Bűnügyi statisztika

A bűnözést, mint társadalmi jelenséget vizsgáló szakemberek mindig nagy jelentőséget tulajdonítottak a kriminálstatisztikának, amelynek adatai eligazítást adnak a legalapvetőbb tendenciákat illetően. „A criminalstatisztikának egyik legfőbb feladata a kriminalitásnak az ugyanegy büntetőtörvény hatálya alatti terület különböző részein: az ország egyes vidékein való elterjedését vizsgálni. A helyes criminalpolitikának ezzel kiváló szolgálatot...”-írja Kármán Elemér.⁶

3 MÁTAY MÓNika: *Agycentiszők a századfordulón*, Elektronikus Periodika Archívum Budapesti Negyed, (2005/1-2005/2), 47–48.

4 IRK ALBERT: *Török Aurél (1842-1912)*, Bűnügyi Szemle, 1/2. sz., 1912, 84.

5 IRK ALBERT: *A kriminalitás normális és patológikus jellege*, Magyar Társadalomtudományi Szemle, VI. évf. VII. sz., 1913, 520–531.

6 KÁRMÁN ELEMÉR: *Bűnügyi statisztikánk újabb eredményei és irányai*, Közgazdasági Szemle, 1., 1903, 366–380.

Földes Béla szerint a bűnügyi statisztika nélkül a bűnözés tanulmányozása „nélküli az induktív s exakt, empirikus alapot.” „A bűnügyi statisztika nélkülözhetetlen ismeretforrás a kriminológus, a kriminálpolitikus, a bíró, a morál- és szociálpolitikus számára.”⁷ Földes az adatok mögött rejlő egyéni és társadalmi folyamatokat, összefüggéseket is láttatni akarja, véleménye szerint a számadatok megfelelő, tudományos igényű értelmezése szükséges ahhoz, hogy helyes következtetést lehessen levonni a statisztikából. „Nagy különbség van gyilkosság és gyilkosság között... – statisztikai számban minden eset egyforma, csak mennyiségileg vétetik tekintetbe, nem minőségileg.”⁸ Igyekszik a bűnözés társadalmi hátterét is feltárni, kidolgoz egy kategóriarendszert, amellyel teljes képet lehet kapni a bűnözést generáló tényezőkről.⁹ Politikai tényezők: állampolgárság, nemzetiség, közigazgatási rendszer, rendészeti rendszer, választójog, államformák, szociális törvények, politikai erkölcsök, háborúk, forradalmak.

A természettudományok precizítása, a törvényszerűségek keresése kerül előtérbe a bűnügyi statisztika adatainak összegyűjtése, összehasonlítása, táblázatok, idősorok felállításának során. Vargha Gyula szerint: „Komoly statisztikus gondosan mérlegeli az adatokat. Ha párhuzamot akar vonni, összehasonlítást akar tenni, előbb megvizsgálja, alkalmasak-e az adatok az összehasonlításra; s minden ható ok, módosító körülmény figyelembevételével igyekszik megszólaltatni e néma számokat, keresve az igazságot a természettudós türelmével, a bíró pártatlanságával.”¹⁰

„A bűnügyi statisztika igazán csak akkor felel meg hivatásának, ha mint társadalmi és morálstatisztika is tud megfelelő betekintést nyújtani a bűnügy széles mezejére.” – írja Bud János 1906-ban.¹¹ Bud szerint a kriminálstatisztikának egyrészt a kriminalitás alakulását társadalmi osztályokon belül hely és idő szerint kell kutatnia, másrészt pedig a bűncselekményeket az egyének személyi megnyilvánulásaiként kell vizsgálnia végig.

Magyarországon az első rendszeres bűnügyi statisztika bírósági kimutatásokon alapult. 1821-ben, 1831-ben és 1837-ben hozták nyilvánosságra a vármegyék, szabad királyi városok, valamint azon pallosjoggal rendelkező uradalmak adatait, melyek a Kúriához küldték fel ügyeiket.

Konek Sándor összeállította az Osztrák-Magyar Monarchia Magyarországra vonatkozó statisztikáját, ebben szerepel a bűnügyi statisztika is.¹² A Csemegi-kódex hatály-

7 FÖLDES Béla: *Bűnügyi statisztika és bűnügyi szociológia*, Statisztikai Szemle 1934. évi 2. sz., 99.

8 FÖLDES Béla: *A bűnügy statisztikája*, Budapest, 1899, 157.

9 FÖLDES Béla: *A bűnügyi statisztika problémái*, Magyar Statisztikai Szemle. 1932/3. sz., 250.

10 Vargha gondolatait BUD János idézi: *Bűnügyi statisztikánk fejlődése és a kriminalitás iránya I-II.*, Jogtudományi Közlöny, 1906/9. sz., 73.

11 BUD János: *Bűnügyi statisztikánk fejlődése és a kriminalitás iránya. III.*, Jogtudományi Közlöny, 1906/10. sz. 83.

12 KONEK Sándor: *Az Ausztriai Birodalom jelesen a Magyar Korona Országainak statisztikai kézikönyve*, kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1865.

balépése előtti időszakban, az Osztrák Büntető Törvénykönyvben szereplő törvényi tényállások alapján kapunk képet a Magyar Korona országainak bűnügyi állapotáról. Konek a statisztika szerepéről is beszél, szerinte a „statisztikának egyik főhivatása bő anyagot nyújtani” a társadalomtudományok számára.¹³ Perényi hangsúlyozza, hogy Konek minden munkájában kitér az általa használt adatok problémáira.¹⁴ Perényi Roland szerint az első világháború kitörése előtti időszakra tehető a tudományos igényességnek megfelelő bűnügyi statisztika Magyarországon.¹⁵

5. Fiatalkorú elkövetők nevelése

A lélektani megközelítés és a kriminálpedagógiai kezelés elsősorban a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában merült fel igényként. Székely György a morálpedagógia képviselőjeként a nevelés erkölcsi vonatkozásait kutatta, egyúttal a bűnelkövetők nevelésének kérdéskörével is foglalkozott.¹⁶

1917-ben Angyal Pál javasolta egy kriminálpedagógiai intézet létrehozását, amelynek gyakorlati megvalósítását végül Kármán Elemér vállalta fel. Az intézetet az erkölcsi veszélynek kitett, züllésnek indult és bűncselekménnyel gyanúsított gyermekek és fiatalkorúak részére tervezték. Kármán szabályzatban határozta meg a feladatokat és a végrehajtás módozatait.¹⁷

A Magyar Jogászegylet büntetőjogi bizottsága 1917 májusában a kriminálpedagógia szerepét tárgyalta meg. Az Erzsébetfalvai Kriminálpedagógiai Intézet laboratóriumának pszichopatológiai szakértője beszélt a kriminálpedagógusok munkájáról.¹⁸

Kármán Elemér szerint a fiatalkorúakat egyszerűen kell kezelni, nevelni, amely lélektani megismerésük nélkül nem lehetséges.¹⁹ „A kriminálpedagógiai befolyásolás kérdésénél mindenekelőtt le kell szögezünk a magyar törvénynek azt az álláspontját, amely nem elégszik meg azzal, hogy a bíróság csupán nevelő intézkedést rendel, hanem egyenesen bírói funkcióvá teszi a nevelőintézkedést és a bírót, valamint az ő közegeit és segítőt egyenesen arra hatalmazza fel, hogy a fiatalkorú nevelését irányítsák és vezessék...”²⁰

13 Uo.

14 PERÉNYI Roland: *A bűnözés mérése*, Bűnügyi statisztika és bűnözéstörténet, http://andorkaweb.tarki.hu/Konferenciak/Konferencia2006/Perenyi_Roland.pdf 11., (2015.11.17.)

15 Uo. 10.

16 SZÉKELY György: *Morálpedagógiai kérdések*, Budapest, 1913, 42.o.

17 „A Kriminálpedagógiai Intézet megalakítása”, *Szemle, Jogtudományi Közlöny*, 26. sz., 1917, 242.

18 „A Magyar Jogászegylet büntetőjogi bizottsága” vitája, *Szemle, Jogtudományi Közlöny*, 1917/ 20. sz., 192.

19 KÁRMÁN Elemér: *A fiatalkorúak bíróságainak kriminálpedagógiai alapjai*, *Jogtudományi Közlöny*, 1917/2. sz., 12.

20 Uo. 13.

6. Bűnügyi lélektan

Kármán Elemér már 1911-ben szorgalmazta, hogy az igazságszolgáltatásban dolgozók ismerkedjenek meg a lélektan legújabb eredményeivel.²¹ Szerinte az I. Büntető Novella csak akkor alkalmazható, ha a fiatalkorú erkölcsi és értelmi fejlettségét, életviszonyait felmérik. Lélektani ismeretek és kutatások nélkül nem lehet felismerni a közveszélyes büntetéseket.

Ferenczi István egy bécsi pszichopatológiai konferencián értekezett arról, hogy mind a jogászokat, mind a törvényszéki orvosokat ki kell képezni az analízis területén. Míg a jogászok megtanulnák a pszichoanalízist, addig az orvosok lehetőséget kapnának a büntetés-végrehajtási intézetekben levő elítéltek tanulmányozására.²² Továbbá a fogvatartottnak is csak javát szolgálná az analitikusi munka, véli Ferenczi. Az analízis szerinte megmutatta, hogy a kedvezőtlen körülmények között azok is betegessé vagy bűnözővé válhatnak, akik gyermekkorukban elfojtottak valamely megrendítő élményt. Más esetben a normális hajlandósággal született gyermek korán bűnöző irányba terelődik és az ismétlési kényszer hatása alatt cselekszik. Ferenczi nagy reménységgel tekintett az addig gyógyíthatatlannak tartott visszaesők kezelése, kriminálterápiája elébe.

Dukes is nélkülözhetetlennek véli beemelni a pszichoanalízis legújabb eredményeit a jogtudományba.²³ „Az ilyen elítéltek lélekelemző vizsgálatával kezdődhetnek meg egyfelől a kriminogén lelki tényezők hathatós feltárása és ezzel a pszichoanalitikus kriminológia megalapítása, másfelől egyúttal a kriminálterápia: a szó legletisztultabb értelmében vett speciál-prevenció.”²⁴

Hermann Imre az agressziót nem tekinti önálló ösztönnek. Sajátos felfogást vall az ún. megkapaszkodási ösztönről, amelyet a majomkölykökhöz hasonlóan az ember-csecsemőknél is felfedezni vél. „Az agresszióösztön létezésének kérdését mostmár nem elméleti gondolatmenetek, hanem tapasztalati adatok alapján akarjuk megközelíteni.”²⁵

Magyarországon Máday István szervezte meg a nevelési tanácsadást. A nevelési tanácsadás a gyermekterápia, családterápia, gyermekvédelem, fejlesztőpedagógia ötvözésével nagy segítséget nyújtott a nehéz helyzetben levő, a deviancia területére is tévedő fiataloknak.²⁶

21 KÁRMÁN Elemér: *A törvényszéki lélektan és oktatása*, Jogtudományi Közlöny, 1911/ 50. sz., 431–433.

22 FERENCZI Sándor: *A pszichoanalízis és a kriminalitás*, Századunk, III. évf. III. kötet, 1928, 272–281.

23 DUKES Géza: *Pszichoanalitikus szempontok a vétkeesség jogtanában II.*, Jogtudományi Közlöny, 1921/13. sz. 102–103.

24 Uo. 103.o.

25 HERMANN Imre: *Az ember ősi ösztönei*, Magvető, Budapest, 1984, 345.

26 SZABÓ Lőrinc: *Erzsike*, Digitális Irodalmi Akadémia, 1955.

Németh Péter szerint a fiatalkorúak züllését felügyelettel, pártfogói neveléssel lehet megelőzni, amelyhez azonban a két világháború között kevés szakképzett munkaerő állt rendelkezésre.²⁷ Idéz az 1913. évi VII. tc indoklásából: „A törvényhozás a joghatóság ily módon való szabályozásával a fiatalkorúak bíróját a céltudatos társadalmpolitika és a nemzeterősítés egyik leghatályosabb szervévé tette, mert kezében összpontosította az anyagi és alaki gyermekvédelem minden szálát”²⁸ Ha a háborúk nem avatkoztak volna közbe, valószínűleg e téren is jóval előrébb járt volna a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatása.

7. Bűnmegelőzés, kriminálszociológiai kutatások

A munkanélküliség, csavargás, koldulás, alkoholizálás, a züllésnek kitett fiatalok és a bűnismétlők kérdése foglalkoztatta a kriminológusokat, keresték a megelőzés eszközeit.

„A börtönügyi és a büntetőjogi tudománynak ...a megelőzési eszközökkel, a javító-intézetekkel, a gyermekvédelemmel, a rabsegélyezéssel, koldusmenhelyekkel, dologházakkal, gyógyletartóztató intézetekkel éppoly figyelemmel kell foglalkoznia, mint a büntetési eszközökkel, mert ezek a megelőzési intézetek teszik feleslegessé a büntetési eszközöket.” – írja Finkey 1905-ben.²⁹ A csavargók, koldulók csoportja potenciális veszélyt jelent, közülük kerülnek ki a vagyon elleni bűnelkövetők, ezért esetükben Finkey javasolja bevezetni a dologházat: „Hazánkban a csavargás és koldulás ügye teljesen szabályozatlan, a dologházak és a koldusmenhelyek pedig egészen ismeretlen intézmények. Valóban szegényletes hiánya ez jogrendünknek s eléggé nem kárhoztatható mulasztása a magyar államnak és társadalomnak.”³⁰

Irk Albert kutatta az alkohol és a kriminalitás közti viszonyt.³¹ Tudományos kísérletek támasztották alá, hogy az alkohol az öntudat zavarai társul. „Míg a jó terméseredmények általában a bűnözés alakulására jótékony kihatást gyakorolnak, addig a gazdag bortermés nyomán a személy elleni bűnözés színvonala emelkedést mutat.”³² A szegényebbeket látta veszélyeztetve az alkohol által. „Az alkohol óriási veszedelme éppen abban rejlik, hogy csalfa látszatával szegény néposztályok” számára egyedüli élvezeti eszközként kínálkozik.³³

Baumgarten összegyűjtötte az alkoholfogyasztásban rejlő veszélyeket. Meglátása szerint világlajosság volt a XIX. század végén az alkoholizmus elterjedése és ennek

27 NÉMETH Péter: *A gyermekvédelem egységesítése*, Városi Szemle, 18. évf. 1. sz., 1932, 738–761.

28 Uo. 744.o.

29 FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Budapest, 1905, 468.

30 Uo. 480.

31 IRK Albert: *Alkoholizmus és kriminalitás*, In: Irk Albert Emlékkötet, Kriminológiai Közlemények, 37. sz., MTA Magyar Kriminológiai Társaság, (szerk) IRK Ferenc, 177-183.

32 Uo. 177.

33 Uo. 183.

következtében az élet, testi épség, a szemérem és a hatóság elleni bűncselekmények száma is növekedett.³⁴ „A mámoros fő gyorsabban határoz...” és olyan személy elleni erőszakos bűncselekményeket követ el, amelyeket józan állapotában eszébe sem jutna.³⁵ Alkoholista szülők gyermekei maguk is alkoholistává, illetve degenerálttá válhatnak: „Köztük találhatók – a külső tényezők befolyása szerint a testi vagy lelki elfajulás valóságos szörnyei és azok a kétes jellegű gonosztevők, kikről a szakszerű vizsgálat nem tudja kideríteni, vajon bűnös cselekményeik a féktelen szenvedélyek vagy a beteg agyvelő szüleményei.

Baumgarten Irkhez hasonlóan úgy gondolta, hogy az alkoholizmus főként a szegényebb rétegek jellemzője. A műveltebb osztályok feladata kivonni a szegényeket az alkohol befolyása alól. Idealista elképzelése révén a felsőbb osztályok megismertetik a szegényebb, alsóbb osztályokat a műveltséggel, a kultúra mámorával és „a mámor, mint nevelő fel fogja váltani az alkoholt, mint bűnszerzőt.”³⁶

Balogh Jenő kutatta a bűnözés és a nehéz gazdasági helyzet kapcsolatát. „Ide tartozik a társadalmi politika körében végzendő teendőknek az az óriási halmaza, amely a művelődési, gazdasági és jótékonyági viszonyok javítása céljából hazánkban is még a törvényhozásra, kormányra és a társadalomra vár (népnevelés fejlesztése, szövetkezeti ügy, betegápolás, betegsegélyezés, munkásbiztosítás, szegényügy rendezése, köz- és magánjótékonyág).”³⁷ A fiatalok züllésének, kriminalitásának okait a bűnügyi statisztika adataira is támaszkodva, szociológiai megközelítéssel igyekezett bemutatni Balogh Jenő. A fiatakorúak büntetőjogáról szóló munkájában a bűnügyi és morálsztatistikai adatokkal kezdi a fiatakorúak bűnözésére, illetve elítélésére vonatkozó helyzet ismertetését.³⁸ A XX. század elején Balogh a kedvezőtlen lakásviszonyokat, az alkohol hatását, a nagyvárosi közeget is a fiatakorú bűnözés okaként jelölte meg.

A visszaesőkkel szembeni hatékony fellépés újból és újból fejlődést okoz a büntetőpolitika alakítóinak. Hacker 1941-ben így fogalmaz: „A megrogzított büntettek kriminalitása elleni harcot tekintik méltán a kriminálpolitika egyik legégetőbb problémájának.”³⁹ Ugyanebben az évben Heller is foglalkozik ezzel az elkövetői kategóriával, megállapítva, hogy azok a társadalom megrogzított ellenségei.⁴⁰ Heller a szankciórendszeren belül külön vizsgálja a biztonsági rendszabályokat. A személyi biztonsági rendszabály célja a bűncselekmények megelőzése egyrészt szabadságelvönással,

34 BAUMGARTEN Izidor: *Büntetőjogi Tanulmányok*, III. kötet, 1907-1914., Grill Könyvkiadó vállalata, Budapest, 1916, 36.

35 Uo. 43.

36 Uo. 48.

37 BALOGH Jenő: *Nyomor és büntettek*, Budapesti Szemle, 128. kötet. 360. sz., 1906, 378.

38 BALOGH Jenő: *Fiatakorúak és büntetőjog*, Budapest, Athenaeum, 1909, 16.

39 HACKER Ervin: *Kriminálpolitika*, Miskolc, 1941, 6–7.

40 HELLER Erik: *Büntetőjogunk baladásának útja*, Acta Universitatis Szegediensis Sectio Juridico-Politica Szeged, 1941, 6.

másrészt próbára bocsátással, rendőri felügyelettel. A dologi rendszabályok célja annak megelőzése, hogy valamely dolog bűncselekmény elkövetésére szolgálhasson – fogalmaz Heller. A büntetés és biztonsági rendszabály mellett további jogkövetkezmények bevezetését is javasolja, így például a sértettnek nyújtott elégtételt.

8. Összegzés

A büntetőjogi reformokat eredményező pozitivista szemléletű kutatások tudományos módszerekkel igyekeztek felmérni a bűnözést, mint társadalmi jelenséget, és a bűnözőt, mint társadalmi, biológiai, egyúttal sajátos pszichével rendelkező lényt. A XIX-XX. század fordulóján a társadalomtudósok azt hitték, hogy a természettudományok mintájára a társadalmi élet is egyszerűen leírható számokkal, mérési adatokkal, törvényszerűségei éppoly követhetők, mint a természeti jelenségeké. Az orvosok, statisztikusok, szociológusok nem mindig voltak képesek „méréseikkel” precízen meghatározni a bűnözés okait, azonban nagyon sok kísérlet indult jó irányba. A két világháború sajnálatosan visszavetette a kísérleteket, a reformokat, a fejlődést.

Jelen viszonyaink között is igaz, hogy a bűnözésre vonatkozó tudományos kutatások nélkülözhetetlenek a megfelelő büntetőpolitika és törvényhozás kialakításánál. A törvényhozás akkor tesz eleget feladatának, ha a legújabb tudományos eredmények ismeretében reagál az össz-bűnözésben bekövetkezett változásokra.

Fazekas Judit¹

A FELTÖREKVŐ TECHNOLOGIÁK, A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS A FOGYASZTÓVÉDELMI JOG

Harsányi Gyöngyivel a miskolci jogi kar Polgári Jogi Tanszékére kerülésekor, 1984-ben ismerkedtem meg. A kölcsönös szimpátián alapuló, kartársi szakmai kapcsolat talaján alakult ki a mintegy negyven éve tartó barátságunk, amely felejthetetlen közös élményekkel, külföldi szakmai utakkal, közös nyaralásokkal és együtt ünnepelt családi eseményekkel gazdagította az életünket. Ennek a barátságnak köszönhetjük azt is, hogy egy kiváló fiatalember keresztszülei lettünk/vagyunk. A 65. születésnapot köszöntő ünnepi kötetbe írt, tisztelgő tanulmányban a feltörekvő új technológiáknak a fogyasztóvédelmi jogra gyakorolt hatásait vizsgálom. Az ünnepeltnak a polgári jog valamennyi területét, így a fogyasztóvédelmi jogot is átfogó, mintegy négy évtizedes, kiváló egyetemi oktatói munkássága és kutatói nyitottsága alapján bizakodom, hogy érdeklődéssel olvassa majd a tanulmányt.

Drága Gyöngyi! 65. születésnapod alkalmából szeretettel köszöntelek, Isten éltesen sokáig!

1. Bevezetés

A társadalom és a gazdaság valamennyi szegmensében zajló digitális transzformáció, a mesterséges intelligencia vívmányainak széleskörű alkalmazása, az önvezető mobilitás, a dolgok internetének nevezett hálózati kommunikációra képes okos eszközök rohamos térhódítása, a digitális platformok a fogyasztók oldalán is jelentkező kedvező hatások mellett felveti azt a kérdést, hogy a fogyasztóvédelem hagyományos eszközei, képesek-e hatékony védelmet nyújtani a digitális környezetben elkövetett jogsértésekkel, felmerülő új veszélyekkel szemben. A digitális piac sajátos marketing módszerei, úgymint a profilalkotás, a fogyasztók személyes adatainak önkényes felhasználása a fogyasztói döntések torzításához, a fogyasztói autonómia sérüléséhez, a választási szabadság korlátozásához, a digitális magánélet sérelméhez vezethet. A tanulmányban azt vizsgálom, hogy digitális transzformáció szükségessé teszi-e a fogyasztóvédelmi politika és fogyasztóvédelem jogi kereteinek átrendezését, indokolt-e egy, az új veszélyekre fókuszáló hatékonyabb fogyasztóvédelmi jogi szabályozás.

1 Tanszékvezető egyetemi tanár, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék (SZE ÁJK)

2. A digitális transzformáció

Az elmúlt évtizedek forradalmi változást eredményező innovációja a gazdaság- és társadalomszervezés digitális transzformációja, melynek következtében az informatika, illetőleg a feltörekvő technológiák fokozatosan új alapokra helyezik a gazdaság és társadalom működését. A mintegy 40 évvel kezdődő digitális átalakulás első hullámát a kézivezérlésen nyugvó, papíralapuló folyamatok, digitalizálása jellemezte, a második hullámban megtörtént az automatizált folyamatok összekapcsolása. Napjainkban a digitális átalakulás harmadik hullámát éljük, amelynek legfőbb ismertető jegye a különböző kommunikációs technológiák és eszközök hálózatba kapcsolt alkalmazása. A különböző digitális technológiák és eszközök, így a közösségi média, a mobileszközök, az analitikai megoldások, a felhő alkalmazások, a dolgok internete, a mesterséges intelligencia, a blokklánc technológia, az online platformok egyre inkább formálják az életünket.² Az új technológiák között a fogyasztóvédelemre gyakorolt új kihívások szempontjából kiemelendő a dolgok internete (IoT) a mesterséges intelligencia (AI) és az online platformok. Az IoT és az AI két különálló, de egymást kiegészítő technológia, amelyek egyre inkább kombináltan jelennek meg.

A kihívások megértéséhez szükséges az új technológiák fogalmi elhatárolása. A dolgok internetének fogalma a Massachusettsi Műszaki Egyetemen (MIT) született meg. *„Az IoT hálózatba kapcsolt „intelligens” eszközök rendszere, amely a beépített, radarok, szenzorok segítségével a fizikai világot érzékelő és azokkal összekapcsolódó eszközökről adatokat gyűjt, amelyek így képesek az alkalmazásokat és szolgáltatásokat vezérelni”.*³ Az internetkapcsolat használatával az IoT lehetővé teszi az eszközök, az objektumok és a fogyasztók közötti interakciókat. Az IoT technológiát alkalmazó fogyasztási cikkek közé tartoznak többek között az intelligens háztartási eszközök, az egészségügyi bevezetések, az okos telefon, okos óra, játékok és gyermekgondozási eszközök, továbbá a folyamatos hálózati csatlakozással ellátott járművek (connected cars).

Az Eurostat adatai azt mutatják, hogy az internetes kereskedelem is gyorsan növekszik. 2014 és 2019 között az EU-ban 63%-ról 71%-ra nőtt azoknak az internetfelhasználóknak az aránya, akik személyes használat céljára online vásároltak vagy rendeltek meg termékeket vagy szolgáltatásokat.⁴ A növekedés az IoT-fogyasztói termékek piacát is elérte az évtized végére. Az uniós statisztikák szerint az EU polgá-

2 MARCINIÁK Róbert – MÓRICZ Péter – BAKSA Máté: Digitális transzformáció a magyar üzleti szolgáltató központokban. Multidiszciplináris kihívások. Sokszínű válaszok. A BGE online folyóirata 2020. 2. szám. <http://real.mtak.hu/111997/1/3228-Cikkszoveg-15758-1-10-20200519.pdf> (2021.07.15.)

3 OECD (2018), „Fogyasztói termékek biztonsága a dolgok internetén”, *OECD Digital Economy Papers*, No. 267, OECD Publishing, Paris, p. 8. <https://doi.org/10.1787/7c45fa66-en>. (2021.07.21.)

4 Forrás: Eurostat (isoc_ec_ibuy)

rainak 10-19%-a használ valamilyen okoseszközt (okosórát, okostelefont, internetre csatlakozó háztartási eszközt, virtuális asszisztenst). Hazánkban ez az arány 6-10% körül mozog. Az elemzők becslése szerint az okoseszközök részesedése a világkereskedelmi forgalomból 2020-ra megközelítőleg az 1700 milliárd USD⁵ volt.

A mesterséges intelligencia fogalmát az EU „*Mesterséges intelligencia Európa számára*” c. stratégiája úgy határozza meg, hogy az MI olyan gépalapú rendszer, amely a konkrét célok eléréséhez képes elemezni a környezetét és bizonyos mértékű autonómiával képes intézkedéseket végrehajtani. A mesterséges intelligencián alapuló rendszerek lehetnek kizárólag szoftver-alapú rendszerek, amelyek a virtuális világban működnek (pl. hangasszisztensek, képelemző szoftverek, keresőprogramok, hang- és arcfelismerő rendszerek), illetve a mesterséges intelligencia beépíthető hardvereszközökbe is. Ilyenek pl. fejlett robotok, autonóm járművek, drónok és a tárgyak internetéhez kapcsolódó alkalmazások.⁶

Az „online platform” tágabb értelemben az interneten elérhető szolgáltatásokat jelenti, többek között a piactereket, a keresőmotorokat, a közösségi médiát, a kreatív tartalom üzleteket, az alkalmazásboltokat, a kommunikációs szolgáltatásokat, a fizetési rendszereket. Szűkebb értelemben az online platform olyan digitális szolgáltatásként definiálható, amely megkönnyíti két vagy több különálló, de egymástól függő felhasználói csoport (akár cégek, akár magánszemélyek) közötti interakciókat, akik a digitális szolgáltatás révén, az interneten keresztül lépnek egymással kapcsolatba.⁷ Speciális szerepet töltenek be az ún. piactér típusú online platformok (eBay, Vatera, eMAG, Amazon, Uber, OSCAR, Airbnb), amelyek az áruk és szolgáltatások kereskedelmi cseréjét biztosítják akár kereskedő és fogyasztó (B2C), fogyasztó és fogyasztó (C2C), illetőleg kereskedő és kereskedő (B2B) relációban.

A gazdaság és a társadalom digitális átalakulása, a gyorsan fejlődő új technológiák a fogyasztóktól is gyors adaptációt igényelnek. A digitális piacon az egyébként ésszerűen eljáró fogyasztók is sérülékenyebbek, kiszolgáltatottabbak a fogyasztói döntések manipulálására irányuló ún. „*dark pattern*” kereskedelmi gyakorlatokkal szemben, mint a felhasználói felületek megtévesztő kialakítása, a profilalkotáson alapuló személyre szabott ajánlatok, a rejtett hirdetések, a hamis vagy megtévesztő tájékoztatások és a manipulált fogyasztói értékelések.

A fogyasztóvédelmi szakpolitika célkitűzése, hogy fogyasztók az online környezetben is legalább olyan jogvédelemben részesüljenek, mint a hagyományos piacon. Ennek elérése a megköveteli fogyasztóvédelem digitális transzformációját is. Minthogy a digitális átalakulás globális jelenség, ezért a kihívásokra a nemzetközi szervezetek

5 <https://kosarertek.hu/technologia/iot-az-e-kereskedelemben/> (2021.07.20.)

6 COM (2018) 237 final/2 Mesterséges intelligencia Európa számára. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/juri=CELEX:52018DC0237R\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/juri=CELEX:52018DC0237R(01)) (2021.07.21.)

7 OECD (2019), *Bevezetés az online platformokba és szerepük a digitális átalakulásban*, OECD Publishing, Párizs, <https://doi.org/10.1787/53e5f593-en>

keretében is keresik a hatékony válaszokat. A digitális gazdaságnak a fogyasztóvédelmi kihívásait vizsgáló globális megközelítések közül kiemelendő az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD) 2020. októberi genovai ülésére készült „*Strengthening consumer protection and competition in the digital economy*”⁸ anyaga, az OECD „*A fogyasztóvédelmi politika kihívásai a digitális korban*” címmel 2019-ben készült jelentése,⁹ az Európai Unió 2020-2025 közötti időszakra elfogadott új „*Fogyasztóügyi stratégiája*”¹⁰ illetőleg a digitális transzformációval kapcsolatban született EU jogalkotási eredmények.¹¹ A nemzetközi szervezetek megállapításai egybehangzóak a tekintetben, hogy a gazdaság és a társadalom digitális transzformációja szükségessé teszi a hagyományos fogyasztóvédelmi politika és jog digitális viszonyokra hangolását. A fogyasztóknak online is olyan védelmet kell biztosítani, amelynek szintje azonos az offline körülmények között érvényesülő védelemmel. A továbbiakban a kihívásokat és a nemzetközi szervezetek erre adott stratégiai és jogi válaszait veszem számba.

3. Digitális transzformáció fogyasztói kihívásai és a fogyasztóvédelmi szakpolitika

A gyorsan változó gazdasági és technológiai környezetben elsődleges feladat a fogyasztók bizalmának és biztonságérzetének erősítése. Olyan fogyasztóvédelmi politika megalkotása szükséges, amely képes gyorsan reagálni az új kihívásokra.

Az EU 2020-2025 új *fogyasztóügyi stratégiája* alapvető célkitűzésként fogalmazza meg a fogyasztóvédelem digitális környezetre hangolását. A stratégia ennek szükségességét abból vezeti le, hogy a digitális transzformáció radikálisan átalakítja a fogyasztók életét: az áruk és szolgáltatások szélesebb skáláját kínálja, csökkenhetnek

8 file:///E:/2021fogyasztovedelem/tdrbpconf9d4_en.pdf (2021.07.15.)

9 <https://www.oecd.org/sti/consumer/challenges-to-consumer-policy-in-the-digital-age.pdf> (2021.07.20.)

10 COM/2020/696 final A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak Új fogyasztóügyi stratégia A fogyasztói reziliencia erősítése a fenntartható helyreállítás érdekében. EUR-Lex 52020DC0696.

11 Az Európai Parlament és a Tanács 2019/2161 irányelve (2019. november 27.) a 93/13/EGK tanácsi irányelvnek, valamint a 98/6/EK, a 2005/29/EK és a 2011/83/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek az uniós fogyasztóvédelmi szabályok hatékonyabb végrehajtása és korszerűsítése tekintetében történő módosításáról (EGT-vonatkozású szöveg), *OJ L 328, 18.12.2019, p. 7–28.*, az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770 irányelve (2019. május 20.) a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól (EGT-vonatkozású szöveg), *OJ L 136, 22.5.2019, p. 1–27.*; az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/771 irányelve (2019. május 20.) az áruk adásvételére irányuló szerződések egyes vonatkozásairól, az (EU) 2017/2394 rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról, valamint az 1999/44/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (EGT-vonatkozású szöveg), *OJ L 136, 22.5.2019, p. 28–50.*

a tranzakciós költségek, és az árak, továbbá számos új szolgáltatási lehetőséget válik könnyen elérhetővé. Ugyanakkor megnehezíti a fogyasztók számára a megalapozott döntéshozatalt és érdekeik védelmét. A digitális adatgyűjtés és adatfeldolgozás a fogyasztói magatartások és a kognitív torzítások elemzésével párosulva felhasználható a fogyasztók befolyásolására úgy, hogy adott esetben a saját érdekükkel ellentétes döntéseket hozzanak. Ez korlátozhatja azoknak a hatályos szabályoknak a hatásosságát, amelyeket azzal a céllal alakítottak ki, hogy a fogyasztóknak védelmet biztosítsanak a digitális környezetben többek között a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokkal szemben. Annak biztosítása érdekében, hogy a fogyasztók teljes mértékben kihasználhassák a digitális transzformáció által nyújtott számottevő lehetőségeket, a digitális gazdaságra vonatkozó szabályok kialakítása vagy módosítása során fokozottan érvényesíteni kell a fogyasztók érdekeinek védelmét. A cél kettős: biztonságosabb digitális teret kell létrehozni a fogyasztók számára, ahol megvalósul jogaik védelme, és egyenlő versenyfeltételeket kell kialakítani, amelyek – az összes európai polgár számára nyújtott újabb és jobb szolgáltatások biztosítása érdekében – lehetővé teszik az innovációt.¹²

Hasonló megállapítások találhatóak a 2019-es OECD jelentésben, amely megállapítja, hogy a digitális átalakulás eredményeként az új lehetőségeket teremtő feltörekvő technológiák mindegyike potenciálisan olyan alapvető fogyasztói jogok sérülését okozhatja, mint a transzparencia, az elérhető és érthető tájékoztatáshoz való jog, a diszkriminációmentességen alapuló egyenlő elbánás, a választáshoz való jog, magánélethez való jog, illetőleg az elszámoltathatóság és felelősségre vonhatóság elvei. Ezenkívül az új technológiák akár az adattulajdon, akár az összekapcsolt áruk tulajdonjogi helyzete és a termékbiztonság tekintetében is.¹³

A digitális környezetben, az online piactereken fokozott elvárás érvényesül a nagyobb átláthatóság és a megfelelő tájékoztatás elérhetősége tekintetében. A fogyasztó számára az online piacon nem mindig egyértelmű, hogy az eladó hivatásos kereskedő vagy egy másik fogyasztó, illetőleg, hogy kivel köt szerződést, a platformmal vagy az online piacon feltüntetett harmadik fél beszállítóval. Sok esetben a fogyasztó abban a tudatban van, hogy hivatásos kereskedőtől vásárol és így megilletik a fogyasztói jogok, és csak jogvita esetén derül ki, hogy milyen nehéz a szerződésszegésért felelőst azonosítani. A fogyasztói adatok nagymennyiségben való gyűjtése, felhasználása és megosztása, valamennyi feltörekvő, digitális technológia működésének alapszükséglete. Az automatikus döntéshozatallal gyűjtött fogyasztói adatok egy része fokozottan személyes adat, így pl. az okos eszközök (dolgok internete) által gyűjtött adatokból szenzitív információk tudhatók meg a fogyasztó vagy családtagjai viselkedéséről (mit mond és tesz a fogyasztó, hol van és kivel, a mit csinálnak a családtagok), lakásban használt eszközökről, sőt életmódjáról, alvási és egyéb szokásairól is. Különösen igaz ez a valamilyen oknál fogva

12 COM/2020/696 final 2020-2025 új Fogyasztóügyi stratégia. 3.2. pont.

13 OECD Jelentés (2019) 1.4. pont

sérülékeny fogyasztók esetében, akik nem ismerik fel az új technológiák alkalmazásából eredő magánszféra sérülésének veszélyét, illetőleg nem látják át a felhasználás vagy a megosztás korlátozhatóságának lehetőségét és/vagy jelentőségét.

A Big Data adatelemzés, a minden eddiginél szerteágazóbb és nagy mennyiségű fogyasztói adatok összegyűjtése a vállalkozások számára lehetővé teszi a mesterséges intelligencia alapú *fogyasztói profilalkotást*. A fogyasztó személyes adatainak profilírozó, automatizált adatkezelése az adott személy egyedi jellemzőinek értékelését jelenti.¹⁴ Az így létrehozott fogyasztói profil felhasználható az ajánlatok személyre szabásához. A személyre szabott ajánlat egyaránt lehet előnyös, de hátrányos is fogyasztó számára. A profilalkotás korlátozhatja, torzíthatja a fogyasztói döntéshozatal autonómiáját, illetőleg egyes fogyasztókkal szemben hátrányos megkülönböztetés is vezethet. Tisztezteltelen például az a kereskedelmi gyakorlat, amikor a vállalkozás a személyes adatokból nyert információk ismeretében a fogyasztó gazdasági helyzete, viselkedési szokásai, egészségi állapota vagy kognitív képességei alapján tesz egy személyre szabott ajánlatot, alkalmaz egy személyre szabott árat.

Az összekapcsolt IoT-eszközök esetében fokozott problémát jelent *a termékbiztonsági követelmények megfelelő szabályozása*. Az okos termékek „távvezérléséből” új biztonsági kockázatok keletkezhetnek, annak ellenére, hogy a csatlakoztatott termékek „per se” biztonságosak voltak. A hálózatba kapcsolt IoT termékek veszélyessé válhatnak pl. a szoftvere hiba, vagy az adatok megsértése miatt vagy egy esetleges hacker támadás miatt.¹⁵

Az elszámoltathatóság és a felelősség a mesterséges intelligencia, az összekapcsolt IoT-eszközök és más feltörekvő technológiák esetében fogyasztói szempontból alapvető fontosságú. Annak szabályozása tehát, hogy az autonóm döntéshozatalon alapuló technológiák szereplői hogyan számoltathatóak el, ki tartozik felelősséggel a különböző szereplők közül a fogyasztó felé a mesterséges intelligencián alapuló rendszerek működéséért.¹⁶

Ugyancsak alapvető kérdés az interoperabilitás biztosítása, tehát, hogy a mesterséges intelligencia, a dolgok internete, a különböző digitális technológián alapuló rendszerek együtt tudjanak működni, egymással, információt tudjanak cserélni és a kicserélt információt felhasználni.¹⁷

Az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának (UNCTAD) 2020-as dokumentuma a digitális technológiák kihívásaira reagáló, hatékony online fogyasztóvédelmi szakpolitikai javaslatokat fogalmaz meg. A javaslatok a technológiasemlegességen alapuló hatékony fogyasztóvédelmi jogi szabályozás biztosítását, a platformokkal szembeni

14 Az Európai Parlament és a Tanács 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról (GDPR rendelet 4. cikk (4) bekezdés.

15 OECD Jelentés (2019) 1.4.4.

16 OECD Jelentés (2019) 1.4.5.

17 OECD Jelentés (2019) 1.4.6.

felelősségre vonás és elszámoltathatóság érvényesítését, a fogyasztók magánszférájának kiemelt védelmét személyes adataik összegyűjtése és felhasználása során, a megfelelő ellenőrzési, biztonsági, átláthatósági és beleegyezési mechanizmusok kiépítésével, illetőleg a fogyasztók körében a digitális írástudás növelése célzó kezdeményezésekkel. A javaslat kiemeli továbbá az online alternatív jogvitarendezés szerepének erősítését és a fogyasztóvédelmi szervezetek közötti hatékonyabb együttműködés fokozását.¹⁸

4. A digitális fogyasztóvédelem eredményei az Európai Unióban

Az Európai Unió fogyasztóvédelmi jogának a digitális egységes piachoz igazítása alapvetően a 2018-ban, az EU Bizottság „*Új megállapodás a fogyasztói érdekekért*”¹⁹ elfogadott közleményével vett lendületet. 2019-ben a digitális gazdaság és digitális átalakulás követelményeihez igazodóan a Tanács és az Európai Parlament három fogyasztóvédelmi szempontból nagy jelentőségű irányelvet fogadott el: az ún. Omnibus irányelvet,²⁰ amely az uniós fogyasztóvédelmi jog meghatározó irányelveinek módosítását, digitális viszonyokhoz igazítását célozta, az áruk adásvételéről szóló (EU) 2019/771 irányelvet²¹ (továbbiakban: SGD) továbbá a digitális tartalomról és digitális szolgáltatásokról szóló (EU) 2019/770 irányelvet²² (továbbiakban: DCSD). Az utóbbi kettő digitális elemeket is tartalmazó árukra, továbbá a digitális tartalmakra és digitális szolgáltatásokra vonatkozó szerződészegésért való felelősség jogi kereteit szabályozzák.

4.1. Az Omnibus irányelv

Az Omnibus irányelvet a Tanács és a Parlament 2019. november 27-én fogadta el, azzal a céllal, hogy az EU egységes piacán végbemenő digitális átalakulással összehangolja,

18 UNCTAD (2020) file://E:/2021fogyasztovedelem/tdrbpconf9d4_en.pdf (2021. 07.15.)

19 COM/2018/183 final, CELEX:52018DC0183.

20 Az Európai Parlament és a Tanács 2019/2161 irányelve (2019. november 27.) a 93/13/EGK tanácsi irányelvnek, valamint a 98/6/EK, a 2005/29/EK és a 2011/83/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek az uniós fogyasztóvédelmi szabályok hatékonyabb végrehajtása és korszerűsítése tekintetében történő módosításáról (EGT-vonatkozású szöveg) PE/83/2019/REV/1, *OJ L 328, 18.12.2019, p. 7–28.*, <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/2161/oj>, (2021.07.21.)

21 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/771 irányelve (2019. május 20.) az áruk adásvételére irányuló szerződések egyes vonatkozásairól, az (EU) 2017/2394 rendelet és a 2009/22/EK irányelv módosításáról, valamint az 1999/44/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (EGT-vonatkozású szöveg), *OJ L 136, 22.5.2019, p. 28–50.*

22 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/770 irányelve (2019. május 20.) a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések egyes vonatkozásairól (EGT-vonatkozású szöveg), *OJ L 136, 22.5.2019, p. 1–27.*

modernizálja a fogyasztóvédelmi szabályozást, erősítse a digitális fogyasztói jogokat, növelje a végrehajtás hatékonyságát. Az irányelv módosítja a fogyasztói jogokról szóló 2011/83/EU, a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló 2005/29/EK, a tisztességtelen szerződési feltételekről szóló 93/13 / EGK, továbbá a fogyasztási cikkek ármegjelöléséről szóló 98/6 / EK irányelvet. A jogharmonizációs kötelezettséget a tagállamoknak 2021. november 28-ig kell teljesíteni, az átültetett nemzeti szabályokat pedig 2022. május 28-tól kell alkalmazni.

Az Omnibus irányelv által bevezetett legfontosabb módosítások közül elemzésünkben az alábbiak kiemelését tartjuk szükségesnek

4.1.1. A határokon átnyúló súlyos jogsértések összehangolt bírságolása

Az Omnibus irányelv a több tagállam fogyasztóit is érintő, *határon átnyúló, kiterjedt*, súlyos jogsértések miatt kiszabható bírságot számottevően megemeli és feljogosítja a nemzeti hatóságokat hatékony, arányos és visszatartó erejű bírságok összehangolt kiszabására. Az összehangolt végrehajtási intézkedések során az összehangolt fellépéssel érintett illetékes hatóságoknak törekedniük kell arra, hogy az említett jogsértéssel érintett tagállamokban a végrehajtási intézkedéseket egyidejűleg tegyék meg.²³ A pénzbírságok elrettentő hatásának biztosítása érdekében a tagállamoknak az ilyen jogsértésekért kiszabható pénzbírság összegét a kereskedő által az adott tagállamban vagy tagállamokban bonyolított árbevétel legalább 4%-ában kell meghatározniuk a nemzeti jogukban, ha pedig a vállalkozás árbevétele nem állapítható meg, akkor legalább 2 millió euróban.²⁴

Hangsúlyozni kell, hogy az irányelvnek a bírság összegére vonatkozó rendelkezése, minimumharmonizációs jellegű, tehát a tagállamok nemzeti jogukban magasabb maximális árbevétel-alapú bírságokat tarthatnak fenn vagy vezethetnek be a kiterjedt jogsértésekért vagy uniós dimenzióval rendelkező kiterjedt jogsértésekért.

4.1.2. A digitális piacra vonatkozó kiegészítő tájékoztatási kötelezettség

Az online piacok átláthatóságának növelése érdekében számos új elemmel bővülnek *szerződéskötést megelőző tájékoztatásra vonatkozó fogyasztói jogok*. A fogyasztókat tájékoztatni kell arról, hogy eladó hivatásos kereskedő vagy magánszemély és fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az uniós fogyasztóvédelmi szabályok, csak a B2C szerződésekre alkalmazandók. A C2C szerződések esetén, amikor tehát a fogyasztó egy másik magánszemélytől vásárol az online platformon keresztül, nem érvényesülnek a szigorú fogyasztóvédelmi rendelkezések.

Az átláthatóság növelését és a fogyasztók bizalmának erősítését szolgálja a személyre

23 Omnibus irányelv 9. preambulum bekezdés.

24 Omnibus irányelv 1. és 3. cikk

szabott ár alkalmazásáról való tájékoztatási kötelezettség előírása. A kereskedők és az online platformok a szerződés megkötése előtt kötelesek tájékoztatni a fogyasztót, ha az árat automatizált döntéshozatal alapján személyre szabták. Az új tájékoztatási követelmény indoka, hogy a fogyasztó vásárlóerejének felmérését lehetővé tevő automatizált döntéshozatal és a fogyasztói magatartásról történő profilalkotás lehetőséget teremt, arra, hogy a kereskedők egyes fogyasztók vagy fogyasztói csoportok esetén személyre szabják az árat. Annak érdekében, hogy a fogyasztók számolhassanak ennek potenciális kockázataival, egyértelmű tájékoztatást kell adni arról, ha a fogyasztónak felajánlott ár automatizált döntéshozatal alapján személyre szabott.²⁵

Ugyancsak az átláthatóságot szolgálja az az új szabály, hogy digitális platformok szolgáltatóinak egyértelmű, érthető és megfelelő módon kell megjeleníteniük legalább a *fogyasztói lekérdezés eredményeinek fő rangsorolási paramétereit*. A platform-szolgáltatót ez a kötelezettség függetlenül attól terheli, hogy a harmadik fél hivatásos kereskedő-e vagy az adott ügyletre az EU fogyasztóvédelmi jogszabályai alkalmazandók-e vagy sem.²⁶

A fogyasztók a vásárlási döntések meghozatalakor egyre jobban hagyatkoznak a *fogyasztói értékelésekre és ajánlásokra*. Így amikor a kereskedő hozzáférést biztosít a termékek fogyasztói értékeléséhez, a fogyasztót tájékoztatnia kell arról, hogy alkalmaz-e eljárásokat annak biztosítására, hogy a közzétett értékelések olyan fogyasztóktól származzanak, akik a terméket ténylegesen használták vagy megvásárolták. Amennyiben a kereskedő alkalmaz ilyen eljárásokat, akkor a fogyasztót tájékoztatnia kell az ellenőrzési módokról is. Egyértelmű tájékoztatást kell nyújtani továbbá értékelések feldolgozásának módjáról, például arról, hogy minden értékelést közzétesz-e, függetlenül attól, hogy pozitív vagy negatív, vagy hogy az adott értékeléseket támogatták-e vagy befolyásolták-e a kereskedővel való szerződéses kapcsolat révén.²⁷

Fontos változás, a fogyasztói jogok szóló 2011/83/EU irányelv hatályának kiterjesztése azokra a szerződésekre is, amelyek alapján a kereskedő a fogyasztó részére szolgáltatást nyújt vagy szolgáltatás nyújtását vállalja, a fogyasztó pedig személyes adatait bocsátja a kereskedő rendelkezésére. Visszterhes tehát az olyan ügylet, amikor a fogyasztó úgymond személyes adataival fizet. Ezzel jogilag elismerésre kerül, hogy a személyes adatokat értékkel bírnak és ellenértékként szolgálhatnak.

4.1.3. A digitális térben felmerülő új típusú tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok

A digitális technológiák alkalmazása a hagyományostól eltérő, új tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok szankcionálási igényét hozta felszínre. Az Omnibus irányelv tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak minősíti és tiltja:

25 Omnibus irányelv

26 Omnibus irányelv 23. preambulum bekezdés.

27 Omnibus irányelv 47-49. preambulum bekezdés.

a kulturális vagy sportrendezvények belépőjegyeinek viszonteladását a fogyasztók részére, amennyiben azokat olyan szoftverek, például internetes robotok használatával szerezték meg, amelyek segítségével az elsődleges jegyértékesítő által szabott technikai korlátokat meghaladó számban vásárolhatták fel a jegyeket,

a keresési eredmények megadását a fogyasztó online keresési lekérdezése alapján, anélkül, hogy egyértelműen felfednék a fizetett hirdetések vagy a kifejezetten a termékeknek a keresési eredmények közötti magasabb rangsorolását célzó fizetést,

annak állítását, hogy a termék értékelését olyan fogyasztók nyújtották be, akik ténylegesen használták vagy megvásárolták a terméket, anélkül, hogy észszerű és arányos lépésekre kerülne sor annak ellenőrzésére, hogy az értékelések ilyen fogyasztóktól származnak,

a termékek népszerűsítése érdekében valótlan fogyasztói értékelések vagy ajánlások benyújtása, illetve más jogi vagy természetes személy megbízása ezzel, vagy fogyasztói értékelések vagy közösségi médiában történő ajánlások valótlan bemutatása.²⁸

4.1.4. A tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok által megkárosított fogyasztóknak biztosított jogorvoslat

Az Omnibus irányelv előtti szabályozás tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok elleni fellépésre a nemzeti hatóságokat ruházta fel és nem biztosított egyéni jogorvoslati lehetőséget a károsult fogyasztók számára. Az Omnibus irányelv úgy rendelkezik, hogy arányos és hatékony jogorvoslati lehetőségeket kell biztosítani, ideértve a fogyasztó által elszenvedett károk megtérítését és adott esetben az árcsökkentést vagy a szerződés felmondását. Ezen jogorvoslatok alkalmazásának feltételeit és hatásait a tagállamok határozhatják meg.²⁹

4.1.5. A kettős minőség elleni fellépés

Az EU egységes belső piacán forgalmazott bizonyos áruk esetében az egyes tagállamokban azonosként forgalmazott áruk minősége, összetétele, jellemzői jelentősen eltérnek (kettős minőség). Ez alkalmas lehet a fogyasztók megkárosítására, illetőleg olyan ügyleti döntés meghozatalára, amit egyébként nem hoztak volna meg. Az ilyen gyakorlatok a lényeges elemek eseti alapon történő értékelésének alapján tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak minősülhetnek. Fontos hangsúlyozni azonban, hogy ennek megállapítására esetről-esetre, az összes körülmény értékelése alapján kerülhet sor.

28 Omnibus irányelv 3.cikk 7. pontja.

29 Omnibus irányelv 3.cikk 5. pontja.

4.1.6. Az akciós árak árcsökkentésének bejelentésével kapcsolatos új szabályok

Az online és a hagyományos kereskedelem estére is vonatkoznak az akciós áraknál alkalmazott árcsökkentés új követelményei, a fogyasztók megtévesztő tájékoztatásának kiküszöbölése céljából. Az új szabályok szerint árcsökkentés esetén kötelező megjelölni a korábbi árat. Korábbi árnak azt az árat kell tekinteni, amelyet az árcsökkentést megelőző időszakban legalább 30 napig alkalmaztak.³⁰

4.1.7. Az Omnibus irányelv hazai transzpozíciója

Ami az irányelv hazai transzpozícióját illeti, a jogharmonizációs kötelezettség teljesítése a fogyasztóvédelemmel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2020. évi CXXXVI. törvénnyel és a fogyasztóvédelemmel összefüggő egyes kormányrendeletek módosításáról 712/2020. (XII. 30.) Korm. rendelettel – jóval az átültetési határidő előtt – megvalósult. A módosítások – az irányelv rendelkezései szerint – 2022. május 28-án lépnek hatályba. A határokon átnyúló kiterjedt jogsértésekre vonatkozó bírságszabályok a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (Fgytv.) 47/C. § (1b) bekezdésében, a digitális piacra jellemző új – ipso iure – tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok a 2008. évi XLVII. törvény (Fttv.) mellékletében, a digitális piacra és digitális szerződésekre vonatkozó szabályok pedig a fogyasztó és a vállalkozás közötti szerződések részletes szabályairól szóló 45/2014. (II. 26.) Korm. rendeletben kerültek átültetésre. Ez utóbbi kormányrendelet kiegészül – többek között – egy az “Az online piacokon kötött szerződésekre vonatkozó egyedi kiegészítő tájékoztatási követelmények” címet viselő, új 6/A. §-sal.

4.2. Az áruk adásvételéről szóló (EU) 2019/771 irányelv (SGD)

Az áruk adásvételének egyes szerződési jogi vonatkozásainak közelítéséről szóló új irányelv 2022. január 1-től – a jelenleg még hatályos 99/44/EK irányelv³¹ helyébe lépve – új közös szabályokat állapít meg a fogyasztói adásvételi szerződések egyes szerződési jogi elemeinek harmonizációja céljából. Az irányelv az ún. célzott maximumharmonizációs módszert követi, tehát nem célozza meg a fogyasztói adásvételi szerződések átfogó harmonizációját, hanem csak azon fő elemeket szabályozza, amelyek a belső piacon tapasztalható, szerződési joggal kapcsolatos akadályok felszámolásához szükségesek, illetőleg ahol a fogyasztóvédelem szintjét az 1999/44/EK irányelvhez képest növelni kell. „Az irányelv által szabályozott kérdésekben, ha maga az irányelv másként nem rendelkezik, a tagállamok

30 Omnibus irányelv 2, cikk 1. pont.

31 Az Európai Parlament és a Tanács 1999/44/EK irányelve (1999. május 25.) a fogyasztási cikkek adásvételének és a kapcsolódó jótállásnak egyes vonatkozásairól, *OJ L 171, 7.7.1999, p. 12–16.*

*nem tarthatnak fenn és nem vezethetnek be nemzeti jogukba az irányelvben megállapított rendelkezésektől eltérő – ideértve az eltérő szintű fogyasztóvédelmet biztosító szigorúbb vagy kevésbé szigorú – rendelkezéseket.*³² Ebből következően irányelv szabályozási körébe a fogyasztói adásvétel tárgyát képező áruk szerződésszerűségét meghatározó objektív és szubjektív követelmények, a hibás teljesítés esetén érvényesíthető szavatossági, jótállási igények, a hibás teljesítés esetén a fogyasztó rendelkezésére álló jogorvoslatok, továbbá az igényérvényesítés módozatai tartoznak.³³

Fontos újdonság, hogy SGD irányelv kiterjeszti az „áru” fogalmát a „digitális elemeket tartalmazó áruk”-ra. Az ilyen árukba a digitális tartalmak vagy digitális szolgáltatások oly módon vannak beépítve, vagy összekapcsolva, hogy az említett digitális tartalom vagy digitális szolgáltatás nélkül az áruk nem töltenék be funkciójukat. A „funktionalitás” alatt az áru azon képessége értendő, hogy az áru be tudja tölteni a rendeltetési céljának megfelelő funkciókat.³⁴ Az áruba beépített vagy azzal összekapcsolt digitális tartalom lehet bármilyen adat, amelyet digitális formában állítottak elő és szolgáltatnak, mint például az operációs rendszerek, az alkalmazások és bármely egyéb szoftver. Előfordulhat, hogy a digitális tartalom az adásvételi szerződés megkötésekor már fel van telepítve, vagy amennyiben a szerződés ekként rendelkezik, előfordulhat, hogy e tartalmat később telepítik. Az áruhoz kapcsolt digitális szolgáltatások olyan szolgáltatásokat foglalhatnak magukban, amelyek lehetővé teszik a digitális adatok létrehozását, kezelését vagy tárolását, illetve az ezen adatokhoz való hozzáférést, mint például a felhőalapú szolgáltatás keretében szolgáltatásként nyújtott szoftverek, a folyamatos forgalmi adatok biztosítása egy navigációs rendszerben, illetve egyénileg kialakított edzéstervek folyamatos biztosítása okosórák esetében.³⁵ Ilyenek többek között a mosógépekbe telepített szoftveralkalmazás, az okostévé, a robotporszívó és más automatizált alkalmazással rendelkező fogyasztási cikkek, és nem utolsósorban az autonóm mobilitási funkciókkal rendelkező autók, járművek.

Az irányelv a 99/44-es irányelvhez képest a védelem magasabb szintjét biztosítja az alábbi területeken:

- egyértelmű és részletes meghatározást ad az objektív és szubjektív megfelelőségi követelményeiről, a követelmények konjunktív viszonyáról, (SGD 6-7. cikk),
- a hibás teljesítés fogalmát kiterjeszti az üzembehelyezési hibára (SGD 8.cikk),
- a jogorvoslati igények hierarchiáját (kijavítás/kicserélés, árcsökkentés/a szerződés megszüntetése) kötött, eltérést nem engedő módon határozza meg (SGD 13. cikk),
- a hibás teljesítés vélelmének legkisebb időtartam 6 hónapról 1 évre emelkedik (SGD 14. cikk), azzal, hogy a nemzeti szabályok akár a kellékszavatosság teljes idejére is alkalmazhatják a bizonyítási teher átfordítását.

32 SGD irányelv 4. cikk.

33 SGD irányelv Preambulum (10).

34 SGD irányelv 2. cikk 9. pont.

35 SGD irányelv Preambulum (14)

Az irányelvet 2021. július 1-ig kellett átültetni a tagállamoknak a nemzeti jogba és 2022. január 1. napjától kell alkalmazni a harmonizált szabályokat. Az irányelv átültetése a magyar jogba a fogyasztó és vállalkozás közötti, az áruk adásvételére, valamint a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések részletes szabályairól 373/2021. (VI. 30.) Korm. rendelettel valósult meg, melynek szabályai 2022. január 1-én lépnek hatályba. Ez a kodifikációs megoldás – álláspontom szerint indokolatlanul – megbontja a Polgári törvénykönyvnek a hibás teljesítésből eredő objektív szavatossági igények homogén szabályozási rendjét, és fogyasztói adásvétel hibás teljesítésére vonatkozó kellékszavatossági szabályok tekintetében egy kétszintű szabályozási struktúrát alakít ki.

4.3. A digitális tartalomról és digitális szolgáltatásokról szóló (EU) 2019/770 irányelv (DCSD)

Az egységes digitális piacra vonatkozó szerződési jogi jogharmonizáció másik meghatározó jogalkotási eredménye a digitális tartalomról és digitális szolgáltatásokról szóló irányelv. Az irányelv az áruk adásvételéről szóló 2019/771 irányelv párdarabjaként, abszolút új, hézagpótló jellegű az EU fogyasztóvédelmi magánjogában.³⁶ A digitális tartalmakat jelentő áruk esetében azt, hogy a két irányelv közül melyik alkalmazandó egy konkrét szerződés esetében az SGD és a DCSD irányelvek tárgyi hatálya dönti el. Az SGD irányelv a digitális elemeket tartalmazó áruk adásvételére irányuló visszerthes fogyasztói szerződésekre alkalmazandó, a DCSD irányelv pedig „minden olyan szerződésre alkalmazandó, amelynek keretében a kereskedő a fogyasztónak digitális tartalmat szolgáltat vagy digitális szolgáltatást nyújt vagy erre kötelezettséget vállal, és a fogyasztó ezért vételárát fizet vagy erre kötelezettséget vállal”.³⁷Bár a két irányelv egymást kölcsönösen kiegészíti, ugyanakkor a jogalkalmazás során a fogyasztónak el kell tudni dönteni, a hibásan teljesített szerződés tárgyára figyelemmel, melyik jogi rezsím alkalmazandó. Ha tehát a fogyasztói adásvétel tárgya hagyományos fogyasztási cikk vagy olyan digitális elemeket tartalmazó áru, amelynek rendeltetészerű működése (funkcionalitás) a digitális szolgáltatás (pl. szoftver) nélkül nem lehetséges, akkor a 2019/771-es irányelv szabályai az irányadóak. Amennyiben a szerződés tárgya digitális tartalom (pl. számítógépes programok; alkalmazások; videofájlok; audiófájlok; zenei fájlok; játékok; e-könyvek és/vagy digitális szolgáltatás), vagy az adatok digitális formában történő létrehozását, feldolgozását, elérését vagy tárolását lehetővé tevő szolgáltatás, a szerződésre a 2019/770 irányelvet kell alkalmazni. A szerződés tárgyában megmutatkozó különbségen kívül két irányelv szabályozási köre és fogalmi rendszere alapvetően egységes, mindkettő

36 A fogyasztási cikkek adásvételéről és a kapcsolódó szolgáltatásokról szóló 99/44/ EK irányelv hatálya egyáltalán nem terjedt ki a digitális tartalmakra és digitális szolgáltatásokra irányuló szerződésekre.

37 DCSD irányelv 3. (1).

a szerződések hibás teljesítésért való felelősség alapelemeit, a szerződésszerűség kritériumait, a szerződésszegés miatti jogorvoslatokat és az igényérvényesítés módozatait szabályozza. A jogharmonizáció szintje tekintetében a DCSD is ún. célzott maximumharmonizációs követelményt határoz meg a tagállamok számára.³⁸ A DCSD irányelv 7. és 8. cikke rendelkezik a digitális tartalmak és digitális szolgáltatás megfeleléségi követelményeiről. Az objektív megfeleléségi kritériumok ipso iure kötelezik a kereskedőt, míg a szubjektív kritériumokban a felek a szerződésben állapotodnak meg a szerződés megkötésekor. Ugyanakkor az objektív és szubjektív megfeleléségi követelmények együttesen érvényesülnek, tehát bármelyikük hiánya hibás teljesítést von maga után, kivéve, ha a fogyasztót a szerződés megkötésekor tájékoztatták az eltérésről és a fogyasztó ehhez kifejezetten hozzájárult. A szerződésszerűség szubjektív követelménye, hogy digitális tartalmakat és szolgáltatásokat a szerződésben előírtak szerint valamennyi tartozékokkal, utasítással, köztük a telepítési utasításokkal, valamint ügyfélszolgálati támogatással együtt szolgáltatassák; és azt a szerződés előírásainak megfelelően frissítsék (7. cikk). A frissítés a digitális tartalom vagy a digitális szolgáltatás szerződésszerű és biztonságos állapotának fenntartásához szükséges, amelyet a kereskedő észszerű ideig köteles biztosítani. A digitális tartalmak és szolgáltatás hibás teljesítése vagy nem teljesítése esetén – az SGD irányelv jogorvoslati igényeivel összehangolt – ugyanakkor a digitális tartalom és szolgáltatási szerződés sajátos tárgyához igazodó, kötött jogorvoslati hierarchia érvényesül. A fogyasztó kérheti a megfelelés helyreállítását, árcsökkentést vagy a szerződés megszüntetését. Ez utóbbi jogorvoslat visszerhes szerződés esetén nem illeti meg a fogyasztót, ha a hiba jelentéktelen.³⁹

A megfelelő digitálistartalom-szolgáltatásért, illetve digitálisszolgáltatás-nyújtás bármely elmulasztásáért a felelősség a kereskedőt terheli. A megfeleléséért való helytállási idő nem lehet kevesebb, mint a szolgáltatás időpontjától számított két év (DCSD 11. cikk).

A bizonyítási teher a teljesítéstől számított 1 évig a kereskedőt terheli, ő köteles bizonyítani, hogy a digitális tartalom szolgáltatása vagy a digitális szolgáltatás nyújtása a teljesítés idején szerződésszerű volt. (DCSD 12. cikk)

Az (EU) 2019/770 irányelv *átültetése* – csakúgy, mint az áruk adásvételéről szóló (EU) 2019/771 irányelv – a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések részletes szabályairól 373/2021. (VI. 30.) Korm. rendeletben került a magyar jogba *átültetésre*. Az új szabályok 2022. január 1-én lépnek hatályba. A kormányrendelet indokolása szerint a közös kormányrendeletben történő transzpozíciót az indokolja, hogy „*bár a hivatkozott irányelvek tárgyi hatálya eltérő szerződéstípusokra terjed ki, az irányelvek fogyasztói szerződéses jogviszonyokra vonatkozó általánosabb hatályú rendelkezései egy töröl fakadnak, azonos elvek mentén, azonos szabályozási logika alapján és részben azonos tartalommal kerültek meghatározásra. Az irányelvek*

38 DCSD irányelv 4. cikk.

39 DCSD irányelv 14. cikk.

*fogalommeghatározásai részben fedik egymást, illetve a teljesítés szerződésszerűségének általános követelményei is, mindkét irányelvi szabályozás vonatkozásában egységesen meghatározhatóak.*⁴⁰ Az indokolásban megfogalmazott érvek nem nyújtanak elegendő magyarázatot arra, hogy miért nem a Polgári törvénykönyvbe integrálták a fogyasztóvédelmi magánjog szerződési jogának alapintézményeit érintő két irányelvet. Erre jó például szolgálhatott volna a holland vagy a német átültetés.

40 Indokolások Tára MK melléklete 2021. 86. szám. 1355.

AZ EGYHÁZAK SZOCIÁLIS GONDOSKODÁSÁNAK SZEREPE A SZOCIÁLIS ELLÁTÁSOK NYÚJTÁSÁRA TEKINTETTEL

A szociális jog elméleti alapját az a felismerés jellemzi, amely szerint az egyén létfenntartásának alapvető követelménye az erőforrások folyamatos újratermelése. Amíg az egyén életében nem merülnek fel megélhetési zavarhelyzetek, addig a létfenntartása többé-kevésbé biztosított. A megélhetési zavarhelyzet esetén azonban a létfenntartása veszélybe kerülhet, ami szükségessé teszi, hogy az ilyen helyzeteket megfelelően kezeljék. Tekintettel arra, hogy az egyén erre egymagában nem képes, így szükséges a különböző közösségi (legtágabb értelemben az állami/társadalmi) lehetőségek figyelembevétele és alkalmazása. A szociális gondoskodás lényege, hogy az egyén megélhetési zavarhelyzete esetén a fennmaradása biztosított legyen. A megélhetési zavarok időszakában a mindennapi megélhetéshez szükséges javakat valamilyen más, az egyéni termelőmunkán kívüli forrásból kell fedezni. Ennek egyik fontos eleme a megfelelő tartalékképzés lehet, amely segít átvészelni az ilyen időszakot. A tartalékképzés biztosítása a különböző történelmi korokban eltérően alakult, az egyes időszakokban más-más módon próbálták meg kezelni, ugyanakkor intézményesített formában az újkorban, a kapitalista termelési mód megjelenésével és térhódításával vált szükségsszerűvé.

Már az őskori társadalmakban is nagy szerepe volt a megélhetési zavarhelyzetek kezelésének. Ezt egy sajátos munkamegosztás révén tudták megoldani, amelynek keretében, amíg a férfiak vadásztak a nők gyűjtögettek és ház körüli munkákat végeztek. A fiatalok feladata a szülőknek képességeikhez mérten segítése volt, és idővel a helyükbe lépés. Az idősek pedig a család gazdasági és társadalmi életét irányítottak a hosszú évek alatt megszerzett tapasztalataik alapján.² A keresztény egyház kialakulásának szakaszában már az egyházi program szerves része volt a karitás, a szegények és elhagyottak támogatása.³ Tudható, hogy az Úr Jézus szegény volt, földnélküli és háználküli és a templomadót is csak úgy tudta megfizetni, hogy csodát téve egy hal szájából vette ki a pénzt és adatta a templomszolgának. Az apostolok szintén szegények voltak. A kereszténység ily körülmények között olyannak mutatja a szegénységet, melynek megsegítése kötelesség és erény, következménye áldás, elnyomása vétek Isten iránt annyira, hogy az utolsó

1 Egyetemi docens, Nemzetközi és tudományos dékánhelyettes, tanszékvezető-helyettes, Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék (KRE ÁJK)

2 PORNÓI Imre: Bevezetés a szociális gondoskodás elméleti és történelmi alapjaiba. Krúdy Könyvkiadó és Nyomda, Nyíregyháza, 2008., 11-12.

3 PORNÓI. Uo. 39.

ítéletben az üdvösségből való kirekesztést vonja maga után. Az apostoli kereszténység a szegényekről való gondoskodást egészen a vagyonközösségig fokozta.⁴ A középkori karitás elsődlegesen nem az emberi szegénység, nyomor, betegség felszámolását tartotta fontosnak. Tevékenységét az Isten iránti szeretet, az Isten előtti érdemszerzés vágya váltotta ki. Az emberek a szegényekről és az elesettekről való gondoskodást alapvető feladatuknak tartották.⁵ A protestantizmus tanait (Luther Márton – 1483-1546; Kálvin János – 1509-1564) a személyes istenélmény és a kritikusabb bibliaszemlélet jellemezte.⁶ A szegénységet már a XVI. században is komoly problémának tekintették, ezért a városi és a központi kormányzatok egyre inkább szükségességét érezték, hogy cselekvő módon avatkozzanak közbe.⁷ Az egyén – mint a társadalom életének alkotó eleme –, a benne rejlő individuális hajlam, függetlenségre való törekvése, a gyengébb rovására való érvényesülése miatt csak a hatalom birtokában szorítható közérdekű magatartásra, ha az etika ereje erre nem elegendő, tehát szükség van az állam részéről a közigazgatási intézkedésre, közreműködésre és beavatkozásra.⁸ A gazdaság nagyarányú modernizációja jóval gyorsabban zajlott, mint a társadalmi-politikai struktúráé. Mindez korábban nem ismert társadalmi és politikai feszültségek forrásává vált, amelyek feloldása részben az államok szociális politikájának lett a feladata.⁹ A XIX. század államai törvények egész sorával tettek kísérletet a szociális problémák kezelésére.¹⁰ Az államilag szervezett biztosítási típusú rendszerek először Poroszországban alakultak ki, Otto von Bismarck kancellár törekvéseinek köszönhetően. Ezt a rendszert először a betegségbiztosítás esetében vezették be 1883-ban, majd 1884-ben a baleset biztosítás vonatkozásában, 1889-ben már a nyugdíjbiztosítás is megszervezésre került, végül 1927-ben a munkanélküliség tekintetében került alkalmazásra. A kezdeti időszakban a rendszert még munkásbiztosításnak hívták. 1903-ban azonban létrehozták a betegségbiztosítást a közalkalmazottak részére is, valamint 1911-ben egységes rendszerbe foglalták a társadalombiztosítás intézményrendszerét, amelynek következtében a munkásbiztosítás már egységesen társadalombiztosításként funkcionált. A rendszer számos európai országban mintaként szolgált a későbbi szociális jogi fejlődés tekintetében, így hazánkban is ennek a rendszernek a mentén alakult társadalombiztosításunk fejlődése egészen a második világháborúig.

4 SZABÓ Lajos: Szociális munka a magyar református egyházban. in Dr. Göllez Viktor (szerk.) A szociális Munka Alapítvány Kiadványai 5., MOZAIKOK a szociális gondoskodás hazai történetéből (I.). Budapest, 1993., 65.

5 PORNÓI. Uo. 43.

6 PORNÓI. Uo. 60.

7 PORNÓI. Uo. 64.

8 ESZTERGÁR Lajos: A szociális munka vázlata. in DR. GÖLLEZ VIKTOR (szerk.) A szociális Munka Alapítvány Kiadványai 5., MOZAIKOK a szociális gondoskodás hazai történetéből (I.). Budapest, 1993., 49.

9 PORNÓI. Uo. 77.

10 PORNÓI. Uo. 79.

Az állam szociális ellátási területen történő szerepvállalása mellett Magyarországon egyre fontosabb az egyházi szolgálatok bevonása. Ez a folyamat 2010-től kezdődően láthatóan erőteljesen elindult, az egyházi működtetés egyre meghatározóbbá válik, ugyanakkor a folyamat már a rendszerváltás időszakában elindult. Megállapítható, hogy az egyházak éltek azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a jogalkotó biztosított számukra, hogy a szociális ellátások területén meghatározó szereplőkké váljanak. Az egyházak egyik lényeges küldetése az is, hogy segítséget nyújtsanak az elesett, rászoruló személyek számára.

Az állam és az egyházak a szociális ellátások területén csak közös együttműködés révén tudják megvalósítani küldetésüket. Álláspontom szerint mindenképpen szükség van az állam által biztosított kikényszeríthetőségre, amely révén az egyén nem saját döntése alapján, hanem a jogszabályok kötelező ereje révén kell, hogy részt vegyen a társadalmi közös kockázatviselésben a szociális ellátások területén, azon belül a társadalombiztosítási rendszerben. Ezt a kötelező részvételt tehát az állam a társadalombiztosítás révén tudja elérni. A társadalombiztosítási rendszer működtetése ezért elengedhetetlen, különösen az egészségügyi szolgáltatások vonatkozásban. A szociális ellátások, szociális segélyezés vonatkozásában ugyanakkor már további szereplők is bevonásra kell, hogy kerüljenek, így az egyházak szerepe is fontossá válik.

A társadalombiztosítási elv esetében az államnak van meghatározó szerepe a szociális biztonság megteremtésében. A társadalombiztosítási rendszerben az állam szerepe kizárólagos. Ugyanakkor a társadalombiztosítási elv mellett a segélyezésnek is fontos szerepe van, hiszen a rászorultakról, a társadalombiztosítási elveket teljesíteni nem tudó polgároknak is szükségük van a szociális védőhálóra. A társadalombiztosítási ellátások ugyanis az egészségügyi szolgáltatások kivételével jövedelemszerző tevékenységhez vannak kötve, a jogosultnak rendelkeznie kell a törvényben előírt biztosítási időszakkal. A segélyezési rendszerben ezzel szemben ilyen előfeltételt nem vár el a jogosultsági feltétel, hanem azt kell vizsgálni, hogy az illető az adott szociális ellátás tekintetében rászoruló-e vagy sem. A biztosítási és segélyezési elv mellett még a normatív, alanyi jogon járó ellátások elve a meghatározó, amelynek vonatkozásában szintén az állam szerepe a meghatározó.

A szociális segélyezés alapja Magyarországon a szociális ellátásokról és a szociális igazgatásról szóló 1993. évi III. törvény (a továbbiakban: Szocvtv.). A Szocvtv. az egyházi fenntartó tekintetében úgy rendelkezik, hogy a bevett egyház, annak belső egyházi jogi személye, továbbá az olyan nyilvántartásba vett egyház, bejegyzett egyház és azok belső egyházi jogi személye, amely a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény szerinti, a szociális, gyermekjóléti vagy gyermekvédelmi feladatok ellátására is kiterjedő megállapodással rendelkezik (a továbbiakban együtt: egyházi fenntartó).¹¹

11 a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (a továbbiakban: Szocvtv.) 4. § (1) bekezdés mb) pont

Magyarországon törvényi szinten kimondásra került, hogy az állam és a jogi személyiséggel rendelkező vallási közösségek együttműködhetnek a közjó előmozdításában. Az állam a jogi személyiséggel rendelkező vallási közösségekkel történelmi és kulturális értékeket megőrző, nevelési-oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, kulturális vagy sporttevékenység, valamint más közcélú tevékenység ellátására megállapodást köthet történelmi és társadalmi szerepük, társadalmi elfogadottságuk, beágyazottságuk, szervezethezességük, az általuk hagyományosan végzett közcélú tevékenységek során szerzett tapasztalataik és – az együttműködéssel érintett közcélú tevékenységek sajátosságaihoz igazodva – az azok ellátásához szükséges feltételek fennállásának figyelembevételével.¹² Látható, hogy az egyházaknak az egészségügyi, a karitatív, a szociális területen is szerepet szán az állam, együttműködésre törekszik velük. Az egyházi autonómia révén ugyanakkor maguk az egyházak döntésén múlik a jogi szabályozás alapján, hogy pontosan milyen egészségügyi, karitatív vagy szociális ellátásokat kíván ellátni. Az egyházi, valamint a nemzetközi szerződés alapján egyházi kiegészítő támogatásban részesülő nem állami fenntartó által fenntartott intézmények vonatkozásában a szociál- és nyugdíjpolitikáért felelős miniszter az egyház legfőbb szerve vagy a nem állami fenntartó képviselőjének javaslatára egyházi módszertani intézményt jelöl ki (a továbbiakban: kijelölt egyházi módszertani intézmény) öt éves időtartamra, amelynek elteltét követően az intézmény ismételt kijelölhető.¹³ A kijelölt egyházi módszertani intézmény módszertani feladatai keretében külön jogszabály szerint véleményezi a szakmai programot és részt vesz a szociális hatóság ellenőrzéseiben, javaslatot tesz az országos ellátórendszer fejlesztésére, módszertani útmutatókkal, ajánlásokkal és egyéb kiadványokkal segíti a fenntartó által fenntartott szolgáltatók és intézmények szakmai feladatainak teljesítését, új szolgáltatási formák és szakmai módszerek bevezetése érdekében modellkísérleteket szervez, közreműködik a minőségfejlesztési stratégia, a standardok, a szolgáltatási protokollok, valamint a szakmai ellenőrzés módszertanának és eljárásrendjének kidolgozásában, figyelemmel kíséri az ellátórendszert érintő tudományos kutatómunka eredményeit, elősegíti azok elterjesztését és gyakorlati alkalmazását, illetőleg kutatásokat folytat, illetve szervez.¹⁴ Széleskörben van tehát az előzőekben írtak alapján arra lehetősége arra az egyházaknak, hogy a szociális ellátások tekintetében érvényesítsék szempontjaikat. Az egyház pedig a szociális ellátások területén való szerepvállalására tekintettel a központi költségvetésről szóló törvényben biztosított támogatásra jogosult. Támogatásra jogosult többek között a szolgáltatói nyilvántartásba véglegessé vált döntéssel bejegyzett közfeladatot ellátó egyházi fenntartó is, ahogy arról a Szocvtv. rendelkezik.¹⁵

12 a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény 9. § (1) bekezdés

13 Szocvtv. 58. § (2) bekezdés

14 Szocvtv. 58. § (6) bekezdés a) – g) pontok

15 Szocvtv. 58./A § (1) bekezdés

Tanulmányomban egy rövid rendszertani ismertetést szerettem volna adni abban a tekintetben, hogy a mai Magyarországon az egyházak milyen módon tudnak szerepet vállalni a szociális ellátások területén. A három nagy szociális ellátórendszeri elv, azaz a biztosítási elv, a segélyezési elv, illetőleg a normatív alapú ellátási elv tekintetében az egyházak a segélyezési elv alapján kialakított szociális ellátások nyújtásában tudnak aktívan szerepet vállalni. A történelmi hagyományok is ezt erősítik meg, hiszen az egyházaknak mindig fontos szerepük volt, hogy az elesetteket, a gyámoltalanokat, a nélkülözőket segítsék. A XXI. században és majd az ezt követő századokban is biztosan állíthatom, hogy szükségünk van és lesz az egyház szerepvállalására a Krisztusi tanításoknak megfelelően a szociális ellátások biztosítása és nyújtása területén.

OKTATÁSI TÁRSASÁG?

Szerződési gyakorlat az ókori Rómában

Paulus, a klasszikus római jogászok egyik neves képviselője, egy nem mindennapos társasági szerződésről tudósít (D. 17,2,71 pr. Paul. 3 epit. Alf. dig.):

Duo societatem coierunt, ut grammaticam docerent et quod ex eo artificio quaestus fecissent, commune eorum esset: de ea re quae voluerunt fieri in pacto convento societatis proscrisperunt, deinde inter se his verbis stipulati sunt: „Haec, quae supra scripta sunt, ea ita dari fieri neque adversus ea fieri? Si ea ita data facta non erunt, tum viginti milia dari?” Quaesitum est, an, si quid contra factum esset, societatis actione agi posset. Respondet, si quidem pacto convento inter eos de societate facto ita stipulati essent, „haec ita dari fieri spondes?”, futurum fuisse, ut, si novationis causa id fecissent, pro socio agi non possit, sed tota res in stipulationem translata videretur. Sed quoniam non ita essent stipulati „ea ita dari fieri spondes?” sed „si ea ita facta non essent, decem dari?” non videri sibi rem in stipulationem pervenisse, sed dumtaxat poenam (non enim utriusque rei promissorem obligari, ut ea daret faceret et, si non fecisset, poenam sufferret) et ideo societatis iudicio agi posse.

Két személy megállapodott, hogy közösen végeznek oktatási tevékenységet. A *grammaticam docerent* kifejezés arra utal, hogy oktatásuk elsősorban az olvasás és írás elsajátíttatására irányult. Paulus a felek közti jogviszonyt társasági szerződésként definiálja (*duo societatem coierunt*). A tanítók a tevékenységükből származó jövedelmet közös bevételként kívánták kezelni, azaz azon egyenlő arányban osztozni kívántak. A formátlan megállapodásuk lényeges pontjait írásban is rögzítették, majd kölcsönös stipulációs ígértben is biztosították egymást: [*Spondesne*] *haec, quae supra scripta sunt, ea ita dari fieri neque adversus ea fieri? si ea ita data facta non erunt, tum viginti milia dari?* Mindkettlen formálisan megígérték, hogy írásba foglalt megállapodásuk szerint fognak eljárni, és azt nem fogják megszegni. Arra is kölcsönösen kötelezték magukat, hogy ha bármelyikük szerződésszegést követne el, akkor húszszet (valószínűleg húszezer sestertium) fog fizetni a másiknak.

Paulus responsumából arra következtethetünk, hogy később valamelyik *socius* mégis megszegte a megállapodást; feltehetően nem számolt el maradéktalanul a közösnek számító bevétellel. A jogásztól azt kérdezte a károsult, hogy perelhet-e a szerződésszegő társ ellen a társasági szerződésből eredően, azaz az *actio pro socio* keresettel.

1 Egyetemi tanár, akadémiai doktor, az Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola vezetője (KRE ÁJK)

A Digesta szerkesztői, a kompilátorok a jogesetet Paulusnak az Alfenus egyik munkáját feldolgozó írásából idézik (*libro tertio epitomarum Alfeni digestorum*). Maga Alfenus egy még korábbi neves jogász, Servius állásfoglalására hivatkozik – azaz olyan jogesetről van szó, amely Róma klasszikus kori jogi iskoláiban többször is megtárgyalásra került. Nézzük meg közelebbről a jogi problémát, amely jogászok generációit foglalkoztatta!

A jogeset jól érzékelteti a magánjog elmélete és mindennapos gyakorlata közötti feszültséget. A klasszikus római jogtudomány szerint a társasági szerződés (*societas*) két vagy több személy társulása valamely megengedett gazdasági célra, közös nyereségre és veszteségre. A *societas* a konszenzuális szerződések csoportjába tartozó formátlan megállapodás, amelynek érvényes létrejöttéhez elegendő az egybehangzó akaratnyilvánítás (*consensus*).² A társaság egyenlően kétoldalú, szinallagmatikus és *bonae fidei contractus*, azaz a szerződő felek felelőssége a jóhizeműség (*bona fides*) mércéjéhez igazodik. A klasszikus kor elején a felek felelősségét az ún. *ius fraternitatis* elve alapján ítélték meg. Ennek lényege, hogy a társasági szerződés alapja a *fides*, a felek közti bizalom, ezért a szerződést szegő fél többnyire csak szándékos károsító magatartása (*dolus*) esetén tartozott kártérítéssel. A késő-klasszikus jogban már gondatlan károkozás esetén is megadták a keresetet: a mérce a *diligentia quam in suis rebus* volt, azaz a *sociustól* olyan gondosságot vártak el, amelyet az általában a saját ügyei vitelénél tanúsítani szokott.³

Gaius a római jog elemeit röviden összefoglaló művében, az *Institutiones*ben a szerződésnek csak néhány elemét tárgyalja. A társaság konszenzuális jellegével külön nem foglalkozik, hanem a jogviszony lényegére, a közös tevékenység mértékére koncentrálnak (Gai. 3,148): „Társaságot vagy az egész vagyonunkra szoktunk kötni, vagy csak valamilyen egyetlen ügyre, pl. rabszolgák adásvételére.”⁴ A klasszikus jogászok a társaságnak alapján négy fajtáját különböztetik meg: a társak teljes vagyonára (*omnium bonorum*), közös kereskedelmi vagy ipari tevékenység folytatására (*negotiationis*), egy konkrét ügy ellátására (*unius rei*) illetve az adók behajtására (*vectigalis*, D. 44,7,2). A modern római jogi szakirodalom a fentiekén kívül a *societas quaestust*, a társak minden kereső tevékenységét átfogó társaságot is ide sorolja (D.

2 M. KASER – R. KNÜTEL – S. LOHSSE: Römisches Privatrecht, 21. Aufl., München, 2017, 280. A társasági szerződés a „Dauerkonsens”, azaz a folyamatosan fennálló konszenzus elvén alpszik; a társaság addig áll fenn, amíg az egyező akarat fennforog.

3 KASER – KNÜTEL – LOHSSE: Römisches Privatrecht, 282; K.-H. MISERA: Klagen manente societate. Zu Klagemöglichkeit der Gesellschafter bei bestehender Gesellschaft im klassischen römischen Recht, Festschrift für Rudolf Nirk zum 70. Geburtstag, München, 1992, 697; Th. DROSDOWSKI: Das Verhältnis von actio pro socio und actio communi dividundo im klassischen römischen Recht, Berlin, 1998, 106 sqq.; J. PLATSCHKE: Zur Rekonstruktion der bonae fidei iudicia, Zeitschrift der Savigny Stiftung, Rom. Abteilung, 127 (2010) 278 sqq.

4 Itt és a következőkben is BRÓSZ Róbert fordítása nyomán.

17,2,7); viszont az adóbérlők társaságát nem kezeli külön kategóriaként. Kétségtelen, hogy a *publicani* sajátos, állami érdekeket képviselő tevékenysége számos *lex specialis* meghozatalához vezetett, aminek következtében a jogviszony a magánjog és a közjog határán helyezkedik el.⁵

A társasági szerződés lényege, hogy a társak között egy közös ügy, valamilyen közös üzleti tevékenység meghatározására kerül sor, amelynek hasznain osztoznak, illetve a gazdasági tevékenység anyagi kockázatát közösen viselik. A közös nyereség-veszteségre szerződés alapvető szabályán túl azonban a gazdasági életben számos eltérő megállapodási konstrukció is kialakulhat (Gaius 3,149): „Elfogadott, hogy úgy is lehet társaságot kötni, hogy az egyik pénzt visz be, a másik nem visz be, és mégis közös közöttük a haszon; gyakran ugyanis valakinek a munkája pénzzel ér fel.” A klasszikus korban akkor is érvényesnek tekintették a társak közti megállapodást, ha nem minden társ vitt be vagyoni betétet. Kiinduló példánkra visszatérve tehát az is elképzelhető, hogy egyik társ például az infrastruktúrát (épületet, írószereket) biztosítja az oktatáshoz, a másik pedig szaktudása révén magát az oktatási tevékenységet végzi.

A társasági szerződés határait feszegeti Servius Sulpicius felvetése, aki a nyereség és veszteség megosztásában eltérő arányokat is elképzelhetőnek tart (Gaius 3,149): „Nagyon nehéz kérdés volt, hogy vajon létre lehet-e úgy hozni társaságot, hogy valaki nagyobb részben hasznot húz, kisebb részben viseli a kárt. Ezt Q. Mucius a társaság természete ellenére valónak és érvénytelennek tekintette. De Servius Sulpicius, akinek aztán győzött az álláspontja, úgy vélte, hogy úgy is lehet kötni társaságot [...] hogy valaki semmiféle kárért sem felel, de a haszonból részesedik, föltéve, hogy a közreműködése olyan értékesnek látszik, hogy méltányos őt ezzel a kikötéssel bevenni a társaságba.” A Paulus által tolmácsoljt jogesetben a felek nem követték Servius álláspontját, hisz megállapodásuk közös (egyenlő arányok szerint megosztó) nyereségre szólt.⁶

Gaius szerint tehát a társasági szerződés centrális jelentőségű problémája, hogy a felek a megengedett gazdasági tevékenységet (kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági stb.) milyen arányok szerint megosztott vagyonközösséggel kívánják megvalósítani. A társaság lényegéhez tartozik, hogy a felek egy közös „számlát” nyitnak, vagyoni betéteket raknak be a közös számlára, ebből fedezik a kiadásokat, veszteségeket, ide

5 F.-S. MEISSEL: *Societas. Struktur und Typenvielfalt des römischen Gesellschaftsvertrages*, Frankfurt a.M., 2004: 205sqq.

6 Esetünkben a felek egyenlő arányban kívántak osztozni a nyereségen. Ha a felek nem kötötték ki az ellenkezőjét, akkor Gaius szerint mindig az egyenlő arányban való osztozás érvényesült diszpozitív jogként (Gaius 4,150): „Az biztos, hogy ha a haszonban és a kárban való részesedésről semmiféle megállapodás sem jött létre köztük, a nyereség és a veszteség egyenlő részekben oszlik meg közöttük. Ha azonban csak az egyikre határozták meg a részesedés arányát, pl. a nyereségre, a másik vonatkozásában azonban ezt elmulasztották, akkor abban a részben is, amelyről nem rendelkeztek, hasonlóan részesednek.”

folyik be a közös bevétel, és a végén elszámolnak egymással.⁷ Gaius számára is az jelenti a legfontosabb jogi problémát, hogy milyen arányban viseljék a felek a veszteségeket, és milyen arányban részesüljenek a nyereségből.

A társasági jogviszony okirati gyakorlatáról tájékoztat egy viaszos táblán fennmaradt okirat, amely a római Daciából, a Kr. u. 2. századból származik. Dacia az Imperium Romanum egyik gazdaságilag kevésbé fejlett provinciája volt, amelynek békés életét ebben a korszakban ellenséges betörések dúlták fel. A menekülő lakosság igyekezett elrejtetni értékeit, a szerencsés visszatérés lehetőségére számítva. Ez nem minden esetben következett be, hisz a 18. században az ókori Alburnus maior nevű település környékéről, az aranybányák üregeiből több latin nyelvű okirat került elő, amelyek magyar nyelvű kiadása Pólay Elemér nevéhez fűződik.⁸ Az itt elemzendő triptychon (három viaszos táblából összefűzött okirat) egy úgynevezett *societas danistariae*, pénzkölcsön folyósítására alakított társaság megállapodását örökíti meg.

A korabeli szerződési gyakorlathoz igazodva, a *socii* határozott időre léptek társasági viszonyba,⁹ és szerződésileg rögzítették, hogy melyik társ mivel járul hozzá a közös gazdasági cél megvalósításához (FIRA III Nr. 157, Deusara, Kr.u. 167. március 28.):

„Cassius Frontinus és Julius Alexander zálogkölcsönöket folyósító társaság létesítésére úgy szerződtek Pudens és Polio consulsága évének december 23. napjától a legközelebbi év március 28-ig terjedő időre, hogy bármit szereznek ebben a társaságban, bármilyen haszon vagy kár keletkezik, kötelesek azon egyenlő arányban osztozni. Ebbe a társaságba Julius Alexander készpénzben, illetőleg terményben ötszáz dénárt vitt be, míg Cassius Palumbus ügyvivő rabszolgája Secundus kettőszázhatvanhét dénárt ... Alburnusban fog tartozni. Ha valaki ebben a társaságban csalárdul jár el, és ezt rábizonyítják, minden *asra* (rézpénzre) egy dénárt ... minden dénárra pedig 20 dénárt ... köteles a másiknak megfizetni és az idő leteltével a kölcsönvett pénzek levonásával vagy a fent írt összeget kapja meg, vagy ha ezen felül marad valami, azon osztoznak. Hogy ezt meg fogja fizetni, így lesz és ezért felelősséget vállal, hite alatt kérdezte Cassius Frontinus és hite alatt ígérte Julius Alexander. Erről az ügyletről két azonos okirat készült. Még tartoznak Lossanak 50 dénárral, mely összeget az illetőnek a fentírt társaktól kell megkapnia. – Kelt Deusaraban, március 28-án, Vcrus és Quadratus consulok évében.”¹⁰

A dáciai Deusarából származó viaszos tábla tanúsága szerint Julius Alexander, a jómódú üzletember hitelnyújtással foglalkozó társaságot alapított egy bizonyos Cassius Frontinusszal.¹¹ A megállapodás határozott időre, mintegy három hónapra

7 É. JAKAB: Berenike vor Gericht. Apokeryxis und Gesellschaft in P. Oxy, XXII 2342, Tyche 16 (2001) 63 sqq.

8 PÓLAY E.: A dáciai viaszostáblák szerződésai, Budapest, 1972, 200 sqq.

9 JAKAB: Berenike vor Gericht, 72 sqq.

10 PÓLAY Elemér fordítása alapján.

11 A *danista* jelentését részletesen tárgyalja P. GRÖSCHLER: Die tabellae-Urkunden aus dem pompejanischen und herkulanensischen Urkundenfunden, Berlin, 1997, 183.

szól. A viszonylag rövid lejáratú társasági szerződések gyakoriak voltak a korabeli gazdasági életben: a végződési határidő praktikus volt az elszámolás szempontjából. Amennyiben a társak továbbra is együtt kívántak vállalkozni, a lejárat és azt követő elszámolás után közvetlenül új szerződést köthettek.

A társaság bevételeiről és kiadásairól közös számlát vezettek, ami a jogviszony megszűnésekor az elszámolás alapját képezte.¹² A rövid lejáratra szerződés az elszámolás gazdasági szükségleteihez igazodott; sokszor újra szerződtek a felek azonos feltételekkel. Az okirat jól mutatja, hogy a társasági szerződés az ókorban elsősorban elszámolási viszonyt hozott létre a felek között. A *socii* közös társasági (folyó)számlát nyitnak, amely a jövőbeli nyereség és veszteség megosztásának az alapja.¹³

Julius Alexander 500 dénár vagyoni betéttel szállt be az üzletbe, míg társa csupán 267 dénárt adott a közös vagyonhoz. Lejáratkor mindegyik félnek visszajárt a bevitt tőke; az azt meghaladó nyereségen egyenlő arányban osztoztak. „mindent, ami a társaságnál nyereséggként és veszteséggként keletkezik, egyenlő arányban kötelesek elosztani.”

Az okirat végül még 50 dénár fennálló tartozást rögzít egy harmadik személy, bizonyos Lossa (Cossa¹⁴) javára, amelyért a társaság tagjai kötelesek helytállni. Ezt az összeget nyilvánvalóan a közös bevételből kívánták fedezni.

A társaság a bevitt tőkéből uzsora-hitelek nyújtása révén kigazdálkodható kamatokra kívánt szert tenni; a dáciai táblák között fenn is maradt néhány ilyen tartalmú kölcsönszerződés.¹⁵ A társak közösen viselték az adósok esetleges inszolvenciája – fizetéképtelensége – révén beállt veszteségeket.

A Deusarából származó viaszos tábla társasági szerződése közeli rokonságban áll a *societas argentariivel*, a bankárok társaságával.¹⁶ A kettő közötti különbség leginkább abban jelölhető meg, hogy a *danista* csak kölcsönügyletekkel foglalkozott, míg az *argentarius* árveréseket is vezetett vagy pénzleteket is őrzött.¹⁷ Érdeemes még egy pillantást vetni a dátumozásra és a határidőkre: a társasági szerződést 167. március 28-án foglalták okiratba, de maga a társasági tevékenység 166. december 23-tól egészen 167. április 12-ig terjedt.¹⁸ Valószínűnek látszik, hogy a felek egy időközi elszámolás miatt (például egy tag kilépése vagy halála miatt) kényszerültek két héttel a lejárat előtt új szerződést kötni.¹⁹

12 JAKAB: Berenike vor Gericht, 78 sqq.

13 JAKAB: Berenike vor Gericht, 80.

14 Lásd erről PÓLAY: Dáciai táblák, 216.

15 FIRA III 120, 122, 123, v.ö. PÓLAY: Dáciai táblák, 155-160.

16 PÓLAY: Dáciai táblák, 205; Meissel: Socuetas, 155 sqq.

17 GRÖSCHLER: Tabellae-Urkunden, 38sqq.

18 MEISSEL: Societas, 171 sqq.

19 A társaság tudvalevőleg megszűnik bármelyik tag kiválásával, MOLNÁR I. – JAKAB É.: Római jog, Szeged, 2019, 315.

A dáciai tábla okirati szövege ugyanazt a szerződési gyakorlatot követi, amelyről Paulus tudósít az oktatási társaság esetében: a felek formátlan megállapodásukat itt is írásba foglalták, és az írásbeli szerződéshez hozzáfűzték az akkoriban szokásos kölcsönös stipulációs ígéretet is.²⁰ Cassius Frontinus és Julius Alexander kölcsönös stipulációja szerződési jelentős bírságot helyez kilátásba szerződésszegés esetére.²¹

A szerződési gyakorlat tehát egymás mellett, párhuzamosan két szerződési típust használ a szerződési akarat rögzítésére: a konszenzuális társasági szerződést és a formálszerződések csoportjába tartozó, archaikus stipulációt. A konszenzuális *societas* a *bonae fidei* szerződésekhez tartozik, amelyeknél a vétkességen alapuló felelősséget a *bona fides* és az *utilitas* elve alapján dolgozta ki a jogtudomány. A *stipulatio stricti iuris* szerződések csoportjába tartozik, ahol az objektív, vétkességtől független felelősség érvényesült. Ez a modern jogász számára szokatlan kettősség sok értelmezési nehézséghez vezetett.

Kiinduló esetünkben a jogászok azt mérlegelik, hogy a formátlan konszenzuális megállapodáshoz ragasztott formális *stipulatio noválta-e* a felek közti jogviszonyt. Ha igen, akkor a károsult nem perelhet az *actio pro socio*-val, hanem csak az *actio ex stipulatu* nevű keresettel – a fentiekben láttuk, hogy egészen más bizonyítási program és felelősségi tartalom szerint. Ha nincs *novatio*, akkor megindítható az *actio pro socio*. Egyes jogászok (az idősebb generáció képviselői) még úgy foglaltak állást, hogy az „Ígéred mindezt adni, tenni...” *stipulatio nováló* hatású, ha a felek akarata az egész szerződési tartalom *stipulatio*ba öntésére irányult. Ebben az esetben az *actio pro socio* nem indítható, azaz a felek közti jogviszony az objektív felelősség szerint bírálendő el. Ha viszont a *stipulatio* a szerződésszegés esetére szerződési bírságot rögzít, akkor a *nováló* hatás nem áll be: a felek közti jogviszonyra a *bonae fidei iudicia* felelősségi szabályai vonatkoznak, a *stipulatio* valójában pusztán a kártérítés mértékét rögzíti a kötelemszegés esetére.

Atipikus társasági viszonyról²² tudósít Ulpianus az alábbi jogesetben (D. 19, 5, 13, 1 Ulp. 30 Sab.):

Iulianus libro undecimo digestorum scribit, si tibi areae meae dominium dedero, ut insula aedificata partem mihi reddas, neque emptionem esse, quia pretii loco partem rei meae recipio, neque mandatum, quia non est gratuitum, neque societatem, quia nemo societatem contrahendo rei suae dominus esse desinit.

20 V. ö. PÓLAY: Dáciai táblák, 211 további irodalommal.

21 A szerződési bírság dogmatikai háttéréhez még mindig irányadó R. KNÜTEL: *Stipulatio poenae. Studien zur römischen Vertragsstrafe*, Köln, Weimar, Wien, 1976, 65 sqq.

22 Gyakoriak voltak a társulások különböző kereskedelmi tevékenységekre; például a D. 17,2,52,11 alatt fennmaradt rabszolgakeresedelemre szakosodott társaság, ahol az egyik társ a provinciákba utazik rabszolgák felvásárlására, míg a másik Rómában székel és értékesíti az árut. Az ókori bankárok is szívesen tevékenykedtek társaság formájában, hogy megosszák a tevékenység immanens kockázatát.

A átruhazza *B*-re egy építési telek tulajdonát azzal, hogy *B* azon bérházat építsen és a kész *insula* bizonyos tulajdoni hányadát ruhazza vissza rá. A mindennapi gyakorlat építési vállalkozása nehezen illeszthető be a római szerződések típuskényszerébe. A forrás a Digestában ugyan a *De praescriptis verbis et in factum actionibus* főcím alatt található, de maga Ulpianus is mérlegeli a szövegben a társasági szerződésként való besorolás lehetőségét. A forrásszöveggel már számos szerző foglalkozott: Misera,²³ Drosdowski,²⁴ Artner,²⁵ Meissel²⁶ és Backhaus.²⁷ Backhaus szerint olyan jogviszonyról van szó, ahol az egyik *socius* tőkével, a másik pedig munkával járul hozzá a közös gazdasági cél megvalósításához, és a tevékenységük következtében előállt nyereséget megosztják. Backhaus is felfigyel arra a látszólagos ellentmondásra, hogy számos forráshely elismeri a társasági jogviszony keletkezését akkor is, ha pusztán egyik *socius* visz be tőkét (tulajdont) a másik viszont munkáerejével járul hozzá a társaság gazdasági tevékenységének sikeréhez.²⁸ Ulpianus mégis kizárja a társasági jogviszony létrejöttét. Backhaus úgy látja, hogy a beépítendő telek tulajdonának kérdése nem volt releváns a primer cél, az építési tevékenység szempontjából.²⁹ A szerződés tárgyának dologi jogi sorsáról való rendelkezés szerinte elsősorban a kockázatelosztást kívánja szabályozni, mert ezáltal „a telek vértlen pusztulása vagy romlása” egyedül az építési vállalkozót terhelné. Backhaus az ún. *locatio conductio irregularis* vagy a *depositum irregulare* mintájára próbálja magyarázni a szerződéses jogviszony lényegét.³⁰

Összefoglalóan megállapítható, hogy a társasági szerződés sokoldalúan alkalmazásra került az ókori Róma gazdasági életében. A jogtudomány és a szerződési gyakorlat ugyan eltérő aspektusból közelített a jogviszony jogi tartalmának megítéléséhez, de a

23 K.-H. MISERA: Der Nutzungstausch bei Nachbarn und Miteigentümern, ZRG RA 94 (1977) 271.

24 DROSDOWSKI: Das Verhältnis von actio pro socio, 15 csak egyszer utal forrásunkra: „die Eigentumsverhältnisse der Gesellschafter werden durch den Abschluß eines Gesellschaftsvertrags nicht notwendig betroffen.“

25 M. ARTNER: Agere praescriptis verbis. Atypische Geschäftsinhalte und klassisches Formularverfahren, Berlin, 2002: 140.

26 MEISSEL: Societas, 185.

27 R. BACKHAUS: Die Gefahrtragung bei gemeinsamen Unternehmungen und ihre Modifikation durch Parteiabsprechen im klassischen römischen Recht, ZRG RA 121 (2004) 245.

28 BACKHAUS: Die Gefahrtragung, 235.

29 BACKHAUS: Die Gefahrtragung, 236: „die Eigentumsverhältnisse an dem zu bebauenden Grundstück für die primär angestrebte Bautätigkeit völlig bedeutungslos sind.“

30 A jogügyletek tartalmához és a pandektisztikában való meghatározásukhoz kiváló áttekintést ad Th. MAYER-MALY: Locatio conductio. Eine Untersuchung zum klassischen römischen Recht, Wien, 1956, 40 és M. KASER: Periculum locatoris, ZRG RA 74 (1957) 192; N. BENKE: Zum Eigentumserwerb des Unternehmers bei der „locatio conductio irregularis“, ZRG RA 104 (1987) 194. A jogesethez v.ö. É. JAKAB: Vertragsformulare im Imperium Romanum, ZRG RA 123 (2006) 71 sqq.

jogtudósi magyarázatok a mindennapos életben kialakuló atipikus szerződési formákat is igyekeztek úgy interpretálni, hogy a felek akarata lehetőleg érvényben maradjon.

A BENNFENTES KERESKEDELEM BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁSA

Absztrakt

A jelen tanulmány célja a bennfentes kereskedelem büntetőjogi vonatkozásának bemutatása. A tanulmány első fejezetében a bennfentes kereskedelem magyar büntetőjogi szabályozásának rövid történetét, főbb állomásait kívánom ismertetni. Kimutatható a bennfentes kereskedelem büntetőjogi szabályozásának expanziója, vagyis az, hogy ezen jelenség büntetőjogi tilalmazottsága hogyan szélesedett ki az elkövetési tárgyak és az elkövetési magatartások fokozatos bővülése útján. A történeti részben megemlítésre kerülnek továbbá az európai uniós sztenderdeket tartalmazó, az Európai Unió intézményrendszerei által megalkotott azon jogszabályok, amelyek áthatják a ma hatályos magyar büntetőjogi törvényi tényállást. A tanulmány második fejezetében a hatályos büntető törvénykönyvben körülírt bennfentes kereskedelem delictum törvényi tényállásának elemzését mutatom be. A tanulmány harmadik fejezetében a hatályos büntető törvénykönyvben tételezett bennfentes információ jogosulatlan közzététele bűncselekmény törvényi tényállásának elemzését ismertetem.

1. A bennfentes kereskedelem magyar büntetőjogi szabályozás története

A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1994. évi IX. törvény 18. §-a iktatta be a bennfentes értékpapír kereskedelem bűncselekményt a magyar büntetőjogba, 1994. május 15. napjától kezdődő hatállyal.² A bennfentes kereskedelem tilalmazottsága ekkor jelenik meg először a magyar büntetőjogban kizárólag egy meghatározott pénzügyi eszközre koncentrálva, az értékpapírok vonatkozásában.³

A bennfentes értékpapír kereskedelem első törvényi tényállása vonatkozásában a következőket emelném ki:

A bennfentes értékpapír kereskedelem *elkövetési tárgya* az értékpapír volt, vagyis a bűncselekményi körülírás kizárólag egy pénzügyi eszköz tekintetében került megfogalmazásra.

A delictumnak két *elkövetési magatartása* került tételezésre:

1 Ügyész, Budapesti Regionális Nyomozó Ügyészség

2 Megjegyzendő előzményként, hogy a Btk. 300/A. §-ban szabályozta a tiltott értékpapír kereskedelem tényállását 1990. március 1. napjától kezdődő hatállyal.

3 Az akkor hatályos Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 299/A. §-ában.

- értékpapírügylet kötése bennfentes információ felhasználásával
- az elkövető részéről megbízás adása a birtokában lévő bennfentes információra tekintettel más személynek arra, hogy a bennfentes információval érintett értékpapírra értékpapírügyletet kössön.

Kiemelendő továbbá az, hogy a törvényi tényállás *célzatos*, az elkövető a tevékenységét előny szerzése végett hajtja végre.

Az Európai Parlament és a Tanács 2003. január 28. napján fogadta el a bennfentes kereskedelemről és a piaci manipulációról szóló 2003/6/EK irányelvet. Az irányelv kötelezővé tette a bennfentes kereskedelem szankcionálását a tőkepiac valamennyi pénzügyi eszköze vonatkozásában.

Az irányelv rendelkezéseire figyelemmel a büntető jogszabályok módosításáról rendelkező 2005. évi XCI. törvény 16. §-a módosította a bennfentes értékpapír-kereskedelem korábbi Büntető Törvénykönyvben szabályozott törvényi tényállását 2005. szeptember 1. napjával kezdődő hatállyal a következők szerint:

A jogszabályi módosítás a bennfentes kereskedelem büntetőjogi tilalmazottságának expanzióját jelentette, mivel a büntetőjogi védelem körét kiszélesítette azáltal, hogy a bűncselekmény lehetséges elkövetési tárgya kibővült a tőkepiac valamennyi pénzügyi eszközére, további egy új elkövetési magatartást vezetett be, és az előnyszerzés, mint célzat már csak egy elkövetési fordulat esetén maradt feltétel a büntetendőséghez. Míg korábban tehát az elkövetési tárgy kizárólag az értékpapír volt, addig innentől kezdve az elkövetési tárgy a pénzügyi eszköz lett. Új elkövetési magatartás a bennfentes információ illetéktelen személynek történő átadása előnyszerzés végett (megjegyzendő, hogy itt a célzat megmaradt). A korábban ismertetett két elkövetési magatartás megmaradt, de ezek vonatkozásában az előnyszerzési célzat kikerült a törvényi tényállási elemek közül.

A 2013. július 1. napján hatályba lépett, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a jelenleg hatályos Büntető Törvénykönyv) gyakorlatilag a 2005. évi XCI. törvénnyel beiktatott törvényi tényállást változatlan tartalommal vette át a hatályba lépésének időpontjában.

Az Európai Parlament és a Tanács 2014. április 16. napján fogadta el az 596/2014/EU rendeletet, amely a bennfentes kereskedelem szabályozását új alapokra helyezte. Az Európai Parlament és a Tanács ezzel egyidejűleg fogadta el a rendeletet kiegészítő, a piaci visszaélések büntetőjogi szankcióiról szóló 2014/57/EU irányelvet. Az irányelv minimumszabályokat állapít meg a bennfentes kereskedelem, a bennfentes információ jogosulatlan közzététele és a piaci manipuláció büntetőjogi szankcióira vonatkozóan.

A bennfentes kereskedelem büntetőjogi szabályozása legutóbb – a fenti európai uniós rendeletre és irányelvre figyelemmel – az európai uniós és a nemzetközi bünyügyi együttműködést szabályozó törvények, valamint egyes büntetőjogi tárgyú törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2016. évi CIII. törvény 55. §-ával módosult

2016. október 28. napjával kezdődő hatállyal. Megállapítható, hogy Magyarország az irányelv magyar jogrendszerbe történő átültetési kötelezettségének eleget tett, a hatályos büntetőjogunk e vonatkozásban az európai uniós standardoknak megfelel.

A jogszabályi módosítás a bennfentes kereskedelem eddigi törvényi tényállását két külön bűncselekménnyé alakította át, megmaradt a bennfentes kereskedelem, másrészt bevezette a bennfentes információ jogosulatlan közzététele delictumot.

A módosítás eredményeként a bennfentes kereskedelem elkövetési magatartásai jelentősen kiszélesedtek, valamint minősítő körülmények kerültek bevezetésre.

A tanulmány további részében először a bennfentes kereskedelem, majd a bennfentes információ jogosulatlan közzététele delictumok főbb rendelkezéseit mutatom be.

2. A bennfentes kereskedelem a hatályos Büntető Törvénykönyvben

Btk. 410. § (1) Aki

- a) bennfentes információ felhasználásával saját vagy más nevében a bennfentes információval érintett pénzügyi eszközre vonatkozó ügyletet köt, ügyletkötésre megbízást ad, megbízást visszavon vagy módosít, ajánlatot rögzít, visszavon vagy módosít,
- b) a birtokában lévő bennfentes információra tekintettel mást vagy másokat a bennfentes információval érintett pénzügyi eszközre vonatkozó ügylet kötésére, ügyletkötésre vonatkozó megbízás adására, visszavonására vagy módosítására, ajánlat rögzítésére, visszavonására vagy módosítására hív fel, vagy bír rá, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha

- a) a bűncselekményt hivatalos személyként követik el,
- b) a bűncselekményt pénzügyi intézmény, befektetési vállalkozás, árutőzsdei szolgáltató, befektetési alapkezelő, kockázati tőkealap-kezelő, tőzsdei, központi értéktári vagy központi szerződő fél tevékenységet végző szervezet, biztosító, viszontbiztosító vagy független biztosításközvetítő, önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, magánnyugdíjpénztár, foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató intézmény, vagy szabályozott ingatlanbefektetési társaság tisztviselőjeként vagy alkalmazottjaként követik el,
- c) a bűncselekménnyel érintett ügylet vagy ügyletek, megbízás vagy megbízások, ajánlat vagy ajánlatok abszolút értéke különösen nagy vagy ezt meghaladó értékű.

A törvényi tényállás szerkezetétől megállapítható, hogy az *keretdiszpozíció*, mivel a büntetőjogi rendelkezést más jogágazathoz tartozó jogszabályok töltik meg tartalommal, ugyanakkor a más jogszabályokban meghatározott jogsértésen túl büntetőjogi többlet elemeket is tartalmaz. Ezen háttérjogszabályok a következők:

- a bennfentes kereskedelemre és piacbefolyásolásra vonatkozó 596/2014/EU rendelet, valamint a 2014/57/EU irányelv előírásainak az implementációja

- a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény,
- a befektetési vállalkozásokról és árutőzsdei szolgáltatókról szóló 2007. évi CXXXVIII. törvény
- a kollektív befektetési formákról és kezelőikről szóló 2014. évi XVI. törvény.

A bűncselekmény *jogi tárgya*: A bűncselekmény a Büntető Törvénykönyv rendszerében – a különös jogi tárgyra figyelemmel – a XLI. fejezetben, a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények körében került elhelyezésre. A gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények köre a piacgazdaság zavartalan működésének a biztosítását szolgálják. A bennfentes kereskedelem törvényi tényállása *közvetlenül* a tőkepiacon kötött üzletek tisztaságát, a tisztességes tőkepiaci magatartást védelmezi, oltalmazza. A tőkepiacon pénzügyi eszközökkel kereskednek. A tőkepiac egészséges működésének alapvető feltétele az, hogy a befektetők egyenlő eséllyel indulhassanak, azonos eséllyel juthassanak hozzá a minőségi információkhoz, amelyek birtokában meghozhatják a befektetői döntésüket. A jogalkotó célja a bennfentes kereskedelem büntetőjogi tilalmazottságával a tőkepiac manipulációjának megakadályozása, visszaszorítása, a tőkepiac tisztességtelen befolyástól mentes, zavartalan működésének a megteremtése. Aki ugyanis olyan információk birtokában köt ügyletet, amelyek a nyilvánosság, a versenytársak előtt még nem ismertek, azok rendkívüli árnyereségre tehetnek szert, vagy veszteségektől kímélhetik meg magukat. Az ilyen magatartás pedig közvetlenül sérti az üzleti tisztesség szabályait.

Megállapítható, hogy a bennfentes kereskedelem szabályozási rendszerében a jogállami büntetőjog egyik speciális alapelve, a büntetőjog ultima ratio, secunder jellege markánsan megjelenik, mely elv szerint a büntetőjog végső eszköz, a jogrendszer szankciós zárköve, amely jogág eszközrendszerének alkalmazására akkor kerülhet sor, amikor a társadalmi viszony védelmének eléréséhez más jogágak eszközei már nem elégségesek.

A bennfentes kereskedelem tilalmazottsága elsődlegesen a polgári jog és a közigazgatási jog eszközrendszere útján biztosított. A büntetőjogi szabályozás hatókörébe pedig a súlyosabb megítélésű magatartások kerülnek.

A delictum *elkövetési tárgya*: a bennfentes információval érintett pénzügyi eszköz.

A pénzügyi eszköz meghatározására a Btk. 414. § (1) bekezdésében megfogalmazott értelmező rendelkezés nyújt eligazodási támpontot. Eszerint pénzügyi eszközön a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló 2007. évi CXXXVIII. törvényben meghatározott pénzügyi eszközt kell érteni, feltéve, hogy az megfelel az 596/2014/EU rendelet 2. cikk (1) bekezdésében foglaltaknak.

A pénzügyi eszköz megállapításához tehát nemzeti és európai uniós háttér jogszabályt kell segítségül hívni.

A befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló 2007. évi CXXXVIII. törvény 6. §-a tételesen meghatározza a pénzügyi eszközök körét, így például az átruházható értékpapír, a pénzpiaci eszköz, a kollektív befektetési forma által kibocsátott értékpapír, tehát például részvény, befektetési jegy stb. A bűncselekmény elkövetési tárgyát a felsorolásban szereplő pénzügyi eszközök közül is csak azok képezhetik, amelyek megfelelnek az 596/2014/EU rendelet 2. cikk (1) bekezdésében foglaltaknak, azaz azok a pénzügyi eszközök:

- amelyeket szabályozott piacra bevezettek, vagy amelyekre vonatkozóan a szabályozott piacra történő bevezetés iránti kérelmet benyújtottak,
- amelyekkel multilaterális kereskedési rendszerben kereskednek, amelyeket multilaterális kereskedési rendszerbe vezettek be, vagy amelyekre vonatkozóan a multilaterális kereskedési rendszerbe való bevezetés iránti kérelmet nyújtottak be,
- amelyekkel szervezett kereskedési rendszerben kereskednek,
- e fentiek hatálya alá nem tartozó pénzügyi eszközök, amelyek ára vagy értéke a fent említett pénzügyi eszközök árától vagy értékétől függ, vagy azokra hatást gyakorol, és amelyek közé tartozhatnak többek között a hitel nem-teljesítési csereügyletek, és a különböző ügyletek.

A szabályozott piac, a multilaterális kereskedési rendszer, a szervezett kereskedési rendszer nem más, mint a kereskedési helyszín.

A Btk. 414. § (1) bekezdése a pénzügyi eszközök egy részét kizárja a büntetőjogi tilalmazottság köréből, vagyis azok nem lehetnek a delictum elkövetési tárgyai.

A fentiek szerint meghatározott pénzügyi eszköznek bennfentes információval érintettnek kell lennie. A *bennfentes információ* fogalmát az 596/2014/EU rendelet 2. fejezet 7. cikke határozza meg, amely négy információtípus között differenciál:

- olyan pontos információ, amely közvetlenül vagy közvetve egy vagy több kibocsátóval, illetve egy vagy több pénzügyi eszközzel kapcsolatos,
- származtatott termék esetében olyan pontos információ, amely közvetlenül vagy közvetve egy vagy több származtatott termékkel, illetve közvetlenül a kapcsolódó azonnali árutőzsdei ügylettel kapcsolatos, különösképpen, ha az olyan piaci információ, amelynek közzététele alapos okkal feltételezhető, vagy amelynek közzététele uniós vagy nemzeti jogszabályi vagy szabályozói rendelkezés, piaci szabály, szerződés, gyakorlat vagy szokás előírja,
- olyan pontos információ, amely közvetlenül vagy közvetve egy vagy több kibocsátási egységgel, vagy azon alapuló aukciós termékkel kapcsolatos,
- a pénzügyi eszközzel kapcsolatos megbízások teljesítésével megbízott személy esetében az ügyfél által átadott és az ügyfél pénzügyi eszközre szóló, folyamatban lévő megbízásához kapcsolódó, közvetlen vagy közvetve egy vagy több kibocsátóval, illetve egy vagy több pénzügyi eszközzel kapcsolatos.

Valamennyi információ közös jellemzője, hogy az információ pontos legyen, még nem került a nyilvánosságra és a nyilvánosságra hozatala valószínűleg jelentős hatást gyakorolna a pénzügyi eszköz árára. A rendelet alapján azt az információt kell pontosnak tekinteni, amely létező vagy alapos okkal feltételezhetően létrejövő körülményre, vagy olyan eseményre vonatkozik, amely megtörtént vagy alapos okkal feltételezhetően meg fog történni, és elég konkrét ahhoz, hogy lehetővé tegye következtetések levonását az ilyen körülményeknek vagy eseményeknek a pénzügyi eszközök árfolyamára gyakorolt lehetséges hatására.

Bennfentes információ lehet – példálózó jelleggel – többek között: várható bevételben, veszteségben bekövetkező jelentős változás, vagyontárgyak értékének jelentős változása, jogutód nélküli megszüntetés, hitelkeret bank által történő megszüntetése, jelentős, releváns jogviták, felszámolási eljárás, csődeljárás kezdeményezése stb.

A bennfentes kereskedelem *elkövetési magatartásai*:

- a bennfentes információ felhasználásával saját vagy más nevében a bennfentes információval érintett pénzügyi eszközre vonatkozó ügylet kötése, ügyletkötésre megbízás adása, módosítása, visszavonása, ajánlat rögzítése, módosítása, visszavonása (Btk. 410. § (1) bekezdés a) pontja).
- a bennfentes információ birtokában, a bennfentes információra tekintettel más vagy mások *felhívása, rábírása* bennfentes információval érintett pénzügyi eszközre vonatkozó ügylet kötésére, ügyletkötésre vonatkozó megbízás adására, módosítására, visszavonására, ajánlat rögzítésére, módosítására, visszavonására (Btk. 410. § (1) bekezdés b) pontja).

Az elkövetési magatartások megfogalmazására részben az uniós irányelvre, részben pedig a pénzügyi szakma álláspontjára figyelemmel került sor.

Az ügylet kötése alatt a pénzügyi eszközök tőzsdei forgalmazásához kapcsolódó bármely joghatás kiváltására irányuló jognyilatkozatot értünk. Az ügylet kötés célja a pénzügyi eszköz megszerzése, elidegenítése.

Az ügylet kötésre vonatkozó megbízás adása, módosítása, visszavonása történhet a megbízási szerződés vagy a bizományosi szerződés szabályainak megfelelő alkalmazásával.

A b) pontban meghatározott elkövetési magatartások egyrészt, sui generis előkészületi cselekmény (felhívás, amely eredménytelen rábírásnak felel meg), másrészt sui generis felbujtásszerű cselekmény (eredményes rábírás). Mindez azt jelenti, hogy a jogalkotó önmagában előkészületi, illetve részesi magatartást önálló bűncselekményi rangra emel, és befejezett, tettesi alakzatként pönalizálja.

A bűncselekmény *alanyisága* vonatkozásában kiemelendő, hogy a cselekmény tettese bárki lehet, aki a bennfentes információ birtokában van, vagyis a bűncselekményt bárki elkövetheti, aki az alannyá váláshoz szükséges minimális feltételekkel rendelkezik (így legalább korlátozott beszámítási képességgel rendelkezik és betöltötte a 14. életévét), a jogalkotó ezen túlmenően további, speciális feltételeket nem határoz

meg. Ezek alapján levonható az a következtetés, hogy a bűncselekmény az alanyiség szempontjából *delictum commune*, azaz közönséges bűncselekmény.

A bűncselekmény a *bűnösség* szempontjából szándékos, valamennyi fordulata egyenes szándékkal (*dolus directus*) és eshetőleges szándékkal (*dolus eventualis*) egyaránt megvalósítható.

A Btk. 410. § (2) bekezdése a bűncselekmény *minősített eseteit* határozza meg. Az alapeseti cselekményt felminősítő körülmények egyrészt az elkövető személyére, másrészt az elkövetési értékre figyelemmel kerültek meghatározásra.

Minősített eset állapítandó meg az elkövető személyére figyelemmel akkor, ha a *delictumot* hivatalos személy, vagy a törvényi tényállásban tételesen felsorolt szervezetek tisztviselője vagy alkalmazottja követi el. A hivatalos személyek köre a Btk. értelmező rendelkezésében, a 459. § 11. pontjában tételesen meghatározásra került. A minősített eseként történő megállapítás indoka az, hogy ha a hivatalos személy követi el a cselekmény, az a hivatalos szervek működésébe vetetett bizalmat is megingatja. A tételesen felsorolt szervezetek köre olyan szervezetek, amelyek tisztviselői vagy alkalmazottai a legkönnyebben tudnak hozzáférni a bennfentes információkhoz.

Minősített eset állapítandó meg akkor, ha a cselekmény elkövetési értéke az ötvenmillió-egy forintot eléri, vagy azt meghaladja. A minősített esett megállapításának jogkövetkezménye az, hogy a cselekmény három hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A bűncselekmény *halmazati, elhatárolási* kérdései: A cselekmény rendbeliségét illetően a szakirodalomban eltérő álláspontok alakultak ki. Az egyik nézet szerint a rendbeliséget a bennfentes információval érintett gazdálkodó szervezetek száma határozza meg addig, amíg azok egy pénzügyi eszközhöz kapcsolódnak. Ebben a körben több bennfentes információ felhasználása vagy több ügylet kötése természetes egység. Kiemelendő, hogy a cselekmény folytatólagos megállapítása gyakorlatilag kizárható tekintettel az elkövető számára rendelkezésre álló idő rövidségére (az elkövetőnek néhány óra, maximum 1-2 nap áll rendelkezésére).⁴ Az ezzel ellentétes másik álláspont szerint „a rendbeliséget a bennfentes információk száma határozza meg. Azonos információ birtokában több ügylet kötése halmazat megállapítását nem eredményezi. Azonos bennfentes információ birtokában folyamatosan történő ügyletkötés folytatólagosság megállapítását eredményezheti.”⁵

A bennfentes kereskedelem a specialitás viszonyában áll a gazdasági titok megsértése bűncselekménnyel, ezért csupán látszólagos alaki halmazatban állnak, vagyis kizárólag a bennfentes kereskedelem bűncselekmény állapítható meg.

4 Lásd erről részletesebben: BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: Magyar Büntetőjog II. Különös Rész, HVG-ORAC, Budapest, 2019: 892. o.

5 GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika: Magyar Büntetőjog Különös Rész CompLex Kiadó, Budapest, 2013: 668. o.

A bennfentes kereskedelem bűncselekménnyel ugyanakkor halmazatban állapítható meg a ennek elkövetése során megvalósított (gazdasági) vesztegetés bűncselekménye.

3. A bennfentes információ jogosulatlan közzététele

Btk. 410/A. §

Aki azért, hogy jogtalan előnyt szerezzen vagy jogtalan hátrányt okozzon, bennfentes információt illetéktelen személynek vagy személyeknek átad, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A bennfentes információ jogosulatlan közzétételenek törvényi tényállását új, önálló bűncselekményként a 2016. évi CIII. törvény 55. § (5) bekezdése állapította meg 2016. október 28. napjától kezdődően. Ugyanezt a magatartást ezt megelőzően a bennfentes kereskedelem törvényi tényállásának a Btk. 410. § c) pontjában meghatározott fordulata azonos tartalommal határozta meg. A jogszabály módosítás indoka a Büntető Törvénykönyv megfeleltetése a fentebb hivatkozott 596/2014/EU rendelet és a 2014/57/EU irányelvben meghatározott szabályozási kívánalmaknak.

A bűncselekmény *jogi tárgya* vonatkozásában a bennfentes kereskedelemnél kifejtettek megfelelően irányadóak.

A delictum elkövetési magatartása a *bennfentes információ* illetéktelen személynek vagy személyeknek történő átadása. A bennfentes információ fogalmára a fentebb leírtak megfelelően irányadóak. Az elkövető a bennfentes információt az arra nem jogosult személynek vagy személyeknek a tudomására hozza, a birtokába juttatja, amely történhet szóbeli vagy írásbeli közléssel is. A bűncselekmény kizárólag aktív magatartással, tevészel valósítható meg. Az illetéktelen személy meghatározására az adott szervezet ügyrendje nyújthat támpontot.

A Fővárosi Törvényszék a 2017. december 11. napján kelt, B.963/2016/34. számú határozatában bennfentes információ jogosulatlan közzétételenek vétségében mondta ki bűnösnek az „A” cég igazgatótanácsi tagját – leegyszerűsítve – a következő történeti tényállás mellett: I. r. vádlott az „A” cégben igazgatótanácsi tagi tisztséget töltött be, akit az „A” cég projektvezetőjének bíztak meg a „B” céggel megkötendő geotermikus hőenergiával kapcsolatos szerződés megkötésére, amelyre december 20. napján 13 óra és 16 óra 30 között került sor. A szerződést hosszú távra kötötték, és az alapján megalapozottan várható volt az „A” cég számára évi 2,5 millió eurós bevétel, amely alapján megalapozottan feltehető volt az, hogy a szerződéskötés tényének közlését követően, az „A” cég értéke a piacon emelkedni fog, ezáltal a részvényeinek ára nőni fog. Az igazgatótanácsi tag a szerződés megkötése előtt, 10 órákor felhívta a barátját, a II. r. vádlottat, és beszámolt neki a szerződés tervezett megkötéséről, tehát még azelőtt, hogy annak nyilvánosságra hozatalára sor került volna. Az igazgatótanácsi tag tisztában volt azzal, hogy bennfentes információnak minősülő olyan tájékoztatást ad át, amelynek megismerésére a cég ügyrendje alapján a barátja nem volt jogosult. A

II. r. vádlott még aznap, az információ felhasználásával nagyságrendileg 43 000 db „A” cég részvényeket vásárolt 298 Ft átlagáron, majd a szerződéskötés nyilvánosságra hozatalát követően, a cég részvényei emelkedtek, és azt január hónapban 348 forintos átlagáron eladta, mintegy 2 150 000,- Ft árfolyamnyereség realizálásával. A Fővárosi Törvényszék a II. vádlottat bennfentes kereskedelem büntetében mondta ki bűnösnek.

A bűncselekmény *immateriális*, alaki, magatartási bűncselekményként került tételezésre, azaz eredményt nem tartalmazó bűncselekmény, vagyis eredmény bekövetkezése nélkül, az elkövetési magatartás kifejtésével, a bennfentes információ illetéktelen személy tudomására jutásával befejezett alakzat kerülhet megállapításra. A cselekmény írásbeli közlés útján történő elkövetése esetén elvileg a kísérlete megállapítható, mivel ennél az elkövetési módnál az elkövetési magatartás kifejtése (pl. a bennfentes információ levélben történő megírása, postára adása, e-mailben elküldése stb.) és a bennfentes információ illetéktelen személy általi tudomásulvétele időben szétválhat), míg szóbeli közlés esetén fogalmilag kizárt a kísérlet.

A bűncselekmény *alanya* bárki lehet, aki a bennfentes információ birtokában van, és azt felhasználja.

A bűncselekmény *bűnösség* szempontjából szándékos, és pedig – a bűncselekményi körülményekben szereplő célzatra figyelemmel – kizárólag *egyenes szándékkal* (dolus directus) valósítható meg. Az elkövető tudatának át kell fognia azt, hogy az általa birtokolt és az illetéktelen személynek átadandó információ bennfentes információnak minősül.

A delictum *célzatos*, az elkövető azért adja át a bennfentes információt illetéktelen személynek, mert jogtalan előny szerzésére, vagy jogtalan hátrány okozására törekszik. Az előny vagy a hátrány az elkövető tényállásszerű magatartásával okozati összefüggésben a cselekményt megelőző állapothoz képest olyan új helyzetet teremt, amely az addiginál az elkövető vagy más személy számára kedvezőbb, vagy kedvezőtlenebb. Kiemelendő, hogy a bűncselekmény befejezett alakzatának megállapításához az előnynek vagy a hátránynak nem kell bekövetkeznie. A bűncselekmény természetéből kifolyólag az elkövető alapvető célja az, hogy akár ő maga, akár más személy minél nagyobb árfolyamnyereséget érjen el, vagy egy esetleges árfolyamvesztést minél jobban kiküszöböljön, mások hátrányára. Itt kell utalni arra, hogy a szakirodalomban felmerültek viták azzal kapcsolatban, hogy az előny csak anyagi természetű lehet, vagy az személyes, erkölcsi jellegű előny is lehet-e (pl. egy előléptetés, szexuális kapcsolat létesítése). „Az előnyszerzés, mint célzat tipikusan vagyoni jellegű előnyt jelent, nem zárható ki azonban egyéb (pl. személyes) előny sem e körből.”⁶ Ezzel szemben a másik álláspont az, amely szerint „a gazdasági bűncselekménnyel célzott jogtalan előny – eltérően a törvényjavaslat miniszteri indoklásától, amely szerint mind az

6 GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSO Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika: Magyar Büntetőjog Különös Rész, CompLex kiadó, Budapest, 2013: 668. o., Lásd még erről: GÁL István László: A tőkepiac büntetőjogi védelme Magyarországon, Kódex Nyomda Kft., Pécs, 2019: 95. o.

előny, mind a hátrány lehet vagyoni és nem vagyoni (pl. személyes, erkölcsi) egyaránt – értelemszerűen kizárólag anyagi természetű lehet.”⁷ A magam részéről ahhoz az állásponthoz csatlakozok, amely szerint az előny tipikusan anyagi természetű, de nem zárkózom el attól, hogy adott esetben személyes, erkölcsi jellegű előny szerzésére irányuló célzat is tényállásszerű legyen.

A bűncselekmény *rendbelisége* vonatkozásában kiemelendő, hogy a törvényi tényállás a törvényi egység egy speciális fajtáját fogalmazza meg, amikor az került tételezésre, hogy „illetéktelen személynek vagy személyeknek.” E fordulat azt jelzi, hogy egyrendbeli bűncselekményt kell akkor is megállapítani, ha egy vagy több személynek került a bennfentes információ átadásra.

4. Összegzés

Megállapítható, hogy a bennfentes kereskedelem Magyarországon 1994. május 15. napjától büntetendő a büntetőjog eszközrendszerével, először kizárólag az értékpapírok vonatkozásában. A büntetőjogi szabályozás fokozatosan kiszélesedett a pénzügyi eszközök, és az elkövetési magatartások tágabb körben történő meghatározásával. A tanulmányban érintett delictumok azon bűncselekmények körébe tartoznak, amelyek vonatkozásában az Európai Unió másodlagos jogforrásai minimumszabályokat állapít meg a tagállami jogalkotónak, így az európai uniós standardok a magyar büntetőjogi szabályozást is áthatják. A bennfentes kereskedelem törvényi tényállása keretdiszpozíció, amelynek tartalmát az európai uniós másodlagos jogforrások és a hazai törvények töltik meg tartalommal. A bennfentes információ jogosulatlan közzététele bűncselekmény a bennfentes kereskedelem bűncselekményből vált ki, és lett önálló bűncselekmény 2016. október 28. napjától.

7 BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös Rész, HVG-ORAC, Budapest, 2019: 894. o.

AZ ÚJ GÉNKEZELÉSI TECHNIKÁK UNIÓS JOG SZERINTI JOGÁLLÁSA

A növényfajta nemesítési módszereiben a XXI. század elején bekövetkezett tudományos-technikai fejlődésnek és a növénynemesítés jogi szabályozásának kihívásait bemutató néhány gondolatommal szeretnék tisztelni Prof. Dr. Miskolcziné Dr. Harsányi Gyöngyi Professzor Asszony munkássága előtt. Teljes szívemből, tisztelettel nagyon sok boldogságot, jó egészséget és sok sikert kívánok!

Az Európai Unió Bírósága a C-528/16. számú, a mutagenézis útján előállított gyomirtó szerekkel szemben ellenálló repcefajták termesztésének és forgalmazásának betiltására vonatkozó előzetes döntéshozatali ügyben hozott ítéletében – a növénynemesítők és a szakmai szervezetek várakozásától eltérően – géntechnológiával módosított szervezetnek minősítette a mutagenézis technikával létrehozott növényfajtaikat.

Az Európai Unió Tanácsa az (EU) 2019/1904 tanácsi határozatával² felkérte a Bizottságot, hogy

- 2021. április 30-ig készítsen egy tanulmányt az új génkezelési technikák uniós jog szerinti jogállásáról a C-526/16. számú ügyben hozott ítéletre tekintettel, valamint
- tegyen javaslatot vagy tájékoztassa a Tanácsot a szükséges intézkedésekről.

A tanulmány elkészítésére vonatkozó felkérést az indokolta, hogy a géntechnológiával módosított szervezetek környezetbe történő szándékos kibocsátásáról szóló 2001. március 12-i 2001/18/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban: 2001/18/EK irányelv) fogalom meghatározásait, a technológiák jegyzékét és a szabályozást az irányelv elfogadásakor rendelkezésre álló nemesítési technikák alapján dolgozták ki. Az irányelv elfogadása óta eltelt húsz évben azonban a nemesítési technikák robbanásszerűen fejlődtek és jogbizonytalansághoz vezetett az a kérdés, hogy a géntechnológiával módosított szervezetek fogalma vonatkozik-e az új nemesítési technikákra.³

1 Agrárjogász, mb. oktató (KRE ÁJK)

2 A Tanács (EU) 2019/1904 határozata (2019. november 8.) a Bizottságnak a Bíróság a C-526/16. számú ügyben hozott ítéletére tekintettel az új génkezelési technikák uniós jog szerinti jogállásáról szóló tanulmány és – amennyiben a tanulmány eredményeire tekintettel annak helye van – javaslat benyújtására való felkérésről

3 EU) 2019/1904 tanácsi határozat (1), (2) preambulum bekezdés

Az Európai Bizottság 2021. április 29-én tette közzé „Az új génkezelési technikák uniós jog szerinti jogállásáról a Bíróság a C-526/16. ügyben hozott ítéletére tekintettel” című tanulmányt.⁴

1. Az Európai Unió Bíróságának a C-528/16. számú ügyben hozott ítélete

Az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet Franciaország Államtanácsa 2016 októberében terjesztette elő az Európai Unió Bíróságához a Confédération paysanne (a mezőgazdasági kisvállalkozók érdekeit védő francia mezőgazdasági szakszervezet), nyolc környezetvédelemmel és a GMO-k által jelentett veszélyekkel kapcsolatos tájékoztatással foglalkozó egyesület, valamint Franciaország miniszterelnöke és a mezőgazdasági, élelmiszer-ipari és erdőügyi minisztere között folyamatban lévő jogvitában. A Confédération paysanne és a nyolc másik egyesület vitatta a francia környezetvédelmi törvénynek a 2001/18/EK irányelvet átültető rendelkezését. A főszabály szerint a mutagenézis útján nyert szervezetek nem tekinthetők géntechnológiával módosított szervezetnek. Az alapeljárás felperesei e rendelkezés hatályon kívül helyezését, a mutagenézis útján nyert, gyomirtó szerekekkel szemben ellenálló repcefajták termesztésének és forgalmazásának betiltását és e fajtákra vonatkozó moratórium bevezetését kérték.

Az alapeljárás felperesei arra hivatkoztak, hogy a mutagenézis technikák fejlődése lehetővé teszi a gyomirtókkal szemben ellenálló olyan fajták létrehozását, mint a transzgenikus fajták. Álláspontjuk szerint ezek a fajták ugyanúgy veszélyt jelentenek a környezetre vagy az emberi egészségre, mint a transzgenikus fajták, mivel „a használt gyomirtóval szemben rezisztens génnel rendelkező gyomok megjelenését előidézõ genetikai anyagot terjesztenek, ebbõl következõen a gyomirtó szerek mennyiségének növelését és a használt gyomirtó típusok váltakoztatását teszik szükségessé.”⁵

Az előzetes döntéshozatalt igénylõ kérdéseket elõterjesztõ bíróság úgy ítélte meg, hogy a mutagenézis útján nemesített fajta esetében a kockázatok részben hasonlóak a transzgenézis útján nyert fajta termesztésének kockázatához.

A 2001/18/EK irányelv a hatályon kívül helyezett korábbi szabályokkal⁶ azonosan határozza meg a géntechnológiával módosított szervezet fogalmát. A 2001/18/EK irányelv 3. cikkének (1) bekezdése szerint az irányelvet nem kell alkalmazni az irányelv I. B. mellékletben felsorolt genetikai módosítási technikák alkalmazásával létrehozott szervezetekre. Az irányelv I. B. melléklete szerint a mutagenézis és a növényi sejtfúzió

4 SWD (2021)92

5 A Bíróság ítélete 21 bekezdés; <https://curia.europa.eu> (2019.04.07.)

6 Az Európai Közösségek 1990-ben a genetikailag módosított szervezetek szándékos kibocsátásáról szóló, 1990. április 23-i 90/220/EGK irányelvben szabályozta a genetikailag módosított szervezetek zártrendszerben történõ elõállításának és a környezetben való kibocsátásának a feltételeit.

technika nem tartozik az irányelv hatálya alá, „ha nem foglalják magukban olyan rekombináns nukleinsav molekulák vagy géntechnológiával módosított szervezetek felhasználását, amelyek eltérnek e két technikával előállított szervezetektől.”

A C-528/16. számú ítélet azonban a mutagenézis technikája, illetve módszere útján nyert szervezeteket géntechnológiával módosított szervezetnek tekinti. Az ítélet szerint a 2001/18/EK irányelv 3. cikkét és az irányelv I. B. melléklete 1. pontját a (17) preambulumban bekezdésre tekintettel együttesen úgy kell-e értelmezni, hogy az csak a mutagenézis technikája, illetve módszere útján nyert olyan szervezeteket zárja ki az irányelv hatálya alól, amelyeket már hagyományosan, számos alkalmazásban használtak és amelyek biztonságossága régóta bebizonyosodott.

Az ítélet szerint a 2001/18/EK irányelv 3. cikke (1) bekezdésének és az irányelv I. B. melléklete 1. pontjának – az irányelv hatálya alóli kizáró – rendelkezéseit együttesen úgy kell-e értelmezni, hogy az nem fosztja meg a tagállamokat attól a lehetőségtől, hogy a mutagenézis technikája, illetve módszere útján nyert szervezetekre az irányelvben meghatározott vagy más kötelezettségeket írjanak elő az uniós jog és különösen az áruk szabad mozgására vonatkozóan az EUMSZ 34-36. cikkében előírt szabályok tiszteletben tartása mellett.

2. A génszerkesztéssel kapcsolatos szakmai vélemények

Az élőszervezetek örökítő anyagában bekövetkező kisebb-nagyobb változás végbemeget az evolúciós folyamat részeként, spontán mutációval, amikor az adott faj alkalmazkodik a változó környezethez. A növénynemesítés során a szelekcióval, – a nemesítési program célkitűzéseinek megfelelő – egyre kedvezőbb tulajdonságokkal rendelkező egyedek kiválasztása során korábban is alkalmaztak olyan eljárásokat (pl. radioaktív besugárzás, mutációt kiváltó kémiai szerek), amelyek véletlenszerű mutációt eredményeztek. A genomszerkesztési eljárás lehetővé teszi az irányított, igény szerint tervezett mutáció kiváltását, a precíz, irányított génmódosítást.⁷ A génszerkesztés⁸ precíziós nemesítés és alapvetően különbözik a genetikailag módosított organizmusok (GMO) létrehozásától. A génszerkesztéssel történő nemesítési eljárás során nem kerül sor sem fajtaazonos, sem fajtaidegen gén „beültetésére”.

Egy-egy új növényfajta nemesítése hagyományos nemesítési módszerekkel 15-20 év, ezzel szemben géntechnológiai módosítással és az új nemesítési technikák alkalmazá-

7 NAGY Zoltán: A kukoricánemesítés modern technológiai háttere, *GK Híradó* 2019/1. 9. p; RÁDI Feríz – DUDITS Dénes: Precíziós nemesítéssel hatékonyabb fajta előállítás: nemzeti érdek *Vetőmag* 2019/1. szám 11. p

8 2020 októberében a kémiai Nobel díjat megosztva kapta meg a francia Emmanuelle Charpentier és az amerikai Jennifer A. Doudna a génszerkesztés módszereinek kifejlesztéséért. Ők fedezték fel azt a CRISPR/Cas 9 genetikai ollót, amely lehetővé teszi az állatok, növények és mikroorganizmusok DNS-ének nagy pontosságú szerkesztését.

sával ez az időszak csak 3-5 év. Napjainkban cél a növénynemesítés hatékonyságának, gyorsaságának és rugalmasságának fokozása.

A Magyar Tudományos Akadémia „Precíziós gén- és genomszerkesztés az élhetőbb világért” címmel állásfoglalást adott ki 2017. december 18-án. „Az MTA egyik legfontosabb megállapítása – összhangban az európai akadémiaikkal –, hogy a genomszerkesztés, mint precíziós nemesítés alapvetően különbözhet a genetikailag módosított organizmusok (GMO) létrehozásától. Az MTA szükségesnek tartja ezen alkalmazási perspektívák megismertetését, az esetlegesen felmerülő problémák széles körű társadalmi vitáját, illetve az egyes alkalmazások etikai és törvényi szabályozásának mérlegelését, újragondolását.”⁹

Az európai szakmai szervezetek a Magyar Tudományos Akadémia állásfoglalásához hasonlóan már a C-526/16. számú ügyben hozott ítéletet megelőzően kifejtették az álláspontjukat. A tudományos testületek, szakmai érdekképviseltek 2019-ben több nyílt levelet intéztek az Európai Bizottsághoz. A szakmai állásfoglalások kifejtik a génszerkesztés előnyeit többek között a fenntartható fejlődés, a klímaváltozásnak ellenálló fajták létrehozása, az egészséges táplálkozás, a biodiverzitás érdekében. A szakmai állásfoglalások felhívják a figyelmet arra is, hogy az európai cégek versenyhátrányba kerülhetnek azon országok cégeivel szemben, amelyekben engedélyezik a technika alkalmazását.¹⁰

3. Az EU Bizottságának tanulmánya az új génkezelési technikák uniós jog szerint jogállásáról

A tanulmány „új génkezelési technikának” az olyan nemesítési technikát tekinti, amelyet 2001. óta fejlesztettek ki a növények genetikai anyagának megváltoztatására. A tanulmány alapján az új génkezelési technikával előállított növények is a géntechnológiával módosított szervezetekre vonatkozó szabályozás hatálya alá tartoznak.

A tanulmány szerint a sokféle új génkezelési technikával eltérő eredmények érhetők el. Van olyan új nemesítési technikával előállított növényfajta, amely az ember és az állat egészsége, valamint a környezet szempontjából ugyanolyan biztonságos, mint a hagyományos nemesítés technikával előállított növényfajta. A tanulmány elemzi az új nemesítési technikák alkalmazásával kapcsolatos aggályokat is (a biológiai sokféleségre, a biogazdálkodásra gyakorolt hatás, GMO fajták és hagyományos fajták együtttermesztése, jelölési szabályok).

A tanulmány szerint az új génkezelési technikákkal előállított, a betegségekkel, a környezet és az éghajlatváltozás hatásaival szemben ellenállóbb növényfajták hozzá-

9 Az MTA 2017. december 18-i állásfoglalása https://mta.hu/tudomany_hirei/precizios-gen-es-genomszerkesztes-az-elhetobb-vilagert-a-magyar-tudomanyos-akademia-allasfoglalasa-108320

10 Lásd: <https://www.euroseeds.eu>

járulhatnak a fenntartható élelmiszerrendszerekhez. Ezek a növényfajták magasabb tápértékekkel rendelkezhetnek, illetve a termesztésükhöz kevesebb növényvédő-szert lehet használni.

A tanulmány megállapítja, hogy a géntechnológiával módosított szervezetek kibocsátásának engedélyezésére vonatkozó, 2001-ben kialakított, hatályos szabályozás nem alkalmas az egyes új génkezelési technikák alkalmazásával előállított növényfajták termesztésének szabályozására. A hatályos uniós jogi normákat a tudományos technikai fejlődéshez kell igazítani.

Ezért a Bizottság megvitatta a tanulmányt a Mezőgazdasági és Halászati Tanácsban az uniós miniszterekkel és nyilvános konzultációt folytat, valamint hatásvizsgálatot készít az új génkezelési technikákkal előállított növényekre vonatkozó szakpolitikai kérdésekről.

4. Az új génkezelési technikák nemzetközi megítélése

2021. július 5-7-között virtuálisan rendezte meg a Nemzetközi Vetőmagszövetség (ISF) a 2021. évi Vetőmag világtalálkozást. A kongresszuson elhangzott előadások foglalkoztak a génszerkesztés kérdésével is. Ruthner Szabolcs a Nemzetközi Vetőmagszövetség szabályozási igazgatója előadásában kifejtette, hogy a génszerkesztés, a célzott mutagenézis hatás kiváltása része a nemesítési folyamatnak. A génszerkesztés hatásosabbá és gyorsabbá teszi a nemesítést. Ugyanakkor a hagyományos nemesítési módszerek (szelektálás, keresztezés, hibridizáció) a jövőben sem mellőzhetők. A génszerkesztés előnye a precízió. A növény nemesítés célja meghatározott tulajdonságokkal rendelkező új fajták létrehozása. Az adott fajta egyes jellemzőit a gének határozzák meg. Az új igényeknek megfelelően az összetett fajtajellemzőket génszerkesztéssel hatásosabban és pontosabban lehet nemesíteni.

A Nemzetközi Vetőmagszövetség álláspontja szerint a génszerkesztéssel (új génkezelési technikával) előállított növényfajtát kell vizsgálni. A génszerkesztéssel előállított növényfajta esetében megállapítható, hogy az a géntechnológiával módosított szervezetekre vonatkozó szabályozás hatálya alá tartozik-e vagy sem. Ezt a kérdést esetenként külön-külön kell eldönteni.

A géntechnológiával módosított szervezetekre és a génszerkesztésre vonatkozó szabályozás az egyes államokban eltérő. A génszerkesztéssel előállított növények megítélésében az uniós jog a legszigorúbb, mivel a Bíróság C-526/16. számú ügyben hozott ítélete alapján a mutagenézissel előállított valamennyi új növényfajtát géntechnológiával módosított növényfajtnak kell tekinteni. Norvégiában a génszerkesztés többszintű megközelítésről tárgyalnak. Oroszországban a kutatás-fejlesztési program szabályozása a génszerkesztéssel előállított termékeket „hagyományos-szerű” termékeknek tekinti. Kanadában az új génkezelési technikák megközelítése a termékből indul ki, folyamatban van a rendszer továbbfejlesztésére vonatkozó szakmai konzultáció.

Az USA átdolgozta a GMO szabályozást. Argentína, Chile, Paraguay, Kolumbia és Guatemala szabályozása szintén a növényfajtából kiinduló, esetenkénti megközelítést alkalmazza. Az izraeli GMO szabályozás hatálya nem terjed ki a speciális technikákra. Ausztráliában a módosított GMO szabályozás hatálya nem terjed ki egyes génszerkesztési eljárásokra. Új-Zélandban ugyanakkor a legfelsőbb bíróság döntése alapján néhány speciális technika GMO-nak minősül. Kínában folyamatban van a szakmai vita, Indonéziában egyre nagyobb az egyes génszerkesztéssel előállított növényfajták mentesítésére vonatkozó egyetértés. A japán GMO szabályozás is kizár néhány génszerkesztési eljárást. Az Indiában tervezett szabályozás lépcsőzetes megközelítést irányoz elő. A Fülöp-szigetek GMO szabályozása nem terjed ki a nem transzgenikus fajtákra. Kenyában elkészült az első tervezet, amely pozitív megközelítést tartalmaz, Dél-Afrikában elkezdődött a szakmai vita, Nigériában a szabályozás mellett folyamatban van a szakmai vita az iránymutatásokról.¹¹

Jelenleg a világon két génszerkesztéssel nemesített növényfajta van forgalomban az USA-ban a magas olajsav tartalmú szójababból¹² (Calyxt High Oleic Soybean) előállított szójaolaj. Japánban pedig a génszerkesztéssel nemesített GABA paradicsom,¹³ amely a japán szabályozás szerint nem minősül géntechnológiával módosított terméknek. A GABA paradicsom magas gamma-aminobutyric acid tartalommal rendelkezik és vérnyomáscsökkentő hatása van.

5. Összegzés

Az egyes államok bemutatott jogi szabályozása, illetve a tervezett szabályozással kapcsolatos szakmai viták rámutatnak a génszerkesztési eljárások eltérő megítélésére. Többségében vannak azok az államok, amelyek valamennyi vagy bizonyos génszerkesztési technikát kivesznek a géntechnológiával módosított szervezetekre vonatkozó szabályozás hatálya alól.

A C-528/16. számú ítélet szántóföldi növényekre, gyomirtó szerekkel szemben ellenálló repcefajták termesztésre vonatkozott. E repcefajták esetében mutagenézis útján hoztak létre olyan tulajdonságokat, mint amilyen tulajdonságokkal a géntechnológiával módosított transzgenikus repcefajták rendelkeznek.

A génszerkesztés megítélésben azonban figyelemmel kell lenni arra is, hogy alapvető eltérés van az egyes növényfajok (szántóföldi növények, a szőlő-, gyümölcs, kertészeti növények) nemesítése között. Pl. a szárazságtűrő szőlőfajták nemesítése érdekében jelentős lenne, hogy a génszerkesztés önmagában ne minősüljön géntechnológiai módosításnak. Ezért indokolt külön-külön vizsgálni a génszerkesztéssel kialakított

11 Az egyes országok szabályozására vonatkozó ismertetés a Nemzetközi Vetőmagszövetségnek a Vetőmag Világkongresszuson bemutatott összeállítása alapján készült.

12 <https://calyxt.com/first-commercial-sale-of-calyxt-high-oleic-soybean> (2021.07.19.)

13 <https://www.isaaa.org/kc/cropbiotechupdate> (2021.07.19.)

tulajdonságokat, az így létrehozott növényfajtákat. E vizsgálat eredménye alapján kell eldönteni, hogy az adott növényfajta esetében szükséges-e a géntechnológiával módosított növényfajták forgalomba hozatalára vonatkozó engedélyezési eljárás lefolytatása.

A Bizottság tanulmánya is rámutatott arra, hogy az informatika, a biotechnológia, a géntechnológia, a szintetikus biológia, az élettudományok területén megvalósuló folyamatos és gyors technikai fejlődés újabb és újabb jogalkalmazási, jogalkotási kérdéseket vet fel és már nem alkalmazhatók a húsz évvel ezelőtt szabályozott fogalmak. A megfelelő szabályozás kialakítása feltételezi a párbeszédet és az együttműködést.

Korom Ágoston¹

INGATLANOK RESTITÚCIÓJÁVAL KAPCSOLATBAN SEGÍTSÉGÜL HÍVHATÓ-E AZ UNIÓS JOG?

Az Európai Bizottság E-001140/2021 válaszána értékelése

1. Bevezetés

Az uniós jog főszabályként nem követeli meg, hogy a tagállamok visszaszolgáltassák uniós csatlakozásukat megelőzően elkobzott ingatlanokat, vagy azokért az érintetteknek kártalanítást fizessenek. A tagállamok szinte korlátlan mozgástérrel rendelkeznek a tekintetben, hogy vezetnek-e be restitúciós intézkedéseket uniós csatlakozásukat megelőzően elkobzott ingatlanok tekintetében, illetve a bevezetett intézkedések mely időszakban elkobzott vagyontárgyakat, illetve személyi kört érintenek.

Az Európai Bizottság álláspontja² szerint abban az esetben, ha egy tagállam úgy dönt, hogy az uniós jog *ratione temporis* alkalmazási körében, azaz egy tagállam uniós csatlakozását követően restitúciós intézkedéseket léptet életbe, azok a tőke szabad mozgása alá tartoznak, azaz az állampolgárság alapú hátrányos megkülönböztetés tilalma mindenképpen vonatkozik a bevezetett intézkedésekre.

Jelen írásban egy konkrét esetet fogunk bemutatni, amelyben az Európai Bizottsághoz fordultak annak eldöntése érdekében, hogy a konkrét ügyben segítségül hívható-e az uniós jog? A vizsgált esetben egy magyar állampolgár adta be mezőgazdasági ingatlanra vonatkozó – Románia uniós csatlakozását megelőzően – restitúciós kérelmét, amelyben napjainkig sem hoztak érdemi döntést.

Annak eldöntéséhez, hogy hasonló esetben segítséget nyújthat-e az uniós jog, vizsgálni fogjuk az Európai Bizottság általunk vizsgált esettel kapcsolatos írásbeli választát, valamint a vonatkozó uniós ítélkezési gyakorlatot, különös tekintettel arra, hogy e területen az uniós jog általános elvei és a Charta rendelkezései alkalmazást nyernek-e, valamint arra, hogy a kérdés az uniós jog időbeli hatálya alá tartozik-e.

1 Tanársegéd, Államtudományi és Közigazgatási Kar és Szakpolitikai Intézet (NKE)

2 Írásbeli választ igénylő kérdés: E-011857/2013

2. Alkalmazást nyernek-e a Charta rendelkezései, illetve az uniós jog általános elvei?

A gazdasági alapszabadságok, különösen a tőke szabad mozgása által megkövetelt, állampolgárság alapú hátrányos megkülönböztetés tilalma mellett komoly kritériumoknak kell megfelelniük a tagállamoknak az ingatlanok restitúciója területén, ha alkalmazást nyernek az általános elvek, illetve a Charta rendelkezései. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a gazdasági alapszabadságok esetében – az ingatlanok restitúcióján kívül – az állampolgárság alapú diszkrimináció tilalmán túl igen komoly³ uniós kontrollmechanizmust kell alkalmazni az egyes tagállami intézkedések uniós joggal való összeegyeztethetőségének vizsgálatakor. A restitúciós intézkedésektől eltérően a mezőgazdasági földek tulajdonának és használatának tagállami szabályozása a joggyakorlat alapján a KAP mezőgazdasági termelők életminőségének növelésére vonatkozó célkitűzéseivel is összhangban van,⁴ ennek ellenére ezen tagállami intézkedéseknek is meg kell felelniük a negatív integrációs forma által működtetett kontrollmechanizmusnak, így – többek között – az arányosság, szükségesség és helyettesíthetőség elveinek is.⁵

Állampolgárság alapú közvetlen, hátrányos megkülönböztetés tilalmán túl – tekintve a tagállami eljárási és intézményi autonómiát korlátok közé szorító azonos elbánás⁶ és tényleges érvényesülés⁷ elveitől – a restitúcióval kapcsolatos jogalkalmazási problémákra az Európai Unió Alapjogi Chartájának rendelkezései, különösen a 17. cikkben foglalt tulajdonhoz való jogok, valamint az uniós jog általános elvei nyújthatnak segítséget az érintetteknek.

Az általános elvek által támasztott követelményeket ki lehet kényszeríteni a tagállami bíróságok előtt is.⁸ A jogirodalomban folyamatos viták tárgyát képezi, hogy mely esetekben hajt végre a tagállam uniós jogot. Az Európai Unió Alapjogi

3 Európai Unió Bírósága, C-52/16

4 Európai Unió Bírósága, C-307/05, C-452/01

5 Lásd: SZILÁGYI, J. E. – RAISZ, A. – KOCIS, E. B. (2017): 'New dimensions of the Hungarian agricultural law in respect of food sovereignty.' In: *Journal of Agricultural and Environmental Law* 22/2017. SZILÁGYI, J. E. (2015): „Következtetések (II. Bizottság).” *Agrár- és Környezetjog*, 2015. évf. 19. szám., KURUCZ, M. (2015): „Gondolatok a magyar földforgalmi törvény uniós feszültségpontjainak kérdéseiről.” In: SZALMA, J (2015): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2014*. Újvidék: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság. 2015., LENTNER, Cs. (2013): „A magyar mezőgazdaság jövőképe a pénzügypolitika tükrében.” in: KOROM Ágoston (szerk.): *Az új magyar földforgalmi szabályozás az uniós jogban*. Budapest: NKE

6 Európai Unió Bírósága, C-392/04

7 Európai Unió Bírósága, C-2/08

8 BLUTMAN László: Az Alapjogi Charta és az uniós jog határai. In: HOMOKI-NAGY Mária (főszerk.): *Ünnepi kötet Dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem ÁJK. 2016, 103-109.

Chartájának rendelkezései tekintetében két értelmezés áll szemben egymással: az első a Charta 51. cikke alapján történő nyelvtani értelmezés, amely a Charta hatályát kizárólag azokra az esetekre kívánja korlátozni, amikor a tagállam szigorúan véve uniós jogot hajt végre.⁹ Ezzel szemben a második értelmezés szerint minden olyan esetben alkalmazni kell a Charta rendelkezéseit, ha a szóban forgó jogi helyzet, és az uniós jog közötti kapcsolat kellően közeli. Ludovic Paillet szerint jelenleg nincs olyan kritérium az EUB gyakorlatában, amely e tekintetben támpontot nyújtana.¹⁰ Az ingatlanok restitúciójára irányuló tagállami intézkedések egyébként sem illenek bele a joggyakorlat által kialakított három esetben: a tagállam nem alkalmaz közvetlenül uniós jogforrást, valamint nincs olyan rendelkezés, amely a tagállamot végrehajtással hatalmazná fel, illetve a tagállam nem él uniós jogszabálytól való eltéréssel sem, így kizárható a harmadik, derogációs esetkör is.¹¹

Az Európai Bizottság azonban írásbeli válaszában világosan kifejtette,¹² hogy a tagállamoknak restitúciós intézkedések életbe léptetése esetén minden vonatkozó rendelkezést figyelembe kell vennie, ideértve az uniós jog általános elveit is.

Az Európai Unió Alapjogi Charta rendelkezéseinek, különösen a 17. cikkben foglalt tulajdonhoz való jogot – ingatlanok restitúciójára vonatkozóan – az Európai Bizottság értelmezésében abban az esetben kell figyelembe venni a tagállamoknak, ha azok uniós csatlakozásukat megelőzően elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatására irányuló intézkedéseket, jogszabályokat léptetnek életbe.¹³ Végleges választ¹⁴ e kérdésre csak egy restitúcióval kapcsolatos EUB ítélet adhat.

3. Ratione temporis

Az általunk vizsgált konkrét esetben az uniós jog alkalmazhatóságának, illetve segítségül hívásának egyik legfontosabb feltétele az, hogy az uniós jog ratione temporis értelmezése lehetővé teszi-e a 2000-es évek elején – azaz Románia uniós csatlakozását

9 E kérdéskörrel bővebben foglalkoztunk Gyeney Laurával írt, ezen írásban idézett közös munkánkban.

10 Lásd: PAILLET, Ludovic: *L'invocabilité de la Charte des droits fondamentaux*, in *Le rôle politique de la cour de justice de l'Union européenne*. Bruxelles: Bruylant. 2019, 125-126, 142; RONDU, Julie: *L'individu, sujet du droit de l'Union européenne*. Bruxelles: Bruylant. 2020, 125-126. p.p.

11 Főtanácsnoki Indítvány, C-298/16, 32-35. pontok.

12 Írásbeli válasz: E-004016/2020

13 i.m.

14 Az Európai Unió Bíróságának Bizottság/Magyarország (C-235/17) ügyben hozott ítélete a Charta, és az általános elvek restitúció területén való alkalmazását látszik megerősíteni: az indítvány is elismerte, hogy ez az első alkalom, hogy az EUB a tőke szabad mozgása mellett önállóan is vizsgálta – mezőgazdasági ingatlanokkal kapcsolatos tagállami jogszabályok uniós joggal való összeegyeztethetőségének vizsgálata során – a Charta 17. cikkében foglalt, tulajdonhoz való jog sérelmét.

megelőzően – benyújtott, de a csatlakozást követően a mai napig el nem bíralt ügyekben az uniós jog alkalmazását. E tekintetben vizsgáljuk az EUB vonatkozó gyakorlatát.

A SEGRO ügyben hozott ítélethez készített főtanácsnoki indítványából kitűnik,¹⁵ hogy a magyar kormány – többek között – azzal érvelt, hogy az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb kérdését jelentő haszonélvezeti jogokat Magyarország csatlakozási szerződésének hatályba lépését megelőzően alapították, így nem lehet ezekkel kapcsolatos jogszabályokra az uniós jogot alkalmazni.

A Főtanácsnok ezzel szemben utalt az állandó ítélkezési gyakorlatra,¹⁶ miszerint egy később csatlakozó tagállam esetében az Európai Unió Bírósága hatáskörrel rendelkezik arra vonatkozóan, hogy az adott tagállam csatlakozásának időpontjától az uniós jogot értelmezze. Az indítvány rámutat,¹⁷ hogy a kérdéses haszonélvezeti jogokat a magyar csatlakozási szerződés hatályba lépését követően megalkotott határozatokkal törölték, szintén a csatlakozási szerződések hatályba lépését követően alkotott jogszabályok alapján, így a *ratione temporis* hatály nem jelenthet releváns kifogást.

A Bíróságnak az Ulla-Brith Andresson ügyben hozott ítéletében¹⁸ az alapügy érintettje munkavállalóként dolgozott egy vállalatnál, amely csődöt jelentett. A vállalat vezetése és tulajdonosai rokoni kapcsolatban álltak a munkavállalókkal, amire hivatkozva a csődgondnok – a belső jogot alkalmazva – megtagadta a vonatkozó másodlagos uniós jogi aktusok által garantált bérgarancia kifizetését.

A Bíróság a jogvita lezárásaként azonban azt állapította meg, hogy¹⁹ a szóban forgó bérgarancia irányelv által meghatározott cselekmények az érintett tagállam (Svédország) csatlakozását megelőzően történtek, ami kizárja az uniós jog alkalmazhatóságát, így ebből következően a tagállam uniós jogrendből eredő felelősségének megállapítását²⁰ is.

Különösen érdekes lehet a Stephen Austin Saldanha ügyben hozott ítélet az uniós jog *ratione temporis* alkalmazása tekintetében.²¹ Az Osztrák Köztársaság uniós csatlakozását követően az Oberster Gerichtshof 1996. március 11-én fordult az Európai Unió Bíróságához előzetes döntéshozatali eljárás keretein belül. Fontos megemlíteni,

15 Főtanácsnoki Indítvány, C-52/16, 35-37. pontok.

16 i.m.

17 i.m.

18 Európai Unió Bírósága, C-321/97

19 i.m. 40-45. pontok

20 Álláspontom szerint minden bizonnyal más lett volna az EUB álláspontja, ha jogvita Svédország uniós csatlakozását követően sem zárult volna le. Az EUB által kialakított kárfelelősségi rendszert nem feltétlenül kell az alapjogvita részének tekinteni. Főszabály szerint az uniós jog figyelembe veszi a jogerő elvét, azaz *res iudicata* tagállami döntések esetében nem kívánja meg a döntés újrainyitását, hogy az megfeleljen az uniós jog által támasztott kritériumoknak. Ennek ellenére egy *res iudicata* döntés nem képezi akadályát az állam uniós jogrendből eredő kárfelelősségének megállapításának.

21 Európai Unió Bírósága, C-122/96

hogy az alapügy érintettjét – aki egy más tagállam állampolgáraként – az illetékes osztrák bíróságok 1994. november 2-án – azaz az Osztrák Köztársaság csatlakozását megelőzően – köteleztek *cautio judicatum solvi* megfizetésére.

A Bíróság értelmezésében²² a csatlakozást követően az alapító szerződések kötik a tagállamokat, így – mivel az adott uniós rendelkezés tekintetében az osztrák csatlakozási szerződés nem ír elő derogációs időszakot – a vonatkozó uniós rendelkezést azonnali hatállyal kell alkalmazni oly módon, hogy azt alkalmazni kell a csatlakozást megelőzően született helyzetek jövőbeli következményeire.²³

4. Az Európai Bizottság válaszainak elemzése

A romániai restitúciós folyamat során az életbe léptetett jogszabályok – álláspontom szerint – nagyrészt megfelelnek az uniós jog által meghatározott kritériumoknak, inkább az egyedi döntések, illetve a közigazgatási gyakorlat, esetenként a bírói döntések során fordulhatnak elő jogsértések és visszásságok.²⁴

Az általunk vizsgált esetben egy magyar állampolgársággal rendelkező személy nagyszülői örökségét képező erdőterületek restitúciójára vonatkozó kérelmet adott be az illetékes román közigazgatási szerveknél. Az érintett 2007. december 31-én azt tájékoztatást kapta a közigazgatási szervektől, hogy az eljárás folyamatban van, ezután azt követően azonban semmilyen választ, vagy további tájékoztatást nem kapott. Az esettel kapcsolatban az Európai Bizottsághoz fordultak írásbeli kérdéssel. Valdis Dombrovskis a Bizottság nevében az E-004292/2019 válaszában elismerte, hogy annak ellenére, hogy a tulajdonjogok szabályozása tagállami hatáskörbe²⁵ tartozik, a tagállamoknak e területen tiszteletbe kell tartaniuk a gazdasági alapszabadságok, valamint az uniós jog általános elvei, mint a megfelelő ügyintézés elvve által meghatározott követelményeket.

Az Európai Bizottság utalt arra, hogy az eljárási kérdéseket a tagállamok jogosultak meghatározni, azonban e szabályoknak meg kell felelniük az uniós jog általános elveinek, jelen esetben a megfelelő ügyintézés elvének, illetve biztosítani kell az eljárások ésszerű határidőn belül történő lefolytatását. Valdis Dombrovskis ajánlotta az

22 i.m. 13-15. pontok

23 A jogvita, amely előzetes döntéshozatali eljárással végződött, már az Osztrák csatlakozást követően, azaz 1995-ben kezdődött.

24 KOROM Ágoston: Az Európai Unió jogának a tagállamok csatlakozását megelőzően elkobzott ingatlanok kárpótlásával kapcsolatos követelményei, Újvidéki Tudományos Napok keretein belül tartott előadása, 2018.

25 Valójában az EUMSZ 345. cikkében szabályozott, tulajdoni kérdésekben való autonómiát gyakran értelmezik úgy a tagállamok, hogy az alkalmas lehet a gazdasági alapszabadságoktól való eltérés igazolására. Azonban a jogirodalom egyetért abban, hogy az EUMSZ 345. cikk valójában egyfajta magánjogi autonómiát jelent.

érintettnek uniós jogrendből eredő jogosultságainak román bíróságok előtt történő érvényre juttatását, vagy az Európai Bizottsághoz részletes, egyéni panasz benyújtását.

Az ügyben új, pontosító kérdéssel – írásbeli választ igénylő kérdéssel – fordultak az Európai Bizottsághoz, amely annak megválaszolására irányult, hogy a bizottsági válaszban hangsúlyozott uniós jogrendből eredő jogosultságokat miként lehet a gyakorlatban a belső jogban érvényre juttatni?

A román jogban létezik egy eljárási szabály,²⁶ amely alapján az eljáró bíróság – adott esetben – válasz adására, illetve döntéshozatalra kötelezheti az eljáró közigazgatási szerveket. Az írásbeli választ igénylő kérdés arra helyezi a hangsúlyt, hogy az összhangban értelmezés uniós elve megköveteli-e, hogy a tagállami bíróság a kérdéses tagállami eljárási szabályt oly módon értelmezze, hogy ezáltal lehetővé váljon a – megfelelő hivatali magatartás elvével összhangban – a kérelem ésszerű határidőn belüli elbírálása.

Válaszában Didier Reynders kifejtette,²⁷ az EUMSZ 345. cikkében szabályozott, tagállami tulajdoni autonómia nem abszolút, a korábbi tulajdonosok tulajdonjogai helyreállítására vonatkozó feltételek meghatározásakor figyelemmel kell lenniük a szerződésekben, és a másodlagos uniós jogi aktusokban²⁸ foglaltakra, különösen a tőke szabad mozgása.

A Bizottság ezt követően két fontos kérdésben foglalt állást: egyrészt kimondta, hogy az általános elveket is figyelembe kell venni, ideértve a megfelelő ügyintézés elvét, melynek alkalmazásában ésszerű határidőn belül kell lefolytatni az eljárásokat. Másrészt hangsúlyozta, hogy az összhangban értelmezés elve alkalmazásában²⁹ a folyamatban lévő eljárásokra az eljáró bíróságnak úgy kell értelmeznie az uniós jogot, hogy azzal hozzájáruljon a jogalanyok uniós jogrendből eredő jogosultságainak hatékony érvényre juttatásához.

E válasz jelentősége egyrészt abban rejlik, hogy az Európai Bizottság elismerte az uniós jog általános elveinek restitúciós tagállami intézkedésekkel kapcsolatban történő alkalmazását.³⁰ Ennél is nagyobb jelentősége van annak, hogy egy konkrét ügy számával ellátott írásbeli választ igénylő kérdésben az Európai Bizottság az uniós jogrend által meghatározott követelmények megadásán túl további támpontokat adott – többek között – az eljáró tagállami bíróságnak az uniós jog tagállami jogban történő érvényre juttatásához.

26 890/2005 sz. kormányrendelet 5. cikke.

27 Írásbeli válasz: E-001140/2021.

28 Másodlagos uniós jogi aktusok tekintetében az irányelvre lehet hivatkozni.

29 Az összhangban értelmezés elve.

30 Az ítélkezési gyakorlat, illetve a jogirodalom alapján nem egyértelmű, hogy a tagállam uniós jogot hajt-e végre ingatlanok restitúciójával kapcsolatban: lásd: GYENEY, L. – KOROM, Á. (2020): „Ingatlanok kárpótlása: Benes-dekrétumok az uniós jog szemszögéből – az 1948 előtti kisajátítás érintettjeinek jogi helyzete a *lex specialis* elve alapján.” In: *Kisebbségvédelem folyóirat, különszám 2020.*

Hangsúlyozni kell azonban, hogy szigorúan szakmai-tudományos kritériumokat figyelembe véve nem igazán van jelentősége annak, hogy az Európai Bizottság milyen tartalmú válaszokat ad az Európai Parlament képviselőinek. Az ilyen válaszok közvetlen jogi kötőerővel nem rendelkeznek, azt az esetet leszámítva, ha az Európai Bizottság végül kötelezettségszegési eljárás megindítása mellett dönt.

A válasz jelentőségét a tagállami bíróságok előtti jogérvényesítés elősegítésében látjuk. Főszabályként a tagállami bíróságoknak az uniós jogot érvényre kell juttatniuk a belső jogban, amelyben Európai Unió Bíróságának értelmezését kell követniük. A gyakorlat azt mutatja, hogy ez az elv a gyakorlatban nem minden esetben érvényesül tankönyvszerűen: számos esetet jelez a jogirodalom is, amikor a tagállami bíróságok – ideértve a végső fokon eljáró bíróságokat is – nem megfelelően, vagy egyáltalán nem alkalmazzák az uniós jogot.³¹ Nehezhítheti a jogérvényesítést, hogy nem igazán volt még EUB ítélet restitúciós esetekkel összefüggésben. Az esetlegesen felmerülő politikai jellegű nehézségekről még nem is beszéltünk. Ezek okán könnyen elutasíthatja az eljáró tagállami bíróság az uniós jog, a tőke szabad mozgása, valamint az általános elvek, illetve a Charta vonatkozó rendelkezései által meghatározott követelmények érvényre juttatását. Az Európai Bizottság ügyszámmal ellátott válaszai esetén az eljáró tagállami bíróság „nem söpörheti” le az uniós jog restitúció területén való alkalmazására irányuló érveket.

Leginkább a végső fokon eljáró tagállami bíróság esetén lehetnek hasznosak az ügyszámmal ellátott bizottsági válaszok: az EUB gyakorlata alapján a tekintetben, hogy a Cilfit formula alapján kell-e EDH-t kérnie a végső fokon eljáró tagállami bíróságnak, vagy arra hivatkozva mellőzheti-e az uniós jog alkalmazását, hogy a szóban forgó ügyben az uniós jog alkalmazása minden kétséget kizárható, figyelemmel kell lennie – többek között – az uniós intézmények álláspontjára³² is.

Az Európai Bizottság írásbeli válaszainak jelentősége abban is áll, hogy megkönnyítheti a restitúciós ügyek EUB elé kerülését: Antione Vauchez kifejti, hogy az ügyvédek, illetve a bírók is kevésbé ismerik az uniós jogot, ebből következően nem igazán kívánják, hogy az ügyük az EUB elé kerüljön. Az esetek túlnyomó többségében egyébként a nagyvállalatok, vagy jogi személyek ügyei kerülnek ki az EUB elé.³³ Egy támogató írásbeli válasz a Bizottság részéről komoly segítséget nyújthat az eljáró bírónak és ügyvédnek egyaránt.

31 L'obligation de renvoi préjudiciel á la Cour de justice: une obligation sanctionnée? sous la dir de Laurent Coutron, Bruylant, Bruxelles, 2014, 17-19. p.p.

32 C-224/01 ítélet 55. pontjában az EUB kimondta, hogy a tagállami bíróságoknak adott esetben figyelemmel kell lenniük az uniós intézmények álláspontjára.

33 Antione Vauchez: Le travail politique du droit, in Le role politique de la Cour de justice de L'Union européenne, Bruylant, Bruxelles, 2019, sous la dir de Laure Clément-Wilz, 52-53. p.p.

5. Összegzés

Bár az uniós jog nem követeli meg, hogy a tagállamok visszaszolgáltassák uniós csatlakozásukat megelőzően elkobzott ingatlanokat, illetve uniós rendelkezések nem határoznak meg kritériumokat a tekintetben sem, hogy mely időszakban elvett, illetve milyen ingatlanokat és személyeket kell érintenie a tagállami restitúciós intézkedéseknek. A tagállamok uniós csatlakozását követően hozott restitúciós intézkedések az uniós jog alkalmazási körébe tartoznak, az EUB gyakorlata alapján kiterjesztő értelmezést kell adni a *ratione temporis* értelmezésnek.

Az uniós jog alkalmazási körébe tartozó tagállami intézkedések esetén az állampolgárság alapján történő közvetlen hátrányos megkülönböztetés tilalma, a tagállami intézményi, és eljárási autonómiát korlátozó azonos elbánás és tényleges érvényesülés elvei egyértelműen alkalmazást nyerne. Bár az EUB gyakorlata nem ad biztos támpontot e tekintetben, az Európai Bizottság álláspontja szerint restitúciós intézkedések esetén a tagállamoknak figyelembe kell venniük az uniós jog általános elveit, valamint a már megalkotott restitúciós jogszabályok esetében alkalmazást nyer a Charta 17. cikkében foglalt, tulajdonhoz való jog is. Az uniós jog által támasztott követelmények – állampolgárság alapú hátrányos megkülönböztetés esetén kívül – leginkább azokban az esetekben nyújthatnak segítséget az érintetteknek, ha a tagállam nem alkalmazza megfelelően a restitúciós jogszabályokat.

Az általunk vizsgált konkrét esetben az érintett magyar állampolgár Romániában, uniós csatlakozását megelőzően adta be kárpótlási kérelmét, amelyet lényegében a mai napig nem bíráltak el. Az ügyben európai parlamenti képviselők az Európai Bizottsághoz fordultak írásbeli kérdésben. A Bizottság értelmezésében a tagállamoknak – többek között – figyelemmel kell lenniük a megfelelő ügyintézés elvére, valamint a döntéseket ésszerű határidőn belül kell meghozniuk. A Bizottság az uniós jogrend által garantált jogosultságok érvényre juttatására a Bizottsághoz egyéni panasz benyújtását, illetve a román bíróságok előtti eljárást javasolt.

Az ügyben európai parlamenti képviselők új, pontosító kérdéssel fordultak a Bizottsághoz, kitérve az érintett jogosultságainak belső jogban való érvényre juttatásának egyes részleteire. A Bizottság válaszában kifejtette, hogy az összhangban való értelmezés elve értelmében a tagállami bíróságoknak – többek között azt a román eljárási szabályt, amely alapján a tagállami bíróságok válasz adására kötelezhetik a közigazgatási szerveket – úgy kell értelmezniük, hogy ezáltal elősegítsék az uniós jog megfelelő alkalmazását.

Az általunk vizsgált területen az Európai Unió Bírósága rendelkezik az uniós jog értelmezésének monopóliumával. Ennek ellenére az Európai Bizottság – különösen ügyszámmal ellátott, az uniós jog által meghatározott követelményeire vonatkozó elvi – válaszai mégis elősegíthetik az uniós jog alkalmazását, azáltal, hogy az érintetteknek, az ügyvédeknek, illetve az eljáró tagállami bíróságoknak segítséget nyújt. A Bizottság

válaszai különösen hasznosak lehetnek olyan speciális, kevésbé ismert területen, mint az ingatlanok restitúciójára vonatkozó uniós követelmények.

Forrásjegyzék:

- VAUCHEZ, A. (2019): *Le travail politique du droit, in Le role politique de la Cour de justice de L'Union européenne*. Bruxelles: Bruylant, Bruxelles, 2019.
- SZILÁGYI, J. E. – RAISZ, A. – KOCSIS, E. B. (2017): 'New dimensions of the Hungarian agricultural law in respect of food sovereignty.' In: *Journal of Agricultural and Environmental Law* 22/2017.
- SZILÁGYI, J. E. (2015): „Következtetések (II. Bizottság).” *Agrár- és Környezetjog*, 2015. évf. 19. szám.
- KURUCZ, M. (2015): „Gondolatok a magyar földforgalmi törvény uniós feszültségpontjainak kérdéseiről.” In: SZALMA, J (2015): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2014*. Újvidék: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság. 2015.
- LENTNER, Cs. (2013): „A magyar mezőgazdaság jövőképe a pénzügypolitika tükrében.” in: KOROM Ágoston (szerk.): *Az új magyar földforgalmi szabályozás az uniós jogban*. Budapest: NKE
- KOROM, Á. (szerk). (2013): *Az Új magyar földforgalmi szabályozás az uniós jogban*. Budapest: NKE.
- GYENEY, L. – KOROM, Á. (2020): „Ingatlanok kárpótlása: Benes-dekrétumok az uniós jog szemszögéből – az 1948 előtti kisajátítás érintettjeinek jogi helyzete a *lex specialis* elve alapján.” In: *Kisebbségvédelem folyóirat, különszám 2020*.
- BLUTMAN László: Az Alapjogi Charta és az uniós jog határai. In: HOMOKI-NAGY Mária (főszerk.): *Ünnepi kötet Dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem ÁJK. 2016, 103–109.

Kun Attila¹

A NEM PÉNZÜGYI JELENTÉSTÉTEL EURÓPAI UNIÓS DISKURZUSA ÉS SZABÁLYAI – MUNKAJOGI PERSPEKTÍVÁBÓL²

1. Bevezetés: a nem pénzügyi jelentéstétel szabályozási helyzete az Európai Unióban

A nem pénzügyi/fenntarthatósági (beleértve: szociális) jelentéstétel logikája döntően a vállalati önszabályozás – vállalati társadalmi felelősségvállalás³ (CSR⁴); újabban, hasonló tartalommal lásd még: RBC,⁵ „Business and Human Rights”⁶ – narratívájának irányából kezdett mind határozottabban „felkerülni” az Európai Unió⁷ és tagállami jogalkotás napirendjére is.⁸ Noha e regulációs idea első pillantásra szinte teljesen kívül esik a klasszikus munka- és szociális jog terepén, amint az alább vázolásra kerül, mégis szervesen és dinamikusan – noha leginkább közvetetten – kötődik is ahhoz.

Az Európai Bizottság - hosszadalmas viták után - 2013 közepén állt elő első ízben azon újszerű jogalkotási javaslatával, miszerint bizonyos nagyvállalatok számára előírná a releváns nem pénzügyi információk közzétételét, ezáltal katalizálva a vállalatok átláthatóságát és biztosítva az egyenlő versenyfeltételeket az EU egészében. A javaslatból

-
- 1 Tanszékvezető egyetemi tanár, Munkajogi és Szociális Jogi Tanszék (KRE ÁJK); Egyetemi tanár (NKE Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Emberi Erőforrás Tanszék). A tanulmány az MTA-PTE Összehasonlító és Európai Foglalkoztatáspolitikai és Munkajogi Kutatócsoport keretében készült. A kézirat lezárva: 2021. 07. 30.
 - 2 A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-5-KRE-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.
 - 3 Bővebben: KUN Attila (2009): *A multinacionális vállalatok szociális felelőssége*, AdLibrum, Bp.
 - 4 CSR: Corporate Social Responsibility.
 - 5 RBC: Responsible Business Conduct.
 - 6 Vö.: SÁNDOR Lénárd (2016): Az emberi jogok és az üzlet világának nemzetközi jogi kérdései, *Pázmány Law Working Papers* 2016/33.
 - 7 Vö.: PUSKÁS Ágnes (2019): A fenntarthatósági jelentés az Európai Unió szabályozásának szemszögéből, *Közjogi Szemle* 2019/4, 48-55.
 - 8 A CSR kritikai megközelítéséhez lásd: NEAL, Alan C. (2008): Corporate Social Responsibility: Governance Gain or Laissez-Faire Figleaf? *Comparative Labor Law & Policy Journal* v. 29 no. 4, Summer 2008.

viszonylag hamar konkrét szabályozás is született: 2014-ben elfogadásra került az Európai Parlament és a Tanács 2014/95/EU Irányelve (2014. október 22.) a 2013/34/EU irányelvnek a nem pénzügyi és a sokszínűséggel kapcsolatos információknak bizonyos nagyvállalkozások és vállalatcsoportok általi közzététele tekintetében történő módosításáról (továbbiakban: Irányelv; NFRD⁹). Az Irányelvet minden tagállam átültette saját jogrendjébe (2016. decemberéig bezárólag). Az NFRD hatálya alá tartozó vállalatoknak először 2018-ban (a 2017-es pénzügyi évre vonatkozóan) kellett az Irányelv rendelkezéseinek megfelelően beszámolniuk. Az Irányelv célja, hogy a legnagyobb, közérdeklődésre számot tartó vállalatok ne csupán pénzügyi eredményeiket mutassák be nyilvánosan, hanem a gazdasági mutatóikhoz szervesen kapcsolódó egyéb, fenntarthatósági tárgykörökről, így különösen a környezettel, társadalommal, munkavállalókkal, emberi jogokkal és korrupcióellenességgel kapcsolatos (ön) szabályozásaikról, célkitűzéseikről és eredményeikről is beszámoljanak.

A vállalati beszámolók de facto részletessége, minősége plasztikusan tükrözi a tagállamok fenntarthatóság melletti elkötelezettségét és az egyes vállalatok jelentéstételi gyakorlatát. A Deloitte megállapítása szerint például a magyar jogszabályok¹⁰ „ugyan átvették a direktíva előírásait, a megfelelő részletességgel kidolgozott beszámolók szakmai ellenőrzése még várat magára, a tartalmi követelmények terén pedig megengedőbbnek bizonyul a hazai szabályozás az EU legtöbb tagállamához képest.”¹¹ „Bár több hazai nagyvállalat fejlett jelentéstételi rendszert üzemeltet, amelyek keretében részletesen beszámolnak fenntarthatósági teljesítményükről, a jelenlegi előírások nem motiválják a többi vállalatot minél pontosabb és részletesebb adatok közlésére.”¹²

A nemzetközi trendek tükrében – egyebek mellett a felelős fogyasztói szemlélet erősödésével¹³ – egyre inkább elvárássá válik a vállalatok ilyen típusú transzparenciájának következetes biztosítása, amint a vállalat stakeholder-eink (érintettjeinek, érdekeltjeinek) attitűdjét is mind nagyobb mértékben alakíthatja egy-egy társaság nem pénzügyi, társadalmi teljesítménye és annak megítélése. E trendekbe illeszkedik, hogy az Európai Bizottság 2021. április 21-én elfogadott egy új javaslatot a vállalati fenntarthatósági jelentéstételi irányelvről (CSRD: Corporate Sustainability Reporting Directive¹⁴), amely módosítani és finomhangolni tervezi az NFRD meglévő jelentési követelményeit.

9 NFRD: Non-Financial Reporting Directive.

10 *V/ö*: 2000. évi C. törvény a számvitelről, 95/C. §.

11 Deloitte Budapest, 2018. augusztus 29. <https://www2.deloitte.com/hu/hu/pages/deloitte-terol/articles/nem-penzugyi-jelentesek.html> (2021.05.01.).

12 Uo.

13 Lásd bővebben például: Tudatos Vásárlók Egyesülete, <https://tudatosvasarlo.hu/>

14 Javaslat AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS IRÁNYELVE a 2013/34/EU irányelvnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és az 537/2014/EU rendeletnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról, COM/2021/189 final.

2. A jelentéstétel általános ideája és munkajogi relevanciája¹⁵

A nem pénzügyi jelentéstétel indirekt munkajogi hozadéka lehet, hogy az érintett nagyvállalatokat – és áttételesen azok ellátási láncait (value chain) – ösztönözheti a fokozottabb munkajogi jogkövetésre (vagy legalábbis a szisztematikus jogsértések elkerülésére), illetve – optimistább olvasatban – előmozdíthatja a tisztességes, felelős foglalkoztatás kultúrája iránti növekvő közfigyelmet és igényességet.

Legáltalánosabb megközelítésben a nem pénzügyi (másként: szociális, fenntarthatósági, CSR stb.) jelentéstétel nem más, mint a vállalat nem pénzügyi („non financial”) tevékenységéről és teljesítményéről (környezeti, szociális, jóléti, fenntarthatósági, vállalatirányítási stb.) összegyűjtött, felmért és bizonyos indikátorok mentén értékelt – adott esetben hitelesített vagy minősített, tanúsított – információk köznyilvánosság számára való strukturált feltárása és kommunikálása. Másképpen: a nem pénzügyi jelentéskészítés a szervezet fenntartható fejlődés elérése érdekében kifejtett teljesítményének értékelése, közzététele, valamint a belső és külső érintett (stakeholder) csoportok irányában való elszámoltathatóvá tételre irányuló gyakorlat. Szociális jelentéstétel alatt tehát kifejezetten a formális, rendszerezett, célzott nyilvános nem pénzügyi beszámolót értjük. A szociális jelentés voltaképpen a vállalat szociálpolitikájának és fenntarthatósági / CSR / RBC-stratégiájának fontos eleme. Kiemelendő, hogy a jelentéstételhez vezető út legalább olyan fontos, mint maga a jelentés. A jelentéstétel ugyanis a szociális - és érintetti (stakeholder) - dialógus, illetve a szervezeti tanulás új dimenzióit nyithatja meg a vállalatok életében.

A jelentéstétel előtérbe kerülése jól mutatja azt a globális trendet, miszerint mind nyilvánvalóbbá válik, hogy a tisztán pénzügyi kimutatások csupán „féloldalasan” tudják feltárni a valós vállalati kockázatokat és érték-teremtési lehetőségeket. Egy vállalat megítélése mind jobban függ olyan immateriális tényezőktől is, mint az arculat, hírnév, energia/erőforrás-hatékonyság, szociális teljesítmény stb. A jelentéstétel célja főként a nem pénzügyi teljesítmény ön-értékelése, illetve a más szervezetekkel való összemérés lehetőségének megalapozása. A nem pénzügyi jelentéstétel elleni fő ellenvetés egyébként az, hogy ennek elkészítése extra adminisztrációs teherrel és költséggel jár a vállalatok számára. A fő dilemma tehát a rövidtávon csakugyan jelentkező költségek és a hosszabb távon elvárt, remélt előnyök kiegyensúlyozásában áll.

15 E fejezet alapul veszi a szerző következő tanulmányait: KUN Attila (2016): A nagyvállalati szociális jelentéstételi kötelezettség új szabályai az Európai Unióban, In: HOMOKI-NAGY Mária – HAJDÚ József (szerk.): *Ünnepi kötet dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Acta Universitatis Szegediensis; Acta juridica et politica 0324-6523 0563-0606; 79, 391-400. KUN Attila (2014): A „szociális” jelentéstételre vonatkozó új európai uniós szabályozás tervezete – munkajogi kontextusban, *Munkajogi Szemle*, 2014/6. szám, 70-77. Lásd bővebben: KUN Attila (2014): *A munkajogi megfelelés összefonásának újszerű jogi eszközei*, L'Harmattan Kiadó-KRE, Bp. 99-143.

Szokás azt állítani, hogy a globális nagyvállalatok körében a jelentéstétel ma már sokkal inkább bevett rutin, mintsem kivételes jelenség.¹⁶ A Globális Jelentéstételi Kezdeményezés (GRI) a világ legnagyobb jelentéstételi standardja.¹⁷ A GRI mellett több nemzetközi keret is létezik az ún. ESG (környezeti, társadalmi és irányítási) információk közzétételére – illetve tanúsítására, továbbá értékelésére – vonatkozóan. Bár a jelentéstételnek ma még nincs univerzális, általánosan elfogadott globális sztenderdje, a GRI voltaképpen igen közel került e minőséghez.¹⁸

A nem pénzügyi jelentéstétel (avagy tágabban: a piaci átláthatóság ideája) és a munkajog potenciális kapcsolata, szinergiája azon az elméleti pilléren alapul, hogy a vállalat nem pénzügyi - így szociális, munkaügyi - teljesítményének, gyakorlatának átláthatóvá, nyilvánossá tétele jelentős - bár kétségtelenül csupán közvetett - motivációt jelenthet a releváns vállalati politikák fejlesztésére vonatkozóan. Azaz a transzparencia katalizálhatja a szociálisan felelős és jogkövető működést is. A jogi szabályozás pedig a transzparencia megkövetelésével - értsd például: kötelező szociális jelentéstétel - indirekt módon jelenthet gyújtópontot, ösztönzőt a jogkövetésre, felelős működésre. A transzparencia egy imázs-alapú, pozitív spirál-szerű, versengést is kiválthat a nagyvállalatok között, amely végső soron akár generálisan is javíthatja a foglalkoztatási kultúrát (vesd össze: „race to the top”).¹⁹ A transzparencia az érintettek (stakeholderek) aktiválásának, bevonásának is fontos platformja.

A transzparencia útján való illetén jellegű szabályozás²⁰ ugyan még relatíve újszerűnek tekinthető a munkajogi gondolkodás berkeiben, az már számos egyéb jogterületen bizonyított. Ilyen például a környezetvédelmi jog, a fogyasztóvédelmi jog, a pénzügyi szabályozás vagy az élelmiszerbiztonság. E területeken is nyilvánvalóvá lett téve, hogy a transzparencia megkövetelése nem öncélú, hanem közvetetten mindig önmagán túlmutató, távlatibb, érdemi közpolitikai célokat ambicionál (például az élelmiszerek csomagolásán azok tápértékének és egyéb tulajdonságainak kötelező feltüntetése nem

16 VAN WENSEN, Katelijne - BROER, Wijnand - KLEIN, Johanna - KNOFF, Jutta (2011): *The State of Play in Sustainability Reporting in the European Union*. CREM/Adelphi, 24.

17 <https://www.globalreporting.org>

18 Vö: SZENNAY Áron – SZIGETI Cecília (2019): A fenntartható fejlődési célok és a GRI szerinti jelentéstétel kapcsolatának elemzése, *Vezetéstudomány*, 2019, 4, 33-43.

19 HEPPLÉ, Bob (2005): *Labour laws and global trade*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 85. MURRAY, Jill (2004): *Corporate Social Responsibility Discussion Paper*, Global Social Policy Vol. 4 (2). (2004) SAGE, 174.

20 Bővebben: HESS, David (2008): *The Three Pillars of Corporate Social Reporting as New Governance Regulation: Disclosure, Dialogue and Development*, Ross School of Business Working Paper No. 1112, July 2008; DOOREY, David J. (2005): „Who made that?: Influencing foreign labour practices through reflexive domestic disclosure regulation.” *Osgoode Hall Law Journal* Vol. 43, No. 4 (2005); CREMERS, Jan (2013): *Non-financial reporting beyond the strict minimum: is the workforce a well-informed stakeholder?* ETUI Working Paper 2013.02, Brussels.

pusztán a fogyasztó tájékoztatását szolgálja, hanem végső soron ösztönözni kívánja az egészséges táplálkozást, illetve a jobb termékek gyártását). Hasonló megfontolások állnak a kötelező szociális jelentéstétel koncepciója mögött is: a munkakörülményeket, vállalati szociálpolitikát érintő kötelező közzététel elméletileg reflexív, rezponzív módon visszahat a szervezeti kultúrára, megalapozva a menedzsment szemléletének pozitív irányú változását és ösztönözve a tisztességesebb, felelősebb foglalkoztatás gyakorlatát.

Mindezek szellemében munkajogi vonatkozásban három fő elméleti funkcióját lehet megkülönböztetni a transzparencia útján való szabályozás technikájának: 1. elősegítheti a munkaerőpiac jobb működését (a fokozottabb átláthatóság, informáltság jegyében); 2. támogathatja a munkajogi megfelelést (compliance) és 3. előmozdíthatja a jogon túli önkéntes felelősségvállalást.²¹

A jelentéstétel lehet önkéntes vagy jogilag kötelező. Ugyan a jelentéstétel világszerte nagyrészt még önkéntes (illetve csupán „puha jogi” eszközökkel stimulált), mind egyes országokban, mind az EU szintjén fontos és innovatív jogfejlődés van folyamatban e téren. A jogilag kötelező jelentéstétel mellett szólnak bizonyos mennyiségi és minőségi érvek is. Mennyiségi szempontból fontos lenne a jelentéstevő vállalatok számának növelése abból a célból, hogy a nem pénzügyi jelentéstétel - illetve az abból fakadó „versengés” - csakugyan szerves, döntő része legyen a 21. század üzleti kultúrájának. Ugyanakkor az önkéntes jelentéstétel eredményei nem kellően meggyőzőek (a folyamatosan pozitív változások ellenére sem): relatíve lassan nő a jelentéstevők száma, viszonylag kevesen alkalmaznak nemzetközileg elfogadott indikátorokat, szabványokat és független ellenőrzést, illetve kevesen fedik le jelentéseikben a teljes ellátási, alvállalkozói láncot. Ami a minőségi aspektust illeti, az önkéntes jelentéstétel létező gyakorlatával szemben számos aggály fogalmazható meg. A legnagyobb problémát talán a sokféleség jelenti: rengeteg az egymástól eltérő jelentéstételi kezdeményezés és standard, hiányzik a vállalati jelentések közötti valamiféle minimális koherencia, összehasonlíthatóság és konvergencia. Mindez piactorzító hatással is bírhat, kontraproduktív lehet.

Összességében az a benyomás alakult tehát ki, hogy a pusztán piaci-alapú és puha jogi karakterű ösztönzők nem feltétlenül eléggé hatékonyak, így markánsabb jogi beavatkozásra lehet szükség annak érdekében, hogy a jelentések kielégítsék a nem pénzügyi információk iránti egyértelműen és fokozatosan növekvő - civil társadalmi, befektetői,²² üzleti stb. - igényt (bár ez az igény is kétségkívül egyenetlen és hullámzó).

3. Az NFRD előzményei és főbb szabályai

Az EU-jog már 2003 óta óvatosan ösztönzi kívánta a közepes és nagyvállalatokat, hogy a 2005-ös üzleti évtől kezdve a pénzügyi eredményekről szóló jelentés kiegészítéseként

21 Vö.: ESTLUND, Cynthia (2011): „Just the facts: the case for workplace transparency.” *Stanford Law Review*, Vol. 63 January 2011.

22 Vö.: SRI: Socially Responsible Investment (Társadalmilag Felelős Befektetés).

a társadalmi felelősségvállalás területén vállalt szerepükről is jelentsenek.²³ A vonatkozó irányelv Preambulumának 9. pontja szerint „...Az információ nem korlátozható a társaság üzletmenetének pénzügyi vonatkozásaira. Elvárt, hogy adott esetben ez a társaság fejlődésének, jövedelmezőségének és helyzetének megértéséhez szükséges környezetvédelmi és szociális aspektusok elemzéséhez vezessen.” Ez a szabályozás egyfelől még nem „önértékként”, csupán a pénzügyi kockázatok kontextusában ajánlotta a szociális jelentést („a vállalat fejlődésének, teljesítményének vagy helyzetének megértéséhez szükséges mértékben”), másfelől eleve rendkívül nagy mozgásteret biztosított a tagállamoknak. Ez a szabályozás tehát nem konkrét nem pénzügyi jelentéstételi követelményeket fogalmazott meg, hanem csupán minimalista jellegű elvárásokat (tulajdonképpen elveket) rögzített, ráadásul olyan általános megfogalmazásban, amely nem segítette elő az egységes jogértelmezést. A nem pénzügyi információk közzétételének a számviteli irányelvekben alkalmazott e szabályozásáról így elmondható, hogy az nem volt kellőképpen hatékony és egyértelmű. Mindezek miatt felmerült, hogy a szabályozás továbbfejlesztésére és fokozottabb harmonizációra van szükség. Ennek jele volt az is, hogy egyes tagállamok a jelentésekre vonatkozó szigorúbb, pontosabb követelményeket vezettek be. Az egymástól számottevően eltérő többféle nemzeti követelmények továbbá plusz nehézségeket és költségeket jelentenek, különösen a több tagállamban működő vállalatok számára.

A Bizottság „A vállalati társadalmi felelősségvállalásra (CSR) vonatkozó megújult uniós stratégia (2011–2014)” című közleményben²⁴ is előírnyozta, hogy jogalkotási javaslatot terjeszt elő a valamennyi ágazat vállalatai által nyújtott társadalmi és környezetvédelmi információk átláthatóságáról. E célokra tekintettel 2013 közepén a Bizottság előállt tárgybani jogalkotási javaslatával,²⁵ amely 2014-ben elfogadásra is került. Az Irányelv nem új irányelv formájában készült, hanem a korábbi társasági jogi, számviteli irányelvek módosításaként.

Az Irányelv (NFRD) kvázi kísérleti jellegét mutatja, hogy abba mintegy „be volt építve” a továbbfejlesztés lehetősége, hiszen a Bizottságnak 2018. december 6-ig majd jelentést kellett készítenie a végrehajtásról, adott esetben további jogalkotási javaslatok megalapozása végett. Az Irányelv igen rugalmas szabályozási megoldásokat alkalmaz

23 Az Európai Parlament és a Tanács 2003/51/EK irányelve (2003. június 18.) a meghatározott jogi formájú társaságok, a bankok és más pénzügyi intézmények, illetve biztosítóiintézetek éves és összevont (konszolidált) éves beszámolóiról szóló 78/660/EGK, 83/349/EGK, 86/635/EGK és 91/674/EGK irányelvek módosításáról.

24 COM(2011) 681 végleges, 2011. október 25.

25 Javaslat AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS IRÁNYELVE a 78/660/EGK és a 83/349/EGK tanácsi irányelveknek a nem pénzügyi és a sokszínűséggel kapcsolatos információknak bizonyos nagyvállalatok és vállalatcsoportok általi közzététele tekintetében történő módosításáról, Európai Bizottság COM/2013/0207 final – 2013/0110 (COD). 2013. 04. 16.

és tág mozgásteret enged a tagállamoknak. Az NFRD célja szerint a nem pénzügyi információk közzététele segíti a vállalkozások teljesítményének és társadalomra gyakorolt hatásának mérését, nyomon követését és irányítását, illetve a fenntarthatósági kockázatok beazonosítását és kezelését.

Az NFRD megalkotásánál fontos szempont volt, hogy az ne vezessen a kis- és középvállalkozásokra háruló indokolatlan, új adminisztratív terhekhez, így az új közzétételi kötelezettségeket csak bizonyos nagyvállalkozásokra és vállalatcsoportokra kell alkalmazni. Az Irányelv a jelentéstételre kötelezettek körét a munkavállalók átlagos létszámára, mérlegfőösszegre és árbevételre tekintettel határozza meg. A nem pénzügyi kimutatás közzétételére vonatkozó kötelezettséget alapvetően csak azon közérdeklődésre számot tartó gazdálkodó egységnek minősülő²⁶ nagyvállalkozásokra és azon nagy vállalatcsoportok közérdeklődésre számot tartó gazdálkodó egységnek minősülő anyavállalkozásaira kell alkalmazni, amelyek munkavállalóinak átlagos létszáma – csoport esetében összevont alapon – meghaladja az 500 főt. Ez természetesen nem akadályozhatja meg a tagállamokat abban, hogy az Irányelv hatálya alá tartozó vállalkozásokon kívül más vállalkozások és csoportok vonatkozásában is előírják a nem pénzügyi információk közzétételét. Az NFRD mentesíti a leányvállalkozásokat a beszámolási kötelezettségük alól, ha az anyavállalatuk a beszámolást az egész csoportra vonatkozóan teljesíti, beleértve a leányvállalkozásokat is. Végso soron körülbelül 11 700 vállalat tartozik az NFRD beszámolási követelményeinek hatálya alá.²⁷

A kötelezés alá eső vállalatoknak az üzleti jelentésükben foglalt nyilatkozat (kimutatás) közzétételével kell számot adniuk nem pénzügyi teljesítményükről. Ez határozott közelítés az ún. integrált jelentéstétel koncepciója felé, de annál kevesebb, hiszen az éves üzleti jelentésbe nem részletes nem pénzügyi jelentést kell belefoglalni, csupán egy nyilatkozatot kell közzétenni.

Az érintett vállalatoknak a vezetés beszámolójába bele kell tehát foglalniuk a vállalkozás fejlődésének, teljesítményének, helyzetének és tevékenységei hatásának megértéséhez szükséges mértékben legalább a környezetvédelmi, szociális és foglalkoztatási kérdésekre, az emberi jogok tiszteletben tartására, a korrupció elleni küzdelemre és a megvesztegetés kérdéseire vonatkozó információkat tartalmazó nem pénzügyi kimutatást. E kimutatásnak a következő kérdésekre kell minimálisan kitérnie:

- a vállalkozás üzleti modelljének rövid leírása;

26 Az EU-jogban ún. „közérdeklődésre számot tartó jogalanyok” azok a valamely tagállami jogszabály alá tartozó jogalanyok, amelyek átruházható értékpapírai bármely tagállam szabályozott piacán bevezetésre kerültek, továbbá a hitelintézetek, biztosítóintézetek, illetve a tagállamok által ilyennek nyilvánított más olyan jogalanyok, amelyek a közérdek szempontjából jelentősek tevékenységük természete, méretük vagy alkalmazottaik száma miatt.

27 https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en (2021.07.30.).

- a vállalkozás által az e kérdésekkel kapcsolatban követett politikák leírása, utalva az alkalmazott átvilágítási (due diligence²⁸) eljárásokra;
- e politikák eredményei;
- a vállalkozás műveleteivel, többek között – indokolt esetben és az arányosságra is figyelemmel – üzleti kapcsolataival, termékeivel vagy szolgáltatásaival összefüggésben az e kérdésekkel kapcsolatos legfőbb kockázatok, amelyek valószínűleg hátrányos hatásokkal járhatnak e területeken, és e kockázatok vállalkozás általi kezelésének módja;
- azon kulcsfontosságú, nem pénzügyi jellegű teljesítménymutatók, amelyek lényegesek az adott üzleti tevékenység szempontjából.

Ha az említettekre vonatkozóan a vállalkozás nem rendelkezik egy vagy több kérdéssel kapcsolatos politikával, a nem pénzügyi kimutatásnak egyértelmű és indokolással ellátott magyarázatot kell adnia annak hiányára (ez az ún. „comply or explain” elv).

A nem pénzügyi kimutatásnak ezenkívül adott esetben hivatkozásokat kell tartalmaznia és további magyarázatokkal kell szolgálnia az éves pénzügyi kimutatásokban közölt összegekre.

A jelentés tartalmát tekintve az Irányelv tartalmaz egy nagy rugalmasságot adó, a vállalati érdekeket markánsan védő ún. „safe harbour” klauzulát (amely jelentősen ronthatja az Irányelv tényleges hatását, amennyiben a tagállamok ezt túl tágan értelmezik). Eszerint a tagállamok engedélyezhetik a küszöbön álló fejleményekre vagy tárgyalás alatt álló kérdésekre vonatkozó információk kihagyását azon kivételes esetekben, amikor a nemzeti jog által rájuk ruházott hatáskörükben eljáró és a véleményért kollektív felelősséggel tartozó ügyviteli, ügyvezető és felügyelő testületi tagok megfelelő indokolással ellátott véleménye szerint az ilyen információ közzététele súlyosan sértené a vállalkozás üzleti helyzetét, feltéve, hogy e kihagyás nem akadályozza a vállalkozás fejlődésének, teljesítményének, helyzetének és tevékenységei hatásának helyes és elfogulatlan megértését.

Ami a munkajogi kapcsolódást illeti: az Irányelv preambuluma értelmében a szociális

28 Bővebben az emberi jogi due diligence tárgyköréről: KUN Attila (2020): A migráns munkavállalók alapvető emberi jogai és a vállalati szféra felelőssége a transznacionális munkajog újabb fejleményei tükrében, In: BERKE Gyula – KISS György – BANKÓ Zoltán (szerk.): *Tanulmányok a személyek határokon átnyúló munkavégzésének munkaerőpiaci, foglalkoztatáspolitikai és munkajogi kihívásai kutatásából 2020*, Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 104-119; KUN Attila (2017): Kellő gondosság (due diligence) alapú belső átvilágítás a munkajogban, mint a transznacionális vállalatok magatartásának új zsinórmértéke, *Miskolci Jogi Szemle*, XX. évf., 2017/ 2. különszám, 285-298. Továbbá: KUN, Attila (2020): The potentials of human rights due diligence for transnational labour law, In: PICHRT, J. – KOLDINSKÁ, K. – MORÁVEK, J. (szerk.) *Obrana pracovního práva. The Defence of Labour Law. Pocta prof. JUDr. Miroslavu Bělínovi, C.Sc.: BECKOVA EDICE PRÁVO*, Praha, Csehország: C.H.Beck, (2020), 521-532.

és foglalkoztatással kapcsolatos kérdések tekintetében a beszámolóban szolgáltatott információk kiterjedhetnek a vállalkozásnak a nemek közötti egyenlőség biztosítása érdekében tett intézkedéseire, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) alapvető egyezményeinek végrehajtására, a munkakörülményekre, a szociális párbeszédre, a munkavállalók tájékoztatáshoz és konzultációhoz való jogára, a szakszervezeti jogok tiszteletben tartására, a munkahelyi egészségvédelemre és biztonságra, valamint a helyi közösségekkel folytatott párbeszédre és/vagy az e közösségek védelmének és fejlődésének biztosítása érdekében tett intézkedésekre.

Az Irányelv szabályozási filozófiája egy rugalmas és nem egy gyökeres változtatást igénylő megközelítést követ, hiszen a vállaltoknak továbbra is van mozgásterük az általuk követett gyakorlat tartalmának meghatározása terén, illetve rugalmas keretek között választhatják meg az információközlés hasznos és releváns módjait.²⁹ Az Irányelv ilyenformán a szabályozás és a (szabályozott) önszabályozás egészséges, megtermékenyítő, reflexív ötvözésére törekszik.

A szabályozás nem alkot tehát saját, sui generis jelentéstételi keretrendszert és indikátorokat, hanem támaszkodik a már kialakult sztenderdekre, így jelentős mozgásteret ad a vállalatoknak. A nem pénzügyi információk szolgáltatása során az Irányelv hatálya alá tartozó vállalkozások a nemzeti keretekre, az uniós keretekre, vagy a nemzetközi keretekre is támaszkodhatnak, például az Egyesült Nemzetek Szervezete Globális Megállapodására, a „Védelem, tisztelet, jogorvoslat” elnevezésű ENSZ-keretet végrehajtó, az üzleti vállalkozások emberi jogi felelősségére irányadó ENSZ-elvekre (UNGP), a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) által a multinacionális vállalatok részére kiadott iránymutatásokra, az ISO 26000 rendszerre, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet által kiadott, a multinacionális vállalatokra és a szociális politikára vonatkozó elvekről szóló tripartit deklaráció, a GRI keretrendszerre stb.

A tagállamok számára lehetővé kell tenni, hogy mentesíthessék az Irányelv hatálya alá tartozó vállalkozásokat a nem pénzügyi kimutatás elkészítésének kötelezettsége alól, amennyiben a vállalkozás ugyanarra az üzleti évre vonatkozó, azonos tartalmú külön jelentést készít (akár a nemzeti, az uniós vagy a nemzetközi keretekre támaszkodva, akár nem). Tehát a nem pénzügyi kimutatás bizonyos feltételekkel külön jelentéssel is kiváltható.

Az Irányelv nem írt elő kötelező hitelesítést, auditálást. A könyvvizsgálónak csak azt kell ellenőriznie, hogy a nem pénzügyi kimutatást vagy a külön jelentést rendelkezésre bocsátották-e. Ugyanakkor a tagállamok elvileg előírhatták az információk független, bizonyosságot nyújtó szolgáltatást végző szolgáltató általi ellenőrzését.

Az Irányelv szemlélete ötvözi a hard law és a soft law regulációs technikáit. Annak érdekében ugyanis, hogy a vállalkozások számára megkönnyítsék az Irányelv szerinti

29 Impact of the EU Directive on Non-Financial Reporting, <http://www.environmentalleader.com/2015/08/06/impact-of-the-eu-directive-on-non-financial-reporting/> (2020.12.05.).

jelentéstételt, a Bizottságnak nem kötelező erejű iránymutatásokat, többek között általános és ágazati nem pénzügyi jellegű kulcsfontosságú teljesítménymutatókat kellett kidolgoznia a beszámolás módszertanára vonatkozóan. A Bizottság így az NFRD-vel összhangban 2017-ben nem kötelező erejű – értsd: soft law karakterű – iránymutatást tett közzé a beszámolókhöz a vállalatok számára.³⁰

4. A CSRD főbb törekvései³¹

Az Európai Bizottság elkötelezte magát amellet, hogy az Európai Zöld Megállapodásra és a 2020. évi munkaprogramjára tekintettel javaslatot tesz az NFRD felülvizsgálatára. Ennek szellemében 2021 áprilisában a Bizottság közzé is tette a pénzügyi és nem pénzügyi vállalati jelentéstétel uniós keretének célravezetőségi vizsgálatát, az NFRD egyes szempontjainak kötelező felülvizsgálatával együtt. A célravezetőségi vizsgálat és a felülvizsgálat fő következtetése az volt, hogy a vállalatok beszámolóiban jelenleg szereplő fenntarthatósági információk nem felelnek meg az információk szándékolt felhasználói által támasztott igényeknek, ezért a Bizottságnak javasolnia kell az NFRD felülvizsgálatát.

A Bizottság megjegyezte, hogy a jelenlegi jogi keret nem biztosítja a potenciális felhasználók információs igényeinek kielégítését. „Ennek az az oka, hogy egyes vállalatok, amelyekről a felhasználók fenntarthatósággal kapcsolatos információkat szeretnének, nem számolnak be ezekről az információkról, míg a fenntarthatósági információkról beszámoló vállalatok közül sokan nem szerepeltetik a felhasználók számára releváns összes információt. Amikor az információ szerepel a beszámolóban, az gyakran nem kellően megbízható, és nem is eléggé összehasonlítható más vállalatok adataival. Az információk gyakran nehezen megtalálhatók a felhasználók számára, és ritkán érhetőek el géppel olvasható digitális formátumban.”³² Összességében az látszott, hogy egyre nagyobb a szakadék a vállalatok beszámolóiban szereplő fenntarthatósági információk és ezen információk szándékolt felhasználóinak igényei között. A javaslat célja ezért, hogy a lehető legkisebb költség mellett javítsa a fenntarthatósággal kapcsolatos beszámolás minőségét annak érdekében, hogy jobban kiaknázza a belső piacon rejlő lehetőségeket, és ezáltal hozzájáruljon a teljes mértékben fenntartható és inkluzív gazdasági és pénzügyi rendszerre való átálláshoz, összhangban az Európai Zöld Megállapodással és az ENSZ fenntartható fejlődési céljaival (SDG).

A javaslat négy meglévő jogszabályt módosítana. Először is módosítaná a szám-

30 A Bizottság C(2017) 4234 final közleménye.

31 Bővebben: Javaslat AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS IRÁNYELVE a 2013/34/EU irányelvnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és az 537/2014/EU rendeletnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról, COM/2021/189 final.

32 Uo. 1. A Javaslat Hátttere.

viteli irányelvet, felülvizsgálna néhány meglévő rendelkezést, és új rendelkezéseket vezetne be a fenntarthatósági beszámolásra vonatkozóan. Emellett módosítaná a könyvvizsgálatról szóló irányelvet és a könyvvizsgálatról szóló rendeletet, hogy azok kiterjedjenek a fenntarthatósággal kapcsolatos információk ellenőrzésére is. Végül pedig módosítaná az átláthatósági irányelvet annak érdekében, hogy a fenntarthatósági beszámolási követelmények hatályát kiterjessze a szabályozott piacokon jegyzett értékpapírokkal rendelkező vállalatokra, valamint, hogy tisztázza az e társaságok fenntarthatósági beszámolóira vonatkozó felügyeleti rendszert. Az új szabályozás továbbá bevezetné és meghatározná a „fenntarthatósági kérdések” és a „fenntarthatósági beszámolás” fogalmát, míg a számviteli irányelv meglévő rendelkezései „nem pénzügyi információkat” említenek.

Az eddigi szabályozás (NFRD) fenntarthatósági beszámolási követelményeihez képest e javaslat fő újdonságai a következők szerint összegezhetők:

- „kiterjeszti a beszámolási követelmények hatályát további társaságokra, beleértve az összes nagyvállalatot és tőzsdén jegyzett társaságot (a tőzsdén jegyzett mikro-vállalkozások kivételével);
- előírja a fenntarthatósággal kapcsolatos információkra vonatkozó bizonyosság nyújtását;
- részletesebben meghatározza azokat az információkat, amelyeket a vállalatoknak közölniük kell, és előírja számukra, hogy a beszámolás a kötelező uniós fenntarthatósági beszámolási standardokkal összhangban történjen;
- biztosítja, hogy minden információt a vállalatok vezetőségi beszámolójának részeként tegyenek közzé, digitális, géppel olvasható formátumban.”³³

Ami a – munkajogi perspektívából meghatározó – társadalmi / szociális tényezőket illeti, a szabályozási javaslat a következő tárgykörökre vonatkozó információkat tételezi (a korábbi szabályozáshoz igen hasonló, általános jellegű keretében):

- i. a mindenki számára biztosítandó esélyegyenlőség, beleértve a nemek közötti egyenlőséget és az egyenlő munkáért járó egyenlő bérezést, a képzést és a készségfejlesztést, valamint a fogyatékkal élő személyek foglalkoztatását és befogadását;
- ii. a munkafeltételek, beleértve a biztonságos és rugalmas foglalkoztatást, a béreket, a szociális párbeszédet, a kollektív tárgyalásokat és a munkavállalók bevonását, a munka és a magánélet közötti egyensúlyt, valamint az egészséges, biztonságos és megfelelően kialakított munkakörnyezetet;
- iii. az emberi jogok nemzetközi törvényében és más alapvető emberi jogi ENSZ-egyezményekben, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet munka világára vonatkozó alapvető elvekről és jogokról szóló nyilatkozatában, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet alap-

33 Uo. 1. A Javaslat Háttére. Lásd még összefoglaló jelleggel: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en (2021.07.30.).

vető egyezményeiben és az Európai Unió Alapjogi Chartájában meghatározott emberi jogok, alapvető szabadságok, demokratikus elvek és normák tiszteletben tartása.”³⁴

5. Összegzés, következtetések

A nem pénzügyi, szociális jelentéstétel szabályozási technikája szemléletesen rávilágít arra, hogy a munkajog mellett számos egyéb innovatív jogi megoldás is formálhatja, keretezheti a munkáltatói attitűdöt és brandinget, illetve a „tiszteséges foglalkoztatás” peremfeltételeit. A szűkebb értelemben vett munkajog maga is számos egyéb jogterülettel (például: közbeszerzési jog, fogyasztóvédelmi jog, cégjog) állhat olyan mélyreható kölcsönhatásban, amely közvetett módon – ám hatékonyan – szolgálhatja a munkajogi megfelelés (compliance) ügyét.³⁵ A kötelező szociális jelentéstétel minden kétséget kizáróan ilyen innovatív regulációs eszköz, amely magán viseli számos modern szabályozásméleti / szabályozástechnikai trend, regulációs idea – ehelyütt terjedelmi okokból ki nem fejtető – sajátosságait (például: new governance,³⁶ a rezponzív,³⁷ illetve reflexív jog,³⁸ globális hibrid munkajog,³⁹ „light-touch” szabályozás). A mind

34 Uo. 19b. cikk b).

35 A compliance kifejezés nem jelent mást, mint a vonatkozó összes (jogi és egyéb) szabálynak, elvárásnak való körültekintő megfelelést, azok szerinti működést azzal, hogy ez nem csupán a vállalat belső folyamatait, hanem a működésének a külső világra gyakorolt hatásait is figyelembe veszi. A jogi előírások megtartása tehát szerves egységben értelmezendő azzal a kíváncsolommal, hogy a vállalat – és ellátási lánc – illeszkedjen közvetlen, valamint tágabb értelemben vett környezetébe. A compliance része tehát a jogkövetésre szorítás, de azon túl is mutat, hiszen felelősebb, tisztességesebb, a társadalmi – és piaci – elvárásokhoz szervesen igazodó, minőségi működésre kíván ösztönözni. BALOGH Mónika (2012): Compliance, a 21. század kihívása. *HR – Munkajog*, 2012. november, 3. évf. 11. sz., 51–53.

36 Bővebben: LOBEL, Orly (2005) *The Renew Deal: The Fall of Regulation and the Rise of Governance in Contemporary Legal Thought*, Legal Studies Research Paper Series, Research Paper No. 07-27, University of San Diego; BLACK, J. (2001) Decentring Regulation: Understanding the Role of Regulation and Self-Regulation in a “Post-Regulatory” World, 2001, 53 *Cur. Leg. Problems*.

37 Vö.: DOOREY, D. (2012) A Model of Responsive Workplace Law, 2012, 50 *Osgoode Hall L.J.* 47; Ayres, Ian – BRAITHWAITE, John (1992) *Responsive Regulation: Transcending the Deregulation Debate*. Oxford University Press, New York.

38 ROGOWSKI, Ralf – WILTHAGEN, Ton eds. (1994) *Reflexive Labour Law*. Kluwer Law and Taxation Publishers.

39 MÜCKENBERGER, Ulrich (2011) Hybrid Global Labour Law, In: BLANPAIN, R. – HENDRICKX, F. (eds.), *Labour Law Between Change and Tradition, Liber Amicorum Antoine Jacobs*, Alphen aan de Rijn: Kluwer, 99-116; WEISS, Manfred (2013) International Labour Standards: A Complex Public-Private Policy Mix, *The International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations* 29, no.1 (2013):7–20.

intenzívebb nem pénzügyi jelentéstételi kötelezettség által indukált nagyfokúbb piaci átláthatóság minden bizonnyal növeli a vállalatok szociális felelősségét. Mindez lehetővé teszi a befektetők (a „felelős tőke”, SRI), a fogyasztók, munkavállalók (és érdekképviselőik) és egyéb érintettek számára, hogy jobban respektálják, számonkérjék a társadalmilag felelős vállalatvezetést, ezáltal népszerűsítsék a fenntartható növekedést. A fenntarthatóság (és az ENSZ SDG⁴⁰ által kijelölt irányok) narratívája egyértelműen felértékeli a nem pénzügyi jelentéstétel logikáját.

A kötelező jelentéstétel tehát egy kimondottan újszerű, határozottan „jogiasodó” irányt képvisel a CSR / RBC ez ideig döntően önkéntes, puha jogi alapú szférájában (különösképpen az EU-ban⁴¹). Az új CSRD-Javaslat kétségtelenül további előremutató szabályozási lépést jelent, noha több hiányossága, gyengesége is szembeűnő (például: a „zöld” szempontokhoz viszonyítva szerény fókusz a szociális / munkajogi aspektusokon, illetve – garanciális szempontból – a szankciókon stb.). Fontos továbbá általánosságban rámutatni arra, hogy az információk közzétételétől természetesen még önmagában nem lesz „társadalmilag felelős” egy vállalat. Mi több, a túl sok információ, a „totális kommunikáció” végső soron, össztársadalmi síkon kontraproduktív is lehet, könnyen nivellálhat Sokkal inkább a közzétételig vezető, illetve az azt követő diszkurzív folyamatoknak (input oldalon különösen: stakeholder párbeszéd, szociális párbeszéd; output oldalon különösen: reflektálódás, elszámoltatás, számonkérés), lehet olyan hatása, hogy a fenntarthatósági, szociális szempontok csakugyan integrálódjanak a mindennapi üzleti (ideértve: foglalkoztatási) gyakorlatokba és szervesen jelen legyenek a döntési stratégiákban.

40 Fenntartható Fejlődési. Célok (Sustainable Development Goals).

41 Bővebben: TER HAAR, Beryl – KUN Attila (2019): The EU’s CSR policy in a global and national context, In: TER HAAR, Beryl – BELLACE, Janice (szerk.): *Research Handbook on Labour, Business and Human Rights Law*, Edward Elgar, 439-465.

Lévay Miklós¹

A VÁLLALATI BŰNÖZÉSÉRŐL, EGY HAZAI KUTATÁS ALAPJÁN

Gyöngyivel 1975 óta ismerjük egymást, évfolyamtársak voltunk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karán. Nem tartoztunk azonos baráti társaságba, de voltak kapcsolódási pontok, tudtunk a másikról. 1984-től aztán együtt dolgoztunk a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán, ami nem csupán kollegiális együttműködést jelentett, de családjaink között ma is tartó baráti kapcsolatot eredményezett. Az utóbbi három évtizedben aligha volt olyan jelentősebb családi esemény, szakmai siker, amelyet ne közösen ünnepeltünk volna. Örülök, hogy a tiszteletkötet szerzőjeként részese lehetek Gyöngyi oktatói-kutatói születésnapjához.

Azt azért meg kell, hogy említsem, nem volt könnyű számomra a témaválasztás. Miskolczi-Bodnár Péter dékán úr (Péter) felkérése ugyanis úgy szólt, hogy a kötetbe készülő tanulmány „legalább egy picit kapcsolódjon Gyöngyi valamelyik kedvenc témájához vagy hivatkozzon valamelyik írására”. Amennyire közel vagyunk az Ünnepelttel emberileg egymáshoz, annyira távol esik kutatói érdeklődésünk. A bűnözés kérdéskörével foglalkozó kriminológusként, büntetőjogásként nem volt egyértelmű számomra, hogy miről írjak, ami legalább valamelyest kapcsolódik a polgári jogász Gyöngyi „kedvenc témájához”.

Kedves Gyöngyi!

Remélem, hogy sikerül örömet okozni Neked az itt következő, talán egy polgári jogász számára sem ezoterikus témájú cikkemmel.

Isten éltesen, sok boldogságot és további eredményes oktatói-kutatói pályát kívánok!

Szeretettel:

Miklós

1. Mi az a „vállalati bűnözés”?

A XIX. század első harmadában kialakult kriminológia tudománya az 1940-es évekig a természetes személyek bűncselekményeivel foglalkozott, mégpedig alapvetően a regisztrált bűnözéssel és bűnelkövetőkkel. Ennek a kutatási iránynak és megközelítésnek a következtében az a tudományos meggyőződés, szakmai felfogás, valamint közvélekedés alakult ki, hogy a bűnözés döntően az alacsonyabb státuszúak

1 Egyetemi tanár (ELTE ÁJK, SZE DF ÁJK)

„privilegiuma”, akik bűncselekményeikkel kisebb-nagyobb ártalmat, kárt, hátrányt okoznak áldozataiknak, illetve a társadalomnak. A bűnözés visszaszorításában, a bűnelkövetők szankcionálásában pedig meghatározó szerepe van a büntetőjognak, büntető igazságszolgáltatásnak.

Az 1940-es évektől azonban a „fehérgalléros bűnözés” tárgykörével bővült a kriminológia kutatási iránya, aminek következtében módosult a vázolt tudományos meggyőződés és a büntetőjog szerepéről vallott felfogás.

A fehérgalléros bűnözés (*white collar criminality*, *white-collar crime*) fogalom Edwin H. Sutherland nevéhez fűződik, aki az Amerikai Szociológiai Társaságnak az Amerikai Közgazdasági Társasággal együtt tartott 1939. évi konferenciáján használta először a kifejezést és tartott előadást a jelenségről.²

Sutherland 1949-ben kiadott könyvében szereplő meghatározás szerint a fehérgalléros bűnözést „közelítőleg olyan bűncselekményként lehet meghatározni, amit egy jóhírű és magas társadalmi státusú személy foglalkozási körében követ el”.³ Hogy milyen típusú bűncselekményekről van szó, illetve milyen foglalkozásról, azt egyértelművé tette az amerikai kriminológus a már hivatkozott előadásában: az üzleti élettel, vállalkozásokkal összefüggő bűnözésről.⁴

A sutherland-i fogalom és az annak nyomán megindult kutatások eredményeképpen a kriminológiai gondolkodásban elfogadottá vált, hogy vannak bűncselekmények, amelyeknek elkövetői között éppenséggel a magasabb társadalmi rétegekbe tartozók a felülreprezentáltak, az ebbe a körbe tartozó bűnözés egyéneknek és a társadalomnak is jelentős károkat okoz valamint, hogy a gazdasági-, üzleti élet területén a normaszegések kontrolljában, szankcionálásában a büntetőjognak másodlagos szerepe van az ágazati szabályozó eszközök (pl. versenyfelügyelet) mellett.

A fehérgalléros bűnözés definíciója később módosult, tartalma gazdagodott, illetve a definíció alá tartozó jelenségeket, bűncselekményeket ma már másként is nevesítik a kriminológiai szakirodalomban. Ezek, David O. Friedrich nyomán, a következők: elitbűnözés (*elite deviance*), a gazdasági bűnözés (*economic crime*), a kereskedelmi bűnözés (*commercial crime*), a vállalati/szervezeti bűnözés (*corporate crime*), és a foglalkozás körében elkövetett bűnözés (*occupational crime*).⁵

A kriminológiai szakirodalomban a *vállalati* bűnözés kategóriája jellemzően azokat a „jogellenes és káros cselekményeket foglalja magában, amelyeket egy cég

2 Az előadás megjelent az *American Sociological Review*-ban: SUTHERLAND, Edwin H. (a): *White-Collar Criminality*. *American Sociological Review*, 1940/5: 1-20.

3 SUTHERLAND, E. H. (b): *The White Collar Crime*. New York, Dryden, 1949. 9.

4 SUTHERLAND (a): Id. m.: 1.

5 Friedrich felsorolását idézik: GYÓRY Csaba – INZELT Éva: Fehérgalléros, gazdasági és korrupciós bűnözés. In: BORBÍRÓ Andrea – GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós (szerkesztők): *Kriminológia*. Második, átdolgozott kiadás. Budapest, Wolters Kluwer, 2019. 454-494. 458.

alkalmazottai követnek el a cég (vagy egyén) érdekeinek előmozdítása érdekében.”⁶ Az „állami-vállalati bűnözés” (*state-corporate crime*) fogalma pedig azokat a bűncselekményeket jelenti, „melyeket egy vagy több kormányzati/állami intézmény és egy vagy több gazdasági társaság/intézmény közösen, közvetlen kooperációban követ el egy közös cél érdekében.”⁷

A magyar kriminológiában a legutóbbi időkig a fehérgalléros bűnözés, illetve a vállalati bűnözés definíciója alá tartozó jelenségekkel alapvetően a gazdasági bűnözés keretében foglalkoztak,⁸ Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy Schäfer István már 1948-ban tanulmányt publikált a fehérgalléros bűnözésről,⁹ az ezredfordulón pedig Kránitz Mariann, a 2010-es években pedig Inzelt Éva vizsgálta ennek a kriminalitási típusnak az itthoni alakulását.¹⁰

Örömteli fejlemény, hogy 2021-ben megjelent az első hazai monográfia a vállalati bűnözésről, *Inzelt Éva – Bezsényi Tamás: A vállalati bűnözés jellemzőinek megértése: elméleti megfontolások és empirikus kutatás eredményei alapján* címmel.¹¹

A következő pontban áttekintést adok erről a kutatásról, a hivatkozott monográfia alapján.

2. A magyarországi vállalati bűnözésről, Inzelt Éva – Bezsényi Tamás műve alapján

2.1. Inzelt Éva és Bezsényi Tamás műve a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által támogatott kutatásukon alapul.¹²

A kötet Bevezetés c. első fejezete, amelynek szerzője Inzelt Éva, tartalmazza a kutatás, illetve vizsgálat célkitűzéseit.

6 GYÓRY - INZELT: Id. m.: 459.

7 GYÓRY - INZELT: Id. m.: 460.

8 Lásd például: KORINEK László: A gazdasági bűnözés kriminológiai szempontú megközelítése. *Rendészeti Szemle*, 2009/7-8. 39-57. LÉVAY Miklós: A gazdasági bűnözés jogi kontrollja Magyarországon a rendszerváltozás óta. In: Róth Erika (szerk.): *Tanulmányok Dr. Dr. h.c. Horváth Tibor professzor emeritus 85. születésnapja tiszteletére. Bűnügyi Tudományi Közlemények* 9. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2012. 103-121. PUSZTAI László: A gazdasági bűnözés. In: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (szerkesztők): *Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll*. Budapest, Corvina, 1999. 186-197. TÓTH Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. Budapest, KJK-Kerszöv, 1998.

9 SCHÄFER István: A „fehérgalléros” büntettes. *Büntetőjogi dolgozatok*. Új folyam, 1948/7.

10 KRÁNITZ Mariann: A fehérgalléros bűnözés Magyarországon az ezredfordulón. *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok* 36. Budapest, OKRI, 35-54. INZELT Éva (a): *Korrupció: fehérgallérral vagy anélkül. A fehérgalléros bűnözés változó tartalma és formái*. PhD értekezés. Budapest, ELTE ÁJK Doktori Iskola, 2015.

11 A kötet felelős szerkesztője: Inzelt Éva. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2021.

12 Nyilvántartási szám: FK124968, kutatásvezető: Dr. Inzelt Éva.

Ezek a következők: a vállalati bűnözés rendszerváltozást követő hazai jellemzőinek, okainak feltárása; hatékony megelőzési, kontroll és büntetési mechanizmusok felvázolása; a magyar vállalati bűnözés és a magyar piacgazdaság működése közötti összefüggések vizsgálata, valamint a vállalati bűnözés régióbeli poszt-socialista országokra vonatkozó elméleti keretének kidolgozása.¹³

A fejezet bemutatja, hogy a fehérgalléros bűnözés fogalmából hogyan jött létre a vállalati bűnözés kategóriája, tárgyalja a két bűnözési típus kriminológiai magyarázó elméleteit.

A bevezető fejezet legterjedelmesebb része a vállalati bűnözés magyarországi elterjedtségével foglalkozik, kriminálstatisztikai adatok, ágazati ellenőrző szervek eljárásainak elemzése és korábbi kutatások eredményeinek összegzése alapján.

A következőkben a Gazdasági Versenyhivatal (a továbbiakban: GVH) 1991 és 2019 között indított és lezárt ügyeire irányuló vizsgálat legfontosabb megállapításait ismertetem.

A vizsgálat az ügýtípusokra (tisztelességtelen kereskedelmi gyakorlat, versenykorlátozó megállapodás, erőfölénnyel való visszaélés, összefonódások ellenőrzése) és a bírságösszegek alakulására koncentrált. A vizsgálattal érintett időszakban a GVH által évente indított ügyek száma a legalacsonyabb – és ez érthető – 1991-ben volt, amikor 21 eljárás indult. A legtöbb ügy 2008-ban indult, 289. Érdekes, hogy a 2009-es 137 eljárásindításhoz képest a megindult eljárások száma 2010-ben csupán 71. A legkevesebb lezárt ügy 1996-ban (38), a legtöbb 2008-ban (224) volt.¹⁴

Az ügýtípusokkal kapcsolatban a vizsgálat megállapította, hogy a kartellezések miatti eljárás indítási kérelmek 60-65%-a „közbeszerzési eljárásokkal összefüggésben érkezett a Hivatalhoz, elsősorban az uniós finanszírozású programokhoz kapcsolódó közbeszerzések tekintetében.”¹⁵

A GVH által egy évben kiszabott bírság összege a legalacsonyabb 1991-ben (62 millió Ft), a legmagasabb 2006-ban volt (12 milliárd Ft).¹⁶ A vizsgálat szigorodó bírságkiszabási tendenciát állapított meg, kiderült azonban az is, „annak ellenére, hogy a versenyt korlátozó megállapodások az összes ügyszám alig egyharmadát teszik ki, az emiatt a magatartás miatt kiszabott bírságösszegek azonban a GVH által éves szinten összesen kiszabott bírságok 70-80%-át teszik ki.”¹⁷

13 INZELT ÉVA (b): I. Bevezetés. In: Inzelt Éva – Bezsényi Tamás: Id. m.: 7.

14 INZELT (b): Id. m.: 25-27.

15 INZELT (b): Id. m.: 27.

16 INZELT (b): Id. m.: 28.

17 INZELT (b): Id. m.: 27

2.2. *A monográfia II. fejezete, amelynek szerzője szintén Inzelt Éva, a vállalati bűnözés különösen jellemző területével, a kartellekkel foglalkozik, mégpedig aktavizsgálat alapján.*

A vizsgálat módszere a GVH által 1997 és 2020 között versenykorlátozó megállapodás és összehangolt magatartás miatt folytatott eljárások aktáinak elemzése volt, az állami-vállalati bűnözés (*state-corporate crime*) fogalmát szem előtt tartva. (A fogalmat lásd az előzőekben, a 6. sz. lábjegyzethez tartozó szövegben.)

A 13 kérdés¹⁸ alapján végzett aktakutatás alapvetően annak vizsgálatára irányult, hogy „mi az állam szerepe a kartellesekre adott válaszban és a piaci verseny szabadságának biztosításában?”¹⁹ A vizsgálat hipotézise szerint az „állami szabályozás és a szabályozó/ellenőrző szervek munkája akár közvetlenül, akár közvetve erős hatással vannak a magyarországi kartellügyek kialakulására és virágzására.”²⁰

Az aktavizsgálattal érintett ügyek közül a kutatók többet részletesen is elemeztek és ezek esettanulmányokként szerepelnek a monográfia II. fejezetében. Az esettanulmányok a következő kartellekről szólnak: malomkartell, gyógyszerkartell, az információs kartell, a pénztárgépek magyarországi értékesítése és szervizelése területén kialakult kartell, a biztosítási kartell, állam által kezdeményezett kartellek (pl. görögdinnye kartell).²¹

A több mint 900 cégre kiterjedő vizsgálatból többek között kiderült, hogy a kartellügyekkel érintett vállalkozások közel fele budapesti, 4%-uk pedig külföldi székhelyű.

Az eljárás alá vont vállalkozásoknak megközelítőleg egyharmada 100%-ban magyar tulajdonú társaság mintegy 100 pedig teljes mértékben külföldi tulajdonú cég. A vállalkozások főtevékenysége szempontjából leginkább érintett területek a monetáris közvetítés, az építőipar, a vegyi áruk nagykereskedelme, az útépités, a pékárugyártás, a malomipar, a fuvarszervezés és a könyvkiadás. A vállalatok méretét tekintve 48%-uk mikro-vagy kisvállalkozás (maximum 49 foglalkoztatott), 24%-uk közepes vállalkozás (maximum 249 foglalkoztatott), a nagyvállalatok (250 fő, illetve annál több foglalkoztatott) aránya 28%. A GVH által kartellügyekben kiszabott nagy összegű bírságaival összefüggő, a vállalatok jegyzett tőkéjére irányuló elemzés megállapította, hogy a 2000-es évekre megszűnt az 1990-es években jellemző tőkehiányos állapot.

18 A kérdések egy része a versenyfelületi eljárás időbeliségére (pl. mikor zárult az eljárás), egy másik része az érintett felekre (pl. kik az eljárás alá vont cégek), egy további része eljárási cselekményekre (pl. voltak-e előzményei az eljárásnak), a negyedik csoportja a kérdéseknek a versenyhatóság döntésére (pl. mire kötelezte a feleket), a további kérdések pedig az utóvizsgálatra és az esetleges eljárás megszüntetés indokolására irányultak. A kérdések felsorolását lásd: INZELT Éva (c): II. A vállalati bűnözés egy meghatározó területe: a kartellek jellemzői. In: Inzelt Éva – Bezsenyi Tamás: Id. m.: 31-50., 35.

19 INZELT (c): Id. m.: 36.

20 INZELT (c): Id. m.: 36.

21 Lásd: INZELT (c): Id. m.: 37-44.

A 2000-es években tizenötöt meghaladó a több mint 1 milliárd forinttal alapított vállalkozások száma.²²

A görögdinnyekartell ügy kapcsán a kutatás következtetése, hogy ez „egy állam által kezdeményezett állam-vállalati bűnözési forma, állam által kezdeményezett kartell volt (*state-initiated corporate crime/state-initiated cartel*)...”²³

A kartellügyekre irányuló kutatás végkövetkeztetése, hogy „[M]agyarországon az elmúlt húsz évben az állami gondatlanságból fakadó kartellesetekből az állam által bizonyos piaci szereplők védelme érdekében végrehajtott kartellesestekig jutottunk el.”²⁴

2.3. A monográfia III. fejezete esettanulmányokat tartalmaz a hazai vállalati bűnözés elmúlt 40 évéből.²⁵

A fejezet bevezetője két időszak gazdasági változásának társadalmi következményeivel, utóbbiak közül kiemelten a bűnözésre gyakorolt hatásával foglalkozik. Az első időszak az 1980-as évek eleje, közepe, amikor a szocialista tervgazdaságtól addig idegennek tartott vállalkozási formák (kisszövetkezetek) kezdték meg működésüket hazánkban. A változások negatív mellékhatása volt a gazdálkodással kapcsolatos bűnözés új formának és új bűnelkövetői rétegnek a megjelenése. Amint arra Inzelt Éva rámutat, ez a „bűnelkövetői réteg nem a későbbi privatizációba kapcsolódott be elsősorban, hanem a szervezett jellegű csempészet, valamint a későbbiekben az üzemanyagokkal történő visszaélések doyenjei lettek.”²⁶

A második időszak az 1989-1990-es rendszerváltozás, amelynek összetevői közül a gazdasági átalakulás, a privatizáció és a bűnözés összefüggéseit vázolja a szerző. Ennek kapcsán a megváltozott közgazdasági környezetben a bűnözés új jelenségeivel szembeni sikertelen fellépés okát abban látja, hogy a bűnüldöző szervek állománya „a közgazdasági tevékenységekhez képzettséggel nem rendelkezett, továbbá eleve nem is készült fel a privatizáció várható bűnelkövetési hatásainak időbeni észlelésére.”²⁷

A fejezetben Bezsényi Tamás részletesen elemzi a bélyegzős csalásokat, az olajügyeket, az Agrobank-ügyet, a Globex-ügyet, valamint négy hitelezési csalást. Az elemzések a vonatkozó szakirodalom, a releváns, az adott időszakban hatályos büntetőjogi tényállások, büntetőbírói ítéletek, újságcikkek és bizonyos esetekben nyomozási iratok, valamint szakértői interjúk, illetve ezek értékelése alapján készültek.

22 A vizsgálati eredményeket lásd részletesen: INZELT (c): Id. m.: 45-50.

23 INZELT (c): Id. m.: 44.

24 INZELT (c): Id. m.: 45.

25 A fejezet III. 1. pontját Inzelt Éva, III. 1.4. alpontját Inzelt Éva – Bezsényi Tamás, a fejezet többi részét Bezsényi Tamás írta.

26 INZELT Éva (d): III. 1. A rendszerváltás hatása a gazdasági és vállalati bűnözésre. In: Inzelt Éva – Bezsényi Tamás: Id. m.: 51-54., 52.

27 INZELT (d): Id. m.: 53.

Az esettanulmányok nem mindegyike tartozik a vállalati bűnözés kategóriájába, illetve nem kizárólag ebbe a bűncselekmény-típusba tartoznak. Ennek részben az az oka, hogy az ügyek egy csoportjánál a „kialakuló piacgazdaság ellentmondásai, a korábbi tulajdonosi szemlélet hanyatlása, a munkanélküliség megjelenése már összemosta a szervezett bűnözés és a vállalatok révén megvalósított normasértések kategóriáit.”²⁸ Részben pedig, hogy léteznek ugyan „tisztán” a vállalati bűnözés fogalma alá vonható bűncselekmények, a gazdaság, a vállalkozások, az üzleti élet területén azonban gyakori, hogy egy bűncselekmény kriminológiai szempontból olyan vállalati bűnözés jelent, amely egyúttal fehérgalléros, gazdasági és korrupciós bűnözés, ráadásul adott esetben szervezett bűnözés keretében valósul meg. Az esettanulmányokból lényegében ilyen több kriminológiai bűnözés típusra kiterjedőek az olajügyek.²⁹

2.4. A monográfia IV. fejezete a vállalati bűnözés kontrolljával és megelőzési kérdéseivel foglalkozik, az V. fejezet pedig a kutatás egészére vonatkozó következtetéseket, valamint szabályozási javaslatokat tartalmaz. Mindkét fejezetet Inzelt Éva írta.

A IV. fejezetben a szerző vázolja a vállalati bűnözés kontrolljának, ezen belül az elkövetett bűncselekményekért való felelősségnek a specialitásait és a változatait. Az alapvető specialitás, hogy a vállalat felel az alkalmazottak tevékenységéért.³⁰ A kérdés, hogy milyen mértékben és milyen módon, milyen felelősségi megoldás alapján. Inzelt Éva álláspontja, hogy a vállalati bűnözés kontrolljában egyaránt szükség van a büntetőjogi felelősségen alapuló elrettentési és a compliance típusú (a cég belső belső normáinak, döntéseinek való megfelelés) megfelelési stratégiára. Az előbbivel kapcsolatos következtetése: „Az elitbűnözés büntetése egyébként megerősíti az állam büntetőhatalmának legitimitását (az elit sem marad büntetlen), emellett felhívja a társadalom figyelmét egy kevésbé vizsgált problémára.”³¹

A kötet V. fejezetének következtetési és javaslati szintén a vizsgált kriminális jelenséggel szembeni hatékony kontrollal kapcsolatosak. Inzelt Éva javaslatainak kiindulópontja, hogy a „vállalati bűnözésnek olyan a természete, hogy általában az alatt történik, ahogy a vállalat törvényes üzleti életét folytatja, és egy belső ügynök által szokott rá fény derülni.”³²

28 BEZSENYI Tamás (a): III. 1.2. Korai szárnypróbálgatás: a bélyegzős csalások. In: Inzelt Éva – Bezsenyi Tamás: Id. m.: 54-55., 54.

29 Lásd: BEZSENYI Tamás (b): III. 1.3. Az olajügyek vállalati és strukturális jelentősége. In: Inzelt Éva – Bezsenyi Tamás: Id. m.: 55-61.

30 INZELT Éva (e): IV. A vállalati bűnözés kontrollja és megelőzésének kérdései. In: Inzelt Éva – Bezsenyi Tamás: Id. m.: 99-101., 99.

31 INZELT (e): Id. m.: 101.

32 INZELT Éva (f): V. Következtetések és javaslatok. In: Inzelt Éva – Bezsenyi Tamás: Id. m.: 103-104. 104.

Erre és a monográfia esettanulmányaira figyelemmel a kutatásvezető szerző megállapítja, hogy „hatékony fellépés abban esetben történt, ha számos ágazati ellenőrző szerv, valamint a büntető igazságszolgáltatás szereplői együttműködtek, segítették egymás munkáját információáramlással és tudásanyag-átadással.”³³

A kutatás végkövetkeztetése szerint „[Ö]sszességében leszögezhetjük, hogy a vállalati bűnözéssel szembeni hatékony fellépés eszköze az együttműködés erősítése az ellenőrző hatóságok, a büntető igazságszolgáltatási szervek, valamint az üzleti szektor képviselői között, amely csakis holisztikus szemléletben képzelhető el.”³⁴

3. A kutatás értékelése

Inzelt Éva és Bezsenyi Tamás monográfiájának alapjául szolgáló kutatás az angol nyelvű szakirodalomban „corporate crime”, magyarul pedig a „vállalati bűnözés” fogalmával jelölt kriminális jelenség magyarországi jellemzőinek vizsgálatára irányuló első hazai kutatás.

Nem csupán az úttörő jelleg adja a kutatás értékét, hanem a vizsgálati módszerek, a feltárt tények és azok értékelése. A kellő részletességű, bizonyos esetekben még fel nem használt forrásokra támaszkodó esetvizsgálatok gazdagítják eddigi kriminológiai tudásunkat a rendszerváltozás és bűnözés összefüggéseiről. A monográfiának köszönhetően pedig ez a tudás szélesebb szakmai közönség számára is megismerhető.

A kutatásnak a monográfia bevezető fejezetében megjelölt célkitűzései, véleményem szerint egy kivétellel, megvalósultak. Ez az egy kivétel a vállalati bűnözés régióbeli posztszocialista országokra vonatkozó elméleti keretének kidolgozása. Arra biztatnám a szerzőket, hogy folytassák a vállalati bűnözésre irányuló kutatásukat, további területekre is terjesszék ki azt és annak során teljesíthetik a most elmaradt célkitűzést.

Kiterjeszhetnék például kutatásukat az értékpapírok és befektetések területére. Ebben az esetben kutatásuk polgári jogi megalapozásához olyan kiváló munka áll rendelkezésükre, mint *Harsányi Gyöngyi: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga.*³⁵

33 INZELT (f): Id. m.: 104.

34 INZELT (f): Id. m.: 104.

35 Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018.

A ZÖLDKÖTVÉNY, MINT A ZÖLD GAZDASÁGI ÁTMENET FINANSZÍROZÁSI ESZKÖZE

– Új uniós szabályozási törekvések

A világszerte exponenciálisan növekvő energiaigény, szennyezőanyag kibocsátás, valamint a fosszilis tüzelőanyagokról a szén-dioxid-semleges gazdaságra való hadléktalan átállás szükségessége korunk legnagyobb kihívásai közé tartoznak mind természettudományos, mind gazdasági szempontból. Az éghajlatváltozás kockázatainak pénzügyi rendszerbe való becsatornázására, a szennyező fizet elvének realizálására, valamint a zöld gazdasági átmenet finanszírozásához szükséges tőkebevonásra számos kezdeményezés született az utóbbi években. A legismertebbek eszközök között említhető a Kiotói Jegyzőkönyvvel létrehozott „cap and trade” típusú szén-dioxid kvótakereskedelmi rendszer, a EU kibocsátás-kereskedelmi rendszere (ETS), illetve a kibocsátást terhelő adók is.

Nyilvánvaló, hogy a kibocsátás csökkentése, illetve a fenntartható gazdaságra való áttérés óriási tőkeigényű beruházásokat igényel olyan kritikus ágazatokban, mint az energia vagy a közlekedés. Az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) 2018-as becslése szerint a 2015-ben elfogadott Párizsi Klímaegyezményben foglalt célok eléréséhez – azaz 2030-ig az üvegházhatású gázok kibocsátásának az 1990-es szinthez viszonyított 40 százalékos csökkentéséhez – évi 180 milliárd eurónyi többletberuházásra lesz szükség, amelynek finanszírozásában a pénzügyi rendszernek kulcsszerepet szánunk.² Mivel a 2019-ben elfogadott Európai Zöld Megállapodás végrehajtásaként az Európai Parlament és a Tanács 2021 áprilisában ideiglenes megállapodásra jutott az éghajlat-változási rendelet tartalmáról, amely a párizsi célokat ambiciózus 55%-ra emeli,³ a rövidtávon szükségessé váló beruházás mértéke értelemszerűen növekedni fog. Az is világossá vált, hogy a gazdasági ágazatok mindegyikében jelentős befektetésre van szükség a klímasemlegesség elérése érdekében. A Bizottság 2020-ban végzett hatásbecslése szerint a célkitűzések elérése érdekében csak az energiaszektorban

1 LL.M, Európai Uniói jogi szakértő, Igazságügyi Minisztérium

2 Final Report 2018 by High-Level Expert Group on Sustainable Finance, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/180131-sustainable-finance-finalreport_en.pdf

3 Commission welcomes provisional agreement on the European Climate Law, 2021. április 21-i sajtóközlemény. Elérhető: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_1828

2030-ig évente 336 milliárd euró értékű beruházás szükséges, amely az Unió GDP-je 2,3%-ának felel meg.⁴

E pénzügyi források jelentős részének a magánszektorból kell érkeznie, amelyhez elengedhetetlen, hogy a magántőke áramlását megfelelő eszközökkel a fenntarthatóbb befektetések irányába tereljék.⁵ A szükséges infrastrukturális projektek többségét a nagy tőkeigény és a lassú megtérülés jellemzi,⁶ így a pénzügyi eszközök között megfelelő megoldást kínál a kötvény, és azon belül egy viszonylag új konstrukció, a zöldkötvény.

A befektetői igényekre reagáló pénz- és tőkepiaci gyakorlatban fokozatosan jelentek meg olyan értékpapírok, illetve adósságinstrumentumok, amelyek értékesítéséből a bevételt csak meghatározott célra, azaz klíma- és környezetvédelmi beruházásokra kell fordítani. A zöld kötvény, mint új tőkepiaci eszköz elsődlegesen csak a bevont források felhasználásának céljában tér el bármely, az általános szabályok szerint kibocsátott kötvénytől. Tekintettel arra, hogy jelenleg a zöldkötvény sem uniós, sem nemzeti szinten nincs szabályozva, vagy legalább egységesen definiálva, az egyes kibocsátók egyénileg alakították ki az adott pénzügyi eszközre vonatkozó szerződési feltételeiket az irányadó nemzeti szabályok szerint. Ez Magyarországon a kötvényekre,⁷ valamint az értékpapírokra vonatkozó általános szabályokat,⁸ továbbá a Ptk.⁹ háttér szabályait jelenti. Ennek megfelelően a zöldkötvény – a kötvényhez hasonlóan – névre szóló, átruházható, el nem évülő, hitelviszonyt megtestesítő értékpapír. Kibocsátója – amely lehet az állam, a Magyar Nemzeti Bank, önkormányzat, nemzetközi szervezet vagy jogi személyiséggel rendelkező gazdálkodó szervezet – arra kötelezi magát, hogy a kötvényben megjelölt pénzügyi összeg előre meghatározott kamatát vagy egyéb jutalékait, valamint az általa vállalt esetleges egyéb szolgáltatásokat, továbbá magát a pénzügyi összeget a kötvény mindenkor tulajdonosának, illetve jogosultjának a megjelölt időben és módon megfizeti és teljesíti. A jogszabály nem rendelkezik a kötvény lejáratáról, így az bármilyen futamidőre, azaz rövid, közép és hosszú lejáratra egyaránt kibocsátható.¹⁰

4 Impact Assessment Accompanying the Communication “Stepping up Europe’s 2030 climate ambition Investing in a climate-neutral future for the benefit of our people” SWD/2020/176 final, p. 69. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0176&from=EN>

5 A Bizottság új stratégiát terjeszt elő az uniós pénzügyi rendszer fenntarthatóbbá tételére és javaslatot tesz az új európai zöldkötvénystandardra, 2021. július 6-i sajtóközlemény. Elérhető: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/ip_21_3405/IP_21_3405_HU.pdf

6 SARTZETAKIS, E.S. Green bonds as an instrument to finance low carbon transition. *Econ Change Restruct* (2020). <https://doi.org/10.1007/s10644-020-09266-9>

7 285/2001. (XII. 26.) Korm. rendelet a kötvényről

8 2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról

9 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

10 HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok és értékpapírügyletek joga (Protestáns Jogi Oktatásért Alapítvány, Budapest, 2009.) p. 65

1. A zöldkötvény kialakulása

A zöldkötvény-piacot alapvetően szupranacionális kibocsátók katalizálták, kialakítva az általuk kibocsátott pénzügyi eszközökre vonatkozó belső kritériumrendszerüket.¹¹ A piac megalapozójának az Európai Beruházási Bankot (EIB) tekinthetjük, amely 2007-ben kibocsátotta az első zöld címkéjű, úgynevezett climate awareness kötvénycsomagját (CAB). Az EIB továbbra is a világ vezető zöldkötvény-kibocsátója, amely mindeddig összesen 17 pénznemben több mint 33,7 milliárd euró értékben bocsátott ki kötvényeket, amelyekkel a megújuló energián és az energiahatékonyságon túlmenően az alacsony szén-dioxid-kibocsátású technológiák kutatására és bevezetésére, valamint elektromos közlekedés kiterjesztésére vonatkozó projekteket finanszírozott.¹² Az EIB gyakorlatából látható, hogy a zöld értékpapír koncepciója már csaknem tizenöt éve létezik, a zöldkötvény azonban csak az utóbbi években vált széles körben ismert és keresett befektetési lehetőséggé.

Az egységes gyakorlat kialakítása felé tett első komolyabb lépésnek a Nemzetközi Tőkepiaci Szövetség (ICMA) által lefektetett egységes szempontrendszert, az ún. Zöldkönyv Elveket (Green Bonds Principles, GBP) tekinthetjük. A GBP először kísérelte meg a zöldkötvény definiálását, amely szerint „*a zöld kötvények olyan kötvénytípusok, amelyekből származó bevételt vagy azzal egyenértékű összeget kizárólag új és/vagy meglévő támogatható zöld projektek részleges vagy teljes mértékű finanszírozására vagy refinanszírozására fordítják, és amelyek összhangban vannak a GBP négy alapelemével*”.¹³ A GBP példálózó jelleggel körülhatárolja a zöldkötvénnyel finanszírozható tevékenységek körét, továbbá iránymutatást ad a kibocsátók számára a kötvény-kibocsátási folyamatra, a projektek értékelésére, valamint egyes jelentéstételi és információ-közzétételi kötelezettségekre vonatkozóan.

Az EIB kibocsátását követően több évvel, Göteborg város önkormányzata volt az első nem szupranacionális kibocsátó, amely környezeti projektek finanszírozására zöldkötvényt bocsátott ki 2013-ban.¹⁴ A piac jelentős expanziójára ugyanakkor 2016-ig várni kellett, amikor egyrészt a kereskedelmi bankok is jelentősebb összegben bocsátottak ki zöld felhasználású értékpapírokat, de megtörtént az első szuverén kötvénykibocsátás is, amely során Lengyelország energiamixének diverzifikálása érdekében vont be nagyobb összeget a piacról. Azóta nemcsak 61 további állam lépett a zöldkötvény-piacra, hanem több száz vállalati kibocsátó is; a 2007 és 2019 közötti

11 MIHÁLOVICS – TAPASZTI: Zöldkötvény, a fenntartható fejlődést támogató pénzügyi instrumentum Pénzügyi Szemle 2018/3. p. 314

12 https://www.eib.org/en/investor_relations/cab/index.htm

13 Green Bond Principles Voluntary Process Guidelines for Issuing Green Bonds June 2021. Elérhető: <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/2021-updates/Green-Bond-Principles-June-2021-140621.pdf> p.3.

14 <https://goteborg.se/wps/portal/en/hetssida/investor-relations/green-bonds>

kibocsátások értéke pedig meghaladta a 750 milliárd US dollárt.¹⁵ A piac exponenciális bővülését jelzi, hogy ebből több mint 250 milliárd US dollár jegyzésére a vizsgált időszak utolsó évében, 2019-ben került sor, ami az összes kibocsátás harmada.

Hazai szempontból fontos említeni, hogy az *Államadósság Kezelő Központ* (ÁKK Zrt.) aukció útján 2021. április 22-én hozott forgalomba először Zöld Magyar Államkötvényt, amely 30 éves futamidejű, fix kamatozású államkötvény.¹⁶ Célját tekintve a kibocsátásból befolyó összeget a kibocsátó a központi költségvetésében található olyan kiadások finanszírozására használja fel, amelyek előmozdítják az alacsony szén-dioxid kibocsátású, az éghajlatváltozás hatásaival szemben ellenállóképes és környezetileg fenntartható gazdaságra való áttérést.

2. A zöldkötvény általános jellemzői

Mint a fentiekben láthattuk, egységes nemzetközi vagy nemzeti normatív szabályozás hiányában nem beszélhetünk letisztult jogi konstrukcióról, kötelező tartalmi elemekről, de még terminológiáról sem. A mára már kiterjedt piaci gyakorlat alapján azonban meghatározhatók a zöldkötvények egyes általános jellemzői.

A zöldkötvény elsődleges megkülönböztető jegye, *sine qua non*-ja, hogy a bevont források felhasználási célja kötött, azzal kizárólag olyan beruházás finanszírozható, amelynek van közvetlen vagy közvetett környezet- vagy éghajlatvédelmi előnye. Ezzel lehetővé válik egyfelől, hogy egy társadalmilag előnyös, az elsődleges profitszerzési célon túlmutató aspektust internalizáljanak az értékpapírok piacába,¹⁷ továbbá az is hogy a befektetők az eddignél pontosabban körülhatárolhassák, hogy tőkéjüket milyen projektportfólióba kívánják fektetni. Végezetül a zöldkötvények elterjedésével és sikerével a zöldberuházások volumenének növekedése is elősegíthető.

A zöldkötvények második általános jellemzője, amely egyben a fentebb jelzett célhoz kötöttség folyománya is, hogy a befektetett pénzeszközök konkrét felhasználását, tehát a finanszírozni tervezett beruházás célját és várható környezeti hatását (például a megtakarított energiát vagy kibocsátás-csökkenést) a kibocsátónak kell előzetesen felbecsülni, majd utólag részletesen dokumentálni. A befektetők ugyanis joggal várják el, hogy a hagyományos kötvények esetében is közzéteendő információk, mint például a befektetés kockázata, illetve a várható hozam mellett a projektek környezeti hozzáadott értékeivel kapcsolatban is megbízható tájékoztatást kapjanak. Jelenleg még jelentős akadályokba ütközik a környezeti hatás számszerűsítése, ugyanakkor a környezeti hasznok piac általi beárazására vonatkozó egységes módszertan a jövőben

15 ALMEIDA, M.: Global Green Bond State of the Market 2019, Climate Bonds Initiative, 2020. p. 2

16 <https://www.allampapir.hu/allampapirok/MAK/>

17 SÁGI Judit: Zöldkötvények kibocsátásának egyes kérdései, a környezeti célokkal összefüggésben, Polgári Szemle, 16. évf. 4-6. szám, 2020, p 272. DOI: 10.24307/psz.2020.1019

jelentősen hozzájárulna a zöldkötvény-piac termékeinek egzaktabb összehasonlításához és értékeléséhez, ezzel is elősegítve a megalapozottabb befektetői döntést.

A befektetői bizalom növelése érdekében nemcsak kiterjedtebb és komplexebb belső projektellenőrzésre, nagyobb átláthatóságra van szükség a kibocsátó részéről, hanem a zöldkötvény kibocsátási-keretrendszer külső akkreditációja is elengedhetetlen az egyes pénzügyi termékek objektív minősítéséhez és más termékekkel való összevetéséhez. A megnövekedett adminisztráció azonban extra költséget ró a kibocsátóra, amely természetesen a kötvények árában is megmutatkozik.¹⁸

Tekintve, hogy a külső akkreditáció csak opcionális lehetőség, amelynek legfőbb célja, hogy a kibocsátó hitelességének fokozásával a befektetési hajlandóságot növelje, nincs letisztult útmutatás, hogy mely szervezetek, milyen típusú eljárásban hozott véleményére lenne szükség a kötvények zöld besorolásához.

A befektetők számára jelentős kockázatot jelent továbbá, hogy standardok vagy jogi szabályozás hiányában még külső minősítő cégek bevonása esetén sem lehet egzakttá, és a nemzetközi piacon is egységes módon megítélni, hogy mi tekinthető egyáltalán zöld beruházásnak.

További jellemzője a zöldkötvényeknek a finanszírozott projektek komplexitása és a lassú megtérülése miatti hosszú futamidő, amely a gyakorlatban 5 és 31 év között mozog.¹⁹ A hosszú futamidő szintén nehezíti a projektek prudens nyomon követését, amely a befektetők oldalán addicionális kockázatot, míg a kibocsátó részéről feladatot jelent.

3. Egységes európai zöldkötvény – az Európai Bizottság javaslata

Felismerve a zöldkötvényekre vonatkozó nemzeti szintű szabályozási hiányból adódó gyakorlatbeli eltéréseket, a Bizottság 2021. július 6-án közzétette az Európai zöldkötvényre vonatkozó rendeletjavaslatát.²⁰ A zöldkötvények piaca az elmúlt 5 évben erőteljesen növekedett, bár még mindig csak kis hányadát teszi ki a teljes kötvénypiacnak. Piaci részesedésüket tekintve az EU-ban 2020-ban kibocsátott kötvények 2,6%-a minősült zöldnek, amely mutató jelentősen jobb a 0,4%-os világ átlagnál. Az egységes szabályok bevezetését indokolja, hogy az unióban kibocsátott zöldkötvények teljes piaci értéke 2020-ra meghaladta a 129 milliárd eurót, amely a világ zöldkötvényei összértékének (253 milliárd EUR) több mint felét tette ki.²¹

18 MIHÁLOVICS – TAPASZTI, p.313

19 <https://insights.nordea.com/en/sustainability/sovereign-green-bonds/>

20 COM(2021) 391 final, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on European Green Bonds

21 European Commission, 2021 European Financial Stability and Integration Review, p.28
Elérhető: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-financial-stability-and-integration-review-2021_en.pdf

A Bizottság az érintett piaci szereplőkkel folytatott hosszas konzultációk, valamint a Közös Kutatóközpont (JRC) kutatási eredményei alapján azonosította azon legfőbb akadályokat, amelyek befolyásolhatják a zöld projektek jövedelmezőségét, ezáltal csökkentve az ilyen befektetési lehetőségek keresletét és kínálatát. Először is a befektetők számára költséges és bonyolult lehet – a *zöld gazdasági tevékenység* egyértelmű és harmonizált definíciója hiányában – a kötvényalapú befektetések pozitív környezeti hatásának meghatározása és a piacon lévő különböző zöldkötvények összehasonlítása. Ilyen körülmények között a kibocsátóknak egyrészt jelentős érdeke fűződhet a befektetők felé olyan hamis benyomást kelteni, hogy a termékük környezetbarátabb a valóságosnál. Ezt a megtévesztő PR magatartást újabban „greenwashing”-nak, azaz zöld mosásnak is nevezik. Habár ilyen esetben egy saját termékre vonatkozó szándékos félrevezető információ közlésével kapcsolatos magatartásról van szó, fontos megjegyezni, hogy azon kibocsátóknak is komoly reputációs kockázatokkal kell szembenéznüik, amelyek a kötvénykibocsátással tőlük független harmadik személyek által végzett zöldprojekteket „csupán” finanszíroznak (például egy bank zöldkötvényt bocsát ki zöld jelzaloghitelek finanszírozására). További problémát jelent ezen kötvények független, harmadik fél általi minősítési gyakorlatának széttagoltsága is, amely további költségeket eredményezhet a kibocsátó oldalán.

A fenti problémák figyelembevételével és a piacon jelenlévő legjobb gyakorlatokból kiindulva a jogszabálytervezetet úgy dolgozták ki, hogy a kötvénykibocsátásra vonatkozó egységes kritérium rendszer, valamint átlátható regisztrációs és felügyeleti szervezetrendszer kialakításával a kibocsátás folyamatát egyszerűsítse és a befektetői bizalmat növelje, ezáltal is támogatva a projektek megvalósításához a tőkebevonást, végső soron a zöldkötvény piacának további növekedését.

Fontos megjegyezni, hogy a javaslat nem a már meglévő piaci gyakorlatok helyébe lépve hoz létre egy kötelező szabályrendszert, hanem azok mellett vezet be egy uniós szinten egységes új megjelölést, az európai zöld kötvényt (a továbbiakban: EZK). A javaslat indokolása szerint az EZK megjelölést alkalmazhatja minden zöld kötvény kibocsátásra jogosult, Unión belüli vagy kívüli kibocsátó, beleértve az állami és a magánszektorbeli kibocsátókat, valamint a pénzügyi és nem pénzügyi vállalkozásokat is, amennyiben Unión belüli illetékességű befektető számára kínál kötvényt.²² A rendlettervezet a definíciók terén azonban ennél jóval szűkszavúbb: egyrészt kibocsátó alatt ért minden jogi személyt, amely kötvényeket bocsát ki. A jogszabály központi elemét képező EZK-ra azonban nem ad meg önálló értelmező rendelkezést, az kizárólag a tervezet 3. cikkéből következtethető ki. Az említett cikk szerint az EZK (vagy angol rövidítéssel „EuGB”) megjelölés csak a II. címben meghatározott követelményeknek megfelelő kötvényekre használható, azok lejárataig. Egy egységes definíció megadása abból a szempontból is indokolt lenne, hogy mindeddig nem áll rendelkezésre uniós szinten harmonizált, általános kötvény fogalom.²³

22 COM Proposal p.2

23 Megjegyzendő, hogy egyes speciális kötvénytípusokra az európai jogalkotó egységes

A javaslat 4. cikke szerint az EZK-ból származó bevételeket kizárólag és teljes mértékben, a költségek levonása nélkül a tervezetben felsorolt eszközökre (meghatározott befektetett eszközök, pénzügyi eszközök, tőkekiadások és működési kiadások), illetve ezek kombinációjára lehet fordítani.

Annak érdekében, hogy a zöld kötvények környezeti fenntarthatósághoz és klímavédelemhez való hozzájárulása az egész piacon egységes szempontok szerint legyen megítélhető és megbízható, a tervezet 6. cikke előírja, hogy az EZK-ból finanszírozott gazdasági tevékenységeknek – a taxonómia-kiigazítási tervben meghatározott időn belül²⁴ legkésőbb 5 éven belül – meg kell felelniük a Taxonómia-rendeletben²⁵ meghatározott négy követelménynek, nevezetesen annak, hogy (1) jelentősen hozzájárulnak a rendeletben meghatározott (egy vagy több) környezetvédelmi célkitűzéshez,²⁶ (2) nem károsítják jelentősen e környezetvédelmi célkitűzések egyikét sem, (3) a tevékenységet a rendeletben meghatározott minimális biztosítékoknak megfelelően végzik, és (4) megfelelnek a Bizottság által megállapított technikai szűrési kritériumoknak.

A tervezet II. fejezete a kibocsátó számára ír elő egyéb tájékoztatási és átláthatósági követelményeket. Ezek alapján a kibocsátást megelőzően a kibocsátó köteles elkészíteni a tervezet I. melléklete szerinti EZK adatlapot (*factsheet*), azt külső minősítővel megvizsgáltatni, majd a pozitív vizsgálati eredménnyel együtt a honlapján közzétenni. A kötvényből származó bevételek teljes felhasználásáig a kibocsátó köteles továbbá évente ún. felosztási jelentést (*allocation report*) készíteni és a referencia-időszak végét követő három hónapon belül azt közzétenni. A jelentés annak igazolására szolgál, hogy az érintett EZK-ból származó bevételeket az előírásokkal összhangban fektették be. Az így elkészített felosztási jelentést szintén kötelesek külső minősítővel felülvizsgáltatni. Végezetül a kibocsátó köteles a bevételek teljes felosztását követően, a kötvény futamideje alatt legalább egyszer elkészíteni a bevételek felhasználásának környezeti

fogalmat alkotott, mint például a *fedezett kötvény* esetében (A fedezett kötvények kibocsátásáról és a fedezett kötvények közfelügyeletéről, továbbá a 2009/65/EK és a 2014/59/EU irányelv módosításáról szóló (EU) 2019/2162 európai parlamenti és a tanácsi irányelv 3. cikke).

- 24 Ez az időtartam általános szabály szerint nem lehet hosszabb 5 évnél. Kivételes esetben, ha az érintett gazdasági tevékenységeknek a taxonómiai összehangolási tervben dokumentált sajátosságai hosszabb időszakot indokolnak, a Taxonómia-rendeletben foglalt feltételeknek legkésőbb 10 éven belül kell megfelelni.
- 25 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról. *OJ L 198, 22.6.2020, p. 13–43. 3. cikk*
- 26 Az (EU) 2020/852 rendelet 9. Cikkében felsorolt 6 környezeti célkitűzés: a) az éghajlatváltozás mérséklése; b) az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás; c) a vízi és tengeri erőforrások fenntartható használata és védelme; d) a körforgásos gazdaságra való átállás; e) a szennyezés megelőzése és csökkentése; f) a biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelme és helyreállítása.

hatásáról szóló EZK hatásvizsgálati jelentést (*impact report*) a III. mellékletnek megfelelően. A fenti dokumentumok honlapon való közzétételéről a kibocsátók értesítik az illetékes nemzeti hatóságot, valamint az Európai Értékpapír-piaci Felügyeleti Hatóságot (ESMA).

A tervezet III. címe meghatározza az EZK-val kapcsolatos külső minősítők tevékenységére vonatkozó feltételeket. Ez többek között magában foglalja a regisztrációs kötelezettséget az ESMA-nál, amely hatóság a nyilvántartásba vett, illetve a tevékenységtől eltiltott minősítőkről nyilvános adatbázist vezet. A rendelettervezet továbbá meghatározza a külső minősítők szervezetére, eljárására és az általuk kibocsátott dokumentumokra vonatkozó követelményeket, valamint az ESMA-t megillető, meglehetősen szűk felügyeleti jogköröket.

A jogszabálytervezetet értékelve pozitívumként emelhető ki, hogy az megfelelően integrálja az uniós szinten már szabályozott zöld projekt kritériumokat azzal, hogy az EZK szabályozását a Taxonómia-rendeletre köti, így feleslegesen nem duplikálja a kritériumrendszert. A részletesen szabályozott, kibocsátókra vonatkozó tájékoztatási kötelezettségek jelentősen növelik a befektetések átláthatóságát és nyomon követhetőségét. A külső minősítő szervekre vonatkozó kritériumok szintén hozzájárulnak ahhoz, hogy az uniós belső piacon a zöldkötvények minősítése egységes szempontrendszer szerint történjen.

A tervezet hiányosságai között fontos ugyanakkor megjegyezni, az alkalmazásának nehézségét. A tervezet háttérül szolgáló Taxonómia-rendelet ugyanis önmagában nem alkalmazható, a túl általános környezeti célkitűzéseknek megfelelő – tehát zöldnek minősíthető – tevékenységek körét ugyanis részletes technikai szabályok nélkül nem lehet megállapítani. A Bizottságnak ezért felhatalmazáson alapuló jogi aktusokban kell meghatározni technikai vizsgálati kritériumokat annak megállapítására, hogy egy gazdasági tevékenység lényeges mértékben járul-e hozzá a környezetvédelmi célkitűzésekhez. Az ennek megfelelően elkészített felhatalmazáson alapuló rendeletet a Bizottság 2021. június 4-én fogadta el.²⁷ A dokumentum nyilvános konzultációja során azonban több aggály is felmerült elsősorban a kritériumok ambíciószintjével és a fenntarthatóan minősíthető tevékenységek körével kapcsolatban.²⁸ A rendelet ugyanis bizonyos feltételek esetén átmeneti tevékenységként a bioenergia és az erdőgazdálkodás mellett a földgázra és a kapcsolódó technológiákra is kiterjed, ezzel – legalábbis ideiglenesen – zöldnek nyilvánítva fosszilis energia használatát.²⁹ Mindebből az következik, hogy a zöld kötvényekre vonatkozó uniós szabályozás hatékonysága, azaz hogy valóban fenntartható tevékenységek finanszírozására ösztönöz, jelentős

27 C(2021) 2800 final. A kézirat lezárásakor még nem kihirdetett bizottsági rendelet szövege elérhető: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=PI_COM:C\(2021\)2800](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=PI_COM:C(2021)2800)

28 COM(2021) 188 final Bizottsági közlemény. P.3 Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0188&from=ES>

29 Ibid p.9

mértékben függ a Taxonómia rendelet (és annak végrehajtását szolgáló rendeletek) ambíciószintjétől. Minél megengedőbbnek bizonyul a gyakorlatban a Taxonómia rendelet, annál nagyobb valószínűséggel kerülhetnek kevésbé zöld tevékenységek az EZK-val finanszírozott portfóliókba.

A tevékenységek ennyire összetett és szakértelmet kívánó minősítésével ellentétesnek tűnik a tervezet 9. cikk 7. pontjának azon rendelkezése, miszerint a külső minősítő kizárólag a kibocsátó által vele közölt információk, tehát a számára benyújtott EZK adatlap és felosztási jelentés alapján kell, hogy értékelje a kötvény zöld jellegét.

4. Összegzés

Jelen tanulmány a zöldkötvények, mint speciális értékpapírok kialakulására és szabályozására összpontosít. Tekintettel arra, hogy a zöldkötvények hagyományos kötvényekkel szembeni legfőbb jellegzetessége a kötvényben meghatározott pénzösszeg kibocsátó általi felhasználási kötöttsége, a nemzeti jogalkotók mindaddig nem tartották szükségesnek a zöldkötvények önálló jogintézményként való szabályozását. Az egyes kötvénykibocsátók befektetési gyakorlatának egységesítése érdekében tett első lépéseket a pénzügyi szereplők kereskedelmi szövetségei által hozott ajánlások jelentették. A belső piacon a gyakorlat egységesítése és a befektetői bizalom növelése miatt 2021-ben az Európai Bizottság végül egy rendelettervezetet nyújtott be, amely szerint a meghatározott kritériumokat teljesítő zöldkötvények „európai zöld kötvény” megjelölést használhatnak. A tervezet a pénzeszközök felhasználására, adatközlésre és külső minősítésre vonatkozóan szigorú és jelenleg még nem letisztult követelmények elé állítja a kibocsátókat, amely így jelentősen növelheti a bevezetni kívánt pénzügyi eszköz árát a hagyományos szuverén vagy vállalati zöldkötvényekhez viszonyítva. A kezdeményezés sikere ezért nagymértékben függhet a rövidtávú pénzügyi haszonnal szemben a környezeti hozzáadott értéket előnyben részesítő és a magasabb költséget is toleráló befektetői keresletől.

A ZÖLD KÖZBESZERZÉSI ELJÁRÁS ÉS ANNAK HATÁSA AZ ÚTÉPÍTŐIPARRA

1. Előszó, a téma aktualitása

A klímaváltozás ténye és annak emberi tevékenység okozta mivolta 2021-re tudományos konszenzus alapját képezi. A klímaváltozás környezetünkre és az emberi társadalomra vonatkozó negatív hatásai a jövő helyett már a jelen problémáiként jelennek meg. Az ember okozta klímaváltozás megakadályozása helyett, a következmények csökkentésére és a végzetes végkimenetel elkerülésére kell hangsúlyt fektetni. Bár mutatnak biztató jelek egy fenntarthatóbb, csökkentett kibocsátású, kevésbé szennyező és energiahatékony világmodell felé, ennek számos akadálya van, és ezen változások bevezetésére talán már kifutottunk az időből. Bár a technikai korlátok is jelentős nehézségeket jelentenek – hisz tökéletesen fenntartható folyamatokra csak a természetben láthatunk példákat² – a tudományos sikerek megvalósítása legtöbbször társadalmi, gazdasági, politikai és jogi akadályokba ütközik, és igen ritkán tudnak ezeket leküzdve a mindennapi életben is relevánssá válni. Éppen ezért a környezetvédelmet és fejlődést bármilyen aspektusból előre lendítő innovációk elterjedéséhez, a technológiai akadályok leküzdése mellett a további gazdaságpolitikai és jogi nehézségek feloldására, és ezen szempontok összehangolására is szükség van.

2. Az innovatív eljárások gazdasági és jogi akadályai

Az ipar számos területén találkozhatunk olyan innovatív megoldásokkal, melyek a meglévő teljesítmény és minőség mellett a káros környezeti hatások csökkentésére törekednek, legyen szó akár a termelés során felhasznált energia és nyersanyag megtakarításáról, akár a hosszabb élettartamról és fenntartható életciklusról. A legtöbb ilyen fejlesztés még csak elméleti fázisban van, így megvalósításukhoz először további vizsgálatokra, majd működőképességük bizonyítását követően jelentős befektetésekre van szükség. Még az olyan találmányok gyakorlati alkalmazása is komoly akadályokba ütközik, melyek már bizonyították környezeti hatékonyságukat, sokszor még abban

1 Okleveles mérnök, az Österreichische Bundesbahn gyakornoka

2 DOBRÁNSZKY-BARTUS Katalin – KRENCHEL Jens Valdemar AZ EU TAXONÓMIAI RENDELETE: A BEFEKTETÉSI TEVÉKENYSÉGEK ELSŐ, „ZÖLD” SZÓTÁRAI Gazdaság és Pénzügy • 7. évf. 4. sz. • 2020. dec.

az esetben is, ha a tömeggyártás technikai nehézségei elhárulnak. A gyártási folyamat kialakítása, vagy egy meglévő gyártósor átalakítása mindig igényel némi befektetést. Ez, valamint a befektetői kedv gazdasági szempontokból eredeztethető hiánya gyakran okozza a technikailag biztató fejlesztések háttérbe szorulását és beszűkült lehetőségeit.

3. Fenntartható fejlődés, mint célkitűzés

A fenntartható fejlődés (sustainable development) olyan fejlődési folyamat, ill. szervezési elv, ami „kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket.”³ Fenntarthatónak nevezünk egy olyan zárt rendszert, mely hosszútávon önálló módon, tehát energia és nyersanyag input és output nélkül működik. A természetben a víz körforgását tekinthetjük zárt rendszernek. Az emberi tevékenységre vonatkozó fenntarthatóság a környezeti szempont mellett a gazdasági és társadalmi dimenziót is egyenrangúnak tekinti a fenntarthatóság kérdéskörében. Bár a körkörös gazdasági modell (circular economy) elméleti szinten fenntartható rendszer, a valóságban tökéletes, időben és térben is teljes fenntarthatóságról nem beszélhetünk.

Mivel a fenntarthatóság gyakorlati megvalósítása hamar megdőlt, automatikusan adódott a kérdés, hogy milyen beavatkozásokkal lehet a környezetvédelmet a folyamatos gazdasági növekedéssel összehangolni; mely tevékenységi formák tekinthetőek legalább rövidtávon – mely alatt az emberi civilizáció fennmaradásának következő pár évszázadát értjük – fenntarthatónak.

Annak érdekében, hogy egy gazdasági tevékenység fenntarthatónak (zöldnek) minősüljön, be kell bizonyítani, hogy a szóban forgó gazdasági tevékenység jelentős mértékben hozzájárul a környezeti célkitűzések legalább egyikéhez, ugyanakkor nem okoz jelentős kárt a többi környezeti célkitűzésben. Az, hogy mely emberi tevékenységek tesznek eleget ezen kritériumoknak, az európai taxonómiai keretrendszer határozza meg.

A keretrendszer az alábbi jogi aktusokból áll majd össze:

1. a 2020-as taxonómiai rendelet (TR), valamint
2. a rendelethez tartozó, felhatalmazáson alapuló jogi aktus(ok) (FJA), amelyek pontosítják a rendeleti meghatározások technikai részleteit ágazati szinten.⁴

Mint látható, ezen megfogalmazás kevésbé a teljes rendszerre vonatkozó fenntarthatóságot fedi le, ám első lépésként segítséget jelenthet ennek jövőbeli megközelítésére. Fenntarthatóság alatt a továbbiakban ezt a gazdasági fenntarthatóságot értjük.

3 Gro Harlem BRUNDTLAND – Brundtland jelentés (Közös jövőnk) 1987.

4 *Az EU taxonómiai rendelete: A befektetési tevékenységek első, „zöld” szótára* DOBRÁNSZKY-BARTUS Katalin és KRENCHÉL, Jens Valdemar (2020)

Az ENSZ 2015-ben elfogadott fenntartható fejlődési céljai (SDG-k)⁵ a fenntarthatóság egy általánosabb megfogalmazását fektetik le – úgymint fellépés az éghajlatváltozás ellen, tengerek, óceánok, valamint szárazföldi ökoszisztémák védelme, vagy épp a felelős fogyasztás. Az ENSZ mindezt a folyamatos gazdasági növekedés mellett, vagy annak alárendelve kívánja biztosítani. Épp ezért van nagy szerepe a környezeti célok elérésében, az olyan gazdasági eszközöknek, mint a zöld közbeszerzési eljárás

4. Green Public Procurement

A zöld közbeszerzés (Green Public Procurement, GPP) lényege, hogy a hatóságok a közbeszerzési eljárás során a csökkentett környezeti hatást is figyelembe veszik, mint döntési tényezőt a termék vagy szolgáltatás ára és minősége mellett. Az eljárás ma már nemzetközileg is elfogadott közigazgatási eszköz, melynek fő célja, hogy megfelelő egyensúlyt teremtsen a költséghatékonyság és a fenntartható fejlődés⁶ között, valamint biztosítsa ezek ellenőrizhetőségét. A GPP kulcsszerepet játszik az Európai Unió erőfeszítéseiben, hogy a jelenlegi gazdasági rendszer energia-, és nyersanyag-hatékonyságát növeljék ezáltal elősegítve a körkörös gazdasági modell gyakorlati megvalósulását.⁷ Míg az elfogadott uniós GPP-kritériumok egyelőre nem kötelező érvényűek, így az ajánlatkérő hatóságok igényeiknek és ambícióiknak megfelelően dönthetnek úgy, hogy az összes, vagy csak bizonyos követelményeket foglalnak bele a pályázati dokumentációjukba.

Az Egyesült Államokban a Környezetvédelmi Ügynökség (Environmental Protection Agency – EPA) foglalja össze a zöld beszerzés feltételeit és gyakorlati lehetőségeit, mely az uniós kritériumokhoz hasonlóan nyolc ágazatban segíti elő a zöld, környezetbarát kritériumok beépítését a közbeszerzési pályázatokba. Ezen ágazatok az építőipar, energia, élelmiszer- és vendéglátóipar, közúti közlekedés, textilipar, papíripár, elektronika, valamint a higiéniai termékek gyártása.

A környezettudatosságon belül a GPP folyamat legfontosabb célja azon termékek és szolgáltatások támogatása melyek, kisebb szén-dioxid-kibocsátással⁸járnak, kisebb

5 https://unis.unvienna.org/unis/hu/topics/sustainable_development_goals.html

6 Érdemes megjegyezni a különbséget a zöld és fenntartható közbeszerzési eljárás között (Green Public Procurement, Sustainable Procurement). Bár végső céljuk azonos, mégis téves szinonimaként használni a kettőt. Bár a GPP is a fenntarthatóságot tekinti elrendő célnak, mégis nagyobb hangsúlyt fektet a környezeti fenntarthatóság szempontjaira, hogy ennek hátrányát ellensúlyozni próbálja. Az SPP mind a három alappillérét igyekszik egyensúlyozni (környezet, gazdaság, társadalom), így ebből a háromból egyik sem kerülhet előtérbe a másik kettővel szemben. Ideális feltételek mellett ez a követendő minta, és a GPP kiegyenlítő szerepére nem lenne szükség.

7 https://ec.europa.eu/environment/gpp/index_en.htm

8 Melyet az életciklus elemzés során megállapított összkibocsátás szén-dioxid egyenértékre való átszámításával lehet legegyszerűbben összehasonlítani.

egészségügyi kockázatot jelentenek – többek közt az élet- és környezetveszélyes kémiai anyagok kerülésével, valamint tisztább gyártási folyamatokkal – nagyobb hatásfokkal állíthatók elő kevesebb nyersanyag, energia és víz felhasználásával, valamint nagyobb részben épülnek újrahasznosítható, fenntartható anyagokra, termékekre.

5. A GPP és kritériumai az építőiparban

A gazdasági ágazatok közül az építőipar ugyan elmarad az energiatermelés, a közlekedés, vagy az informatika ágaitól mind a kibocsátás, mind az energiafogyasztás tekintetében, de ezen adatok mégis túl magasak ahhoz, hogy figyelmen kívül hagyjuk őket. A szennyezés szempontjából kevésbé releváns szektoroknak is nagy felelősségük van, hogy csökkentsék saját emisszióikat.

Az építőiparban számos pozitív példát láthatunk környezettudatos innovációkra. Ezek többsége még elméleti szinten jár, ám vannak olyan technológiai újítások, melyek már a gyakorlatban is elterjedtek. Az energiatakarékos, alacsony kibocsátású vagy épp újrahasznosított anyagokból is készülő építőanyagok többsége a megtakarított egységnyi energiát vagy nyersanyagot a nagyobb termelési hatásfok miatt éri el, így a teljes kibocsátásban nem jelentenek számottevő előrelépést. A piaci életben ráadásul továbbra is a minőség és az ár a két legfontosabb szempont, így, ha találkozunk is magukra „zöld” folyamatként reflektáló tevékenységekkel, a környezettudatosság ilyenkor háttérbe szorul. Ahhoz, hogy a fenntarthatóság felé vezető első lépéseket megtegyük, a környezeti szempontokat a gazdasági és társadalmi szempontokkal azonos szintre kell emelni, ami a gazdaságpolitika és a jog felelőssége is. Mind az építőiparban, mind a gazdaság egyéb ágazataiban jelentős újítás a zöld közbeszerzési eljárás (Green Public Procurement), mellyel előlendíthető a fenntarthatóság, mint döntési kritérium megerősítése. Ezen cikkben a fogalom fenntartható fejlődésre vonatkozó hatásait, és egy lehetséges alkalmazási területét mutatom be az építőiparban.

Állami szintű támogatás előmozdíthatja a fellendülést, ám elsődlegesen a közbeszerzési eljárás szintjén lehet elősegíteni a környezetbarát módszerek fellendülését.

Mivel a beszerzési eljárások során a legfontosabb döntési szempont a fizetendő ellenérték, így a legtöbb új technológia egyből lépéshátrányba kerül a hagyományos módszerekkel szemben. A legtöbb esetben a környezetbarát építőanyag termelése kezdetben többletköltséggel jár, még ha az egyszeri beruházás akár rövid távon is behozhatja a ráfordított összeget. Ezzel az új technológia jelentős lépéshátrányból indul, hisz a magasabb költség és hosszú távú megtérülés esetén gazdasági és jogi akadályokba is ütközik az elterjedése. Még ha a környezetbarát építőanyagok vagy energiatermelő technológiák – mint a napelemek – egységára ígéretes csökkenést mutat a potenciális tömegtermeléséhez, erősen kibővített vagy teljesen új, egyedi technológiával, eszközökkel és szaktudással rendelkező gyártóüzemek kialakítására lenne szükség, ami nagy összegű induló tőke bevonását teszi szükségessé. Az így előállított terméknek ráadásul csak

szignifikánsan alacsonyabb árral van esélye megfelelő versenytársává válni a meglévő termékeknek. Mint a LEA⁹ aszfalt példája mutatja, még az alacsonyabb ár esetén sem garantált, hogy a megrendelő a már hosszú távon használt termékekkel és eljárásokkal szemben az új technológiát válassza, még ha az némi kiadási előnyt jelentene.¹⁰ Ennek okai egyfajta márkahűsége, illetve az új, korábban ismeretlen termékekkel szembeni szkepszisre is visszavezethetőek. Bár a hivatalos tanúsítványok hitelesítik a minőséget, a terméknek nagyobb elismerésre van szüksége ahhoz, hogy a fogyasztók bizalmát elnyerje, amit marketingeljárások és több referenciaprojekt révén lehet elérni. Az életciklus-menedzsment olyan eszközei, mint az LCA (Életciklus elemzés) és az LCCA (Életciklus-költség elemzés) segíthetnek kiemelni egy termék gazdasági és környezeti erősségét, valamint a termékek hasznosságán alapuló összehasonlítást kínálnak, hogy döntéstámogatást nyújtsanak mind a fogyasztók, mind a befektetők számára. Az utak energia- és erőforrás-hatékony módon történő építése és karbantartása fontos szakmai célkitűzés az Európai Unió számára. A zöld közbeszerzés az útépités és fenntartás esetében is egy önkéntes eszköz. Az Európai Bizottság COM(2008) 400 számú, „Környezetvédelmi szemléletű közbeszerzés” című közleménye meghatározta azt a célkitűzést, mely szerint az egységes piac torzulásának és az uniós versenyképesség csökkenésének elkerülése érdekében a tagállamok zöld közbeszerzési feltételrendszereinek összehangolására van szükség.¹¹ Ez alapján a zöld közbeszerzés egy olyan folyamat, amelynek során a hatóságok arra törekcsenek, hogy olyan árukat, szolgáltatásokat és építési beruházásokat szerezzenek be, amelyek életciklusuk során csökkentett környezeti hatással járnak, az azonos elsődleges funkciójú árukhoz, szolgáltatásokhoz és építési beruházásokhoz képest, amelyeket egyébként beszerzésre kerülnének. *A GPP-kritériumok a beszerzési folyamat részeként értelmezendők, és így meg kell felelniük annak szabványos formátumának. A kiválasztási és döntési kritériumokat, valamint a műszaki leírásokat és a szerződésteljesítési záradékokat a Zöld kézikönyv (EC, 2011) szerint állapítják meg.*¹²

9 Low Energy Asphalt – az aszfalt gyártás egy innovatív módszere, mellyel a gyártási és beépítési hőmérséklet jelentősen csökkenthető, így az aszfalt gyártása alacsonyabb energiaigényű.

10 Ez a gyakorlati példa némi ellentmondást mutat azzal az ökölszabállyal, hogy a beszerzési eljárások során az ár és a minőség a két legfontosabb szempont. A LEA azonos minőségi szintje és némileg alacsonyabb egységára logikusan jelentené a befektetői preferenciát. Mint láthatjuk, ha a termékekben nincs nagyságrendi különbség, a befektető/megrendelő egyéb, személyes szempontok alapján dönt. Ez alapján megállapítható, hogy az alacsonyabb ár az elterjedés szükséges, de messze nem elégséges előfeltétele.

11 <https://www.kozbeszerzes.hu/cikkek/zold-kozbeszerzes>

12 E. GARBARINO et al. Revision of Green Public Procurement Criteria for Road Design, Construction and Maintenance Technical report and criteria proposal. June 2016

5.1. Kiválasztási kritériumok

A szerződés teljesítésére való képesség értékelésénél az ajánlatkérő szervek figyelembe vehetik a környezetvédelmi szempontokkal kapcsolatos különleges tapasztalatot és szakértelmet, amelyek a szerződéskötés szempontjából relevánsak. Kizárhatják azokat a gazdasági szereplőket is, akik megsértették bizonyos esetekben a környezetvédelmi jogszabályokat, és – csak a szolgáltatási és építési beruházásra irányuló szerződések esetében – kifejezetten rákérdezhetnek a szerződés teljesítése során a környezetvédelmi vezetési intézkedések alkalmazására való képességükre.

5.2. Műszaki leírás

Ez olyan minimális megfelelési követelményt jelenten, amelyet minden pályázatnak teljesíteni kell. Ennek a beszerzés tárgyát képező munka, áru vagy szolgáltatás jellemzőihez kell kapcsolódnia, és nem a gazdasági szereplő általános képességeire vagy tulajdonságaira vonatkozik.

5.3. Döntési (odattelési) kritériumok

Ezek további környezetvédelmi teljesítmény ösztönzését teszik lehetővé, de nem zárják el a piacot azon termékek elől, amelyek nem érik el a javasolt környezetvédelmi követelményeket, teljesítményszintet.

5.4. Szerződésteljesítési záradékok

Ezek határozzák meg, hogy a szerződést hogyan kell teljesíteni. A környezetvédelmi záradékok alkalmazásának fő lehetősége gyakran az áruszállítás meghatározása.

Minden egyes kritériumcsoport esetében két szint közül lehet választani, ezek az alapvető és az átfogó kritériumok (core criteria, comprehensive criteria). Az alapvető kritériumok lehetővé teszik a GPP egyszerű alkalmazását, a környezetvédelmi teljesítményre összpontosítva, miközben a vállalatok adminisztratív költségeit a lehető legalacsonyabb szinten tartják. Az átfogó kritériumok több szempontot vagy magasabb szintű környezetvédelmi szintet vesznek figyelembe. Olyan hatóságok számára készültek, amelyek tovább akarnak menni a környezetvédelmi és innovációs célok támogatásában.

6. A zöld közbeszerzési eljárás hatása az aszfaltgyártásra

Az útépités folyamatában a környezeti hatások szempontjából az útpálya helyének kialakítását – beleértve a természetes környezet megritkítását, a földmunkálatokat,

illetve a felszínalatti vizeket is érintő hidrológiai beavatkozásokat – az építőanyagok összetevőinek kitermelését, előállítását és szállítását, valamint az építőanyag gyártását, helyszínre szállítását és beépítését is figyelembe kell venni. Mivel világszerte az utak kilencvenöt százaléka aszfalt burkolattal van ellátva, az aszfalt közbeszerzési eljárás szempontjából érdekes tulajdonságait kell a téma szempontjából kiemelni.¹³ Az építőanyagok többsége minőségvesztés nélkül, hosszú távon is könnyen tárolható és szállítható. Így az út pályaszerkezetbe és a burkolatba szánt kőanyagának minőségi feltételeit nem befolyásolja szállítási útvonal hossza. A kőanyag környezeti hatásait a fejtés és zúzás technológiai folyamata, valamint a szállítási távolság határozza meg. Ezeket azonban a GPP-t megelőző „hagyományos” közbeszerzési eljárások során nem lehetett döntési kritériumként kezelni. Vagyis, amennyiben a két pályázó azonos minőségű és árú kőanyagot biztosít, nem kerülhet versenyelőnybe az a cég, amely rövidebb útvonalat biztosít a nyersanyag szállítására, pusztán a rövidebb szállítással járó kisebb környezeti hatás ténye miatt. A GPP lehetővé teszi, hogy ez a szempont is döntési kritérium legyen.

Különleges helyzet áll elő az aszfaltgyártás során. Mivel az aszfaltot típusának megfelelően csak egy előírt hőmérsékleti intervallumon belül lehet beépíteni a szállítási távolságot is figyelembe kell venni a közbeszerzés eljárás során. Ebben az esetben a szállítási távolság nem környezeti szempontként, hanem minőségi feltételként lesz számottevő, hisz a kihűlt építőanyag nem építhető be, ráadásul újrahasznosítása is bonyolult a legtöbb esetben. A „hagyományos” forró aszfaltokat (Hot Mix Asphalt – HMA) adalékanyagoktól függően 140-180 Celsius fokos hőmérsékleten kell szállítani, és a beépítés során az ún. terítési hőmérséklet sem lehet ettől számottevően alacsonyabb. Az energiatakarékos gyártás és az ezzel járó környezeti hatáscsökkentés jegyében kifejlesztett új aszfalt típusok, mint a már említett alacsony energiataartalmú aszfalt (Low Energy Asphalt – LEA) vagy az ún. félmeleg és hideg aszfaltok (HWMA – Half Warm Mix Asphalt, CMA – Cold Mix Asphalt) sokkal alacsonyabb, akár 60-80 Celsius fokos szállítást is lehetővé tesznek.¹⁴ Ezzel a szállítási távolság jelentősen megnő, lehetőséget adva azon cégeknek, melyek aszfaltkeverő telepei a pályázatban kiírt minőségű aszfaltot képesek biztosítani, ám távolságuk miatt nem lenne más lehetőségük pályázni. Az aszfalt esetén tehát épp fordított hatása van a környezeti szempontok figyelembevételének, hisz a GPP alapján eséllyel pályázhat az a keverőtelep, amely energiatakarékosabb, alacsony hőmérsékletű termékek gyártásával más szempontból akár versenyhátrányba is kerülhetne. Fontos megjegyezni, hogy bár ebben

13 Az útalap különböző szemeloszlású, többnyire zúzott kőanyag frakciókból épül fel. A pályaszerkezet alatt a földműben szükség esetén fagyvédő réteget kell kialakítani további adalékanyagok felhasználásával. Maga az aszfalt építőanyag bitumenből, zúzott kőanyag frakciókból és egyéb adalékanyagokból áll.

14 E. GARBARINO et al. Revision of Green Public Procurement Criteria for Road Design, Construction and Maintenance Technical report and criteria proposal June 2016

az esetben a szállítási idő megnő, ami értelemszerűen a szállítójármű kibocsátását is növeli, ám ez a többlet kibocsátás és annak környezeti hatása legtöbbször elenyésző, az innovatív aszfaltok gyártási folyamatának környezeti előnyeire képest.

7. Összegzés

A zöld közbeszerzési eljárás az élet számos területén, és számos gazdasági ágazatban jelenthet biztosítékot a környezettudatos termékek, szolgáltatások és tevékenységek fellendítésének. Elősegítheti ezen folyamatok legtöbbször csak rövid távú, gazdasági hátrányainak leküzdését, valamint versenyjogi szempontból is kibővíti a pályázók körét. Bár ezen cikk az útépítőiparon belül is mindössze egy kis szegletét mutatja be az eddigi beszerzési eljárások környezeti szempontból hátrányos, de legfeljebb semleges voltát, valamint a GPP lehetőségeit ennek kiküszöbölésére, a valóságban ennél számottevően összetettebb hatásai vannak ezen gazdasági eszközöknek a globális gazdaságra és környezetre is. Bár önkéntes mivolta miatt ezen lépések még nem elégségesek környezeti problémáink hatékony felszámolására, mégis biztató kezdetnek számítanak az eddig tapasztalt gazdasági modellekkel szemben és hosszú távon érezhető változást hozhatnak el a világgazdasági folyamatokban.

A FOGYASZTÓK ÉS A BEFEKTETŐK SZERZŐDÉSKÖTÉST MEGELŐZŐ TÁJÉKOZTATÁSA

Gyöngyivel a magánjog számos területét oktattuk és kutattuk. A hallgatók hatályos nyomtatott tananyaggal való ellátását fontosnak tartó oktatókként gyakran vettünk részt jegyzetek elkészítésében. Időnként közösen írtunk cikkeket ugyanarról a témáról. Külön-külön kutattuk a fogyasztóvédelem és a befektetővédelem témakörét, utóbbi kérdéskörben Harsányi Gyöngyi 1988 óta publikál és e területnek legjelentősebb hazai művelője² lett, mely megállapítás az értékpapírjog egészére is igaz. Gyöngyi feltárta a

-
- 1 Tanszékvezető egyetemi tanár, Kereskedelmi Jogi és Pénzügyi Jogi Tanszék, dékán (KRE ÁJK)
 - 2 HARSÁNYI Gyöngyi PhD értekezést készített a témakörből (a disszertáció címe: „A befektetési szolgáltatások kötelmi jogi aspektusai”, Miskolc, 2012.), és könyvet is írt: HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga Patrocinium, Budapest 2018. Az értékpapírjog egészéről szóló jegyzetein túl több a befektetési ügyleteket részletesen ismertető és elemző tankönyvvel segítette a joghallgatók felkészülését ezen a folyamatosan változó, gazdagodó jogterületen:
HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok és az értékpapírügyletek joga. Egyetemi jegyzet Protestáns Jogi Oktatásért Alapítvány Kiadó, Budapest 2009. 210. o.
HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok és befektetési ügyletek joga, Patrocinium Kiadó Budapest, 2018. 218. o.
HARSÁNYI Gyöngyi számos – a témába vágó – tankönyvfejezet szerzője:
HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírjog, in: Magyar polgári jog Kötelmi Jog Különös rész Novotni Zoltán (szerk.) Miskolci Egyetemi Kiadó Miskolc, 1988. 433-464. o.
HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírügyletek in: Kereskedelmi szerződéstípusok Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.) „Novotni Alapítvány a magánjog fejlesztéséért” Kiadó Miskolc, 1997. 335-345. o.
HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési jellegű szerződések in: Egyes kereskedelmi szerződések Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.) „Novotni Alapítvány a magánjog fejlesztéséért” Kiadó, Miskolc, 1996. 152-155. o.
HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési szerződés in: Kereskedelmi szerződéstípusok Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.) „Novotni Alapítvány a magánjog fejlesztéséért” Kiadó Miskolc, 1997. 305-315. o.
HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési szerződés in: Kereskedelmi szerződések Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.) Novotni Kiadó Miskolc, 1998. 275-285. o.
HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési szerződés in: Kereskedelmi szerződések Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.) Novotni Kiadó Miskolc, 1999. (második, változatlan kiadás) 275-285. o.

befektetővédelem európai gyökereit, hazai jogfejlődését,³ vizsgálta a jogviszony alanyait⁴ a közvetítőkre is kiterjedően,⁵ az alanyok felelősségét⁶ a befektetési vállalkozással szembeni követelményeket,⁷ annak megalakulását és megszűnését,⁸ vizsgálta az értékpapírügyleteket a

-
- HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési szerződés in: Kereskedelmi szerződések Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.) Novotni Kiadó Miskolc, 2000. (harmadik, változatlan kiadás) 275-285. o.
- HARSÁNYI Gyöngyi: Tőzsdei ügylet in: Kereskedelmi szerződések Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.) Novotni Kiadó Miskolc, 1998. (második, változatlan kiadás) 296-314. o.
- HARSÁNYI Gyöngyi: Tőzsdei ügylet in: Kereskedelmi szerződések Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.) Novotni Kiadó Miskolc, 1999. 296-314. o.
- HARSÁNYI Gyöngyi: Tőzsdei ügylet in: Kereskedelmi szerződések Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.) Novotni Kiadó Miskolc, 2000. (harmadik, változatlan kiadás) 296-314. o.
- 3 HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírjog szabályozásának fejlődése az elmúlt két évtizedben, in: In Memoriam Novotni Zoltán Tanulmánykötet Novotni Alapítvány Kiadó, Miskolc 2015. 43-55. o.; HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírjog fejlődésének főbb állomásai 1998-2018. in: Gazdaság és Jog Konferenciakiadvány – Húsz év jogalkotási fejleményei a civilisztika tükrében BOÓC Ádám – KUN Attila – MISKOLCZI BODNÁR Péter (szerk.) Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2019., 163-175. o.; HARSÁNYI Gyöngyi: A befektetési szolgáltatások szabályozásának fejlődési íve az uniós csatlakozástól napjainkig in: Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkat követő hazai és európai jogfejlődés Tanulmánykötet (Miskolczi-Bodnár Péter Szerk.) Wolters Kluwer Hungary Kft. Kiadó, Budapest, 2020. 136-163. o.
- 4 HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési társaságok In: BARTA, Judit – LÉVAYNÉ, FAZEKAS Judit – HARSÁNYI, Gyöngyi – MISKOLCZI BODNÁR Péter – UJVÁRI ANDORNÉ ANTAL Edit – MISKOLCZI BODNÁR Péter (szerk.) Speciális társaságok – A társaságok különös formái Budapest, KJK-KERSZÖV, 2003, 167-192. o.; HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga Patrocinium, Budapest 2018. különösen a 153-162. o.
- 5 HARSÁNYI Gyöngyi: A közvetítők szabályozásának speciális vonásai a befektetési ügyeltek körében. A biztosításközvetítés és a befektetésközvetítés szabályozásának kapcsolódási pontjai, in: Biztosítás - több szem-szögéből Ünnepi kötet Ujváriné Dr. Antal Edit c. egyetemi docens 65. születésnapja tiszteletére, Novotni alapítvány és Patrocinium Kft. Miskolc-Budapest, 2019. 19-29. o.
- 6 HARSÁNYI Gyöngyi: Egyes felelősségi kérdések a befektetési ügyletek körében A Magánjogot Oktatók Egyesületének X. éves rendes konferenciáján Miskolcon 2019. május 31-én elhangzott előadás; HARSÁNYI Gyöngyi: A befektetési tevékenységgel kapcsolatos felelősségi kérdések, in: Magyarázat a kártérítési jogról (BARTA-BARZÓ-Csák Szerk.) III. rész 8. fejezet, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018. 418-430. o.
- 7 pl. HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga, Patrocinium Budapest 2018. különösen a 161-162. o.
- 8 HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési vállalkozások felszámolásának, reorganizációjának szabályozása in: A fizetés-

befektetési szolgáltatások körében,⁹ és írt kifejezetten a befektetési szerződésekről,¹⁰ kötelmi szempontból elemezte a befektetési szerződés jellegét,¹¹ a szerződési szabadság korlátozott érvényesülését,¹² és a szabályoknak az új Ptk.-ban való elhelyezését.¹³ Az értékpapírjogi harmonizáció szempontjából is elemezte a szerződést,¹⁴ nemzetközi kitekintésben vizsgálta a szolgáltatások szabad áramlását a befektetési szolgáltatások körében,¹⁵ és a nyugdíj-előtakarékoság szempontjából is vizsgálta a befektetési szerződést.¹⁶

A fogyasztóvédelem és a befektetővédelem – egymástól látszólag távol eső – területein végzett kutatásaink során azt tapasztaltuk, hogy szabályozásuk sok hasonlóságot mutat.

9 képtelenség aktuális jogi problémái nemzetközi kitekintéssel, Patrocinium, Budapest, 2018. 299-313. o.

HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírügyletek a befektetési szolgáltatások körében, Gazdaság és Jog 1995. 5. szám 3-8. o.

10 HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési szerződések in. HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és ügyletek a magyar tőkepiacon, UNIÓ Kiadó, Budapest 2002.; HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési szolgáltatási szerződések in. HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok és az értékpapírügyletek joga, Protestáns Jogi Oktatásért Alapítvány Budapest 2009. 86-92. o.

11 HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetési jellegű szerződések kötelmi jogi elemzése, Gazdaság és Jog 1997. 3. szám 3-6. o.

12 HARSÁNYI Gyöngyi: A szerződési szabadság módosult érvényesülése a befektetési szolgáltatási szerződés körében in. GONDOSNÉ PUSZTAHELYI Réka – JUHÁSZ Ágnes (szerk.) Javítandó és jobbítandó elemek a PTK kodifikációban, Novotni Alapítvány Miskolc, 2012., 59-69. o.; HARSÁNYI Gyöngyi: A szerződési szabadság, mint polgári jogi alapelv érvényesülésének és a közjogi szabályozás dominanciájának együttthatása a befektetési szerződések körében in: Studia in Honorem József Szalma (szerk.: BOÓC Ádám – HOMICSKÓ Árpád Olivér – SZUCHY Róbert) Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2018. 261-274. o.

13 HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírok szabályozásának sajátosságai az új magyar Ptk. tükrében in: A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken c. tanulmánykötet Vajdasági Magyar Tudományos Társaság Újvidék, 2014. 271-287. o.

14 HARSÁNYI Gyöngyi: A jogharmonizáció helyzete a magyar értékpapírjogban in: PUBLICATIONES UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS SECTIO JURIDICA ET POLITICA Miskolc, 1999. 89 – 95. o.; HARSÁNYI Gyöngyi: A jogharmonizációs tevékenység egy évtizede a magyar értékpapírjog területén PUBLICATIONES UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS SECTIO JURIDICA ET POLITICA 2002. 479-509. o.; HARSÁNYI Gyöngyi: Az értékpapírjogi jogharmonizáció helyzete in FAZEKAS Judit – ASZTALOS Zsófia – SÓS Gabriella (szerk.) Csatlakozás Jogközelítés – Az Acquis Communautaire adaptálása a magyar jog és intézményrendszerbe, KJK-KERSZÖV, Budapest 2003. 193-225. o.

15 HARSÁNYI Gyöngyi: A szolgáltatások szabad áramlásának kérdései a befektetés szolgáltatások körében, in: Az uniós csatlakozás hatása a letelepedés és a szolgáltatások szabad áramlása körében Miskolczi-Bodnár Péter (Szerk.) Novotni Kiadó Miskolc, 2005. 57-68. o.

16 HARSÁNYI Gyöngyi: Befektetés és nyugdíj-előtakarékoság in: Biztosítás és kockázat V. évfolyam 1. szám Magyar Biztosítók Szövetsége, Budapest, 2018. 50-61. o.

Elhatároztuk, hogy összehasonlító tanulmányt készítünk, de eddig nem jutott rá idő. A tisztelgő írás esetleg ennek a közös munkának a bevezetője is lehet. Az előzetes tájékoztatás témaköre egy viszonylag kis, de jelentős része mind a fogyasztóvédelem, mind a befektetővédelem jogi szabályozásának. A két terület összevetése – várakozásom szerint – számos érdekességre deríthet fényt. Az alapvetően pihenéssel töltendő nyugdíjas években a szellemi frissesség megőrzésének egyik lehetséges módját is jelentheti az, ha Gyöngyi egyik kedves témájával, a befektetővédelemmel a továbbiakban is foglalkozunk. Kívánok ehhez az ünnepeltnek jó egészséget, életkedvet és a hétköznapi teendőkből kiszakítható időt.

1. Információs egyensúlyhiány

Mind a fogyasztóvédelem mind a befektetővédelem elüt a felek egyenjogúságát és mellérendeltségét hirdető hagyományos polgári jogi szemlélettől. A jogterületek elnevezésében szereplő „védelem” kifejezés ugyan nem pontos, de mégis jelzi, hogy a szerződő felek ismereti szintje jelentősen eltér egymástól, amit a jogalkotó mérsékelni szeretne. A kereskedelmi jog eredendően abból indult ki, hogy az egyik fél – a kereskedő – élethivatásszerű módon foglalkozik szerződések megkötésével, ismeri az üzleti szokásokat és gyakorlatokat. Ezek abban az esetben is vonatkoztak rá, és ezekhez akkor is tartania kellett magát, ha a vele szerződő másik fél járatlan, vagy legalábbis jóval kevésbé tapasztalt volt az ilyen kérdésekben.¹⁷

2. A szerződő felek differenciált kezelése a fogyasztóvédelmi és a befektetővédelmi jogban

Az eltérő helyzetű felek differenciált jogi kezelésének az elsődleges területe a tájékoztatás. A tájékoztatás az egyik fél számára eleve rendelkezésre álló olyan ismeret kötelező átadását jelenti, ami a másik fél számára érdemi segítség – többek között – a szerződés megkötésére vonatkozó döntés meghozatalához, a szerződés tárgyának a kiválasztásához. A tájékoztatás azért is válhat bizonyos jogterületeken a felek kapcsolatának központi elemévé, mert viszonylag kis költséggel jár, nem növeli jelentősen a kötelezett kiadásait, így nem eredményezi a szerződési ellenérték számottevő növekedését. Ráadásul a tájékoztatás a magánjogi kapcsolatokban általánosan ismert, a felek együttműködésének hagyományosan részét képező tevékenység, a szerződéskötés során, és – ha nem promt-ügyletről van szó – a szerződéskötés és a teljesítés közötti időszakban, a teljesítés során, valamint a teljesítést követően (a szerződésszegési létszakban) is. A tájékoztatási kötelezettség széles körű érvényesülése segítette azt, hogy a tájékoztatás jogi úton történő kiterjesztése ne ütközzön érdemi ellenállásba. Lényeges azonban hangsúlyozni, hogy a jelen tanulmányban a fogyasztói szerződések és a befektetési

17 1875. évi XXXVII. Tc. 267. §

szerződések körében vizsgált előzetes tájékoztatási kötelezettség több szempontból is elkülönül a szerződéskötési létszakban érvényesülő tájékoztatástól. Egyrészt időben korábbi, másrészt tartalmát a jogszabályok precízen – sokszor a témák felsorolását rögzítve – meghatározzák, harmadrészt mert ez az előzetes tájékoztatás nem a felek együttműködési kötelezettségének részeként mindkettőjüket (mindannyiójukat) terhelő kötelezettség, hanem csak a szerződésben később kötelezetti pozícióba kerülő fél helyzetét nehezíti partnere javára. (Megjegyezzük, hogy a jelen tanulmányban elemzett előzetes tájékoztatási kötelezettségen túlmenően széleskörű tájékoztatási kötelezettség áll fenn a jogviszony fennállása alatt a teljesítésre vonatkozóan is.)

A szerződő felek differenciált kezelésének két fő területe a fogyasztóvédelmi és a befektetővédelmi jog.

2.1. A fogyasztók preferálása a fogyasztóvédelmi jogban

A fogyasztóvédelem egyértelműen a B2C szerződéses kapcsolatokban bontakozik ki, ahol nagyon nyilvánvaló az, hogy a laikus fogyasztó¹⁸ („consumer”) információs hátrányban van a szakmabeli vállalkozóhoz („business”) képest.¹⁹ A fogyasztóvédelmi jogalkotás célja az, hogy a fogyasztók számára megfelelő mennyiségű, minőségű és megfelelő módon nyújtott információ álljon rendelkezésre a döntéseik meghozatalához. A fogyasztóvédelem kialakulásának egyik legfőbb motivációs tényezője ennek biztosítása. A fogyasztóvédelmi jog elsősorban azzal szolgálja a fogyasztók informáltságát, hogy kötelezi a fogyasztók partnerét arra, hogy tájékoztassa a fogyasztót mindazokról a körülményekről, amelyek ismeretére a fogyasztónak általában és az adott termék/ szolgáltatás kapcsán szüksége van.

2.2. A befektetési szolgáltatók kötelezettségeivel való terhelése a befektetővédelmi jogban

A befektetővédelem szabályai B2C és B2B kapcsolatokban is érvényesülnek. A befektetés ugyanis speciális, sokféle kockázatnak kitett terület, amelyben még a megtakarításaikat befektetni szándékozó befektetők is többnyire laikusnak minősülnek a befektetési területre szakosodó vállalkozásokhoz képest, még akkor is, ha önálló foglalkozásuk és gazdasági tevékenységük körébe tartozó célok érdekében eljáró jogi személyek.

A 2001. évi CXX. számú tőkepiaci törvény (Tpt.) korábbi szabályai szerint a befektetési szolgáltatásra megbízást adó fél a befektető volt. Befektetőnek az minősült,

18 2008. szeptember 1-jén hatályba lépő Fttv. új definíciót vezetett be: a fogyasztó „*az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy*”. A Ptk. hatályos szövegében az alábbi meghatározás olvasható: „*fogyasztó: a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körén kívül eljáró természetes személy*”.

19 Steven WEATHERILL: *EC Consumer Law and Policy*. Pearson Education. Longman. London, New York, 1997. A vállalkozás fogalmáról lásd a 3.1. pontban kifejtetteket is.

aki a befektetési szolgáltatóval, a befektetési alapkezelővel, illetve más befektetővel kötött szerződés alapján saját vagy más pénzt, egyéb vagyontárgyát, részben vagy egészben a tőkepiac hatásaitól tette függővé, azaz kockáztatta.²⁰ A 2007. évi CXXXVIII. számú törvény (Bszt.) szerint a befektetési vagy kiegészítő szolgáltatást igénybe vevő jogalany az ügyfél. Egyetértünk Harsányi Gyöngyi kritikai megjegyzéseivel a magánjogban megszokottól eltérő terminológiára vonatkozóan és az elnevezés változás miatt a védelemben részesülő személyi kör szűkülését illetően.

„Ügyfélként természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli jogalany egyaránt köthet befektetési szerződést. A jogszabály lakossági és szakmai ügyfeleket különböztet meg. A törvény megkülönbözteti a befektetési vállalkozásokat felkereső, pénzüket vagy értékpapírjaikat befektetési célra felajánló, szakértelemmel nem rendelkező természetes és jogi személyeket, jogi személyiséggel nem rendelkező cégeket azoktól a jogalanyoktól, akik maguk is megfelelő szakértelem birtokában, a befektetési vállalkozással egyenrangú partnerként léphetnek egy adott befektetési szolgáltatásra irányuló kötelemben szerződő félként. Az előbbi kör fokozottabb védelmet igényel. Ezt a valós igényt pedig a törvény úgy tudja teljesíteni, ha külön kezeli, külön mércével méri – a törvény által biztosított és garantált védelem szempontjából – a szakmai ügyfeleket.”²¹

A befektetési szolgáltatót terhelő előzetes tájékoztatási kötelezettség több körülményre terjed ki a lakossági ügyféllel kötendő szerződések megkötése előtt, de a befektetési szolgáltató a szakmai ügyfelet²² is köteles előzetesen tájékoztatni bizonyos körülményekről.

„A lakossági ügyfél és a szakmai ügyfél kategória elkülönítése nem merev, hanem átjárható. A lakossági ügyfél is minősíthető szakmai ügyfélnek, és mindez fordítva is igaz. A szakmai ügyfél számára, annak kifejezett kérésére vagy – ha a szakmai ügyfélként való minősítést a befektetési vállalkozás kezdeményezi – kifejezett egyetértése alapján a befektetési vállalkozás a lakossági ügyféllel azonos feltételeket biztosít a befektetési szolgáltatási tevékenysége és a kiegészítő befektetési szolgáltatása során. Az ilyen „átminősítésről” szóló megállapodást írásba kell foglalni, amelynek tartalmaznia kell annak rögzítését, hogy az ügyfél szakmai ügyfélnek minősül, és a

20 Tőkepiaci törvény 5. § (1) bekezdés 20. pontja

21 HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga, Patrocinium, Budapest 2018. 162-163. o.

22 Szakmai ügyfél: a befektetési vállalkozás, az árutőzsdei szolgáltató, a hitelintézet, a pénzügyi vállalkozás, a biztosító, a befektetési alap, a befektetési alapkezelő, a kollektív befektetési társaság, a kockázati tőkealap és a kockázati tőkealap-kezelő, a magánnyugdíjpénztár és az önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, az elszámolóházi tevékenységet végző szervezet, a központi értéktár, a foglalkoztatói nyugdíjszolgáltató intézmény, a tőzsde, a központi szerződő fél, minden egyéb olyan vállalkozás, amelyet a székhelye szerinti állam ilyenként ismer el, a kiemelt vállalkozás, a kiemelt intézmény, és minden egyéb olyan személy és szervezet, amelynek fő tevékenysége a befektetési tevékenység.

lakossági ügyfélre irányadó szabályok alkalmazására saját kérésére kerül sor, valamint azt a tényt, hogy a lakossági ügyfélre irányadó szabályok alkalmazása mely pénzügyi eszközre vagy ügyletre terjed ki.”²³

Az egyik felet kötelezettségekkel terhelő, míg a másiknak jogosítványokat biztosító jogi beavatkozásnak tehát – a fogyasztóvédelemtől eltérően – a befektetővédelemben nem a fogyasztói minőség az alapja, hanem a befektetési vállalkozó és az ügyfélnek nevezett befektető információval ellátottságának a különbsége. A szerződő felek között mindkét esetben információs szakadék húzódik, ennyiben a két jogterület hasonlít egymásra. A helyzetet a fogyasztóvédelem a fogyasztó fogalmához kötve szabályozza (mellesleg sok határesetben nem a legigazságosabb módon), míg a befektetővédelem inkább a befektetési szolgáltató speciális többletinformációra alapozza az előzetes tájékoztatási kötelezettséget, amely akkor is érvényesülhet, ha szerződő partnere nem lakossági, hanem szakmai ügyfél. A befektetővédelem tehát inkább emlékeztet a kereskedelmi jog eredeti szemléletére, amelyben elsősorban a kereskedő minőséggel együtt járó speciális többlettudás volt a szerződő felek eltérő kezelésének az alapja, nem a partner információ hiánya.

Bármelyik szerződő fél tulajdonságaira is vezethető vissza a differenciált szabályozás, mind a fogyasztóvédelemben, mind a befektetővédelemben a kötelezeti pozícióban lévő szerződő felet a jog információs előnyének részbeni feladására kötelezi, azáltal, hogy előírja számára a másik fél szerződéskötést megelőző tájékoztatását, és meghatározza azt, hogy erre mikor, milyen terjedelemben kerüljön sor, ráadásul a speciális kötelezettség megszegését a jog szankcionálja is.

3. Vállalkozás és befektetési vállalkozás

3.1. Vállalkozás a fogyasztóvédelmi jogban

A fogyasztói státusznak csak akkor van jelentősége, ha a fogyasztó olyan személlyel kerül jogviszonyba, aki a tevékenységét üzletszerűen végzi. Két magánszemély egymás között megkötött szerződése, jogviszonya vonatkozásában a meghatározások alapján mindkettőt fogyasztónak minősíthetnénk, azonban a fogyasztó megjelölés csak abban az esetben alkalmazható, ha a jogviszony fogyasztó és vállalkozás között áll fenn. Hiába tartana igény a fogyasztó előzetes tájékoztatásra, ha egy másik fogyasztóval kívánna szerződést kötni, aki nem rendelkezik mindazzal az ismerettel, amit közölni kellene. Ebből eredően a fogyasztói kritériumoknak megfelelő természetes személy csak azokban a jogviszonyokban értelmezhető fogyasztóként, amelyekben a

23 HARSÁNYI Gyöngyi: A befektetési szolgáltatások szabályozásának fejlődési íve az uniós csatlakozástól napjainkig in: Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkat követő hazai és európai jogfejlődés Tanulmánykötet (Miskolczi-Bodnár Péter Szerk.) Wolters Kluwer Hungary Kft. Kiadó, Budapest, 2020. 142. o.

jogviszony másik oldalán vállalkozás áll. A Ptk. meghatározása szerint a vállalkozás: „a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körében eljáró személy” (Ptk. 8:1. § 4. pontja).²⁴

3.2. Befektetési vállalkozás, mint a jogviszony alanya

„Befektetési vállalkozás továbbra is kizárólag részvénytársasági formában – illetve külföldi vállalkozás esetén fióktelepként – működhet.”²⁵ „A befektetési vállalkozások tőkéjére vonatkozó szabályok tekintetében is több irányú törvényi meghatározottság érvényesül. Az egyik meghatározottság a tőke összegére vonatkozik. Ez a mérték – fő szabályként – hétszázharmincezer euró. A törvény nemcsak a jegyzett tőke összegének minimumát rögzíti, hanem azt is meghatározza, hogy a teljes jegyzett tőkéjüket készpénzben kell szolgáltatniuk.”²⁶

A befektetési vállalkozások társasági típusára és tőkéjére vonatkozó szabályok éppúgy befektetővédelmi jelentőségűek, mint az általuk végezhető tevékenységek meghatározása és engedélyhez kötése. Más kérdés, hogy az előzetes tájékoztatásról szóló tanulmányunkban nem feltétlenül szükséges ezeknek a védelmi előírásoknak a részletezése. A befektetési vállalkozás által kifejezhető tevékenységek köre a *törvényben taxatíve felsorolt*²⁷ befektetési szolgáltatási²⁸ és kiegészítő befektetési szolgáltatási

24 Az Fgytv. a vállalkozások két tipikus kategóriáját – a forgalmazót és a gyártót – is definiálja. Forgalmazó az, aki a terméket közvetlenül a fogyasztó részére forgalmazza. Gyártó az:

- akinek a üzletszerű tevékenysége a termék forgalomba hozatala során az áru biztonságosságát befolyásolhatja, illetve
- az árunak az Európai Gazdasági Térségben letelepedett üzletszerű előállítója, termelője, helyreállítója vagy felújítója, illetve
- aki az árun elhelyezett nevével, védjegyével vagy egyéb megkülönböztető jelzés alkalmazásával önmagát az áru gyártójaként tünteti fel, valamint
- a gyártónak az Európai Gazdasági Térségben letelepedett meghatalmazott képviselője, ha maga a gyártó nem az Európai Gazdasági Térségben letelepedett, ilyen képviselő hiányában az importáló.

25 HARSÁNYI Gyöngyi: A befektetési szolgáltatások szabályozásának fejlődési íve az uniós csatlakozástól napjainkig in: Az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkat követő hazai és európai jogfejlődés Tanulmánykötet (Miskolczi-Bodnár Péter Szerk.) Wolters Kluwer Hungary Kft. Kiadó, Budapest, 2020. 140. o.

26 HARSÁNYI Gyöngyi: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga, Patrocinium, Budapest 2018. 162. o.

27 Bszt. 5. §.

28 Befektetési szolgáltatások

A befektetési vállalkozás által végezhető befektetési szolgáltatási tevékenységnek minősül a rendszeres gazdasági tevékenység keretében, pénzügyi eszközre vonatkozóan végzett

- a) megbízás felvétele és továbbítása,
- b) megbízás végrehajtása az ügyfél javára,

tevékenység,²⁹ amelyek kivétel nélkül engedélyköteles tevékenységek.

4. Fogyasztóvédelmi és befektetési szerződések

4.1. Fogyasztói szerződések

A hatályos Ptk. tartalmaz néhány rendelkezést a vállalkozás és fogyasztó között létrejövő szerződésekre. A 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet három további rendelkezéssel bővíti a vállalkozás és fogyasztó között létrejövő valamennyi szerződésre irányadó követelményeket, többek között a szerződéskötést megelőző tájékoztatás tekintetében. A fogyasztói szerződések szabályozásának harmadik szintjét azon szerződésekre vonatkozó rendeletek alkotják, ahol a korábbi – fogyasztókra kedvezőtlen – tapasztalatokra tekintettel indokoltnak látszott a jogi beavatkozás a jogok és kötelezettségek világos rögzítése által. Ilyen szabályozás vonatkozik

- a time-share szerződés csoportra, azaz az ingatlanok időben megosztott használati jogának megszerzésére irányuló szerződésekre és az ezzel összefüggő reklámra,
- az üzleten kívül fogyasztóval kötött szerződésre (házaló kereskedésre),
- a távollévők között létrejött szerződésekre,
- az utazási szerződésekre, és
- a fogyasztónak nyújtott hitelre.³⁰

Az előzetes tájékoztatási kötelezettség valamennyi fogyasztói szerződésben érvényesülő téma listája ezekben az egyedi szerződésben kibővül specifikus tárgykörökkel.

4.2. A befektetési vállalkozás ügyletei

A befektetési vállalkozás által köthető ügyletek közül tanulmányunk csak a befektetési szolgáltatási szerződést, annak is csak a megkötését megelőző egy mozzanatát veszi górcső alá.

c) saját számlás kereskedés,

d) portfóliókezelés,

e) befektetési tanácsadás,

f) pénzügyi eszköz elhelyezése az eszköz (értékpapír vagy egyéb pénzügyi eszköz) vételére vonatkozó kötelezettségvállalással (jegyzési garanciavállalás),

g) pénzügyi eszköz elhelyezése az eszköz (pénzügyi eszköz) vételére vonatkozó kötelezettségvállalás nélkül, és

h) multilaterális kereskedési rendszer működtetése.

29 Tanulmányunkban nem foglalkozunk a kiegészítő befektetési szolgáltatásokkal és a befektetési vállalkozás által ellátható néhány további tevékenységgel.

30 Az egyes fogyasztói szerződéseket bemutatja MISKOLCZI BODNÁR Péter: Fogyasztói szerződések, Patrocinium, Budapest 2015.

„A befektetési szolgáltatási szerződés atipikus szerződés, melyben a gondossági és az eredménykötelem jellemzői, a megbízási, a letéti és a bizományi szerződés ismérvei, specifikus jegyekkel kiegészülve sajátos, új szerződésfajtát alkotnak, és amelynek egyértelmű célja és irányultsága befektetési szolgáltatás nyújtása.”³¹ „A befektetni szándékozó ügyfél és a befektetési műveletet lebonyolító befektetési vállalkozás között létrejövő kötelem egy új típusú, sajátos szerződés, mely több, egymáshoz kapcsolódó, tradicionális szerződésfajta együtt hatásából, összekapcsolódásából keletkezik, joghatásuk egy új minőségben, egy új típusú kötelemben összegződik, amely szerződést befektetési szolgáltatási szerződésnek, röviden befektetési szerződésnek nevezzük. Befektetési szolgáltatási szerződésnek minősül minden olyan megállapodás, amely befektetési szolgáltatási tevékenység és kiegészítő befektetési szolgáltatás kifejtésére irányul a befektetési vállalkozás és a befektetni szándékozó ügyfelek között.”³²

5. Az előzetes tájékoztatás, mint a fogyasztóvédelem egyik központi kérdése

Az 1960-as években az Amerikai Egyesült Államokban – elsősorban *J. F. Kennedy* elnök kezdeményezésére – került előtérbe a fogyasztók jogainak védelme. Kennedy elnök meghirdette a fogyasztók alapjogait, amelyek azóta is fogyasztói Bill of Rights-ként ismertek.³³ A fogyasztói alapjogok egyike a jog az információra.

Az Európai Gazdasági Közösség fogyasztóvédelmi jogalkotási folyamata³⁴ 1975-ben kezdődött a fogyasztói alapjogok kialakításával, ami a *Fogyasztói Jogok Közös Piaci Magna Chartájában* nyert elismerést. Ez a dokumentum a fogyasztók öt alapjogának³⁵ egyikeként rögzítette az az információhoz és oktatáshoz való jogot.

31 HARSÁNYI Gyöngyi: *Értékpapírok és befektetési ügyletek joga*, Patrocinium, Budapest 2018. 161. o.

32 HARSÁNYI Gyöngyi: Egyes felelősségi kérdések a befektetési ügyletek körében A Magánjogot Oktatók Egyesületének X. éves rendes konferenciáján Miskolcon 2019. május 31-én elhangzott előadás kézírata

33 A Kennedy elnök által meghirdetett fogyasztók alapjogok:

- jog a biztonságra,
- jog az *információra*,
- jog a meghallgattatásra,
- jog a választásra.

34 FAZEKAS Judit: *A fogyasztóvédelmi jog fejlődése* in: A civilizisztika fejlődéstörténete Miskolczi Bodnár Péter (Szerk.), Doktori Tankönyvek 2. PhD tankönyvek sorozat Sorozatszerkesztő: Bragyova András Bíbor Kiadó Miskolc, 2006. 113. o.

35 Fogyasztói Jogok Közös Piaci Magna Chartája az alábbi alapjogokat rögzítette:

- az egészség és biztonság védelmét,
- az *információhoz* és oktatáshoz való jogot,
- a fogyasztó gazdasági érdekeinek védelmét,
- a kárigény érvényesítéséhez való jogot,
- és végül a fogyasztók képviselőjéhez való jogát.

Látható, hogy a fogyasztóvédelem nemzetközi alap dokumentumai jogosultságként deklarálták a tájékoztatást, a vállalkozásnak azért kell bizonyos információkat a fogyasztó rendelkezésére bocsátani, mert arra a fogyasztónak joga van. A tájékoztatás a fogyasztók számára három szempontból is fontos,³⁶ a jelen tanulmányban vizsgált előtájékoztató elsősorban a szerződés megkötéséről való döntés meghozatalát és a szerződés tartalmának fogyasztó számára megfelelő kialakítását segíti elő.³⁷

A fogyasztói szerződések mindegyikére vonatkozó szabály kötelezően írja elő az előzetes tájékoztatási kötelezettséget és annak részletszabályait.

- a) Az előzetes tájékoztatási kötelezettség vállalkozást terheli a fogyasztó irányában.
- b) A jogszabályok meghatározzák azt, hogy a tájékoztatási kötelezettség *mire terjedjen ki*. A 45/2014. (II. 26.) Korm. rendelet a vállalkozás és fogyasztó között létrejövő valamennyi szerződésre irányadóan – szerződés típusától függetlenül – rögzít egy tizenegy pontos felsorolást, amely a szerződéskötést megelőző tájékoztatás kötelező tárgyköreit sorolja fel. Ez a lista kibővül az egyes – külön rendeletekben szabályozott – fogyasztói szerződésekben, ahol a jogalkotó – szerződéstípusonként értelemszerűen eltérő – további témákat is említ, amelyekről a vállalkozó köteles

36 A fogyasztók tájékoztatása

- megkönnyíti az áru- és szolgáltatás *kiválasztását*: a vásárló, megrendelő a gazdálkodó szervezettől szerzett információk alapján tudja a megvásárolni kívánt áru, illetve a megrendelni kívánt szolgáltatás jellemzőit felmérni,
- biztosítja, hogy a fogyasztó rendelkezzen a megszerzett áru és a szolgáltatás *használatához*, az áru *fenntartásához* szükséges megfelelő ismeretekkel: az áru és a szolgáltatás alapvető tulajdonságairól, jellegzetességeiről, az áru és a szolgáltatás minőségéről, áráról, díjáról, valamint az áru használatára vonatkozó utasításokról és használatával járó veszélyekről, továbbá
- a *jogainak érvényesítéséhez* szükséges alapvető ismeretekkel.

37 Példaként idézzük a fogyasztónak nyújtandó hitelszerződés megkötését megelőző tájékoztatással szembeni jogalkotói elvárást.

- A hitelező, a hitelközvetítő vagy közvetítői alvállalkozó a hitelszerződés megkötését megelőzően a fogyasztó részére köteles olyan felvilágosítást adni, amelynek alapján a fogyasztó felmérheti, hogy az igénybe venni tervezett hitel és – ha kapcsolódó szolgáltatás nyújtására is sor kerül – a kapcsolódó szolgáltatás megfelel-e az igényeinek és a pénzügyi teljesítőképességének. Ennek során a hitelező és adott esetben a hitelközvetítő vagy közvetítői alvállalkozó a fogyasztó rendelkezésére bocsátja a különböző ajánlatok összehasonlításához szükséges információkat annak érdekében, hogy a fogyasztó megalapozott döntést hozhasson a hitelszerződés esetleges megkötése tekintetében. [2009. évi CLXII. törvény 5. § (1) bek.]
- Az (1) bekezdés szerinti felvilágosításnak mindenekelőtt ki kell terjednie az ajánlott termékek legfontosabb jellemzőire, a fogyasztó pénzügyi helyzetére gyakorolt hatására és a fizetés elmulasztásának következményeire, így különösen a késedelmi kamatra, a hitel felmondására és a biztosítékok érvényesítésére. [2009. évi CLXII. törvény 5. § (2) bek.]

információt adni.³⁸ A jogszabályokban említett kérdéskörök mindegyikének szerepelnie kell a fogyasztónak szóló tájékoztatásban, a vállalkozó azonban nincs elzárva attól, hogy további kérdésekről is információt szolgáltatson.

- c) A tájékoztatási kötelezettség időpontja tekintetében a *végző határidőt* tartalmazzák a jogszabályok, jellemzően a *szerződés megkötéséig* kell a jogszabályi követelményeknek megfelelő tájékoztatást a fogyasztónak biztosítani. A tájékoztatásnak az a célja, hogy segítse a fogyasztót abban, hogy a számára megfelelő terméket, szolgáltatást válassza ki, azt rendeltetésének megfelelően legyen képes használni és – ha utóbb rájön, hogy mégis tévedett – egyoldalúan megszüntethesse a szerződést. Ezért a tájékoztatásra valójában a szerződés létrehozásának folyamata során egy, a szerződéskötést megelőző időszakban van szüksége a fogyasztónak. Vannak gyorsan és megfontoltabban döntő fogyasztók és vannak olyan akciók, kivételes alkalmak, amikor nincs sok idő a megfontolásra. Ezért a jogalkotó még az egyes szerződések kapcsán sem képes a szerződés megkötéséhez képest egy olyan korábbi időpontot meghatározni, amely minden esetre megfelelné.³⁹
- d) A tájékoztatás – főszabály szerint – írásbeli kell, hogy legyen. Az *írásbeliség* követelménye biztosítja a reprodukálhatóságot. A kivételek is ehhez kapcsolódnak.⁴⁰

38 Terjedelmi okból nincs lehetőség annak a szerződéstípusonként 20-30 körülmények a felsorolására, amelyekről előzetes tájékoztatást kell adni. Példaként jelezzük a távollévők közötti szerződés megkötését megelőző tájékoztatás tárgyköreit:

- a vállalkozás cégnevéről (nevéről), és címéről (székhelyéről, illetve lakóhelyéről) azonosításra alkalmas módon;
- a szerződés tárgyának lényeges jellemzőiről;
- a terméknek, illetve szolgáltatásnak az általános forgalmi adót és egyéb kötelező terheket is magában foglaló áráról, illetve díjáról, valamint az összes járulékos költségről, így különösen a fuvardíjról, szállítási vagy postaköltségről;
- a fizetés, a szállítás vagy a teljesítés egyéb feltételeiről;
- a fogyasztót megillető elállás jogáról;
- a távközlő eszköz használatának díjáról, ha azt az alapdíjtól eltérően állapítják meg;
- a vállalkozás ajánlati kötöttségének idejéről;
- a szerződés legrövidebb időtartamáról olyan esetben, amikor a szerződésben foglalt teljesítésére folyamatosan vagy ismétlődően kerül sor.

39 Az utazási szerződés megkötése előtt kötelezően adandó tájékoztatás esedékességéről a jogszabály az alábbiakat tartalmazza: az utazásszervező, illetve az utazásközvetítő az utazási csomagban forgalmazott utazás megkezdése előtt legalább hét nappal – ha az utazási szerződés megkötése és az indulás közötti időtartam ennél rövidebb, legkésőbb az utazási szerződés megkötésekor köteles az utast írásban tájékoztatni.

40 Az írásbeliség alóli kivételek

- A távollévők közötti szerződésnél a használt távközlési eszköz nem feltétlenül biztosít írásbeli közlést, ezért a jogalkotó elvárja, hogy a más módon (pl. telefonon szóban) adott tájékoztatást utóbb írásba foglalják, illetőleg kiegészítsék a jogszabályban elvárt szintre (írásbeli megerősítés).

e) A tájékoztatás elmaradásának, részleges teljesítésének következményeit.

6. Az előzetes tájékoztatás, mint a befektetővédelem egyik központi kérdése

A befektetési vállalkozásokat terhelő tájékoztatási kötelezettséget már a Tpt. is rögzítette, a Bszt. pedig részletesebben, szélesebb körben szabályozza. „A befektetési vállalkozás még a szerződésalkötés előtti szakaszban *előzetes tájékoztatási kötelezettsége* körében a szerződni szándékozó ügyfelet a szerződés tárgyát képező pénzügyi eszközzel kapcsolatos tudnivalókról, annak piaci helyzetéről, árfolyamáról, az ügyletkötést megelőző időszak árfolyam-alakulásáról, a nyilvános információkról, az ügylettel járó kockázati tényezőkről, az ügyfél rendelkezésére álló befektető-védelmi rendszerről és egyébként minden olyan adatról, tényről köteles informálni, amely a szerződés megkötése és teljesítése szempontjából lényeges lehet. Tájékoztatási kötelezettség terheli a befektetési vállalkozást ügyfele irányában a befektetési vállalkozásra vonatkozó alapvető tudnivalókról, működésének szabályairól, hogy milyen befektetési és kiegészítő befektetési szolgáltató tevékenységre van engedélye stb.”⁴¹

A lakossági ügyfelek számára adott előzetes tájékoztatás kiterjed a befektetési szolgáltatási vállalkozás adataira – a befektetési vállalkozás elnevezése, székhelye és egyéb elérhetősége, szolgáltatás végzésére jogosító engedélyének száma, valamint az ezen engedélyt kiadó felügyeleti hatóság neve, levelezési címe –, valamint az ügyfél és a befektetési vállalkozás közötti kapcsolattartás részletei – a használható nyelvek, a kapcsolattartás módja, eszköze, ideértve a megbízás küldésének és fogadásának módját, eszközét. A költségekkel és díjakkal kapcsolatos tájékoztatás során tájékoztatást kell adni a teljes árról, vagyis az ügyfél által a pénzügyi eszköz megszerzésével, tartásával, a befektetési vállalkozás által nyújtott szolgáltatásáról szóló szerződés létrehozatalával, fenntartásával és teljesítésével kapcsolatosan viselendő minden költségről, díjról, jutalékról, valamint a fizetésre vagy a teljesítés módjára vonatkozó egyéb szabályokról.

Jelezzük, hogy a jövőben érdemes lenne vizsgálni a lakossági és szakmai befektetők részére nyújtandó előzetes tájékoztatás közötti tartalmi különbséget és ezt összevetni a fogyasztói szerződések szabályai szerint adandó előzetes tájékoztatással.

-
- A másik kivétel az új technikai eszközökkel megvalósítható reprodukálhatóságához kötődik. Papíralapú tájékoztatás helyett a vállalkozás valamilyen tartós adathordozón is a fogyasztó rendelkezésére bocsáthatja a jogszabályban elvárt információt, feltéve, hogy a tartós adathordozó a fogyasztó számára hozzáférhető.

41 HARSÁNYI Gyöngyi: Egyes felelősségi kérdések a befektetési ügyletek körében A Magánjogot Oktatók Egyesületének X. éves rendes konferenciáján Miskolcon 2019. május 31-én elhangzott előadás kézirat

7. Az előzetes tájékoztatási kötelezettség megszegéséért való felelősség

Mivel vizsgálódásunkat a befektetési szerződésre leginkább hasonlító fogyasztóvédelmi jogintézményre a fogyasztói szerződésekre szűkítettük,⁴² így megállapíthatjuk, hogy az egyes fogyasztói szerződések körében elvárt tájékoztatásról mindig a szerződés kötelezettje kell, hogy gondoskodjon. A befektetési szerződések körében is a szerződés kötelezettje köteles a tájékoztatást megadni. Mindkét területen logikus módon érvényesül az a szabály, hogy a tájékoztatási kötelezettség megszegéséért a kötelezettet terheli a felelősség, a felelősség tartalmát illetően már jelentős különbségek is megfigyelhetők. Így például a fogyasztói szerződések körében az előzetes tájékoztatás elmulasztása miatt megnő a fogyasztót megillető elállási jog gyakorolhatóságának időtartama. A befektetési szerződések körében nagyon összetett felelősségi rendszer⁴³ érvényesül. A felelősség tartalmi összehasonlítására irányuló kutatások jövőbeni elvégzése indokoltnak látszik.

8. Előzetes tájékozódás a szerződő partnerről, a szerződő partner érdekében

Az üzleti életben valamennyi szerződő fél tájékozódik a leendő partnerről, annak fizetőképességéről, és ha túlságosan kockázatos az ügylet, akkor biztosítékot kér, vagy esetleg dönthet úgy is, hogy nem köt szerződést, nehogy az általa teljesített szolgáltatás ellenérték nélkül maradjon. Ez a tájékozódás a fél saját érdekében áll. A befektetési szerződés megkötését megelőzően azonban a jogszabály a szerződő partner érdekében kötelezi a befektetési szolgáltatót arra, hogy vizsgálja meg leendő partnere helyzetét. A vizsgálat eredményeként esetleg elmarad a szerződéskötés. A befektetési vállalkozás bizonyos helyzetben törvénynél fogva köteles volt megtagadni a szerződés megkötését. Hasonló helyzet csak a fogyasztói szerződések egyikében, nevezetesen a fogyasztóknak nyújtott hitel kapcsán mutatkozik, ezért – kivételesen – fordított sorrendben mutatjuk be a szabályokat.

42 Abban az esetben, ha a fogyasztóvédelem egészét vizsgálnánk, azt kellene megállapítani, hogy többféle körülményről kell tájékoztatást adni, így a tájékoztatásért elmaradásáért, hiányosságáért való felelősség is többféle személyt terhel. Az ár feltüntetésére vonatkozó rendelkezések megtartására a forgalmazó, illetve a szolgáltatást értékesítő vállalkozás köteles. A csomagolásra vonatkozó rendelkezések megtartása a gyártó feladata. Ha a gyártó a terméket nem látja el a megfelelő csomagolással, a forgalmazó köteles azt pótolni, vagy nem hozhatja forgalomba a terméket mindaddig, amíg azt a gyártó nem pótolta.

43 Felelősséggel tartozik a befektetési szolgáltató a nyilvántartási kötelezettség pontos teljesítéséért, azért, hogy az ügyfélmegbízásokat a megbízás felvételének sorrendjében, az ügyfél utasításának megfelelően teljesítse, a jogszabálynak, és szakmai szokásoknak megfelelően, az ügyfél érdekével összhangban járjon el, és az ügyfél számára legkedvezőbb módon teljesítse a megbízást. Felelős továbbá a titoktartási kötelezettség megsértéséért és a vagyonekülönítési kötelezettség megsértéséért.

8.1. A befektetési vállalkozás előzetes tájékozási kötelezettsége

8.1.1. Az ügyfél megismerése

A befektetési vállalkozás nem csupán tájékoztatás adására, hanem tájékozódásra is köteles a szerződésalkötés előtt. Az *előzetes tájékozási kötelezettség* célja az ügyfél vagyoni teherbíró képessége és befektetési céljai közötti összhang felmérése. „A befektetési vállalkozás köteles meggyőződni arról, hogy a leendő ügyfél, mint befektető rendelkezik-e megalapozott befektetési döntés meghozatalához megfelelő ismeretekkel, feltárni a leendő befektető jövedelmi helyzetét és befektetési céljait, megvizsgálni, hogy az általa kínált szolgáltatás – a befektetési időszak teljes tartamára vonatkozóan – alkalmas-e a befektetési célok megvalósítására, és a kockázat mértéke megfelel-e a befektető teherbíró képességének.”⁴⁴

8.1.2. A szerződésalkötés megtagadása

A Tpt. és a Bszt. is hosszú időn keresztül – lényegében azonos módon – szabályozta a szerződésalkötés megtagadásának kötelezettségét, és azt, hogy e tényt haladéktalanul be kell jelenteni a Felügyeletnek. Az akkori helyzet magyarázataként írta Harsányi Gyöngyi: „A befektetési vállalkozás bizonyos esetekben *köteles a szerződésalkötést megtagadni*. Ez a kötelezettség akkor áll fenn, ha a szerződés megkötése vagy a megbízás teljesítése bennfentes kereskedést, vagy piacbefolyásolást valósítana meg, továbbá ha a szerződésalkötés jogszabályba, vagy a tőzsde szabályzatába ütközik. Megtagadási kötelezettség áll fenn akkor is, ha az ügyfél személyazonosságának igazolását megtagadta, vagy a befektetési vállalkozás az ügyfélre vonatkozó alkalmassági teszthez szükséges információkhoz nem jutott hozzá, végül pedig ha az alkalmassági teszt eredményeként nem lehetséges a kívánt befektetési szolgáltatást nyújtani az ügyfélnek.”⁴⁵ Harsányi Gyöngyi helyesen mutatott rá a taglalt jogintézmény és a szerződési szabadság kapcsolataira. „A megtagadásra okot adó körülmények közül kiemelten is érdemes megemlíteni az alkalmassági teszt intézményét. Előfordulhat ugyanis, hogy az alkalmassági teszt eredménye nem teszi lehetővé a kért szolgáltatás nyújtását az ügyfél részére. Ebben az esetben a befektetési vállalkozás nem köt szerződést az ügyféllel, amely szintén az akaratszabadság kiteljesedésének – mégpedig az ügyfél szerződési akaratának – gátját képezi.”⁴⁶ „A szerződés keletkezésére, formájára, tartalmára vonatkozóan a kogens

44 HARSÁNYI Gyöngyi: *Értékpapírok és befektetési ügyletek joga*, Patrocinium, Budapest 2018. 166. o.

45 HARSÁNYI Gyöngyi: *Értékpapírok és befektetési ügyletek joga* Patrocinium Budapest 2018. 167. o.

46 HARSÁNYI Gyöngyi: A szerződési szabadság módosult érvényesülése a befektetési szolgáltatási szerződés körében in. GONDOSNÉ PUSZTAHELYI Réka – JUHÁSZ Ágnes (szerk.)

jogszabályi rendelkezések és a befektetési vállalkozás üzletszabályzatában foglaltak meghatározó jellegűek a felek jogviszonyában. A szerződés módosítása és megszüntetése kérdésében úgyszintén – az állam hatósági engedélyezési és kontroll funkcióján keresztül – a szerződő felek akaratától független tényezők is szerepet játszanak sokkal inkább, mint a Polgári Törvénykönyv tipikus szerződési körében.⁴⁷

A hatályos szabályok nagyobb szabadságot biztosítanak a befektetési vállalkozás mérlegelési jogköre számára. Érdemes lenne azonban vizsgálni azt, hogy milyen körben érvényesül ma is a szerződéskötéstől való elzárkózás. Vélelmezhető, hogy ma sem kerül sor szerződéskötésre olyan helyzetekben, amelyekben a korábbi norma a jogszabályba ütközés elkerülése érdekében tiltotta a szerződéskötést, mert az bennfentes kereskedést, vagy piacbefolyásolást valósítana meg, továbbá, ha a szerződéskötés jogszabályba, vagy a tőzsde szabályzatába ütközik. Érdekes lenne feltárni azt, hogy a befektető érdekeinek védelme napjainkban mennyire fontos. Vajon az ügyfelet lebeszéljük-e a számára magas kockázattal járó befektetésekről, vagy ez elmarad az ügyletek révén a befektetési vállalkozó által elérhető bevételre tekintettel. (A Gazdasági Versenyhivatal bírsággal sújtott olyan befektetési vállalkozást, amely a számára fizetendő jutaléokra tekintettel tanácsolta ügyfeleinek bizonyos részvények vételét, noha a befektetés a költségeket sem termelte ki az ügyfél számára.) Izgalmas kérdés az is, hogy a szerződéskötésre vonatkozó jogszabályi tilalom megszűnését követően, vajon a szakmai szokások, etikai normák mennyire veszik át a hatályon kívül helyezett jogi norma szerepét.

8.2. A hitelintézet fogyasztóknak nyújtott hitelszerződés megkötését megelőző tájékoztatói kötelezettsége

8.2.1. A fogyasztó megismerése

A jogszabály⁴⁸ előírja a hitelintézet számára azt, hogy vizsgálja meg a leendő adós hitelképességét a szerződés megkötése előtt és a hitel összegét növelő szerződésmódosítás előtt is.

8.2.2. A szerződéskötés megtagadásának kötelezettsége

Kizárólag abban az esetben lehet ajánlatot tenni a fogyasztónak a hitelszerződés megkötésére, ha valószínűsíthető, hogy képes kötelezettségei teljesítésére.⁴⁹ A fogyasztói

Javítandó és jobbítandó elemek a PTK kodifikációban, Novotni Alapítvány Miskolc, 2012.

47 HARSÁNYI Gyöngyi: A szerződési szabadság módosult érvényesülése a befektetési szolgáltatási szerződés körében in. GONDOSNÉ PUSZTAHELYI Réka – JUHÁSZ Ágnes (szerk.) Javítandó és jobbítandó elemek a PTK kodifikációban, Novotni Alapítvány Miskolc, 2012.

48 A fogyasztóknak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény 14. §

49 A hitelező a fogyasztó hitelképességét a rendelkezésére álló információk alapján értékeli

szerződéstípusok egyikében tehát a befektetési szerződésekre korábban jellemző szerződés-kötési tilalomhoz igen hasonló szabályozás érvényesül ma is.

9. Közös vonások

Érdekes jelensége a jognak, hogy két egymástól távol eső jogterület szabályai közös vonásokat mutatnak fel. Nem szeretnénk azt a – hamis – látszatot kelteni, hogy a fogyasztóvédelem és a befektetővédelem szoros rokonságban állna, szabályozásuk azonos lenne. Tény azonban, hogy a két jogterület szerződésre vonatkozó szabályai mutatnak hasonlóságot.

9.1. A hasonlóságok számbavétele

A tanulmány befejező részében elsőként felidézünk a két jogterület szabályaiban mutatkozó rokon vonásokat. Elemzésünk döntően az előzetes tájékoztatás kötelezettségére, annak céljára, tartalmára, formájára,⁵⁰ határidejére koncentrált. Jeleztük, hogy az előzetes tájékoztatás elmaradása szankciókat von maga után, amelyek vizsgálata, összehasonlítása további kutatás tárgya lehet. Találtunk a fogyasztói szerződések körében is példát arra, hogy a leendő szerződő partner helyzetét a fogyasztó érdekében fel kell tárni és bizonyos esetekben nem lehet ajánlatot tenni számára, mely előírás hasonlít a befektetési szerződések azon korábbi szabályára, amely szerint a befektetési vállalkozásnak meg kellett tagadni a szerződés megkötését a másik fél érdekének védelmében.

9.2. A hasonló szabályok lehetséges okai

Zárásként arra próbálunk feleletet keresni, hogy mik lehetnek az okai ennek a szabályozási közelségnek. Több körülmény is közrehat a hasonlóságok kialakulásában.

és kizárólag abban az esetben tesz ajánlatot a fogyasztónak hitelszerződés megkötésére, ha a hitelképesség-vizsgálat eredményeként valószínűsíthető, hogy a fogyasztó képes a hitelszerződésből eredő kötelezettségeinek maradéktalan teljesítésére. A hitelképesség vizsgálatának részletes szabályait jogszabály állapítja meg. [A fogyasztóknak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény 14. § (1) bek.]

50 Az alakszerűségi előírás nem csupán az előzetes tájékoztatásra, hanem a fogyasztói és befektetési szolgáltatási szerződésekre is vonatkozó közös sajátosság. Noha a kötelmi jog szerint a szerződésekre általában nem vonatkozik alakszerűségi követelmény, mind a fogyasztói szerződéseket, mind a befektetési szolgáltatási szerződést írásba kell foglalni.

9.2.1. A szerződő felek eltérő ismeretszintje

Kiindulópontunk a felek közötti információs aszimmetria volt, amelyet mindkét jogterületen hasonló módon kíván a jogalkotó mérsékelni. Megítélésünk szerint a legfontosabb ok az, hogy a megkötendő ügylet hátterét jól ismerő szakember és hozzá képest kevesebb ismerettel rendelkező személy között jön létre a szerződés. A gazdasághoz közelebb álló jogterületeken még él az a szemlélet, amely törekszik a felek eltérő tudásszintjének kiegyenlítésére.

9.2.2. Európai szabályozási gyökerek

Mind a fogyasztói szerződések, mind a befektetési szerződések szabályait az Európai Unió készítette el, majd módosította, fejlesztette. Hazánk ezeket a szabályokat vette át és illesztette be a hazai jogrendszerbe. A két jogterület „közös” jogintézményei valójában az európai jogalkotás hozadékaként, európai irányelvek magyar jogba átültetésének eredményeként léteznek és funkcionálnak hatályos jogunkban.

9.2.3. Állami beavatkozás

A jogalkotó azért hoz fogyasztóvédelmi és befektetővédelmi szabályokat, mert ezeket az ügyleteket nem tekinti tisztán és kizárólag a felek kapcsolatának. Amikor a jog azt kívánja elérni, hogy a fogyasztók és a befektetők több információ birtokában kössenek ügyletet, akkor ugyan elsődlegesen őket védi attól, hogy olyan kötelezettséget vállaljanak, amelynek teljesítésére nem képesek. A potenciálisan teljesíthetlenné váló szerződések előzetes kiszűrése azonban védi a fogyasztókkal, befektetőkkel szerződő vállalkozásokat is, és általuk a hitelrendszert és a tőkepiacot is. A fogyasztóknak nyújtott hitelszerződések és a befektetési szolgáltatási szerződések pénzügyi teljesítésének tömeges elmaradása ugyanis a hitelrendszert és a tőkepiacot is veszélyeztethetné. Gondoljunk csak az ingatlanok adásvételéhez érdemi előzetes vizsgálat nélkül nyújtott hitelek törlesztésének tömeges elmaradásából fakadó, az USA-ból indult, de az egész világra kiterjedő pénzügyi válságra, vagy a svájci frankban nyilvántartott hitelek hazai következményeire. Az államnak a költségvetés közvetlen érintettsége miatt közvetlenebb érdekei fűződnek a tanulmányban vizsgált szerződések teljesítéséhez, mint általában a magánjogi ügyletek szerződészerű teljesítéséhez. Többek között ezért is kőgensnek ill. klaudikálóan kőgensnek a szabályok, ezért érvényesül széles körű engedélyezési és felügyeleti rendszer.

KÖZJOG OKOZTA MAGÁNJOGI „GUBANCOK”?

Gondolatok a közjogi jogi személy kapcsán

1. A közjogi jogi személy²

A Ptk. azon jogi személytípusokra vonatkozóan tartalmaz részletszabályokat, amelyek polgári jogi jogviszonyok keretében, a magánautonómia körében létesülnek és működnek.³ A közjogi jogi személy „elméleti ismérvei nem olyan szilárdak, mint a polgári jogi jogi személyeké, egységes törvényhozási alapjuk sincs; lényegük abban foglalható össze, hogy közfeladat megoldására hivatottak, és általában közhatalmi jogosítványokkal is rendelkeznek.”⁴ A közjog alanyai – az állam, az önkormányzat és a köztisztviselő kivételével – csak relatív jogképességgel ruházhatók fel:⁵ csak jogszabályban meghatározott feladat- és hatáskörük keretei között járhatnak el.⁶

Közjogi személyt akkor indokolt jogi személyiséggel felruházni, ha feladatai szükségessé teszik, hogy a polgári jogi forgalomban részt vegyen;⁷ erre általában a költségvetési szerv jogi formájában kerül sor. A költségvetési szerv az állami költségvetésből gazdálkodik, emiatt gazdálkodását, tulajdonszerzési képességét a pénzügyi jogszabályok korlátozzák. Annak eldöntésekor, hogy valamely szervezet központi költségvetési szervként, jogképességgel rendelkező jogi személy-e, annak van ügydöntő jelentősége, hogy az adott időszakban hatályos költségvetési törvény milyen rendelkezéseket tartalmaz.⁸

1 Egyetemi tanár (NKE)

2 A téma részletes áttekintését lásd: KISFALUDI András: *A közjogi jogi személy mint magánjogi tabu?* In: *Liber Amicorum Studia L. Vékás dedicata. Ünnepi dolgozatok Vékás Lajos tiszteletére.* Szerk.: KISFALUDI András, Budapest, ELTE ÁJK, 2009. 165-195.

3 Erről részletesen lásd: KISFALUDI András: A jogi személyek szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben. *Jogtudományi Közöny*, 2013/7-8. 335.

4 *Közjogi jogi személyek*, In: *Jogi lexikon*, Főszerk.: LAMM Vanda – PESCHKA Vilmos, Budapest, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 2000. 368.; lásd még: HETEI Tibor: Javaslat a közjogi jogi személyekkel kapcsolatos törvényalkotásra. *Gazdaság és Jog*, 2011/9. 23-28.

5 KILÉNYI Géza: A közigazgatási szervek jogi személyiségének problémái. *Magyar Közigazgatás*, 2006/8. 465.

6 Részletesen lásd: FAZEKAS Marianna: A közjog alanyai és a Ptk. tervezet, Egy közigazgatási jogász kérdőjelei a Ptk. tervezet jogi személy részéhez. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2007/5. 22.

7 FICSOR Mihály: Közjogi jogi személyek a magyar polgári jogban. *Magyar Jog*, 1993/6. 323., 327.; ÍH 2005. 75.; FÍT 2. Pf. 20.103/2005/2.

8 BH 2004. 52.

A közjogi jogi személy kapcsán a mai szakirodalom megosztott; többféle álláspont alakult ki:

- Sárközy Tamás a jogágak feletti, közjogi és magánjogi jegyeket magában hordozó komplex jogi személyiség híve;⁹
- Kisfaludi András szerint mindegyik jogágnak önállóan, a saját premisszái alapján kell döntenie arról, hogy az általuk szabályozott jogviszonyoknak kik lehetnek az alanyai;¹⁰
- Kilényi Géza véleménye az, hogy a közjogi személy több jogágot (alkotmányjog, közigazgatási jog, pénzügyi jog) átfogó gyűjtőfogalom, ebbe a halmazba azok a szervek tartoznak, amelyeket valamely állami szerv – jogszabályi rendelkezés erejénél fogva – feljogosít a közhatalom körébe tartozó tevékenység saját nevükben és hatáskörükben való gyakorlására, valamint a közhatalomhoz kapcsolódó állami feladatok önálló ellátására;¹¹
- Petrik Ferenc álláspontja az, hogy a közjogi jogi személy elsődlegesen a közhatalom/közérdek kielégítését szolgálja, közjogi jogok és kötelezettségek hordozója elsősorban (a közigazgatási szerv hatásköre jelenti a közigazgatási jogképességet),¹² és csak másodsorban jogi személy¹³ (ha egyáltalán: szerinte a nem jogi személyiségű közjogi személy is a polgári jog alanya, ha hatásköre vagy feladatköre gyakorlása során polgári jogi kötelezettséget vállal, vagy polgári jogi felelősség terheli);¹⁴
- Lábady Tamás a közjogi jogi személyek kapcsán – amelyeket a közjog magánjogba szervezeti téren való „besodródásaként” minősített¹⁵ – a 22/1994. (IV. 16.) AB határozat kijelentésével egyet értett: ezek közjogias jellegű, közfeladat ellátására, közérdekű tevékenység folytatására létrehozott jogalanyok, melyeket törvény kellett volna és a polgári jog szabályoz¹⁶ és híd szerepet töltenek be, mert elkülönülnek a tisztán magánjogi jogi személyektől és az állami/önkormányzati közhatalmi szervektől, azonban intézményesen és szervezetenként össze is kötik azokat, segítve a civil társadalmat és a közigazgatási funkciók hatékony ellátását;¹⁷
- Fazekas Marianna osztja Sárközy Tamás álláspontját a szervezetek komplex jogalanyiségének több jogág keretei közötti kidolgozásának szükségességét illetően, azonban a komplex jogi személyiség ebből való levezetését következetlennek tartja,

9 SÁRKÖZY (1985) i.m. 447-448.

10 KISFALUDI (2009) i.m. 182.

11 KILÉNYI i.m. 465.

12 PETRIK Ferenc: A közjogi személyek polgári jogi jogalanyisága. *Gazdaság és Jog*, 2006/2. 3-7.

13 PETRIK Ferenc: A jogi személy fogalma és fajtái. *Ügyvédek Lapja*, 1993/4. 2.

14 PETRIK (2006) i.m. 3-7.

15 LÁBADY (1997) i.m. 26.: „A közjogi jogi személyek magánjogi kialakulásával az állam a polgárságnak, az önmagát megszervező társadalomnak kívánja megadni a részét a köz igazgatásában.”

16 KOLTAY – LANDI i.m. 47.

17 LÁBADY (1997) i.m. 25.; LÁBADY (2018) i.m. 24.

és a jogi személy polgári jogba tartozása mellett érvel, elvetve a közjogi személy fogalom használatát;¹⁸

- Patyi András elutasítja a közjogi személy fogalom használatát és úgy véli, hogy a jogi személy alapján véve polgári jogi kategória (egyetértve ebben Fazekas Mariannával);¹⁹
- Auer Ádám a jogi személyt jogágak feletti jogintézménynek tekinti, és lényegét a szervezatiségben látja (egyezzve ebben Csehi Zoltánnal)²⁰ és ebben a tekintetben a magánjogi és a közjogi jogi személy között nem különböztet²¹ (a két csoportba tartozó jogalanyok között azonban már fogalmilag és típusonként differenciál, ahogy annak idején Schwarz Gusztáv is).²²

Meglátásunk szerint a közjogi jogszabályok személyi és tárgyi hatálya alá tartozik, hogy kiket/miket minősítenek jogalanyoknak, személynek, azonban a jogi személy a magánjog „terméke”: a jogi személy mibenlétének definiálása, jogképességének meghatározása, típusainak rögzítése a mindenkori Polgári Törvénykönyv feladata.²³ Ez alapján a „közjogi személy”, a „közjogi jogi személy” kategóriák – melyek közfunkciókat ellátó és a magánjogi jogviszonyokban nem közhatalmi jogosítványokkal és kényszerrel résztvevő jogalanyokat (például állam, önkormányzat, költségvetési szerv) takarnak – nem önálló jogi személy típust fednek le, hanem a magánjogtól eltérő jogág jogalanyainak jogi személyiséggel rendelkező halmazát jelentik,²⁴ melyekre

-
- 18 KILÉNYI Marianna: *A köztisztviselők szabályozásának egyes kérdései*. Budapest, Rejtjel, 2008. 164.
- 19 PATYI András: A jogi személyiség egyes kérdései a közigazgatási szervezetben (Létezik-e, s ha igen, micsoda a közigazgatási jogi személyiség?) In: *A közigazgatási szervezetrendszer átalakítási kísérletei*. Szerk.: CSEFKÓ Ferenc, Pécs, A 'Jövő Közigazgatásáért' Alapítvány, 2009. 65., 75.
- 20 CSEHI Zoltán: *A jogi személyek szabályozása az új magyar Polgári Törvénykönyvben*. In: *Jogi személyek a Polgári Törvénykönyvben*. Szerk.: GONDOSNÉ PUSZTAHELYI Réka, Miskolc, Novotni Kiadó, 2013. 68-70.
- 21 AUER Ádám: *Az állam részvétele a polgári jogi jogviszonyokban*. In: *Civilisztika I. Általános tanok, Személyek joga, Szellemi alkotások joga*. Szerk.: BARZÓ Tímea – PAPP Tekla, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. 426.; AUER Ádám: *Az állam mint jogi személy helytállási kötelezettsége az új Ptk. alapján*. In: *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara : a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai (I.-II. kötet)*. Szerk.: MENYHÁRD Attila – VARGA István, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018. 862-869.
- 22 AUER Ádám: *A jogi személyiség a közjog és magánjog paradigmájában – fragmentum*. In: Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére. Szerk.: BODA József – FELKAI László – PATYI András, Budapest, Dialóg Campus, 2017. 53-54.; SCHWARZ i.m. 42.
- 23 2013. évi V. törvény (Ptk.) 3:1.§, 3:63. § (1) bek., 3:88. § (1) bek., 3:325. § (1) bek., 3:368. § (1) bek., 3:378. §, 3:405. § (1) bek.
- 24 23/2018. (XII. 28.) AB határozat

alkalmazni kell a Ptk. jogi személyekre vonatkozó általános szabályait.²⁵ Ebben az értelemben a közjogi jogi személy nem egy külön jogi személy kategória, hanem a jelzős alanyi szerkezet csak jogági determináltságra utal a jogi személyek viszonylatában: a magánjogi jogviszonyokban résztvevő jogi személy közjogi normák által szabályozott közjogi jogviszonyok alanya is egyben.

2. A közjogi jogi személy meghatározatlanságából eredeztethető polgári jogi anomáliák

2.1. A polgári jogi normák alkalmazhatósága

Habár a Polgári Törvénykönyv rögzíti, hogy az általa nem szabályozott típusú jogi személyekre és jogszabály által polgári jogalanyisággal felruházott nem jogi személy szervezetekre a jogi személy Ptk-beli általános szabályait megfelelően kell alkalmazni,²⁶ ez a gyakorlatban mindmáig bírói döntésekben megerősítést igénylő tény,²⁷ annak ellenére, hogy például a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény inverz formában ugyanezt tartalmazza.²⁸

Ugyanígy bírói ítéletekben várt tisztázásra az, ha a közjogi jogosítványok gyakorlása és kötelezettségek teljesítése polgári jogi jogviszonyokban realizálódik, akkor arra szintén a Ptk. rendelkezései irányadóak.²⁹

25 Ptk. 3:3. § (2) bek.; ellentétes állásponton van: DOBROCSI Gábor: Jogi problémák az új Polgári Törvénykönyvben. *Gazdaság és Jog*, 2015/10. 3.

26 Ptk. 3:3. § (2)-(3) bekezdések

27 BDT 2019. 3964.; BDT 2019. 3975.; ÍH 2020.109.: vadásztársasági szervek határozatainak bírósági felülvizsgálata kapcsán, speciális törvényi szabályozás hiányában, a jogi személy határozatainak bírósági felülvizsgálatára vonatkozó Ptk-beli előírások irányadóak.

28 2011. évi CLXXXIX. törvény 41. § (1) A helyi önkormányzat jogi személy, a Polgári Törvénykönyvről szóló törvény jogi személyekre vonatkozó rendelkezéseit az e törvényben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. 87. § A helyi önkormányzatok képviselő-testületei megállapodhatnak abban, hogy egy vagy több önkormányzati feladat- és hatáskör, valamint a polgármester és a jegyző államigazgatási feladat- és hatáskörének hatékonyabb, célszerűbb ellátására jogi személyiséggel rendelkező társulást hoznak létre.

29 BDT 2019. 3964.: A magánjogi szabályok alkalmazása szempontjából a magánjogi elvárásoknak való megfelelés követelhető meg. BDT 2019. 3975.: A társulásban résztvevő önkormányzatok befizetési kötelezettsége nem egymás felé, hanem a jogi személyiséggel rendelkező társulás irányában áll fenn; túlfizetésnél a túlfizetett összeg jogalap nélküli gazdagodás jogcímén a társulástól követelhető. EBH 2006. 1482.: Önkormányzati társulásból eredő pénzfizetési igény nem közigazgatási perben, hanem polgári perben érvényesíthető.

2.2. A közjogi személy polgári jogi jogalanyisága

A közjogi jogszabályok alkotói nem használják a közjogi személy kifejezést, helyette a közigazgatási szerv³⁰ és költségvetési szerv³¹ szókapcsolatokat alkalmazzák, szemben a közjogi szakirodalom egyes megfogalmazásaival³² és néhány bírói határozattal.³³

Egyes közjogi személyek polgári jogi jogalanyisága és jogalanyisága kapcsán kétségek fogalmazhatók meg, melyet az Országgyűlés polgári jogi megítélésével, az államot az egyes állami tulajdonban álló gazdasági társaságok felett megillető tulajdonosi jogok és kötelezettségek összességét gyakorló személyekkel és a közfeladatot ellátó közérdekű vagyongazdálkodó alapítványokkal szemléltetünk.

2.2.1. A bírói gyakorlatban az Országgyűlést kezdetben költségvetési szervnek és jogi személynek minősítették (egyben perbeli jogképességet és polgári jogi helytállást is kapcsolva hozzá),³⁴ majd az önkormányzatok állami támogatásával összefüggésben először arra világítottak rá, hogy közhatalmi/közigazgatási jogcselekmények végzésére/politikai aktivitásra vonatkozó akaratnyilvánítás nem lehet polgári jogi szerződés tárgya,³⁵ végül megállapítást nyert az, hogy nincs olyan tételes jogi rendelkezés, amely az Országgyűlést jogi személlyé nyilvánítaná.³⁶ Az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény nem tisztázza az országgyűlés jogi státuszát, a preambulumban legfőbb népképviselői szervként van említve. Véleményünk egyezik a döntvények álláspontjával: az Országgyűlés nem jogi személy; kérdéses, hogy polgári jogi jogalany-e egyáltalán... Ennek ellenére a Magyar Távirati Iroda Részvénytársaságot az állam nevében egyszemélyes Rt-ként „alapította”,³⁷ szemben az MNB Zrt.,³⁸ az MNV Zrt.,³⁹ az Államadósság Kezelő Központ Rt.⁴⁰ létesítésével, amelyeknél helyesen csak annyit tett, amit tehetett: „az Országgyűlés a következő törvényt alkotja...”

30 2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról 4. § (7) bek.

31 Például 2012. évi XXXVI. törvény az Országgyűlésről 123. § (1) bek.: az Országgyűlés Hivatala központi költségvetési szerv, 2010. évi LXXXVII. törvény a Nemzeti Földalapról 4. § (1) bek.: a Nemzeti Földügyi Központ központi költségvetési szerv

32 KILÉNYI i.m.; PETRIK (2006) i.m.

33 BH 2011. 15.: helyi önkormányzat közjogi személy; PÍT Gf. 40030/2016/4.: vízitársulat közjogi személy

34 BH 1997. 276.

35 BH 2001. 332.

36 ÍH 2005. 75.: nem költségvetési szerv, nem jogi személy, nincs perbeli jogképessége; ugyanerre jutott: ÍH 2013. 20., EBD 2014. 01.P1.

37 1996. évi CXXXVII. törvény a nemzeti hírugynökségről

38 2013. évi CXXXIX. törvény

39 2007. évi CVI. törvény 18. §

40 2011. évi CXCV. törvény

2.2.2. Az 1/2018. (VI. 25.) NVTNM rendelet⁴¹ jelöli ki az államot megillető tulajdonosi jogok és kötelezettségek⁴² összességét gyakorló személyeket az egyes állami tulajdonban álló gazdasági társaságok felett, melyek között miniszteriumokat, egyetemeket, múzeumokat, gazdasági társaságokat és természetes személyeket (miniszter, kormánybiztos) is találunk. Az NVTNM rendelet elnevezésében szereplő „személyek” kifejezéssel szemben a felsorolásban fellelhetők

- a) olyan költségvetési/államigazgatási szervek, melyek jogi személyisége kérdéses: Miniszterelnöki Kabinetiroda,⁴³ Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság,⁴⁴ Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság,⁴⁵ Országgyűlés Hivatala,⁴⁶ Nemzeti Adó- és Vámhivatal,⁴⁷ Büntetés-Végrehajtás Országos Parancsnoksága,⁴⁸ Országos Vízügyi Igazgatóság,⁴⁹ Somogy Megyei Kormányhivatal,⁵⁰ Érdi Szakképzési Centrum,⁵¹ Állami Egészségügyi Ellátó Központ,⁵² Nemzeti Szociálpolitikai Intézet;⁵³
- b) amelyek nem is költségvetési szervek, annak ellenére, hogy a fentebb megadott NVTNM rendelet ebbe a csoportba sorolja őket: a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatósága,⁵⁴ a Készenléti Rendőrség;⁵⁵
- c) és már megszűnt szervezet is, mint a Nemzeti Agrárkutatási és Innovációs Központ.⁵⁶

41 Módosította a 7/2021. (VI. 3.) NVTNM rendelet

42 A tulajdonosként aposztrofálás helytelenségére lásd: PAPP Tekla: *Néhány magánjogi kérdés az állami/önkormányzati tagságú gazdasági társaságok kapcsán*. In: *Az önkormányzati vagyongazdálkodás aktuális kérdései*, Szerk.: AUER Ádám – BOROS Anita – SZÓLIK Eszter, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., 2018. 123-132.

43 1/2018. (VII. 6.) MK utasítás 1.§ (1) bek. 12. pont, 8. pont: alapítója az Országgyűlés, 23. pont: a miniszterelnök politikai munkaszervezete, (2): vállalkozási tevékenységet nem folytat

44 180/2019. (VII. 26.) Kormányrendelet, 5. § (1): a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatósághoz... kötődő magánjogi jogok és kötelezettségek... jogutódja (SZGYF-ből kiválva).

45 316/2012. (XI. 13.) Kormányrendelet, az előző lábjegyzetben megadottak szerint ennek nincsenek magánjogi jogai és kötelezettségei...

46 2012. évi XXXVI. törvény 123. § (1) bek.

47 2010. évi CXXII. törvény

48 1/2016. (IV. 15.) BVOP utasítás

49 223/2014. (IX. 4.) Kormányrendelet

50 3/2020. (II. 28.) MvM utasítás

51 https://drive.google.com/file/d/15KsXpV5t_QLfBDS3m3nh9ULbSPB0P5EI/view, Magyar Államkincstár alapította; (2021.05.10.)

52 21/2019. (VI. 18.) EMMI utasítás

53 610/2020. (XII. 18.) Kormányrendelet

54 234/2011. (XI. 10.) Kormányrendelet

55 329/2007. (XII. 13.) Kormányrendelet

56 2020. évi CXLIX. törvény: az AKI Agrárközgazdasági Intézet Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság a jogutód

Meglátásunk szerint, amennyiben az a) csoportbeli költségvetési/államigazgatási szervek tekintetében az őket keletkeztető jogszabály nem adja meg a jogi személyiséget, akkor a Ptk. 3:3. § (3) bekezdésének alkalmazhatósága merül fel: a létesítő jogszabályaik polgári jogi jogalanyiségüket deklarálták-e (ez általában nem történt meg, kivéve: Társadalmi Esélyteremtési Főigazgatóság);⁵⁷ kérdéses, hogy a „tulajdonosi joggyakorlóként” való rendeleti kijelölés pótolja-e ezt... Emellett a Miniszterelnöki Kabinetirodát, a Somogy Megyei Kormányhivatalt, a Büntetés-Végrehajtás Országos Parancsnokságát és az Állami Egészségügyi Ellátó Központot utasítások hozták létre,⁵⁸ amelyek nem jogszabályok, azonban az utóbbi két tulajdonosi joggyakorlóról az utasítások megállapítják, hogy jogi személyek...⁵⁹

2.2.3. A közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványokról szóló 2021. évi IX. törvény a preambulumban „magánjogi szereplőnek”, az 1. § (1) bekezdésében pedig „sajátos magánjogi jogalanynak” minősíti ezeket a duplán közt szolgáló alapítványokat (feladatban és érdekből egyaránt). A problémát itt nem az új típusú alapítvány polgári jogi jogi személyként besorolása jelenti, mert a vonatkozó jogszabály a Ptk. alapítványokra vonatkozó szabályait rendeli el alkalmazni szubszidiárius jelleggel,⁶⁰ hanem az, hogy vitatható: rendelkezik-e ez a fajta alapítvány a jogi személyiség valamennyi attribútumával, nevezetesen az elkülönült, saját vagyonnal. A kekva kapcsán a vonatkozó törvény „javára rendelt”, „bizalmi vagyonkezelésbe vett” és „egyéb forrásból származó vagyona” *kezelését*⁶¹ mondja ki generálisan,⁶² amely kifejezések egyike és összessége sem a tulajdonjogot fedi le. Majd a részletszabályoknál a következő kitételekkel találkozhatunk

- „vagyonelem átadása ... tulajdonjog átszállás”,⁶³
- az állam „állami vagyon tulajdonjogát ingyenesen átruházza” és „az állam által ingyenesen juttatott vagyonelemeket az alapítvány tulajdonába kell adni”,⁶⁴
- „a vagyonjuttatás részletes kérdései a törvény keretein belül az állam és az alapítvány közötti polgári jogi megállapodásban is rendezhetőek”,⁶⁵
- „az alapítvány részére... pénzbeli és nem pénzbeli vagyoni juttatás teljesíthető”.⁶⁶

57 Lásd 104. lábjegyzet

58 Lásd 103., 108., 110., 112. lábjegyzetek

59 1/2016. (IV. 15.) BVOP utasítás 1. § b) pont; 21/2019. (VI. 18.) EMMI utasítás Melléklet I./1.1. pont

60 2021. évi IX. törvény 2. § (2) bek., kivéve: Ptk. 3:379. §

61 A vagyonkezeléshez lásd: DÜL János: A vagyonkezelési szerződés fogalmáról. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 2019/4. 46–79.

62 2021. évi IX. törvény 3. § (6) bek.

63 2021. évi IX. törvény 12. § (1) bek.

64 2021. évi IX. törvény 12. § (8), (9) bekezdések

65 2021. évi IX. törvény 12. § (12) bek.

66 2021. évi IX. törvény 19. § (1) bek.; A 2000. évi C törvény a számvitelről nem tartalmaz

Mindezek alapján tisztázatlan, hogy mi, milyen jogcímen kerül az alapítványhoz és az mije lesz az alapítványnak, ráadásul a bizonytalanságot fokozza az, hogy az állam a kekvá-k tevékenységvégzését hogyan biztosítja,⁶⁷ és további rendelkezések⁶⁸ is vagyoni jogkérdéseket vetnek fel.⁶⁹

Az eddigiekben kifejtett jogi komplikációk és rendellenességek⁷⁰ alapján a címben feltett kérdésre igenlő választ adunk: a közjogi jogi személyhez kapcsolódóan a közjog jogdogmatikai és joggyakorlati szempontból is ártalmas hatást fejt ki a polgári jogban. E vonatkozásban megoldás lehet egyaránt a komplex jogalanyiség, vagy a komplex jogi személyiség, vagy a jogágak feletti jogi személyiség kategóriáinak kidolgozása.

rendelkezéseket vagyonelem, vagyonjuttatás és vagyoni juttatás kapcsán.

67 2021. évi IX. törvény 18. § (1) bek.: Az alapítvány 17. § (1) bekezdés szerinti tevékenységeit az állam a) a 4. § szerinti vagyonjuttatással, b) a 19. § szerinti, megállapodás útján nyújtott vagyoni juttatással, c) támogatással, d) adománnyal, illetve e) közfeladat-finanszírozási szerződéssel biztosítja az alapítványnak.

68 2021. évi IX. törvény 12. § (13) Amennyiben az alapítvány 1. mellékletben meghatározott közfeladatát az ott meghatározott jogi személy útján látja el, úgy e jogi személy részére biztosított vagyonjuttatásra is e § rendelkezéseit kell alkalmazni. (14) Jelen alcím szabályait megfelelően alkalmazni kell arra az esetre, amennyiben nem az állam juttat az alapítvány részére vagyont. A vagyonjuttatás részletes kérdései a vagyont juttató és az alapítvány közötti polgári jogi megállapodásban is rendezhetők.

69 2021. évi IX. törvény 12. § (4) Az állam által juttatott társasági részesedés esetén az államot az alapító okiratban rögzített feltételekkel elővásárlási jog, illetve nyilvánosan működő részvénytársaság esetén vételi jog illeti meg. Amennyiben az állam nem él elővásárlási jogával vagy vételi jogával, akkor az elővásárlási jog vagy vételi jog a társasági részesedéssel érintett gazdasági társaságot illeti meg. (5) Ha az elővásárlási jog, illetve vételi jog jogosultja az elővásárlási jogával, illetve vételi jogával a felhívást követő 90 napon belül nem él, akkor az elővásárlási jog, illetve vételi jog megszűnik. *Ez a saját üzletrészt, saját részvényt szerzésének egy új, sajátos esetkőre? És alkalmazható-e ez egyáltalán kkt. és bt. társasági részesedésének megszerzése esetén?...*

3. § (7) Az alapítvány által bizalmi vagyonelembe vett vagyont tekintetében létrejött bizalmi vagyonelemzési jogviszony esetében a) az alapítványt a kezelt vagyont kizárólagos kedvezményezettjének kell tekinteni azzal, hogy kedvezményezettként e vagyont is az (1) bekezdés b) pontja szerinti célok megvalósítása érdekében köteles kezelni (azonos megoldás: 2019. évi XIII. törvény a vagyonelemző alapítványokról 2. § (3) a) pont). Ptk. 6:311. § (4) A vagyonelemző kizárólagos kedvezményezett nevezése semmis. B. SZABÓ Gábor – ILLÉS István – KOLOZS Borbála – MENYHEI Ákos – SÁNDOR István: *A bizalmi vagyonelemzés*. Budapest, hvgorac. 2018. 250-251.: nem jogszerű és visszaélésekre ad lehetőséget, amennyiben a vagyonelemző a kizárólagos kedvezményezett. A vagyonelemző alapítványokról lásd: B. SZABÓ Gábor – MENYHEI Ákos – SÁNDOR István: *Az alapítvány, Történeti, tipológiai, működési, adózási és vagyonelemzési omnibus*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2021. 149-152.

70 FAZEKAS (2008) i.m. 107.: általános közigazgatási szervezeti törvény megalkotásával számos felvetett probléma kiküszöbölhető lenne.

A TERÜLETI KÖZIGAZGATÁS NAPÓLEONI MODELLJE

Európa modernkori általános közigazgatási berendezkedésére jelentős hatást gyakorolt a francia modell. Ebből a körből is kiemelkedik a napóleoni területi közigazgatás, amely több európai ország számára is mintaként szolgált. Több részlemét számos alkalommal módosították a 19. és a 20. században, struktúráját és szellemiségét tekintve – a régiók 20. illetve 21. századi létrehozását, illetve összevonását leszámítva – mégis napjainkig ebben a rendszerben működik Franciaországban.²

Napoleon a területi közigazgatási reformjait az 1800. február 17-én elfogadott törvénnyel (a forradalmi naptár szerint a VIII. év pluviôse 28-án) alapozta meg.³ A forradalom újításai közül a megyéket (*département*) megtartotta. A megyéket kerületekre (*arrondissements*) osztotta, aminek alapján a lakosság létszámától függően 2-8 *arrondissement* létrehozására is sor kerülhetett. A kerületek a korábbi körzeteket (*districts*) váltották fel. A kerületek felügyelete alatt álltak a városok (*municipalités*), melyeknek a száma a forradalom időszakához képest jelentős mértékben csökkent.⁴ Az egyes területi egységek élére Napoleon egyszemélyi vezetőket állított, akik szigorúan hierarchikus rendben végezték munkájukat. Kinevezésük a végrehajtó hatalom jogköre volt, így a megyében prefektusok (*préfets*), a kerületekben alprefektusok (*sous-préfets*), míg a városok élén polgármesterek (*maires*) álltak.⁵

1. A prefektusok

A megyei közigazgatás⁶ vezetői 1800-tól kezdődően a prefektusok lettek, akik gyakorlatilag a forradalmi időszak által a megyék élére kinevezett kormány megbízottakat

1 Egyetemi tanár (KRE ÁJK)

2 A 21 régiót 1960-ban hozták létre (1960. június 2-án kiadott 1960-516. sz. rendelet), majd 1964-től kezdődően a régiók élére is prefektusokat (*préfets de région*) neveztek ki. A 21 régióból Korzika önálló régióvá alakításával 1970-től jött a 22 régió. A 22 régióból 2016. január 1-től 13 régió jött létre az összevonások eredményeként.

3 BIGOT, Grégoire (2014): *L'Administration française 1. Politique, droit et société 1789-1870*. Paris, Lexis Nexis, 170-171.

4 KELEMEN Miklós (2016): Kormányzás és közigazgatás – a közigazgatás történeti kialakulása, fogalma. In: FÖLDI András (szerk.): *Összehasonlító jogtörténet*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 206.

5 RENAUT, Marie-Hélène (2007): *Histoire du droit administratif*. Paris, Ellipses, 62-63.

6 KELEMEN Miklós (2016): Az önkormányzatiság történeti alakulása és főbb modelljei. In: Földi András (szerk.): *Összehasonlító jogtörténet*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 23-225.

(*commissaires du gouvernement*) váltották fel, azoknak főbb hatásköreit átvéve.⁷ A végrehajtó hatalom vezetője nevezte ki őket és hívta vissza tisztségükből. Hatásköreiket nem határozta meg pontosan, azt a gyakorlat alakította ki. A kezdeti időkben az *ancien régime* intendánsainak teendőiből indultak ki feladataik megtervezésénél. A forradalmi időszak kollektív igazgatási gyakorlatának kudarca után Bonaparte átvette a Sieyès által megfogalmazott elvet, miszerint „*az igazgatás egyetlen személy ténye*”.⁸

A prefektusok jogállását az 1800. március 8-án kelt rendelet szabályozta. Kinevezésükkor az első konzulnak tettek esküt, tevékenységükért magas fizetésben részesültek. A prefektusi kinevezéshez azonban bizonyos szintű vagyonra volt szükség, mivel az államot kellett méltó körülmények között képviselniük.⁹

A prefektus a napóleoni területi igazgatás kulcsfigurája volt, mivel ő irányította a közszolgáltatásokat, közvetítő nélkül levelezett valamennyi miniszterrel, és közvetlenül a belügyminiszter irányítása alatt állt.¹⁰ Ő volt a kormány felé a felelős azért, hogy a megyében a törvényeket és a rendeleteket végrehajtsák. Ennek érdekében prefektusi rendeletet adhatott ki, amelynek területi hatálya a teljes megyére kiterjedt. A törvények és a rendeletek betartatása érdekében rendelkezésre állt a rendőrség, sőt szükség esetén akár a katonaság is. Ő szervezte a megyei közéletét, kiadásokat rendelhetett el, ellenőrizte az adók beszedését. A sorkötelesekből az előírt létszámú csapatok kiállításáért is ő felelt. A prefektus a megye képviselője volt, így ő tájékoztatta a minisztériumokat a megyéjé érintő ügyekről. Ő gondoskodott a megyei közgyűlés (*conseil général*) határozatainak végrehajtásáról is. A megyei közgyűlések a megye nagyságától függően 16-24 főből álló, az államfő által három évre kinevezett tagokból létrejövő testületek voltak, amelyek évente egyszer, maximum 15 napra ültek össze. A megyei közgyűlés főként tanácsadó jogkörrel rendelkezett, illetve a megyei pénzügyi kérdésekben jóváhagyási jogkörrel is bírt. A prefektus készítette el a megyéje költségvetését és ő rendelkezett a kiadásokról.¹¹

A prefektus a megyében működő közigazgatási bíráskodás letéteményese is volt. Ebben a munkában egy megyénként változó számú (3-5) tagból álló prefektusi tanács (*conseil de préfecture*) volt segítségére. Az elsőfokú közigazgatási bírói fórum jelleggel működő prefektusi tanácsban a prefektus elnökletével főként a magánszemélyek pénzügyi jogvitáiról, valamint a kisajátításokkal, a középítkezésekkel és az útépitésekkel okozott kártérítésekről döntöttek.¹²

7 EBEL, Édouard (1999): *Les préfets et le maintien de l'ordre public en France au XIXe*. Paris, La Documentation Française, 13-14.

8 GLINEUR, Cédric (2017): *Histoire des institutions administratives*. Paris, Economica, 474-478.

9 THOMAS, Yves (1995): *Histoire de l'administration*. Paris, La Découverte, 34-37.

10 SENIÉ, Jean (1993): Le Consulat et l'Empire 1799-1815. In: BOUILLIER, Paul (dirigé par): *Histoire du ministère de l'Intérieur de 1790 à nos jours*. Paris, La Documentation Française, 31-57.

11 LENTZ, Thierry (2017): Préfets. In: LENTZ, Thierry (sous la direction): *Dictionnaire des institutions du Consulat et de l'Empire*. Paris, Tallandier, 521.

12 PACTEAU, Bernard (2005): Les conseils de préfecture au XIXe siècle. Implantation et

Az 1800. február 17-ei törvény a megyékben prefektusi főtitkár (*secrétaire général de préfecture*) kinevezését is elrendelte. A prefektusi főtitkárok az ügyiratok őrzéséért és a prefektusi rendeletek (*arrêtés préfectoraux*) szerkesztéséért és ellenjegyzéséért, majd kiküldéséért voltak felelősek. A főtitkár helyettesítette a prefektust, ha a hivatalának székhelyét elhagyta, különösen a megyében tett ellenőrző körútja során. Ellenben olyankor, amikor a prefektus a megyétől távol volt, akkor a prefektusi hivatal egyik tanácsosa (*conseiller de préfecture*), hivatali idején bekövetkező halála estén pedig a rangidős prefektusi tanácsos (*doyen des conseillers de préfecture*) helyettesítette. A főtitkárt az első konzul nevezte ki a helyi viszonyokat jól ismerők közül, aki a prefektusnak tette le esküjét, s jelentősnek számító díjazását a kormány biztosította. Ezeknek a tényeknek köszönhetően a megyei közigazgatás fontos eleme lett, aki nagy tekintélynek örvendett.¹³

A prefektus és a főtitkár munkáját jól szervezett hivatal is segítette. A hivatal helyiségei az állam által a prefektusnak biztosított épületben voltak. A prefektus teljes körű szabadságot élvezett a belső hivatali szervezeti rend kialakításánál és a tisztviselők kiválasztásánál. A prefektusi hivatal alkalmazottai között pontosan meghatározott alárendeltségi viszony létezett. Több megye közzétette a prefektusi hivatal szervezeti rendjét a Császári Almanach helyi kiadványában is, melyben megadták a hivatali időt és a prefektusok személyes meghallgatásainak időpontjait. Szigorúan ellenőrzött költségvetés alapján látták el feladataikat, amelyre a prefektus tett javaslatot és a kormány hagyta jóvá. A prefektus a költségvetési szabályokon keresztül egyre inkább beleszólást nyert a helyi közigazgatási ügyekbe.¹⁴

Összefoglalóan megállapítható, hogy a prefektusok a napóleoni rendszer legendás hírű működtetői voltak. Ebben nem kis szerepe volt annak, hogy ők voltak a kormány képviselői a megyékben, a díszegyenruhájuk által sugárzott tekintély nem csupán külsőség volt, hanem – különösen a császárság időszakában – többségük kimagasló teljesítményt nyújtott a közigazgatás működtetésében.

2. Az alprefektusok

Az alprefekust a prefektus mintájára a kormány nevezte ki egyszemélyi vezetőnek a kerület élére. Gyakran a helyben tekintélynek örvendő személyiségek közül nevezték ki őket, de mindig a prefektusok alárendeltjei maradtak. A napóleoni rezsim kezdeti időszakában a korábbi időkben igazgatási tapasztalatot szerettek köréből nevezték ki őket, majd 1805-től kezdődően már az új rendszer híveinek táborából vagy az

interrogations. In: GOJOSSE, Éric (Études réunies par): *Les conseils de préfecture (an VII -1953)*. Poitiers, 3-42.

13 LENTZ, Thierry (2017): *Secrétaires généraux de préfecture*. In: LENTZ, Thierry (sous la direction): *Dictionnaire des institutions du Consulat et de l'Empire*. Paris, Tallandier, 569.

14 GLINEUR, i. m. 483.

Államtanács (*Conseil d'État*) fogalmazói közül választották ki őket. Az államtanácsai fogalmazóság egyik állomása lett az alprefektusi hivatal, azért, hogy szakmailag kellően felkészülhessenek az állami közigazgatás magasabb szintjein történő szolgálat teljesítésére. Az államtanácsai fogalmazók prefektusi székhelyen való alprefektusi kinevezésére már 1809-től kezdődően rendszeresen sor került.¹⁵

Az 1800. március 18-án kiadott rendelet az alprefektust a prefektus alárendeltjeként jelölte meg, aki esküjét is előtte tette le. Elsődleges feladata a hivatali felettes utasításainak végrehajtása volt. Ebből a célból rendeletalkotási joggal (*arrêtés*) is felruházták. A gyakorlatban hamarosan teret nyert, hogy az alprefektus kezdeményezésekkel nem élhetett, hanem a felette előjárói jogokat gyakorló prefektus döntéseit volt köteles végrehajtani. Jellegzetes feladatai közé a közrend fenntartása, a hadsereg számára a sorozások megszervezése, az adók beszedésének felgyorsítása és az tartozott, hogy a kerületéhez tartozó polgármestereket ellenőrizze, és rászorítsa őket költségvetésük betartására. Gyakran az állami akarat helyi képviselői voltak, akik egyben hatékony végrehajtónak is bizonyultak. Kinevezésüknek egyik célja az volt, hogy az állam megmutassa azt, hogy mindenhol jelen van. A prefektusi öltözethez hasonló ruházatot viseltek, s székhelyük a kerület központjának számító város egyik reprezentatív épületében volt.¹⁶

A napóleoni időszak kezdeti éveiben főként a helyi tekintéllyel rendelkező személyek közül választották ki az alprefektusokat, s ezért nem rendelkeztek kellő szakértelemmel. Ezt a hiányosságot igyekezett pótolni a közigazgatáshoz értő fiatalok kinevezése, akik korábban már a *Conseil d'État* fogalmazójaként megismerkedtek a közigazgatás alapjaival.

3. A polgármesterek

A területi igazgatás harmadik szintjén a polgármesterek játszottak vezető szerepet, akiket szintén a végrehajtó hatalom nevezett ki. Jogállásukat az 1800. február 17-én elfogadott törvény és az 1801. január 22-ei rendelet szabályozta. Ennek alapján a polgármesterek kettős feladatot láttak el. Egyrészt a városi tanács tagjai és elnökei voltak, így annak nevében jártak el és igazgatták is azt. Másrészt a polgármesterek az állam delegáltjaiként számos állami feladatot is gyakoroltak, különösen a törvények végrehajtása feletti örökös, a helyi közrend biztosítása, a polgári anyakövezés, valamint a hadsereg elszállásolása és mozgósítása terén.¹⁷ A település lakosságától

15 LEPOINTE, Gabriel (1952): *Histoire des institutions du droit public français au XIXe siècle (1789-1914.*, Paris, Domat-Montchrestien, 276-277.

16 LENTZ, Thierry (2017): Sous-préfets. In: LENTZ, Thierry (sous la direction): *Dictionnaire des institutions du Consulat et de l'Empire.* Paris, Tallandier, 593-594.

17 CHANDERNAGOR, André (1993): *Les maires en France XIXe et XXIe siècle. Histoire et sociologie d'une fonction,* Paris, Fayard, 33.

függően egy, vagy több alpolgármester is segíthette őket feladataik ellátásában. Az 5000 főnél nagyobb lakosú városokban őket is a kormányfő, míg a többi községnél a prefektus nevezte ki. A polgármesterek és az alpolgármesterek mandátumának idejét egy 1802. augusztus 4-én elfogadott szenátusi határozat rögzítette 5 évben, de az új-raválásztásukat is lehetővé tette. Ez utóbbi rávilágít azokra a nehézségekre, amelyekbe a kormány ütközött. Ugyanis nem volt könnyű minden település élére megfelelő, és feladatait ellátni képes személyeket találni. Különösen a kisebb községekben volt nehéz megfelelően képzett polgármester jelöltet állítani.¹⁸

A polgármester a törvény alapján ellátta mindazokat a feladatokat, amelyeket korábban a városi alkalmazottak végeztek. Egyik fő feladata a település költségvetésének elkészítése volt, amit utána a városi tanács megvitatott, s azt a polgármester hajtotta végre. Ő gondoskodott az egyenes adók adózók részére történő megállapításáról, de a közrend, a köztisztaság és a nyilvántartások felelőse is ő volt. Széleskörű jogkörei hatékony gyakorlása érdekében a polgármester – a prefektushoz és az alprefektushoz hasonlóan – rendeletalkotási hatalommal (*pouvoir réglementaire*) rendelkezett. Az alpolgármesterek saját hatáskörrel nem rendelkeztek, de a polgármester saját hatáskörének egy részét rájuk delegálhatta. A polgármester fizetést nem kapott, feladatait ingyenesen látta el.¹⁹ Kivételes esetekben a nagyobb városokban költségtérítést biztosítottak számára.²⁰

A városi tanács (*conseil municipal*) megválasztására is minden községben sor került. Főként tanácsadó szervként működött, a költségvetését ugyan megvitathatta, de nem dönthetett róla, mivel annak elfogadása a felettes szervek jogköre volt.²¹

A kisebb községekben a polgármesterek munkájának segítésére a prefektus kinevezhetett polgármesteri hivatali titkárt (*secrétaire de mairie*) is. Ezzel a megoldással igyekeztek megoldani a kellő képességekkel nem rendelkező polgármesterek okozta nehézségeket. Természetesen ez ismét súlyos anyagi terhet jelentett az államnak.

Összességében megállapítható, hogy Napóleon visszaállította a polgármesterek tekintélyét, de nem kívánta őket választás által megerősített független közigazgatási vezetővé tenni. Így a rezsim teljes időszakában az állam képviselői maradtak még akkor is, ha a helybeliek közül neveztek ki őket. Ez abban is kifejezésre jutott, hogy beiktatásuk alkalmából szervezett ceremónián a rendszernek esküdtek hűséget a prefektus jelenlétében. Jelentőségüket ruházatuk is hangsúlyozta: kék öltözet, vörös öv, valamint a nemzeti háromszínű szalag.²²

18 GLINEUR *i. m.* 480.

19 DURAND, Dominique (2004): *Une histoire de la fonction publique territoriale*. Paris, LGDJ, 53.

20 CHANDERNAGOR *i. m.* 151-162.

21 LENTZ, Thierry (2017): Conseil municipal. In: LENTZ, Thierry (sous la direction): *Dictionnaire des institutions du Consulat et de l'Empire*. Paris, Tallandier, 170-171

22 TULARD, Jean (2002): Le Consulat et l'Empire. In: FOUGÈRE, Louis – MACHELON, Jean-Pierre – MONNIER, François (sous la direction de), *Les communes et le pouvoir. Histoire politique des communes françaises de 1789 à nos jours*. Paris, PUF, 137-157.

4. Párizs közigazgatása

Párizs és környéke sajátos demográfiai helyzetének köszönhetően meghatározó gazdasági és politikai szerepet játszott Franciaországban. A forradalmi idők tapasztalatait számba véve Napóleon is külön közigazgatási egységként szabályozta Párizs adminisztrációját. Az új rend alapjait az 1800. február 17-ei rendelet határozta meg, amely a párizsi régió működését szabályozta. Ennek alapján Párizs városát nem polgármester, hanem Szajna megye prefektusa irányította. Mellette megyei tanács (*conseil général*) és prefektusi tanács (*conseil préfectoral*) is működött, hasonló összetételben, mint a többi megyében. Szajna megyét három kerületre osztották fel. Közülük az északit és a délit alprefektusok irányították. A harmadik kerület Párizs volt, melyre a többi kerülettől eltérő szabályok vonatkoztak. A főváros szintén kerületekre tagolódott (*arrondissement municipaux*), melyeket polgármesterek irányítottak (*maires*), két alpolgármesterrel (*maire-adjoints*). A főváros élén azonban nem főpolgármester állt, hanem Szajna megye prefektusa székelt a párizsi városházán (*Hôtel de ville*), és ő gyakorolta az egyébként a főpolgármestereket megillető jogokat. A fővárosban városi tanács sem létezett, helyette megyei tanács segítette a prefektust.²³ A megyei tanács tagjait – akiknek számát előbb 24-re, majd később 16-ra csökkentették –, a kormány nevezte ki. Szűk hatáskörrel rendelkezett, csak a kormány által elé terjesztett kérdésekben, és e mellett az éves költségvetésről dönthetett. Sem eszközökkel, sem kezdeményezési joggal nem bírt a városi igazgatás ellenőrzése tekintetében. A gyakorlatban a fővárost maga a császár igazgatta, egyúttal a legfontosabb döntéseket is meghozta, miután a legkülönbözőbb kérdésekben előtte véleményt kért a belügyminiszter igazgatási tanácsától (*conseil d'administration du ministère de l'Intérieur*).²⁴

Párizsban a közrend fenntartása a párizsi rendőrprefektus (*préfet de police de Paris*) feladata volt. A tisztség felállításáról az 1800. február 17-én elfogadott törvény 9. cikkulusa és az első konzul 1800. július 1-jei rendelete tartalmaz előírásokat. Ennek megfelelően Párizsban a rendőrprefektus a városi rendőrség feladatköreinek végrehajtója volt.²⁵ Az *ancien régime* időszakában ezt a hatáskört még a rendőrség főhadnagya (*lieutenant général de police*) gyakorolta. A rendőrprefektus a francia közigazgatás kiemelt tisztviselőjeként közvetlenül a belügyminisztertől függött, vele állt levelezésben. A rendőrprefektusi hivatal élén nagyszámú ügynök vezetője volt. Így

23 ROUSSEAU, Michel (1970): Aperçus sur le fonctionnement du conseil municipal de Paris au XIXe siècle (1800-1870). In: *Études d'histoire du droit parisien*, Paris, PUF, 426.

24 TULARD, Jean (1990): *Paris et son administration (1800-1830)*. Paris, Comité des Travaux Historiques de la Ville de Paris, 73-225.

25 CHARLOT, Claude (2001): La mise en oeuvre par la préfecture de police de deux droits fondamentaux: la liberté et la sécurité. In: PELISSON, Eric (Sous la direction): *La loi du 28 pluviôse an VIII deux cents ans après: le préfet et les libertés (XIXe et XXe siècles)*. Actes du colloque du 1er et 2 décembre 2000, Limoges, Presses universitaires de Limoges, 198.

alárendeltségébe tartoztak a párizsi kerületi felügyelők, a béketisztek, a nemzeti őrség, a csendőrség és a piacok, kikötők rendjét felügyelők is. Minden eszközt megkapott, hogy a közrendet megőrizhesse és letartóztatásokat foganatosíthasson. Hatáskörébe tartozott a Párizsban tartózkodók utazási okmányainak kiállítását, így ő adta ki az útlevelet a fővárost elhagyni szándékozó párizsiaknak, engedélyt a külföldieknek a Párizsban tartózkodáshoz. A közrend biztosítása érdekében ellenőrizte a szállodákat, a színházakat, a kiadókat, a vallási tevékenységet és a börtönök rendjét is. Harcolt a bűnözés, a koldulás ellen, fellépett csoportosulások és a tiltott szervezkedések ellen. A város tisztasága, a tűzvédek elkerülése, az utcai közbiztonság, a kivilágítás és a csúszásmentesítés felügyelete is feladatai közé tartozott. A közellátás biztonsága érdekében felelős volt a főváros élelem-utánpótlásának megszervezéséért, ezért biztosította az áruk szabad mozgását, valamint a kereskedelem, és a piacok rendjét. Hatáskörei – a miniszterekéhez hasonlóan – széleskörűek voltak. Hivatalának belső rendje is a minisztériumok felépítését tekintette mintának, mivel főtitkárságból és három főosztályból állt. Munkájának hatékonyságához hozzájárult, hogy személyzetének tagjai közül többen tapasztalattal rendelkeztek a jogelőd párizsi főhadnagyság idejéből.²⁶

A háromszintű területi közigazgatás és a Párizs sajátos helyzetére jellemző részlet-szabályok bemutatása után összegzésként megállapítható, hogy a napóleoni rendszer három szempontból is újat hozott a területi közigazgatás megszervezésekor.²⁷ Elsőként az egyszemélyes felelős végrehajtás eszméjét valósította meg. A megyékben a prefektus, a kerületekben az alprefektus, a községek élén a polgármester igazgatott, a felelős döntések meghozatala az ő jogkörük volt, még akkor is, ha esetenként egy vagy két tanács is segítségükre volt. Másodikként fontos hangsúlyozni, hogy a területi közigazgatási vezetők az államfő közvetlen irányítása alatt álltak, amit a kormánytag belügyminiszter útján valósított meg. Ennek megfelelően a prefektusokat, az alprefektusokat és a jelentősebb községek polgármestereit a napóleoni időszakban nem választották, hanem a végrehajtó hatalom feje nevezte ki őket. Az ennek a megoldásnak köszönhetően létrejövő hierarchikus szervezetben a katonai szervezetekhez közel álló engedelmisség valósult meg a kormánytól kedve az igazgatott állampolgárig bezáróan. A napóleoni modell harmadik jellemzője az volt, hogy az állami érdek elsőbbséget élvezett a másodlagos helyi érdekek előtt. Ezzel a konzulátus, majd a császárság nem a helyi sajátosságok meglétét tagadta, hiszen mintegy 37 ezer községet mégis csak elismert, hanem az általános központi közigazgatási érdek végrehajtójaként tekintett a helyi közigazgatásra. Fontos hangsúlyozni, hogy Párizs világvárosi jellegét kivéve valamennyi községre ugyanazt az uniformizált szervezeti rendszert léptette életbe, ezzel is erősítve a nemzet egységét, amire a monarchia és a forradalmi idők széttagoltsága és állandó változásai után szüksége is volt Franciaországnak.

26 WRIGHT, Vincent (1979): La préfecture de police pendant le XIXe siècle, in: *L'administration de Paris (1789-1977)*. Genève-Paris, Droz-Champion, 99-100.

27 BIGOT *i. m.* 170-171.

Stenpien Erik¹

A CSEHSZLOVÁK LEGFELSŐBB KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG 1918–1939 KÖZÖTT

*A csehszlovák Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság 1918–1939 között
(Absztrakt)*

Az alábbi tanulmány a csehszlovák Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság jogszabályzatával foglalkozik. A szabályzat két lépésben fejlődött ki. Az első törvény a 3/1918 szám alatt került publikálásra, a második 164/1937 számot viselte. Nem feledkezhetünk arról sem, hogy az első törvény az állam születésének, stabilizálódásának idején került a napvilágra. Gyakorlata nagy hatással volt az állam határainak megalkotására. Napjainkban, amikor Szlovák Köztársaság területén a bírósági reform keretében újra bevezették a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság intézményét, szükséges lehet visszatekinteni arra a szabályzatra, mely Csehszlovákia területén a két világháború között hatályban volt. Így amint megszületik az új jogszabályzat, összehasonlítható lesz mindkét joganyag. Addig abban reménykedhetünk, hogy a szlovák jogalkotó tisztelni fogja a „hagyományos”, bár régen nem alkalmazott szabályokat.

*The Czechoslovak Supreme Administrative Court from 1918 to 1939
(Abstract)*

The following study deals with the legislation of the Czechoslovak Supreme Administrative Court. The rules developed in two steps. The first law was published under number 3/1918, the second under number 164/1937. We can't forget, that first law came to light at the time of the birth and stabilization of the state. His practice had a great impact on the creation of state borders.

Nowadays, when the institution of the Supreme Administrative Court reintroduced in the Slovak Republic as part of judicial reform, it may be necessary to look back at the regulations, that were in force in Czechoslovakia between the two world wars. Thus, as soon as the new legislation is in place, both pieces of legislation will be comparable. Until then, we can hope that the Slovak legislator will respect the „traditional” rules, although they have not been applied for a long time.

1 doc. JUDr. Erik Štenpien, PhD., habilitált docens, Kassai Pavol Jozef Šafárik Egyetem Jogi Kara, Jogtörténeti Tanszék, e-mail: erik.stenpien@upjs.sk

1. Bevezetés

A demokrácia mérőeszközei között nem hiányozhat a közigazgatási szervek határozatai, valamint eljárásai ellenőrzésére irányuló bírósági védelmének, javításának lehetősége. A közigazgatási bíráskodás a közigazgatás tevékenységén belüli törvényesség biztosítója. Nem helyettesíti a közigazgatási határozatok javítására szolgáló más eszközöket. Lényege mindenekelőtt a közigazgatás elleni bírósági védelem nyújtása. Ez azonban a bírói hatalom lényeges befolyását jelenti a végrehajtó hatalom eljárásába.

A közigazgatási bíráskodás lényegében a bírósági hatalom gyakorlásának különös módjaként fogható fel. Hangsúlyozni kell, hogy a közigazgatási szervek döntéseinek és eljárásának bírósági ellenőrzése rendes jogorvoslatként értelmezhető. A közigazgatási határozat bíróság általi vizsgálata azonban a közigazgatási eljáráson kívül áll. Ebből az következik, hogy a közigazgatási bíráskodás a hatalom szétosztásán belül létező fékek és ellensúlyok egyik legfőbb eszköze.

A közigazgatási bíráskodásban az érintett természetes, valamint jogi személyek védelmét nyújtja, természetesen a törvény által szabályozott kereteken belül. A bíróságon eldöntendő ügy máskülönben a végrehajtó hatalom hatáskörébe tartozik, a törvény azonban ez esetben a természetes vagy jogi személy alanyi jogainak védelme érdekében a bíróságon való elintézését rendeli el. A közigazgatási hatóságok is „tévedhetnek”, ezért a határozatai bíróságon ellenőrizhetők. A közigazgatási eljárásban a személyről a hatóságok határoznak. Most ugyanaz a személy bíróságra fordulhat, és mivel ő a panaszló, az egykori jogállása lényegesen megváltozik – a bíróságon a hatósággal egyenrangú lesz. A közigazgatási hatóság előtti vertikális jogviszony így vízszintessé változik.

Nem mellőzhető az sem, hogy maga a „közigazgatási bíráskodás” kifejezés elsősorban ellentétes. Ugyanis a végrehajtó és bírósági hatalom egyesítésére utal, ami demokratikus államban elképzelhetetlen dolog. A bíróságnak ellenőriznie kell az anyagi és eljárási jogi szabályok betartását a közigazgatási eljáráson belül. Erre vonatkozólag határoznia kell a megsértett alanyi jogok védelméről. Szlovák Köztársaság Alkotmánya szabályozza a közigazgatási bíráskodást, azonban nem ismeri a közigazgatási bíróságok fogalmát. Az alapszabály 141. cikkelye értelmében Szlovák Köztársaság területén a bíráskodást önálló és pártatlan bíróságok gyakorolják és a bíráskodás összes fokán más hatóságoktól elkülönítve gyakorolják.² Az Alkotmány 422/2020 sz. novellája értelmében 2021. augusztus 1.-től Szlovákia bírósági rendszere a Legfelsőbb Bíróságból, Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságból, és a többi bíróságból áll.

Ugyanakkor a közigazgatási bíráskodásban a panaszlási jog egyenlőtlenségét észlelhetjük. E jogot ugyanis alapjában csak a közigazgatási hatósági eljárás fele birtokolja, csak egyes esetekben az államügyész élhet vele, azonban mindig megilleti a

2 L. 460/1992 sz. SzK. Alkotmányának 141. cikkelyét.

közigazgatási hatóságot. Ha a közigazgatási eljárás fele megelégedett a hatóság előtti jogorvoslat eredményeképpen kibocsátott határozattal, mely az elsőfokú döntést további fellebbezést kizárva alapjában megváltoztatja, azonban kimondottan jogsértő természetű, az elsőfokú közigazgatási hatóság nem fordulhat a bírósághoz, és ha a határozattal nem ért egyet, más jogeszközöket kel keresnie a jogellenesség orvoslása érdekében. Ez azért van így, mert a szlovák közigazgatási bíráskodás a közigazgatási eljárás feleinek aktív tevékenységét csak akkor támogatja, ha a saját alanyi jogukat védik meg³.

A SzK Alkotmány 46. cikkely 2. bek. szabálya értelmében az a személy, akinek a véleménye szerint a közigazgatási hatóság határozata megsértette jogait, a bírósághoz fordulhat annak érdekében, hogy a határozat törvényességét ellenőrizze, amennyiben a törvény másképpen nem határoz. Több fajta közigazgatási bírósági eljárást ismer (ismert) a szlovák törvényalkotás. Ezekről az alábbiakban részletesebben szólunk.

A közigazgatási bíráskodás folyamán a bíróságok a közigazgatási hatóságok döntéseinek törvényességét és eljárását kereset vagy jogorvoslat alapján vitatják meg. A megvizsgálható határozatok körét, mint alábbiakban látni fogjuk, meglehetősen tág. A közigazgatási hatóság határozatának jogellenességének több oka lehet. Egyszerűsítve: „amennyiben a hatóság eljárásában törvény által szabályozott köteletségét nem teljesítette, a döntésének nincs törvényes alapja”⁴.

Összegzés: a közigazgatási bíráskodás lényege a jog tisztelésének biztosítása a közhatalom és a természetes személyek közti viszonyokban, ami egyébként a magánjog, valamint a büntető jog területén immár természetes dolog. Ennek kiindulópontja az államhatalom szétoztása, valamint a következő három feltétel teljesítése:

- az állami hatalom anyagi és formális értelemben való elkülönítése,
- a magánjog és közjog különböztetése,
- bíráskodás és közigazgatás szervezeti elkülönítése.

Jelen pillanatban Szlovák Köztársaság területén a közigazgatási bíráskodás intézményét új jogszabály – A Közigazgatási Bíráskodási Rend szabályozza. Mivel az új Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságunk újjászületésétől csak pár hét telt el, tanulmányunkban nem tudunk részletesebben foglalkozni a mai napokban születendő szabályzatával, gyakorlatával. A jövő ereje mindig a múlt tisztelésétől függ. Ezért a továbbiakban az első csehszlovák közigazgatási bírósági szabályzattal foglalkozom.

3 ŠKULTÉTY, Peter: *Správne konanie bez právnych nedostatkov*. Košice: Calypso, s. r. o. 2001, 48. PRŮCHA, Petr: *Správní právo*. Brno: Masarykova univerzita 1996, 196.

4 PŮLPÁN, Oldřich: *Poměr soudů k správním aktům*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V.Linhart 1946, 118. Közelebb I. HENDRYCH, Dušan: *Správní právo -obecná část*. Praha: C. H. Beck 1994, 238.

2. A Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságot szabályozó törvények

1918. november 2-án fogadta el a csehszlovák Nemzeti Tanács A Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságról és az hatásköri viták eldöntéséről szóló 3/1918 sz. (ún. novemberi) törvényt. A jogszabály azonnali hatállyal az egész csehszlovák területre vonatkozólag átvette a Legfőbb Közigazgatási Bíróságról szóló 36/1876 sz. birodalmi (ún. októberi) törvényt, valamint A Birodalmi Bíróság felállításáról szóló 143/1867 sz. birodalmi alaptörvényt, amennyiben e törvények a közigazgatási hatóságok, vagy a közigazgatási hatóságok és bíróságok közötti hatásköri viták eldöntéséről rendelkeztek. A csehszlovák Alkotmánybíróság ekkor még nem létezett. Felhívjuk a tisztelt olvasó figyelmét arra, hogy a 3/1918 sz. törvényt a Törvénytárban alacsonyabb számmal tették közzé, mint a Nemzeti Tanács 1918. október 28-ai 11/1918 sz. törvénye, mely jogszabály magát a Csehszlovák állam megalapítását hirdette ki.⁵ Ebből arra lehet következtetni, hogy a Legfőbb Közigazgatási Bíróság megalapítása rendkívül fontos volt. A törvény „szellemi atyja” Ferdinand Pantůček volt.⁶

Az átvett osztrák jogszabály szövegének szükséges módosításai főleg a Legfőbb Közigazgatási Bíróság hatáskörét érintették. A módosítások révén a jogszabály számottevően általánosabb és egyszerűbb lett. Az Osztrák–Magyar Monarchia dualista felépítésére nézve a bíróság hatáskörének nagyon bonyolult szabályzata maradt fenn, ez most (logikusan) megszűnt.⁷

Komoly változást jelentett a Legfőbb Közigazgatási Bíróság hatáskörébe tartozó fegyelmi ügyek besorolása. A novemberi törvény szintén megszüntette a rendőri büntetőügyek kizárását is. Legjelentősebb változás viszont véleményünk szerint a hatóságok szabad mérlegelésének a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság hatásköréből való kizárásának megszüntetése volt. Ez esetben a módosítás célja nem volt megengedni a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságnak azt, hogy a hivatal szabad mérlegelése felhasználásával született döntést tárgyi szempontból vizsgálja meg. Az addigi elv, mely szerint a Közigazgatási Bíróság csak a közigazgatási döntés törvényességét vizsgálhatja meg, továbbra is hatályban maradt. Pusztá eljárástechnikai okokból csakis a közigazgatási bíróság azt a hatáskörét ismerték el, mely szerint a bíróság a közigazgatási hivatal határozatának törvényességét vizsgálhatja meg, még pedig abban az esetben is, ha a hatóság a törvény által elismert és korlátolt mérlegelést használta fel.⁸

5 SEDLÁČEK, Stanislav: *Prvorepublikové Československo a správní soudnictví*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2001 (1 sz.), 71.

6 NOVOTNÝ, Josef: Nejvyšší správní soud: (historické poohlédnutí na naše správní soudnictví, jeho přítomnost a nutnost neodkladných změn). I. část. *Správní právo*. 1999, 32. évf., (2. sz.), 79–80.

7 MACUR, Josef: *Správní soudnictví a jeho uplatnění v současné době*. Brno: Masarykova univerzita 1992, 113.

8 SCHELLE, Karel: *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*. Praha: Eurolex Bohemia 2005, 427.

A bécsi Közigazgatási Bíróság hatáskörével megegyezően a Legfőbb Közigazgatási Bíróság az osztrák birodalmi bíróság azon hatáskörével volt megbízva, mely szerint az Alkotmány által garantált állampolgárok politikai jogainak megsértését vitathatta meg.⁹ A csehszlovák Legfőbb Közigazgatási Bíróság hatásköre ezentúl a következő pontokban foglalható össze:

1. közjogi alanyi jogok védelme a pontosan meghatározott ügyek kivételével.
2. hatásköri viták eldöntése,
3. a Legfőbb Közigazgatási Bíróság Mandátumi Tanácsának tevékenysége.¹⁰

Az 1. ponthoz: A kizárás a szabadalmi ügyekre, választásokkal kapcsolatos vitákra, a főiskolai tanárok és magáncensek fegyelmi ügyeit eldöntő Felső fegyelmi bizottság ítéleteire, a hadsereg fegyelmi hatáskörének kereteiben kibocsátott döntésekre, közigazgatási intézkedésekre és kinevezésekre vonatkozott. A kivételek körébe viszont nem tartoztak azok az ügyek, mikor a kinevezési jogról volt szó, valamint a kormány kartellbizottságról szóló határozatai, melyek ellen nem volt lehetséges a kartellbíróság előtt panasszal élni.

A 2. ponthoz: A Legfőbb Közigazgatási Bíróság a következő hatásköri vitákat döntötte el:

- a rendes bíróságok és közigazgatási hatóságok között,¹¹ mégpedig pozitív, valamint negatív értelemben vett konfliktusok esetében,¹²
- a tartomány gyűlése és a központi kormányhivatalok között (pozitív értelemben való konfliktusok),
- a Legfőbb Közigazgatási Bíróság és a rendes bíróságok, valamint a tartományok autonóm szervei között (szintén pozitív értelemben való konfliktusok).

A vitákat eldöntő tanács 6 tagból állt, közülük hárman voltak a Legfelsőbb Bíróság és hárman a Legfőbb Közigazgatási Bíróság tagjai.

A 3. ponthoz: A Mandátumi Tanács a képviselői mandátumának elvesztéséről határozott abban az esetben, ha a politikai pártját szétszalták. A Mandátumi Tanács ez esetben hivatalból határozott¹³.

A Legfőbb Közigazgatási Bíróság és a Legfelsőbb Bíróság két külön bírói fórumot alkottak. A Brnó-ban székelő Legfelsőbb Bíróság a polgári és büntető ügyek/ben/

9 SLÁDEČEK, Vladimír: *Nástin vývoje ústavního soudnictví na území Československa (a České republiky)*. In: *Právní rozhledy* 1998, 6. évf., (11. sz.), 545.

10 A Tanács mandátumokat szétszaltását felügyelte. SEDLÁČEK, Stanislav: *Prvorepublikové Československo a správní soudnictví*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2001, 9. évf., (1. sz.), 73.

11 A közigazgatási hatóság törvényes definíciója nem létezett.

12 Pozitív konfliktusról akkor van szó, ha az ügy eldöntését több állami szerv vállalja. Negatív konfliktus esetében az ügyet nem akarja eldönteni senki.

13 SEDLÁČEK, Stanislav: *Prvorepublikové Československo a správní soudnictví*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2001. 9. évf., (1. sz.), 74. o.

legutolsó – harmadik – foka volt. A Legfőbb Közigazgatási Bíróság az Igazságügy-minisztériummal egy épületben, Prágában székel.

A Legfőbb Közigazgatási Bíróság természetes és jogi személyek (amennyiben a jogi személy nem lépett fel hatósági szervként) jogainak védelmét szolgáltatta. Csak akkor nyújtott jogvédelmet, ha az alanyi közjog volt megsértve, nem pedig a közérdek. Az eljárás csak akkor indulhatott, ha a benyújtott panaszában valaki azt állította, hogy a közigazgatási hatóság jogellenes/törvénytelen döntése, vagy intézkedése által sértett volt saját jogaiban. A panasznak akkor volt helye, ha a fél ügyében korábban már valamennyi közigazgatási hatóság előtti jogorvoslati lehetőségét kimerítette. A panaszt ügyvédnek kellett aláírni és 60 napos – a panaszolt határozat kézbesítésétől számított – záros határidőn belül kellett benyújtani. A panasznak felfüggesztő hatálya nem volt, azonban ezt a panaszos kérelme alapján engedélyezhette a sérelmezett határozatot kibocsátó hatóság, ha:

- a) közérdek az azonnali végrehajtást nem indokolta,
- b) a végrehajtásból az érintett személynek helyrehozhatatlan/pótolhatatlan kára keletkezhetett.

Garanciális szabályként az eljárásban érvényesült a szóbeliség és a nyilvánosság elve, csak kivételesen került sor titkos tárgyalásra. Az alperes állami vagy közigazgatási szervet azon minisztérium kiküldött képviselője képviselte, mely minisztérium felügyelete alá tartozott a sérelmezett határozatot hozó hatóság. Az alperes hatóság nem képviselhetette magát ügyvéd által. A jogellenes határozatokat a Legfőbb Közigazgatási Bíróság megsemmisítette, s az ügyben érintett a közigazgatási hatóság köteles volt új határozatot hozni.¹⁴

Alapítása idején a Legfőbb Közigazgatási Bíróság első és másodelnökből, 4 tanácselnökből és 20 tanácsosból állt.¹⁵ A Legfőbb Közigazgatási Bíróság élén az első és a másodelnök álltak. Az első elnök a bíróság igazgatója volt, ő vezette és ellenőrizte a hivatalos teendőket. Joga volt a létező jogszabályok tiszteletben tartása mellett ügyeket eldöntő, plenáris és fegyelmi tanácsokat létrehozni. Ő osztotta szét a hivatalos teendőket a tanácsosok és a más alkalmazottak között.

A bíróság tanácsokban határozott. A bírósági tanácsokat általában egy tanácselnök és négy tanácsos alkotta. Bizonyos esetekben azonban a bíróság tanácsa a tanács elnökéből és csak két tanácsosból állt. 1930-ban a tanácselnökök számát 9-re és a tanácsosok számát 48-ra növelték – mindannyiukat az az államelnök nevezte ki.¹⁶ A tanácsok összetételénél az az elv honosodott meg, hogy a tanácsosok felének bírói

14 JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka : *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*, Praha 2005, 342.

15 MAZANEC, Michal: *Správní soudnictví*, Linde Praha a. s. 1996, 31..

16 SCHELLE, Karel – SCHELLEOVÁ, Ilona: *Vývoj organizace soudnictví v letech 1945-1989* In: MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav: *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*, Karolinum: Praha, 2004, 344.

hivatal betöltésére alkalmas végzettséggel kellett rendelkeznie. Az adók és járulékok ügyeiben állandó tanácsok jöttek létre, melyek együttesen a bíróság pénzügyi szakosztályát alkották.

Az osztrák jogszabály recepciója Csehország számára nem jelentett különösebb változást. A csehszlovák állam kihirdetése előtti állapot igazolását jelentette. Szlovákia és Kárpátalja részére azonban ez nagyon komoly változást jelentett. Csehszlovákia e részeiben nem szívesen fogadták az osztrák Legfőbb Közigazgatási Bíróságra vonatkozó joganyag recepcióját. Előfordult, hogy némely esetben bizonyos visszalépésnek tekintették a magyar Közigazgatási Bíróság megszüntetését.¹⁷ A magyar (1896-ban alapított) közigazgatási bíróság ugyanis alapvetően más elvekre épült, mint az osztrák modell.¹⁸

A novemberi törvény végrehajtása érdekében a Legfőbb Közigazgatási Bíróság személyzetének kinevezéséről a 7/1918 sz. Nemzeti Tanácsi rendelet intézkedett, míg a hatásköri vitákat eldöntő külön szenátus szervezetéről a 635/1920 sz. állapított meg szabályokat. Az állam vagy részei elleni igények eldöntésére való hatásköréről szóló 4/1918 sz. törvénynek is volt bizonyos vonatkozása a Legfelsőbb Közigazgatási Bírósághoz. Ugyanis a szabály azt rendelte el, hogy amennyiben a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság nem illetékes az egész állam, vagy némely tartománya elleni igénynek eldöntésére, akkor ez igényeket a rendes bíróságok dönthetik el.¹⁹

A Legfőbb Közigazgatási Bíróság átfogó reformjára irányuló törekvések már 1920-ban jelentkeztek. A bíróság abban az időben az ország igazságszolgáltatási rendszerének egyik legkiválóbb bírói fóruma volt. Működésének azonban volt gyengepontja is. Lévén, hogy a közigazgatási bíráskodás alsóbb fórumai nem épültek ki, s így a közigazgatási bíráskodás egyszintű maradt, a Legfőbb Közigazgatási Bíróság túlterhelt lett, ami a döntéshozatal lelassulásához vezetett.

A Legfőbb Közigazgatási Bíróság működésének javítására irányuló első törekvés Pantůček bírósági elnök 1922. II. 6.-iki körlevelében található. „*A megtett megfigyelés alapján a panaszok rendes, szabályszerű elintézése folyamatának biztosítása és az egységes gyakorlat bevezetése érdekében jónak látom a következő irányelveket kibocsátani:*

- *úgy látom, hogy az új panasz a titkárságról hosszú ideig nem mozdul. Erre tekintettel 14 napos határidőt szabok ki, mely határidőn belül a titkár köteles lesz az új panaszokat előzetes eljárásra bocsátani, vagy visszaküldeni a panaszosnak a panasz szükséges kiegészítése végett, vagy más módon elintézni, hacsak nem áll fenn más jelentős indok a más elintézési folyamat érdekében.*

17 HÁCHA, Emil (ed.), HOETZEL, Jirí. (ed.) és WEYR, František. (ed.): *Slovník veřejného práva československého. Svazek II, I až O*. Brno: Polygrafia 1932. 831-832. Szintén MACUR, Josef: *Správní soudnictví a jeho uplatnění v současné době*. Brno: Masarykova univerzita 1992. 114.

18 HÁCHA, Emil: *Správní soudnictví*. Brno: Rudolf M. Rohrer 1936..

19 ČERVINKOVÁ, Sandra: *Nejvyšší správní soud ve 20. století* [online]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta 2011. Vedoucí práce Pavel Salák. Forrás: <http://theses.cz/id/c8r4sp/> (2017.11.18.) 19.

- *megtörténik, hogy a titkár egyedül, vagy a kíséző hivatalok útján rövid úton, telefonon kéri a panasz kiegészítését. Ez abszolúte megengedhetetlen.*
- *felhívom a titkárok figyelmét, hogy addig, amíg a feleknek jogukban áll betekinteni az iratokba, kötelesek a hivatalos órákban az iratokat maguknál a hivatalban a megengedett helyen tartani úgy, hogy távollétükben gond nélkül lehetőség legyen a felek számára az iratot megkeresni. Mivel a körlevélben tartalmazó leiratokra eddig nem figyeltek oda, kérem a titkár urakat a leiratok pontos betartására.²⁰*

A Legfőbb Közigazgatási Bíróságról szóló új jogszabály előkészítése már 1924-ben megkezdődött. Az új törvény első tervezetének megalkotásába Dr. Pantůček a Bíróság csaknem valamennyi bíróját bevonta. Az e tervezetről szóló tárgyalások azonban nem vezettek eredményre. 1927. márciusában előterjesztette a kormányhoz a saját tervezetét. A kudarc azonban az elnököt nem térítette el a reform megvalósításának szándékától. 1927 márciusában Dr. Emil Hácha saját javaslatával fordult a kormányhoz. Konceptiójában kíséző bíróságok bevezetésének szükségessége mellett érvelt, továbbá az addigi öttagú tanácsok helyett háromtagú testületek felállítását proponálta annak érdekében, hogy a bíróság saját teendőit hatékonyabban teljesíthesse. Az újabb kezdeményezést sem kísérte siker.²¹

A Legfőbb Közigazgatási Bíróságról szóló törvény módosításának további javaslatát 1929. augusztus 4-én küldte a Belügyminisztérium az észrevételei eljárásra. A javaslat azon az elven épült, hogy még nincs szükség a bíróság szervezetének változására, és csak az eljárás felgyorsulására, valamint egyszerűsítésére szükséges elmaradhatatlan változásokra célzott. Mivel viszont a panaszok száma 1929.-ben jelentősen megnőtt, a módosítási javaslatot félretették.²²

1936 júliusában az Alsóházban tárgyalták a Köllner és Kundt képviselők – Weyr Professzor elméletére alapozott törvényjavaslatát,²³ melynek elfogadása esetén valamennyi állami és önkormányzati hatóság végső, már meg nem fellebbezhető határozatának vagy intézkedésének záró részében kötelező lett volna megjelentetni a következő kioktatást: *„Ez ellen a határozat vagy intézkedés ellen rendes jogorvoslatnak helye nincs. E határozat vagy intézkedés ellen azonban panasszal lehet élni a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságon, Prágában. A panaszt a határozat vagy intézkedés kézbesítésétől számított 60 napon belül kell Prágában a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságon benyújtani. A panaszt ügyvédnek alá kell írnia. A panasznak általában felfüggesztő hatálya nincs, azonban a panaszos kérheti az eljáró? hatóságtól a felfüggesztő hatály odaitélését.”* A tör-

20 *Národní archiv Praha – Chodovec*, Fond NSS Praha, 61. doboz.

21 Digitální knihovna NS RČS 1925 – 1935, Senát, 6. ülés (1929. XII. 19-ei ülés).

22 Poslanecká sněmovna N.S.R.Č. 1937 – digitální knihovna, vládní návrh (749. sz. irat, harmadik rész – indoklási jelentés)

23 Poslanecká sněmovna N.S.R.Č. 1936 – digitální knihovna (594 sz. irat – dr. F. Köllner és E. Kundt képviselő urak javaslata).

vényjavaslat értelmezésében, ha a záró rész nem tartalmazná a fent idézett kioktatást, a határozat vagy intézkedés megtámadható lenne. A határozat ellen pedig panaszt lehetne benyújtani a határozatot vagy intézkedést kiadó hatóságnál, határidő tekintet nélkül. Mondanunk sem kell – ismerve a Közigazgatási Bíróság reformjára irányuló törekvések sorsát, hogy – ez a törvényjavaslat sem volt sikeres.

A helyzet javítására a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságról szóló új törvény elfogadása volt szükséges. A törvény kormány által jegyzett tervezetét a Nemzeti Gyűlés 1936-ban kezdte tárgyalni. A Belügyminisztériumban megfogalmazott javaslaton Dr. Hácha és bírósági munkatársai együttműködtek, kik egyúttal a parlament Alkotmányjogi Bizottságának is tagjai voltak.²⁴ A kormány javaslata a Legfőbb Közigazgatási Bíróság hatáskörének korlátozását célozta, de emellett el kívánta érni a bíróság teljesítőképességének növelését is. Ezt – többek között – az átmeneti időre kinevezendő segédtitkárok segítségével óhajtották elérni. Ők a tárgyalások előkészítésében segítettek volna, s az egyes tanácsok zárt ülésein – tanácsadó szavazataik révén – gyakorolhatták volna a döntéshozatalban való döntési jogosultságukat, s nem utolsó sorban pedig jegyzői feladatokat is teljesíthettek volna.²⁵

A kormány javaslatáról elsőként a Nemzeti Gyűlés Alkotmányjogi Bizottsága kezdett tárgyalni. Elnöke – Dr. Patejdl – 1937. március 10-én azt ajánlotta a parlament Alsó házának, hogy a törvényjavaslatot – az előterjesztett változatban – fogadja el. A bizottság a fentiekén túl – annak érdekében, hogy a bíróság befejezhesse az eddig el nem döntött, hátralékként nyilvántartott ügyeket – azt proponálta, hogy 1940-ig a bírák nyugdíjkorhatárát emeljék fel 68 évre. Javasolták továbbá, hogy az új törvény hatálybalépésének idejét a kormány által tervbe vett 90 nap helyett 30 napra rövidítsék le. Az Alkotmányjogi Bizottság proponálta azt is, hogy a kormány minél előbb készítse el a közhatalom/közigazgatás jogellenes eljárásával okozott kár megtérítéséről szóló törvényjavaslatot is.²⁶

A Nemzeti Gyűlés Alsó házában? 1937. március 31-án nagyon élénk/kemény vita kezdődött a törvényjavaslatról. A kamara 3 ülésén egészen április 8-ig tanácskozott a plánuról és több ellenjavaslat is elhangzott. Végül – első és második olvasatban – a kormány eredeti javaslatát, apróbb technikai jellegű változtatásokkal, jóváhagyták.²⁷ A törvényhozás második kamarája – a Felső ház – Szenátus – ezt követően vette tárgyalás alá a tervezetet. Itt a testület több tagja azzal érvelt, hogy a Legfőbb Közigazgatási Bíróságnak a legnagyobb segítséget a 125/1927 sz. törvény²⁸ ígéretének teljesítése

24 MACHÁLEK, Vít: *Prezident v zajiťi*, Praha: Regulus 1998. 51.

25 Poslanecká sněmovna N.S.R.Č. 1937 – digitální knihovna (749. sz. irat – a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságról szóló kormányjavaslat).

26 Poslanecká sněmovna N.S.R.Č. 1937 – digitální knihovna (837 sz. irat – Az Alkotmányjogi Bizottság a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságról szóló törvényjavaslatához való jelentése)

27 Digitální knihovna PS N.S.R.Č. 1937 – 89, 90, 91. ülés

28 A politikai igazgatásról szóló törvény – az országot 4 tartományra osztottam a Cseh, Morva,

jelenténé, mely által a közigazgatási tartományi hivatalok mellett bírói tanácsokat??? kellene létrehozni, melyek a polgárok panaszainak eldöntésére kapnának hatáskört. A törvény ígérete azonban sohasem valósult meg. A diskusszió a Felső Házban is több napig tartott. 1937 június 16-án aztán a Legfőbb Közigazgatási Bíróságról szóló törvény kormányjavaslat e fórumon is többséget kapott.²⁹

A Legfőbb Közigazgatási Bíróságról szóló „új” törvényt 164/1937 sz. alatt hirdették ki. Az 55 szakaszból álló törvény formailag új alkotás volt, ám, tartalmi szempontból az új jogszabály semmit sem változtatott az 1875.-ben elfogadott birodalmi törvény alapelvein. Fő célja az eljárás gyorsítása volt.³⁰ Figyelemreméltó, hogy ez a törvény hatályban maradt Csehszlovákia területén (a háborús éveket kivéve, amikor a Szlovák Köztársaságnak saját törvénye volt) egészen 1952 végéig, amikor a Legfőbb Közigazgatási Bíróság megszűnt.

Az új törvény nem tartalmazta a közigazgatási hatóság fogalmát, azonban a 2. szakaszában megjelölte a közigazgatási hatóságok körét. Így a közigazgatási hatóságok közé az állami és önkormányzati (tartományi, járási, községi) hatóságok tartoztak, a szabály azonban ide sorolta az önkormányzati érdekkorporációk szerveit is, amennyiben ezek olyan döntéseket hoztak, melyek a közigazgatási hatóságok határozataival szemben támasztott valamennyi követelménynek eleget tettek.

Az új szabály pontosan meghatározta a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság hatáskörét is. A bíróság a közigazgatási hivatalok összes határozata, valamint intézkedése ellenbenyújtott panaszokról dönthetett. A panaszokat formailag akkor tekintették érvényesnek, ha azt ügyvédi aláírással látták el. A bíróság formai- és anyagi jogi szempontból vizsgálhatta meg a határozatokat, az ügyben viszont önálló érdemi döntést nem hozhatott. Jogköre csupán arra terjedt ki, hogy a sérelmezett határozatot megsemmisítse, vagy annak jogszerűsége mellett foglaljon állást. Felperesi oldalon az ügyvédkényszer intézményét alkalmazták. Megalapozatlan panaszbeadvány miatt így élhettek az ügyvéddel szembeni bírságolás lehetőségével. A Legfőbb Közigazgatási Bíróság hatáskörébe nem tartoztak azok az ügyek, amelyekben más törvény rendes bírósági hatáskört állapított meg. Az addigi bevett gyakorlattal szembe, mely szerint a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság határozatai

csak a peresített konkrét ügyben kötelezték a közigazgatási hivatalokat, s más – hasonló – esetekben újabb törvényellenes határozatot hozhattak, az új törvény úgy igyekezett harcolni, hogy bevezette többek között az ún. kötelező irányelv intézményét. A kötelező jogelveket a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság teljes ülése fogadta el és azt a Hivatalos Közlönyben is közzé tették.

A törvény új szabályzatként bevezette a segédtitkárok hivatalát, akik csak jogi végzettséggel rendelkező alkalmazottak lehettek. A segédtitkárokat szükség esetén

Szlovák és Kárpátaljai tartományra, megszüntetve az. Ün. Megyei törvény jogszabályait.

29 Digitální knihovna - Senát 1937 – 79, 80, 81. ülés.

30 HENDRYCH, Dušan et al.: *Správní právo*, Praha: C.H. BECK 2006. 536.

három évre a kormány nevezte ki a Legfőbb Közigazgatási Bíróság elnökének javaslata alapján. A segédtitkárok előkészítették a bírósági tárgyalásokat, de más feladatokkal is megbízhatták őket. A tanácsok megbeszélésén tanácskozási joguk volt. Hivataluk teljesítése idejében függetlenek voltak, más állandó vagy ideiglenes hivatalt nem tölthettek be. Az új törvény alapján a Legfőbb Közigazgatási Bíróság tagjainak három ötöde „nem bírói származású”³¹ bírák is lehettek.³²

A törvény 13. szakaszának 2. bekezdése azokról az ügyekről rendelkezett, melyekben a bíróság háromtagú tanácsokban határozott. Ezek valójában az előkészítő intézkedések, vagy közbelső határozatok körét jelentették. Az addigi jogszabállyal ellentétben az új törvény nagy mértékben használta a zárt tárgyalás intézményét.

A panaszt írásbeli formában kellett benyújtani a határozat kézbesítésétől számított 60 napos – egyébként jogvesztő – határidőn belül. A határozat kézbesítésének napját a panaszban fel kellett tüntetni. A panaszhoz kötelezően csatolni kellett az ügyvéd olvasható aláírását. A panaszt annyi példányban kellett benyújtani, hogy a bíróság az összes alperesnek egy-egy példányát kézbesíthesse. A panasznak e törvény alapján sem volt felfüggesztő hatálya, azonban a panaszos kérelme alapján a sérelmezett határozat végrehajtását az eljáró hatóság felfüggeszthette, amennyiben:

- a közérdek nem indokolta a határozat azonnali végrehajtását,
- a végrehajtás a panaszosnak helyrehozhatatlan károkat okozott volna.

A törvény a Legfőbb Közigazgatási Bíróság hatáskörébe utalta az Alkotmány által biztosított politikai /polgári/ jogok megsértésének eseteit is. Hatáskörébe tartoztak továbbá a hatásköri viták is, azzal a megszorítással, hogy immáron csupán a közigazgatási hatóságok között felmerült hatásköri konfliktusokról dönthetett. A Legfőbb Közigazgatási Bíróság ítéleteit a Köztársaság nevében hirdették ki, s tartalmazniuk kellett azon bírák aláírását, akik a határozathozatalban részt vettek.

A törvény lehetőséget adott a panaszos, vagy alperes (esetleg ezek képviselői) megbírságolására, amennyiben a bíróság véleménye szerint a panasz panaszjoggal való visszaélést tartalmazott, vagy valamely törvény tartalma ellen lázított. Az 50-től 3000 csehszlovák korona összegig kiszabható bírságok az államot illették meg. Amennyiben a bírság befizetését nem teljesítették, úgy azt a prágai Állami pénzügyi ügyészség hajtotta azt be.³³

Az új törvényi szabályozás értelmében a panasz illetékköteles lett, s benyújtásakor 60 Korona megfizetését kellett igazolni. A fentiekén túl illetékkötelezettséget vezettek be valamennyi kérelemmel vagy írásbeli beadvánnyal szemben is. A törvény 1940-ig a bírák felső korhatárát 68. életévben állapította meg.

A Legfőbb Közigazgatási Bíróság mindennapi tevékenységét – a törvény felhatal-

31 E tagoknak nem kellett rendelkezniük a bírói tisztség betöltéséhez megkívánt feltételekkel.

32 MAZANEC, Michal: *Správní soudnictví*, Linde Praha a.s. 1996, 31. o.

33 Národní archiv Praha – Chodovec, Fond NSS, 54 doboz.

mazása alapján – a testület, saját hatáskörben, maga szabályozta, s azt 191/1937. szám alatt a 1937. július 16-án a Törvénytarban közzé is tették. A Szervezeti és Működési Szabályzat a törvénnyel azonos napon lépett hatályba.

3. A Legfelsőbb Közigazgatási Bírósággal összefüggő bíróságok jogszabályzata

Az Alkotmánylevél (121/1920 sz. alkotmányos törvény) a „Minisztériumok és közigazgatási hatóságok” című fejezete a közigazgatási bíróságról két rendelkezést tartalmazott (a 86. és 88. szakasz). Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy e két rendelkezést nem találhatjuk a bírósági hatalomról szóló negyedik fejezetben, de fellelhető az a kormányzó és végrehajtó hatalomról szóló harmadik fejezetben.³⁴

Az Alkotmánylevél 86. szakasza a következő rendelkezést tartalmazta: „Az alacsonyabb állami szervezetekben lehetőség szerint a polgári elem részvétele legyen biztosítva, és a közigazgatási hatóságoknál az állampolgárok jogainak és érdekeinek védelme lehető leghatékonyabban biztosítva legyen (közigazgatási bírászkodás által). Az Alkotmánylevél 88. szakaszának első cikkelye ellenben a következőket tartalmazta: „A bírói védelmet a közigazgatási hatóságok ellen a legfelsőbb fokon a független bírákból álló, egész ország területén illetékes bíróság szolgálja.” Ugyanazon szakasz második cikkelye a részletesebb szabályozást külön törvényre bízta.³⁵

Amint látjuk a Birodalmi Bíróság intézményét a csehszlovák jogrendszer nem recipiálta. Ezért a Legfőbb Közigazgatási Bíróságnak az alkotmány által garantált politikai jogok védelméről is gondoskodnia kellett volna, azonfelül pedig még az állam, vagy egyes tartományaival szembeni támasztott közjogi igények elbírálását – felülvizsgálati eljárásban – is köteles lett volna teljesíteni.³⁶

A Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságról szóló 36/1870 sz. birodalmi törvény értelmében a Legfőbb Közigazgatási Bíróság az állampolgárok (alkotmányosan elismert) politikai jogaik megsértésére vonatkozó panaszait döntötte el. A Birodalmi Bírósághoz hasonlóan a Legfőbb Közigazgatási Bíróság e hatáskör döntéshozatal keretében való tényleges működése is problematikus volt. A Legfőbb Közigazgatási Bíróságnak ugyanis felül kellett volna vizsgálnia az alkotmányos jogok megsértésére vonatkozó panaszok eseteit is, azonban maga a bíróság az alkotmányosság terére eső vélelmezett jogsértések felülvizsgálatára nem volt jogosult. A bíróság saját eljárásában az alkotmány és a törvények tiszteletben tartására volt kötelezve, így lényegében a „klasszikus” közigazgatási határozatokat /hasonlóan/ csak törvényességi szempontból vizsgálhatta meg, mivel más különös eljárási jogszabály nem létezett.³⁷

34 HENDRYCH, Dušan et al.: *Správní právo: obecná část*. 8. vyd. Praha: C. H. BECK 2012, 518

35 *Ústava republiky Československé*. Praha: Státní nakladatelství v Praze, 1927. 23. o.

36 MACUR, Josef: *Správní soudnictví a jeho uplatnění v současné době*. Brno: Masarykova univerzita 1992.113.

37 SLÁDEČEK, Vladimír: *Nástin vývoje ústavního soudnictví na území Československa (a České repub-*

Az 1920-as Alkotmánylevél egy új különös bíróságot hívott életre – az Alkotmánybíróságot. Ezáltal egy új igazságszolgáltatási fórum jött létre – egy szakosított alkotmányos bíráskodás szerve. A bíróság hatáskörét azonban szoros határok közé szorították. Ám ennek ellenére elmondható, hogy a csehszlovák állam megalapításának idején és az azt követő években az Alkotmánybíróság pusztán léte is pozitív fejlemény volt,³⁸ annak ellenére, hogy az Alkotmánybíróság nem vizsgálhatta az alkotmányosan elismert jogok megsértése miatt beadott állampolgári panaszokat. Ezek ugyanis a Legfőbb Közigazgatási Bíróság hatáskörébe tartoztak. Az alkotmányosság szempontjából a bíróság a Nemzetgyűlés törvényeinek és tanácsai rendelkezéseinek felülvizsgálatára volt csupán hivatott.³⁹

Az Alkotmánybíróság 7 tagból és 7 póttagból állt. Két – két alkotmánybírói tagot a Legfőbb Bíróságnak és a Legfőbb Közigazgatási Bíróságnak kellett kineveznie. A hátramaradó két tagot és az Alkotmánybíróság elnökét az államelnök nevezte ki. Az alkotmánybírák megbízatása tíz évre szólt. A részleteket Az Alkotmánybíróságról szóló 162/1920 sz. törvény szabályozta. A törvényt hamarosan az Alkotmány után hagyták jóvá. Az Alkotmánybíróság előtti eljárást a 255/1922 sz. eljárási rendről szóló törvény szabályozta.⁴⁰ A szabályzat – az alkotmányos szűk keretekben – csak kétfajta eljárást ismert:

- a törvények érvénytelenségéről szóló eljárást,
- a halaszthatatlan intézkedésekről szóló eljárást.⁴¹

A csehszlovák alkotmánybíróság csak két tízéves választási periódust élt meg. Az első választási periódusa 1921. XI. 17. – 1931. XI. 17. között volt. Utána egy ideig nem sikerült kinevezni az alkotmánybírákat. Weyr Professzor írja, hogy ez az állapotot főleg a bíróság személyzeti összetételéről szóló viták okozták.⁴² Majdnem hétéves szünet után azonban, 1938.-ban, újra sikerült kinevezni a bírákat. Ám a második választási periódus csak a náci megszállásig tartott (1938. V. 10.-tól 1939. III. 15.-ig). Az Alkotmánybíróság ténylegesen 1941. második felében szűnt meg. A bíróság a világháború után formálisan 1948-ig létezett, jóllehet tevékenységet ekkor már nem fejtett ki. Utána hosszú időre megszűnt.⁴³

líky). In: Právní rozhledy. 1998, 6. évf., (11. sz.), 545.

38 SLÁDEČEK, Vladimír: *Nástin vývoje ústavního soudnictví na území Československa (a České republiky)*. In: Právní rozhledy. 1998, 6. évf., (11. sz.), 546.

39 SLÁDEČEK, Vladimír: *Nástin vývoje ústavního soudnictví na území Československa (a České republiky)*. In: Právní rozhledy 1998. 6. évf., (11. sz.), 547.

40 LANGÁŠEK, Tomáš.: *Ústavní soud Československé republiky a jeho osudy v letech 1920-1948*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2011. 30-60.

41 SLÁDEČEK, Vladimír: *Nástin vývoje ústavního soudnictví na území Československa (a České republiky)*. In: Právní rozhledy 1998. 6. évf., (11. sz.), 546.

42 WEYR, František: *Československé právo správní. Část obecná: Organizace veřejné správy a řízení správní*. Brno: Český akademický spolek Právnicků 1922, 101.

43 SLÁDEČEK, Vladimír: *Nástin vývoje ústavního soudnictví na území Československa (a České republiky)*. In: Právní rozhledy 1998. 6. évf., (11. sz.), 546.

Az 1920-as Alkotmánylevél egy különlegesen fontos jogszabály volt. Már elfogadásának dátuma – 1920. február 29. – is jellegzetesnek tekinthető. Vele egy napon ugyanis más törvényeket is jóváhagytak, melyeket technikailag az Alkotmánylevél részeinek tekintették. Az egyik ilyen törvény, az 126/1920 szám alatt kihirdetett törvény volt, amely a Csehszlovák Köztársaság megyei és járási rendszerét rögzítette, (a továbbiakban „megyei törvény”). A törvény elfogadásával a törvényalkotó megakarta szüntetni a monarchia jogintézményeit.

A megyei törvény intézményesítette Csehszlovákiában a közigazgatási bírászkodás decentralizációját. A jogszabály értelmében a megyei közigazgatási bíróság tanácsai az állami hivatalnokok és választott megyei polgárokból álltak volna össze. A törvény értelmében a megyék járásokra voltak felosztva, a magyar szolgabírói hivatal viszont megszűnt. A 126/1920 törvény értelmében a megyék legfőbb közigazgatási szerve a Belügyminisztériumnak alárendelt megyei hivatalok lettek, amelyeknek élén az ispán állt. Hatáskörük nagyjából megegyezett a magyar megyék, valamint azok főhivatalnokának hatáskörével. A megyei hivatal belső tagozata a következő volt:

- az államhivatalnoki pozíciót betöltő *ispán* a hivatal élén állt, vezette és képviselte a megyei hivatalt, s gyakorolta annak teljes hatáskörét. Általános ellenőrzési joga volt, az elnöki, valamint a rendészeti ügyeket irányította. Hivatalába a kormány kinevezése révén került.
- a *megyei hivatal elnöksége* külföldön képviselte a megyét, fogadta a külföldi küldöttségek tagjait, s a megyei hivatal személyes ügyeit intézte. Hatáskörébe ezenkívül még az államrendészeti, mobilizációs, bizalmas, valamint gyülekezési ügyek is tartoztak.
- a *megyei hivatal 12 osztályát* a 290/1922 sz. kormányrendelet hozta létre. A rendelet a következő osztályokat hívta életre: politikai-, rendészeti- és jóléti-, gazdaság-ipari-, számvévi-, egészségügyi-, állatorvosi-, műszaki-, mezőgazdasági-, erdészeti-, mezőgazdaság-műszaki osztályt, ide tartoztak továbbá a megyei levéltár, valamint a segédhivatalok.
- a *megyei hivatal kirendeltségei* csak a választópolgárok akaratnyilvánításával jöhettek létre.
- a *megyei hivatal grémiumát* a hivatal osztályainak elnökei alkották, a grémium elnöke az ispán volt. A grémium feladatkörébe a tanácsadás tartozott, az ispán számára viszont az általuk adott tanácsok nem voltak kötelezőek.⁴⁴

A megyei hivatalok mellett működő megyei képviseletek⁴⁵ 35 – hat évre kinevezett – tagból álltak. A megyei képviselet elnöke az ispán volt. E szervezetek hatáskörébe nem tartozott a politikai ügyek megvitatása, különben gazdasági, közigazgatási,

44 MOSNÝ, Peter – HUBENÁK, Ladislav: *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice: UPJŠ 2005. 226.

45 A magyar megyei gyűlések csehszlovák jogszabály által bevezetett címe.

törvényhozó, tanácsadó hatáskörük volt. A megyei képviselőtestület első teljes ülésén megválasztotta a 8-tagú megyei választmányt és ugyanoda 8 póttagot is választott meg. A megyei választmány elnöke – az ispán – legalább havonta egyszer köteles volt összehívni a testület rendes ülését. A megyei választmány ülései a megyei képviselőtestülettel szemben nem voltak nyilvánosak. A választmány fő feladata a megyei képviselőtestület üléseinek készítése volt, de részt vett a megyei képviselőtestület határozatainak végrehajtásában, valamint a megye vagyonának kezelésében is. A megyei intézetek, valamint üzemek fölötti ellenőrzés, valamint a megye apróbb ügyeinek intézése érdekében fakultatív módon megyei bizottságok a megyei küldöttség tagjai közül, vagy a megyében lakó és a megyei küldöttségbe választható polgárok soraiból voltak kinevezhetők. Kötelező csak a pénzügyi bizottság kinevezése volt.

A megyei bizottság elnöke az ispán volt, ki a *megyei választmány* segítségével ellenőrizte a bizottság tevékenységét. Mint már feljebb említettük, a törvény meghagyta a megyékben a járások intézményét, megszüntette viszont a szolgabírók hivatalát. A járást ezután a *járásai hivatal* képviselte, melynek az élén a *járásai főnök* állt. A Belügyminiszter által kinevezett járásai főnök államhivatalnoki pozíciót töltött be, szolgálati szempontból az ispánnak volt alárendelve. A járásai hivatal mellé 4 évre 8 rendes tagból és 8 póttagból álló járásai választmányt választottak, melynek önkormányzati feladatai voltak. A választmány élén a járásai főnök állt. Rendes üléseit a főnök legalább havonként egyszer volt köteles összehívni. A járásai választmány hatáskörébe gazdasági, tanácsadó, segítő feladatok, valamint közigazgatási bíráskodásban való részvétel tartoztak.

A csehszlovák megyei törvény sajátosságai közé többek között Belügyminisztérium azon joga tartozott, mely értelmében a megye önkormányzati szerveit bármikor indok megadása nélkül feloszlathatta.⁴⁶ Sajátosságok sorait növeli a törvény V. része, mely Csehszlovákia területén *megyei szövetségek* létrehozását rendelte el.⁴⁷ A három megyei szövetségek egyike Szlovákia megyéit tömörítene. A megyei szövetség szervezete a törvény szabályzata értelmében a következő szervekből állna:

- *megyeszövetségi testület*, mely a szövetség legmagasabb, 24 tagú szerve lenne, a megyei küldöttségek tagjai 3 éves időtartamra kerülnének belé. A választások a Belügyminiszter határozata szerint arányos képviselőtestület elvénél igénybevételével zajlanának le.
- *megyeszövetségi választmány* 8 tagból állna, melyeket a megyeszövetségi testület soraiból arányos képviselőtestület szerint választanak.
- *megyeszövetségi ellenőrző bizottságba* azok a megyeszövetségi testület tagjai kerülnének, kiket a megyeszövetségi választmányba meg nem választottak.

46 LIPSCHER, Ladislav: *K vývinu politickéj správy na Slovensku v rokoch 1918 – 1938*, Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1960. 52.

47 Amire viszont soha nem került sor.

A Belügyminiszternek joga volt a feljebb megnevezett szervezetbe 4 állami hivatalnokot kinevezni. Közülük egyik lenne e szervezet elnöke. Az elnök hivatalos címe a *főispán*. A megyék alacsonyabb szervezeti egységei a járások voltak. A járási hivatal teendőit állami járási hivataloknak kellett volna ellátnia, Szlovákia területén azonban municipális városok és rendezett tanácsú városok is.⁴⁸ Megemlítendő még az is, hogy a megyei törvény csak Szlovákia területén lépett hatályba, mégpedig 1923. január 1-től.⁴⁹

A megyei törvény annyiban függött össze a közigazgatási bírászkodási rendszerrel, hogy a 158/1920 sz. Megyei és járási hivatalok mellett működő közigazgatási bíróságokról szóló törvény értelmében különleges járási és megyei bírósági tanácsoknak kellett volna létesülniük. Ezennel az közigazgatási bíróságok rendszerének első foka a megyékben és járásokban lenne található, amíg a fellebbviteli fórumként a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság határozna. A járási bírósági tanács a járási főnökből és két ülnökből állna. A megyei bírósági tanácsokat két hivatalnok és három ülnök alkotná.

Az alacsonyabb fokú közigazgatási bíróságok hatáskörébe a megyei és járási hivatalok által hozott határozatok elbírálása tartozott volna, mégpedig az ún. jogi ügyek eldöntése. A z ún. jogi ügyek a törvény értelmében olyan perek voltak, amelyekben a hivatallal szemben legalább egy fél lépett fel. A büntető rendőri ügyek nem tartoztak a tanácsok hatáskörébe. Az eljárás a megyei és járási közigazgatási bíróságok előtt hivatalból, vagy a fél kezdeményezésére kezdődött volna. A törvény hatálybalépését azonban a megyei törvény teljes hatálybalépésével függött össze. Mivel maga a megyei törvény soha nem lépett hatályba az egész ország területén, a megyei és járási közigazgatási bíróságok sem jöhettek létre. A közigazgatási bírászkodási szervezet egyetlen csehszlovák bírósága így a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság maradt.⁵⁰

A teljesség kedvéért viszont megemlítendő, hogy a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságon kívül a két világháború közötti évtizedekben léteztek még más külön bíróságok is, melyek akár hatáskörükben, akár összetételükben – kisebb vagy nagyobb mértékben – a Legfőbb Közigazgatási Bírósághoz kapcsolódtak. Ezeknek megemlítése különösen fontos, hogy érthető legyen a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság bírósági szervezetben betöltött pozíciója. A már említett Alkotmánybíróságon kívül a következő bíróságokról van szó:

1. Választási Bíróság. A Választási Bíróságról a 125/1920 sz. törvény rendelkezett. A bíróság létesítésekor fontos szempont volt a költségkímélés. Ezért aztán ezt a bírói fórumot, mint a Legfőbb Közigazgatási Bíróság mellékfórumát működtették. Az elnöke

48 VOJÁČEK Ladislav – SCHELLE, Karel – KNOLL, Vilém: *České právní dějiny*, Plzeň 2008, 306-307.

49 SCHELLE Karel: *Vývoj veřejné správy v letech 1848 – 1990*, Eurolex Bohemia, Praha 2005, 213.

50 MAZANEC, Michal: *O správním soudnictví dvojako: Pobléd právního instalatéra*, In: ŠIMÍČEK Vojtěch (ed): *Role nejvyšších soudů v evropských ústavních systémech – Čas pro změnu?* Brno 2007, 194.

a Legfőbb Közigazgatási Bíróság első elnöke, alelnöke pedig a Legfőbb Közigazgatási Bíróság másodelnöke volt. A Választási Bíróság a bíráin kívül még 12 ülnökből, 12 póttagból és a referensek szükséges számából állt.⁵¹ A Választási Bíróság hatásköre az alábbi ügyekre terjedt ki:

- a) a Választási Bíróság bíróságként választási panaszokat döntött el,
- b) a Nemzeti Gyűlés és a Tartományi Gyűlések képviselőinek megválasztását hiteltesítette,
- c) a Nemzeti Gyűlés tagja esetében döntött az egyes képviselők mandátumának érvénytelenítéséről.
- d) a 144/1924 sz. törvény értelmében döntött a Nemzeti Gyűlés képviselői összeférhetlenségi ügyeiben.⁵²

A Választási Bíróság szervezetére, tárgyalási rendjére a Legfőbb Közigazgatási Bíróság szervezeti és eljárási szabályai voltak irányadók.⁵³ A Választási Bíróság azonban magában a tárgyaló ügyben önállóan hozhatott határozatot (Legfelsőbb Közigazgatási Bíróságtól eltérően).

2. Szabadalmi Bíróság. A bíróságot a 30/1897 sz. birodalmi törvény hívta életre. Csehszlovákia területén újra a 305/1919 sz. törvény szabályozta, mely jogszabály a szabadalmi hivatalok és szabadalmi bíróság felépítéséről határozott. A Szabadalmi Bíróság elnöke a Legfőbb Közigazgatási Bíróság elnöke vagy tanácselnöke volt. Továbbá a Kereskedelmi Minisztérium tanácsosából, a Legfőbb Közigazgatási Bíróság két (rendes bírói tisztség betöltésére alkalmas) tanácsosából, és három műszaki szakértőből – tanácsosból állt.⁵⁴ A Szabadalmi Bíróság hatáskörébe azon ügyek tartoztak, melyek által megállapította, és megelőzte a szabadalom megszegését, s ezzel a jövőbeli hosszú bírósági perek elől való kitérést kínált. A bíróság előtt nem volt lehetőség új bizonyítékokat felhozni.

3. Kartellbíróság. A bíróságot a 141/1933 sz. törvény hozta létre. Elnöke a Legfőbb Közigazgatási Bíróság elnöke vagy tanácselnöke volt, további tagjai: a Legfőbb Közigazgatási Bíróság tanácselnöke, vagy tanácsosa (a Kartellbíróság alelnöke), a Legfőbb Közigazgatási Bíróság tanácsosának és szakmai bírák szükséges száma. A szakmai

51 HOETZEL, Jiří: *Soudní kontroly veřejné správy: [se zákonem o nejvyšším správním soudě, jeho jednacím řádem, zákonem o volebním a patentním soudě]*. Praha: Všehrad 1926. 53-55.

52 HOETZEL, Jiří: *Československé správní právo: část všeobecná*. Druhé přepracované vydání. Praha: Melantrich 1937. 475-479.

53 HOETZEL, Jiří: *Soudní kontroly veřejné správy: [se zákonem o nejvyšším správním soudě, jeho jednacím řádem, zákonem o volebním a patentním soudě]*. Praha: Všehrad 1926, 63.

54 HOETZEL, Jiří: *Soudní kontroly veřejné správy: [se zákonem o nejvyšším správním soudě, jeho jednacím řádem, zákonem o volebním a patentním soudě]*. Praha: Všehrad 1926, 69.-70.

bíráknak gazdasági ismeretekkel és tapasztalattal kellett rendelkezniük.⁵⁵ A bíróság a kartellszerződésekről határozott, csak megerősítő, vagy megszüntető hatásköre volt.

4. Biztosítási bíróságok. A bíróságok jogalapjai: a 221/1924, 184/1928, 29/1929 sz. törvények. A bíróságok a társadalombiztosítási ügyekben hozhattak elutasító, vagy kárpótlást megállapító ítéleteket.

4. Összegzés

A közigazgatási bíráskodás története Szlovákia területén már 1918 előtt kezdődött el. A magyar közigazgatási bíróságot Csehszlovákia alapítása után a csehszlovák Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság praxisa követte. Az alacsonyabb rendű bíróságok egy bizonyos ideig folytatták a közigazgatási bíráskodásukat. 1945 után a közigazgatási bíráskodás gyakorlatát a szovjet bírósági modellnek megfelelően a rendes bíróságok vették át. Ez állapotot Szlovákiában a napjainkban elindított bírósági reform változtatta meg. Már törvényes alapon létrejött a Legfelsőbb Közigazgatási Bíróság, nem régen megválasztották az elnökét, bíráit. Türelmetlenül várjuk az újjászületett bíróság gyakorlatát, első döntéseit. Emil Hácha, híres első bírósági elnök lépteiben haladunk-e, vagy ellenkező irányt választanak-e a bírák? Szép jövőben bízunk!

55 HOETZEL, Jiří: *Československé správní právo: část všeobecná*. Druhé přepracované vydání. Praha: Melantrich 1937. 483.

SZILÁGYI DEZSŐ BÍRÓSÁGI IGAZGATÁSI REFORMJAI

A tanulmány Harsányi Gyöngyi egykori miskolci egyetemi kolleganőm tiszteletére készült. Örömmel emlékezem az ottani jogi oktatás sajátos hangulatú, illúzióktól teljes időszakára, az államilag vezérelt, de kellő szabadságot is nyújtó karalapító mozgalmunkra. A tisztelgő sorok annak a hitvestársnak és munkatársnak is szólnak, aki a tudományos munkája mellett családját, munkatársi közösségét is önzetlenül szolgálta, és aki az oktatási feladatait is elvi szigorúsággal, és igazságos következetességgel látta el.

A hazai bírósági igazgatás merész átalakítására, az általános állami felügyeleti rendszer bírósági szervezetre történő adaptálására Szilágyi Dezső igazságügyi miniszteri időszakában került sor. Az ítéletáblák felállításáról rendelkező 1890. évi XXV. tc. még nem szabályozta az ítéletáblák elnökeinek felügyeleti jogát, és nem érintette az alsóbb bíróságokat érintő, az ügyvitelre kiható ellenőrzési jogosultságukat. E törvényjavaslatban azért nem szerepelt az ítéletábla felügyeleti joga, mert a miniszter a bírósági felügyeleti rendszer egységes törvényi szabályozásához ragaszkodott. Szilágyi e törvény tudományos alapossággal összeállított indoklásában arra is utalt, hogy az igazgatási jogkörök átadását fokozatosan tervezi, mivel az ítéletáblák frissen kinevezett elnökeinek első sorban a táblák felállítására kell az erejüket fordítaniuk. Jelezte azonban, hogy hamarosan külön törvényben szabályozzák a bírósági igazgatás és felügyelet régen várt részletkérdéseit. Ezt a „rendszeres szabályozás”-t a korszakos jelentőségű 1891. évi XVII. tc. valósította meg.²

1. A felügyeleti jog szervezeti rendje

A törvény kiemelt fontosságot tulajdonított a korábbi miniszteri ígéretnek, hiszen első fejezete a felügyeleti jog – egész bírói szervezetre kiható – részletes szabályozását tartalmazta. A törvényi rendezés elvi és gyakorlati igényt egyaránt szolgált, hiszen az igazságszolgáltatást érintő korábbi törvények (1871. évi VIII. tc. 5., 1871. évi XXXI. tc. 3. §.) csupán utalás-szerűen szóltak a felügyeleti jogról, így azok elvi alapjai vagy

1 Egyetemi tanár, akadémiai doktor, Jogelméleti, Jegtörténeti és Egyházjogi Tanszék (KRE ÁJK)

2 FARKAS Lajos: A bírói és ügyészi szervezet reformja. Jogtudományi Közlöny, 1891. 11. sz. 85. p.; ANTAL Tamás: A bírói jogviszony reformja Magyarországon a dualizmus korában (1891). Acta Juridica et Politica Szeged, 2003. 6-9. p.

rendezetlenek voltak, vagy csupán miniszteri rendeletekben történt rájuk utalás. A szabályozás általános elve volt, hogy e jog gyakorlója ne a fellebbviteli bíróság, hanem annak elnöke, elnöksége legyen.

A törvény révén először történt kísérlet arra, hogy a fellebbviteli bíróságok a korábinál hatékonyabb eszközökkel ellenőrizhessék az alsóbb szintű bíróságok ügyvitelét. Ennek keretében elkülönült egymástól a fellebbviteli bíróságok ítélő tanácsainak az egyes esetekben gyakorolt felügyeleti ellenőrzése és az igazságügyi igazgatás körébe tartozó általános felügyelet. Az igazságügyi igazgatást a törvény indokolása szerint az elnökök és elnöki tanácsok „hasznosabban, hatályosabb felelősséggel és erélyesebben” gyakorolhatják, mint ha az ítélethozatalra hivatott bírói testületek foglalkoznának adminisztratív panaszok elintézésével és a felügyeleti jog körébe tartozó egyéb teendőkkel.³

A szabályozás a törvényi szintű elveket és normákat rögzítette, a garanciális körön kívül eső részletező szabályokat a törvényhozás főfelügyeleti hatáskörben hagyta, a főbb tételeken túli tárgybeli jogképzést rendeleti jogkörbe utalta. Szilágyi ezzel formailag is a jogállami megoldást követte, ellentétben a Fabiny Teofil-féle korábbi miniszteri tervszel, amely a felügyeleti jogkör tartalmát és eljárási rendjét rendelettel szabályozta volna.⁴

Az igazságügyi miniszter főfelügyeleti joga kiterjedt a békebíróóságokra is, bár ezek nem tartoztak a királyi bíróságok közé. Az igazságügyi miniszter e jogosultsága a korábbihoz képest bővült az áru- és értéktőzsde, a termény- és gabonacsarnokok külön bíróságaival is. Időközben ugyanis az 1881. évi LIX. tc. 99. §-a az említett bíróságok elnökeinek és bíráinak elsőfokú fegyelmi fórumaként a királyi tábla fegyelmi hatóságát jelölte ki. Ebből következett, hogy ilyen ügyek főfelügyeleti hatósága az igazságügyi miniszter lett, akinek hatáskörébe tartozott a fegyelmi vétségek felderítése.⁵

A törvény a bíróságok közvetlen vezetésére és felügyeletére hivatott hatóságok körét nem változtatta meg, e hatáskörben továbbra is az illető bírósági testület első tisztviselője járt el. Fontos változás volt viszont, hogy a királyi tábla elnöke ettől

3 A bírói és ügyészi szervezet módosításáról. A törvényjavaslat indokolása. Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. Irományok. Budapest, 1891. XXVI. köt. 995. sz. Szilágyi Dezső előterjesztése 1891. február 20. (a továbbiakban: Indokolás) 21. p.

4 REINER Ignác: A bírói és ügyészi szervezet módosítása. Jogtudományi Közlöny, 1890. 38. sz. (a továbbiakban: Reiner) 298. p.; GÜNTNER Antal: Az új aera küszöbén. Ügyvédek lapja, 1886. 22. sz. 1-2. p.

5 Indokolás 26. p. Vö. A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló 1871. évi VIII. törvénycikk 5. § „Ő Felsége legfőbb felügyeleti joga, melynél fogva felelős igazságügyi ministere által a bíróságok pontos és szabályszerű ügykezelése fölött őröködik, e részben a tapasztalt hiányok orvoslásáról gondoskodik, az igazságügy általános érdekében, vagy egyes panaszok esetében a szükséges adatok felterjesztését elrendeli, a visszaélések megvizsgálása és megtorlása iránt intézkedik, jövőre is érintetlenül marad.”

kezdve – a fentiekén túl – felügyeletet gyakorolt a vezetése alatt álló királyi ítélőtábla kerületében levő törvényszékek, királyi járásbíróóságok, a kisebb polgári peres ügyekben bíráskodással felruházott szolgabírák fölött is.⁶

A királyi ítélőtáblák létrehozatalát többek között a felügyeleti jog célszerű átalakításának igénye indokolta. A gyakorlatban ugyanis tarthatatlannak bizonyult, hogy az igazságügyi miniszter közvetlen főfelügyelete alá 66 törvényszék és 385 járásbíróóság tartozott. Szilágyi úgy vélte, hogy az alsóbb szintű bíróságok ügyviteli rendjének hatékony ellenőrzése, a kinevezési és előléptetési rendszer biztos alapra állítása csak decentralizált módon, a megerősített és részletesen szabályozott királyi táblai elnöki felügyelet révén lehetséges.

A törvényszékek elnökeinek korábbi tárgybeli jogait a törvény nem érintette, a vezetésük alatt álló királyi törvényszék kerületéhez tartozó királyi járásbíróóságokra, békebírákra és a kisebb polgári peres ügyekben bírói hatósággal felruházott szolgabírákra kiható felügyeleti jogot ezután is gyakorolták.

A javaslat készítői a bíróságok fölötti főfelügyeleti jogot a kormányzati tevékenység részének tekintették. Ebből következett, hogy a felügyeletet ellátó bírósági főnökök, mint felügyeleti hatóságok a felelős igazságügyi miniszter „közegeiként” átvitt hatáskörben látták el e feladatukat. A felsőbb felügyeleti hatóságok viszont a legitim felügyeleti jogot közvetlenül is gyakorolhatták, tehát lefelé a szolgálati út betartása nem volt kötelező. A törvényjavaslat miniszteri indokolása a „felsőbb felügyeleti hatóságok” kifejezést viszonylagos értelemben használta. A korábbi törvényi szabályokban ismeretlen terminológia szerint a törvényszék elnöke a királyi tábla elnökével, a királyi tábla elnöke az igazságügyi miniszterrel szemben alsóbb felügyeleti hatóság volt. A miniszteri magyarázat szerint a királyi törvényszék elnöke a járásbíróval, a királyi tábla elnöke a királyi törvényszék elnökével szemben felsőbb felügyeleti hatóságnak minősült.⁷

2. A felügyeleti jogosultság tartalma, az eljárás rendje

Az 1891. évi XVII. tc. kísérletet tett a felügyeleti jog tartalmának meghatározására is. A törvény e jogosultság folytonos, állandó gyakorlásának szükségességét és felvi-gyázó jellegét emelte ki. Eszerint a felügyeletnek kötelessége gondoskodnia kellett arról, hogy az ügyvitel – amely alatt nem csupán a törvénykezési ügymenetet, hanem

6 Indokolás 27. p.; FAYER László: Birói szervezetünk reformkérdései. Az esküdtszék és a kir. tábla decentralizációja. Jogtudományi Közlöny, 1884. 3. sz. 19. p.

7 Ezen a területen hasonló tartalmú szabályokat találunk a német államokban. Vö: a porosz 1878. április 24-i Ausführungsgesetz zum Deutschen Gerichtsverfassungsgesetz 78. §. Ugyanígy intézkedett a bajor és a szász tárgybeli törvény is. Sebastian SCHMITT: Die Herausbildung der freiwilligen Gerichtsbarkeit in Deutschland Lit Verlag, Münster, 2014. S. 133.; REINER. 293. p.

az ügykezelést és az összes számviteli és gazdasági ügykört is értették – törvényes, szabályszerű, pontos és gyors legyen. A felügyeleti szervnek ezen túl az alkalmazottak hivatalos működésére, az elintézés minőségére és mennyiségére ügyelnie kellett. A felügyelet köteles volt olyan intézkedéseket is tenni, amelyek lehetővé tették, hogy a folyamatban levő ügyek ne, vagy a lehető legrövidebb ideig szüneteljenek. A törvény e rendelkezése biztosítékot kívánt nyújtani arra, hogy az iratok felterjesztése miatt a felügyeleti hatóság a folyamatban levő ügyek intézését ne hátráltassa.⁸

A törvény a panaszok intézésének módjáról is rendelkezett. A felsőbb felügyeleti hatóságok a felügyeletük alatt álló szervek és személyek elleni panasz-kérvényt, amennyiben ennek tárgya a felügyeleti jog körébe tartozott, kötelesek voltak elfogadni. Ezzel a rendelkezéssel a törvény meg kívánta akadályozni, hogy a felsőbb felügyeleti hatóságok a közvetlenül náluk benyújtott vagy személyesen közölt panaszokat kivizsgálás nélkül elutasítsák.

A felsőbb felügyeleti hatóságok fakultatív jogot kaptak arra, hogy a panaszos ügy kivizsgálását és a teendő intézkedéseket maguknak tartsák fenn, vagy a teendőket az alsóbb felügyeleti hatóságra bízzák. Ha a felügyeleti vizsgálat szerint a panasz alapos volt, a felügyeleti hatóság saját hatáskörében orvosolhatta azt. A panaszos ügy kivizsgálása olyan eredménnyel is zárulhatott, hogy ennek megtorlása más hatóság intézkedését, pl. fegyelmi, büntető eljárás indítását vagy más kormányzati ág közreműködését igényli. A felügyeleti hatóságnak ezekben az esetekben is intézkednie kellett. A törvény szerint a panaszost a panasz elintézéséről mindig értesíteni kellett. A bepanaszoltak ellenben nem kellett minden panasz elintézéséről tudomást szereznie. A törvény indokolása szerint néha a panasz teljes alaptalansága kiderül magából a kérvényből, vagy az alaptalanság megállapítható meghallgatás nélkül is. Ilyen esetben – érvelt tovább Szilágyi – teljesen fölösleges a bepanaszoltat nyugtalanítani. Ha viszont már a panasz ügyében meghallgatták, az ő érdeke is megkívánja, hogy az eredményről tudomást szerezzen. A bepanaszolt és a panaszos az elintézés ellen a felsőbb felügyeleti hatósághoz fordulhatott. Az elintézés elleni jogorvoslattal bármikor lehetett élni, ezek, mint az adminisztratív jogorvoslatok általában, nem voltak határidőhöz kötve.⁹

Az új szabályozás szerint perrendszerű határidőkkel vagy alakszerűségek előírásával a panaszjog szabad gyakorlását megakadályozni nem lehetett. Arra sem volt lehetőség, hogy a felügyeleti hatóság intézkedéseinek azonnali foganatosítását felfolyamodásokkal felfüggeszék és ezzel a felügyelet gyakorlását akadályozzák. A felügyeleti hatóságok a törvényekben és rendeletekben meghatározott hatáskörükben jártak el és intézkedtek. A törvény viszont nem zárta ki, hogy a felsőbb felügyeleti hatóság a hozzá intézett folyamodás folytán újra megvizsgálhassa az ügyet és esetleg – amennyiben

8 Indokolás 28. p.; Kivonatos indokolás a birói és ügyészi szervezet módosításáról szóló előadói tervezethez. Jogtudományi Közlöny, 1890. 31. sz. 241. p.

9 REINER. 298. p.

erre törvény vagy rendelet felhatalmazta – az alsóbb felügyeleti hatóság intézkedését megváltoztassa.

A felügyeleti jog gyakorlásának legfontosabb eszköze a felügyelt szerv ügyvitelének megvizsgálása volt. Az ügyviteli vizsgálat addig is rendszeres volt; ennek keretében a törvényszékek elnökei kötelesek voltak a járásbíróságokat rendszeresen ellenőrizni. Az igazságügyi miniszter pedig az 1871. évi VIII. tc. 5. §-a alapján biztosok segítségével vizsgálta a törvényszékek és járásbíróságok ügyvitelét. Szilágyi alapos reformra ezen a területen is a korábbi, sokat kifogásolt gyakorlat gyökeres megváltoztatását célozta. A törvény a rendszeresség és a szakszerűség érdekében a királyi tábla elnökét arra is felhatalmazta, hogy a felügyeleti hatósága alatt álló törvényszékek, járásbíróságok, békebírák, a termény- és gabona-csarnokok külön bíróságainak ügyvitelét is bármikor megvizsgálhassa.

A miniszter külön utasításban rögzítette az ügyviteli vizsgálat részleteit. Azt viszont a törvény írta elő, hogy az ügyviteli vizsgálat ne csupán a kezelési könyvek, jegyzékek, kimutatások, gazdasági és számviteli ügyek ellenőrzésére térjen ki, hanem a vizsgálók a törvénykezés színvonaláról is kellő meggyőződést szerezzenek. Ez fontos elvi igény volt, ezért a törvényjavaslat indokolása hangsúlyozta, hogy a felügyeletnek a „bírói függetlenség teljes megóvása mellett, mindent el kell követnie, hogy figyelemzetéseivel és utasításaival a törvényszékek és járásbíróságok judicaturai színvonalát is emelje.”¹⁰

Maga a törvény is tartalmazott ide vonatkozó előírásokat. Ilyen volt, hogy a felügyeleti hatóságok a felügyeletük alatt állók közül maguk helyett vizsgáló biztosokat küldhettek ki. Ez a rendelkezés mentesítette az igazságügyi minisztert az ügyviteli vizsgálatokon való személyes részvételtől. Ezzel a lehetőséggel a királyi táblák és a királyi ítéltáblák elnökei is élhettek. A törvény egyértelművé tette, hogy az általános ügyviteli vizsgálaton túl egyes ügyekben, egyes személyek ellen is lehet közvetlen felügyeleti vizsgálatot tartani. Erre gyakorlati igény is volt, hiszen így lehetett eldönteni, hogy valamely panasz nyomán induljon-e fegyelmi eljárás. A felügyeleti vizsgálat előnye volt, hogy a tényállást már a fegyelmi eljárás indulása előtt tisztázni lehetett, és alaptalan feljelentés esetén nem kellett a fegyelmi apparátust mozgásba hozni. A törvény fontosnak tartotta a felügyeleti vizsgálatok rendszerességét is, ezért a törvényszékek esetében kétevente, a járásbíróságoknál évente kötelezően tartandó felülvizsgálatot írt elő, de nem zárta ki az ennél gyakoribb ügyviteli vizitáció lehetőségét sem.¹¹ Jelentős változás az ún. számvevőségek (a mai gazdasági hivatalok funkcióját ellátó szervezetek) ítéltáblához való telepítése volt, amelyet az igazságügyi miniszter az igazgatási feladatok sikeres ellátásának feltételeként tekintett.

A törvény felügyeleti fejezetének további fontos újítása a bíróságok javaslattételi és

10 Indokolás 29. p.; REINER 298. p.; SASHEGYI Oszkár: Közigazgatásunk polgári kori ügyviteli és iratkezelési módszereinek kialakulása. Levéltári Közlemények, 44-45. évf. 461-503. p.

11 Indokolás 29. p.; MAJOVSZKI Vilmos: A Magyar Igazságügyi Igazgatás Kézikönyve. Besztercebánya, 1887. IV. rész.

véleményezési kötelezettségének szabályozása volt. Mivel ez a teendő a bírói feladatokon túli terhet rótt az ítélkező személyzetre, a miniszter törvényi szintű rendelkezést tartott indokoltnak. A véleményadásnak ettől kezdve két változata volt. Az egyik, amikor – a korábbi gyakorlattal egyező módon – a felsőbb felügyeleti hatóság felhívással kötelezte a bíróságokat véleményadásra és adatok szolgáltatására. Az új rendelkezés a királyi ítélőtábláknak és a Kúriának hivatalos kötelességévé tette a törvények alkalmazására vonatkozó adatok, tapasztalatok összegyűjtését. A törvény célja a jogalkotás színvonalának emelése volt. Ezeket a véleményeket nem az ítélkezésre hivatott tanácsok adták, hanem egy hat tagból álló bizottság állította össze. A törvény azt is előírta, hogy a szerzett tapasztalati adatok értelmezésére az érintett bíróságokon bizottsági tárgyalást kellett tartani.

3. Az elnöki tanácsok szerepe a bíróságok igazgatásában

A törvény a Kúriánál és az ítélőtábláknál bevezette az elnöki tanács intézményét. E testület tagjai az elnökön kívül a tanácselnökök voltak. Az elnöki tanács javaslatokat tehetett a bíróság elnökének igazságügyi adminisztratív kérdésekben, a belső ügyvitellel, a tanácsbeosztással, a munkafelosztással, a házi ügyrenddel összefüggő és gazdasági természetű ügyekben. Lehetővé vált az is, hogy a tanács átruházott kérdésekben határozatokat hozhasson. Az elnök arról is dönthetett, hogy bizonyos ügyek eldöntését a tanácsra bízza. A törvény indokolásában Szilágyi Dezső maga is megjelölt olyan esetköröket, amelyekben miniszterként a királyi tábla tanácsának véleményére igényt tartott.¹² A tanács összetételének meghatározásában döntő szempont volt, hogy a testületben idősebb, tehát tapasztalatokban gazdagabb tagok vegyenek részt. Az elnöki tanácsban eszerint az elnök után a testület rangsor szerint következő tagjai kaptak helyet.¹³

Az elnöki tanácsnak fontos szerepe volt a bírói állások betöltésénél. A királyi táblai tanács tett javaslatot a táblai bírói állások és a kerületben lévő törvényszékeknél betöltendő törvényszéki bírói, és a járásbíróságoknál létesített járásbírói és albírói alkalmazásokra. A reform nyomán a törvényszék és a törvényszéki elnök korábbi javaslattevési joga jelentősen szűkült. Az elnöki tanács hatáskörét meghatározó rendelkezés szoros összefüggésben állt azzal az igénnyel, hogy a bírói testületek kiegészítése a bíróság véleményének ismeretében történjen, illetve, hogy a bírói állás betöltésénél a

12 Ilyenek: a törvényszéki és járásbíróisági székhelyek kijelölése, bíróságok megszüntetése vagy egybeolvasztása, új járásbíróiságok felállítása, területi változások az ügyvédi és közjegyzői kamarák kikerekítése. Indokolás 30. p.; Felügyelet. Ügyvédek lapja, 1891. 10. sz. 6. p.

13 A 10. §-hoz hasonló intézkedést tartalmazott a porosz Ausführungsgesetz zum Deutschen Gerichtsverfassungsgesetz 84. §-a: „Die Gerichte und die Staatsanwaltschaften sind verpflichtet, auf Verlangen der Aufsichtsbehörden über Angelegenheiten der Gesetzgebung und der Justizverwaltung Gutachten abzugeben.” REINER 299. p.

bíróságok kifejthessék álláspontjukat. A törvény fenntartotta viszont azt a gyakorlatot, hogy a bírói fórumokat csak javaslatvételi jog illette meg. Ez a vélemény a minisztert továbbra sem kötötte. A korabeli álláspont szerint a bíró-kinevezési jogot a kormány nem adhatja ki a kezéből, és nem engedhetett döntő befolyást a bíróságnak, mert ez ellenkezett volna a parlamentáris felelősséggel. „Parlamentáris államban minden kormánycselekvés, így a kinevezés is, a parlament ellenőrzése alatt áll s így minden kinevezésért a kormány felelősségre is vonható. Ezzel szemben a bíróság nem lehet felelős, mert független. A kötelező bírósági kijelölésnél viszont a miniszter nem vonható felelősségre, és csak a bíróságot érné bírálat, ami viszont tekintélyét csorbítaná.”¹⁴

A törvény a törvényszékeknel mellőzte az elnöki tanács intézményét, mert az alacsonyabb létszámú bíróságoknál ez aránytalanul nagy munkaterhet eredményezett volna. A törvény alapvető célja egyébként is az volt, hogy a fellebbviteli bíróságokat, mint ítélő tanácsokat adminisztratív természetű felügyeleti intézkedésekkel ne terheljék. Ezért a tulajdonképpeni adminisztratív felügyeletet a bíróságok főnökei az elnöki tanács közreműködésével gyakorolták.¹⁵

Elvi szigorúság tükröződött a törvény rendbíróságot bevezető 13. §-ban. Eddig az ügyek felülvizsgálatakor megállapított ügyviteli és eljárási szabálytalanságok esetén a fellebbviteli bíróságok csak – szankció nélküli – egyszerű figyelmeztetést alkalmazhattak. A törvény ezután kötelezte a fellebbviteli bíróságokat, hogy ha bármilyen ügyviteli vagy eljárási rendetlenséget tapasztalnak, erről a hivatal főnökét írásban figyelmeztessék. A törvény a fellebbviteli bíróságokat a rendbíróság jogával ruházta fel és ennek alávetette a segéd- és kezelő személyzetet és az ítélő bírákat egyaránt. A bíróságot nem adminisztratív hatóság, hanem a felsőbb bíróság ítélő tanácsa szabta ki.¹⁶ A bíróságot csak súlyosabb rendetlenségekre és szabálytalanságokra lehetett megállapítani. Ez a szankció különbözött a fegyelmi vétségek esetében kiszabott pénzbüntetésektől, hiszen nem volt erkölcsi hatálya és fő célja a fegyelmi eljárás és a fegyelmi büntetés megelőzése volt.¹⁷

*

A Szilágyi Dezső által javasolt törvény a kor színvonalán szabályozta az igazságszolgáltató szervek, bennük a bíróságok felügyeletének alapvető kérdéseit. Meghatározta az igazságügyi minisztérium főfelügyeletének tartalmát és megosztotta a hatáskör

14 Bírói állások betöltése. Jogtudományi Közlöny, 1906. 7. sz. 1. p. Vö. DOLESCHALL Alfréd egy. m.-tanár, budapesti kir. büntető törvényszéki bíró előadói beszéde az elsőfolyamodású bírák és ügyészek országos kongresszusán. Jogtudományi Közlöny, 1903. 12. sz. 1-8. p.

15 Indokolás 32. p.

16 Indokolás 33-34. p.

17 KELETI Ferenc: Állami felügyelet. Magyar Jogi Lexikon I. köt. (Szerk.: MÁRKUS Dezső) Budapest, 1898. 463. p.

jelentős részét az újonnan szervezett királyi ítélőtáblák elnökeivel. A nagy tekintélyű Juhász Andor is úgy tartotta, hogy „csak ettől az időtől fogva lehet nálunk hatályos bírósági felügyeletről beszélni.”¹⁸

18 JUHÁSZ Andor felszólalása az országgyűlés felsőházának 62. ülésén 1934. évi június hó 15-én. 329. p.

Szuchy Róbert¹

AZ INTELLIGENS FOGYASZTÁSMÉRŐKRE VONATKOZÓ EGYES ADATVÉDELMI ÉS ADATBIZTONSÁGI KÉRDÉSEK ÁTTEKINTÉSE

1. Bevezető

Lassan közel húsz évvel azután, hogy a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán, egy hatalmas (kissé szocreál) előadásban kereskedelmi jogi és üzleti jogi előadásokat hallgattam, az akkori Kereskedelmi Jogi Tanszék kiváló oktatójától, Dr. Miskolczi-Bodnárné Dr. Harsányi Gyöngyi tanárnőtől – azóta merem csak úgy írni, az elmúlt évek barátságára tekintettel, hogy „Gyöngyi” –, visszagondolok, hogy vajon kinek köszönhetem, hogy a tudományos, oktatói pályán felé vigyen az utam és hogy az üzleti joggal foglalkozzam, melyet azóta mind a tudományos, mind a gyakorlati, üzleti életben kamatoztatok? A válaszom az, hogy Gyöngyi egyike volt azon kiváló tanárainknak, akik megszerették velem nemcsak a kereskedelmi jogot, mint szakterületet, hanem az oktatás szeretetét, a hallgatók iránti maximális elkötelezettséget, és azt, hogy milyennek kell lennie egy jó egyetemi oktatónak.

Az Miskolcon eltöltött évek mind a mai napig meghatározóak számomra. Ugyanakkor a legnagyobb öröm, hogy pár éve óta már újra egy jogi karon oktathatunk, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán. Mindig azt remélem, hogy Gyöngyi ugyanazt az „érzést” át tudja adni a mostani hallgatóinknak, amit anno Miskolcon kaptam és talán joghallgatók új generációjával szeretteti meg a kereskedelmi jogot. Lelkem mélyén remélem, hogy ott ül valaki a padokban, akinél szintén „felkapcsolódik” egy belső lámpa és e területet ugyancsak élethivatásként művel majd, ahogy én is tettem, természetesen.

A fentiekre tekintettel, jelen ünnepi kötetbe, egy kereskedelmi jogi (fogyasztóvédelmi) indíttatású cikket szántam, amelyet ajánlok az ünnepelt tiszteletére.

2. Az intelligens és vezérelt eszközök jogi szabályozásának az áttekintése

Az elmúlt évtizedben mintegy 300 intelligens hálózatokkal kapcsolatos projekt indult Európában, melyek keretében több mint 5,5 milliárd EUR-t fordítottak beruházásokra. Az EU költségvetésére ebből mintegy 300 millió EUR hárult. Az EU-ban az intelligens hálózatok tényleges kiépítése egyelőre kezdeti szakaszban van. Napjainkban az EU

1 Egyetemi docens, Oktatási és tanulmányi dékánhelyettes, tanszékvezető-helyettes, Kereskedelmi Jogi és Pénzügyi Jogi Tanszék (KRE ÁJK)

háztartásainak csak kb. 10%-ában szereltek fel valamilyen fajta intelligens mérőberendezést, és ezek többsége sem feltétlenül nyújt teljes körű szolgáltatást a fogyasztók részére. Az intelligens mérőberendezéssel rendelkező fogyasztók azonban így is 10%-kal tudták csökkenteni energiafogyasztásukat. Egyes kísérleti projektek eredményei arra utalnak, hogy a tényleges energiamegtakarítás még ennél is több lehet. Más kísérleti projektek kimutatták, hogy az intelligens hálózatok révén jelentősen csökken a kibocsátott CO₂-mennyiség. Az intelligens hálózatok globális hatását vizsgáló „*Smart 2020*” tanulmány² becslése szerint a kibocsátott CO₂ mennyisége 15%-kal csökkent.

A várakozások szerint az intelligens hálózatok új munkahelyeket teremtenek és további gazdasági növekedést eredményeznek. Pillanatnyilag azonban jelentős űr tátong az európai beruházások tényleges és optimális mértéke között, ami csak részben magyarázható a jelenlegi gazdasági hanyatlással. A beruházási költségek vélhetően elsősorban a hálózatüzemeltetőkre és az ellátókra fognak hárulni. Ugyanakkor a hálózatüzemeltetők nem lesznek hajlandók nagyobb mérvű beruházásokra mindaddig, amíg kidolgozásra nem kerül egy méltányos költségmegosztási rendszer, és egyensúlyt nem sikerül találni a rövidtávon szükséges beruházási költségek és a hosszabb távon remélhető haszon között.

A beruházók egyelőre az értéklánc mentén való költség- és haszonmegosztás optimális modelljén dolgoznak. Nem egyértelmű, miként lehet az intelligens hálózatok komplex rendszereit integrálni, hogyan kerüljenek kiválasztásra a költséghatékony technológiák, mely műszaki normák érvényesüljenek a jövőbeli intelligens hálózatok tekintetében, és az is kérdés, hogy a fogyasztók elfogadják-e egyáltalán az új technológiát.

Az Európai Bizottság szerint célszerű az alábbiakra összpontosítani: műszaki szabványok kidolgozása; a fogyasztói adatok védelmének biztosítása; az intelligens hálózatok alkalmazását ösztönző szabályozási keret megalkotása; nyitott és versenyalapú kiskereskedelmi piac biztosítása a fogyasztók érdekében; technológiai és rendszer-innovációk folyamatos támogatásának biztosítása.

3. Az intelligens fogyasztásmérőkre vonatkozó alapvető jogi keretek.

3.1. A megújuló energiaforrások növekvő aránya

Az intelligens energiahálózatok a tudatos fogyasztói magatartás és a magasabb energiahatékonyság felé vezető út egyik fontos állomását jelentik, emellett olyan újításnak is számítanak, amelynek köszönhetően a megújuló energiaforrásokból előállított villamos energiát az eddiginél nagyobb arányban lehet majd a vezetékhálózatba kapcsolni

Az intelligens fogyasztásmérő rendszerek alkalmazásával összefüggésben az egyik kulcsfontosságú feladat és előfeltétel az Európai Unió Alapjogi Chartájának

2 SMART 2020: Enabling the low carbon economy in the information age, elérhető: http://www.smart2020.org/_assets/files/02_smart2020Report.pdf (2021.06.30.)

8. cikkében és az Európai Unió működéséről szóló szerződés 16. cikkében alapvető jogként rögzített személyes adatok védelmét biztosító műszaki és jogi megoldások kidolgozása. A tagállamoknak és az érdekelt feleknek gondoskodniuk kell az intelligens fogyasztásmérő rendszerek alkalmazásainak nyomon követéséről, valamint az egyének alapvető jogainak és szabadságainak tiszteletben tartásáról, elsősorban az intelligens fogyasztásmérők bevezetésének kezdeti szakaszában.

Az intelligens energiahálózatok kiépítésének elérhető közelségbe kerülésével különös figyelmet kell szentelni az intelligens fogyasztásmérő rendszerek által feldolgozott személyes adatok biztonságának és védelmének. Mindazoknak, akik az intelligens fogyasztásmérő rendszerek keretében adatfeldolgozással foglalkoznak, minden ésszerű lépést meg kell tenniük annak biztosítása érdekében, hogy az adatokat sem a hálózatüzemeltető, sem bármely más harmadik fél egyetlen, általa valószínűsíthetően alkalmazott módszerrel se kapcsolhassa össze valamely azonosított vagy azonosítható személlyel, kivéve akkor, ha ezeket az adatokat az alkalmazandó adatvédelmi elvekkel és jogszabályokkal összhangban dolgozza fel.

3.2. Intelligens mérőeszközök az Európai Unió tagállamaiban

A harmadik energiacsomag előírta a tagállamok számára, hogy biztosítsák a fogyasztók számára hosszú távon előnyös intelligens fogyasztásmérő rendszerek megvalósítását. Ezen túlmenően, összhangban a harmadik csomag szellemével és annak rendelkezéseit kiegészítve, az energiahatékonysági irányelv³ támogatta az energiaszolgáltatások fejlesztését az intelligens fogyasztásmérőkből származó adatok, a keresletoldali válaszin tézkedések és a dinamikus árak alapján. Tette mindezt úgy, hogy közben tiszteletben tartja és előmozdítja az egyéneknek a személyes adatok védelmére vonatkozó jogát, melyet az Európai Unió Alapjogi Chartájának (a Charta) 8. cikke ír le, és biztosítja a fogyasztók magas szintű védelmét is (a Charta 38. cikke).

A harmadik energiacsomag nem tűzött ki konkrét megvalósítási célt az intelligens fogyasztásmérésre a gázágazatban, de a kiskereskedelmi piacokról szóló értelmező dokumentum⁴ kimondja, hogy „elfogadható határidőn belül” meg kell valósítani.

Az intelligens mérési rendszerek területén az elmúlt években számos előrehaladás történt. Mivel a villamos energiára vonatkozó költség-haszon elemzések az esetek több mint kétharmadában kedvező eredményt hoztak, a tagállamok elkötelezték

3 Az Európai Parlament és a Tanács 2012/27/EU irányelve az energiahatékonyságról, a 2009/125/EK és a 2010/30/EU irányelv módosításáról, valamint a 2004/8/EK és a 2006/32/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (HL L 315., 2012.11.14., 1. o.)

4 A villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról szóló 2009/72/EK irányelvhez és a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról szóló 2009/73/EK irányelvhez fűzött értelmező dokumentum, bizottsági szolgálati munkadokumentum, 2010.1.22.

magukat az intelligens fogyasztásmérés bevezetésének folytatása mellett (vagy már be is fejezték azt). Három tagállamban (Finnország, Olaszország és Svédország) már közel 45 millió intelligens fogyasztásmérőt helyeztek üzembe, ami az EU-ban 2020-ig tervezett telepítések 23%-át jelenti. Becsléseink szerint a bevezetésre vonatkozó kötelezettségvállalások összesen mintegy 45 milliárd EUR beruházást tesznek ki, amely a villamos energia mérésére 200 millió intelligens fogyasztásmérő (ez az összes európai fogyasztó kb. 72%-a), a gáz mérésére pedig 45 millió fogyasztásmérő (a fogyasztók 40%-a) 2021-ig történő üzembe helyezésére irányul. Ezek a szám adatok biztatóak. Azt mutatják, hogy azokban a tagállamokban, amelyekben az intelligens fogyasztásmérés bevezetéséről kedvező értékelés született, a villamos energia terén a megvalósítás aránya meghaladja a harmadik energiacsomagban megállapított 80%-os célkitűzést, de elmarad az uniós 80%-os megvalósítási aránytól. Ez egyben azt is mutatja, hogy az intelligens fogyasztásmérés bevezetésére vonatkozó üzleti esettanulmány még nem bizonyult egészen meggyőzőnek Európa minden országában, a gáz esetében pedig még nehezebb a helyzet.⁵

Intelligens fogyasztásmérés előnyös megoldás mind a fogyasztó, mind az energiarendszer számára. Noha a legfontosabb bevezetési paraméterek közötti eltérések óvatosságra intenek, a rendelkezésre álló adatok azt mutatják, hogy az intelligens fogyasztásmérő rendszer fogyasztónként átlagosan 200–250 EUR-ba kerülhet. Az egy mérőhelyre eső költség nem egészen 100 EUR (Máltán 77 EUR, Olaszországban 94 EUR) és 766 EUR (Cseh Köztársaság) között mozog.

4. Adatvédelmi intézkedések

4.1. Adatkezelési szabályok

Az intelligens energiahálózatokon belül feldolgozható adatok körének meghatározásakor a tagállamoknak minden szükséges intézkedést meg kell tenniük annak érdekében, hogy amennyire csak lehet, anonimizált adatok kerüljenek felhasználásra, így biztosítva, hogy az egyént a továbbiakban nem lehet azonosítani. Személyes adatok gyűjtése, feldolgozása és tárolása esetén a tagállamoknak feladata biztosítani, hogy a felhasznált adatok megfelelőek és relevánsak legyenek. Az adatgyűjtésnek a feldolgozás célja szempontjából legszükségesebb információkra kell korlátozódnia, az adatokat pedig úgy kell tárolni, hogy kizárólag addig tegyék lehetővé az érintettek azonosítását, amíg az a személyes adatok feldolgozásának célja szempontjából indokolt.

A személyes adatok intelligens fogyasztásmérő rendszerekkel és azokon belül történő feldolgozása akkor volt jogszerűnek tekinthető, ha megfelelt a 95/46/EK irányelv 7. cikkében felsorolt egy vagy több kritériumnak. Továbbá az értéknövelt energetikai

5 A Bizottság Jelentése: Az intelligens fogyasztásmérés megvalósításának értékelése az EU-27-ben, különös tekintettel a villamos energiára (COM/2014/0356 final)

szolgáltatásokat nyújtó harmadik felek által végzett személyesadat-feldolgozásnak is jogszerűnek kellett lennie, és a 95/46/EK irányelv 7. cikkében meghatározott hat követelmény⁶ közül legalább egyen kellett alapulnia.

4.2. A GDPR szabályai az intelligensrendszerek esetében

Az átalakuló energetikai piacon, az új technológiáknak köszönhetően, két területen alapvető változások várhatók: az egyik az adatvédelem és adatbiztonság kérdésköre, valamint a rendelkezésre álló adatok felhasználásának a lehetősége az energetika során.

Az intelligens rendszereken belül feldolgozható adatok körének meghatározásakor minden szükséges intézkedést meg kell tenni annak érdekében, hogy amennyire csak lehet, anonimizált adatok kerüljenek felhasználásra, így biztosítva, hogy az egyént a továbbiakban nem lehet azonosítani. Személyes adatok gyűjtése, feldolgozása és tárolása esetén biztosítani kell, hogy a felhasznált adatok megfelelőek és relevánsak legyenek. Az adatgyűjtésnek a feldolgozás célja szempontjából legszükségesebb információkra kell korlátozódnia, az adatokat pedig úgy kell tárolni, hogy kizárólag addig tegyék lehetővé az érintettek azonosítását, amíg az a személyes adatok feldolgozásának célja szempontjából indokolt.

A személyes adatok intelligens fogyasztásmérő rendszerekkel és azokon belül történő feldolgozása akkor tekinthető jogszerűnek, ha megfelelnek az Általános Adatvédelmi Rendeletben („GDPR”)⁷ foglalt kritériumoknak. Továbbá az értéknövelt energetikai szolgáltatásokat nyújtó harmadik felek által végzett személyesadat-feldolgozásnak is jogszerűnek kell lennie.

-
- 6 95/46/EK irányelv 7. cikke: „A tagállamok rendelkeznek arról, hogy a személyes adatok csak abban az esetben dolgozhatók fel, ha:
- a) az érintett ahhoz egyértelmű hozzájárulását adta; vagy
 - b) az adatfeldolgozás olyan szerződés teljesítéséhez szükséges, amelyben az érintett az egyik fél, vagy az a szerződés megkötését megelőzően az érintett kérésére történő lépések megtételéhez szükséges; vagy
 - c) az adatfeldolgozás az adatkezelőre vonatkozó jogi kötelezettségnek teljesítéséhez szükséges; vagy
 - d) feldolgozásuk az érintett létfontosságú érdekei védelméhez szükséges; vagy
 - e) az adatfeldolgozás közérdekből elvégzendő feladat végrehajtásához vagy az adatkezelőre, illetve adatokról tudomást szerző harmadik félre ruházott hivatali hatáskör gyakorlásához szükséges; vagy
 - f) az adatfeldolgozás az adatkezelő, vagy az adatokat megkapó harmadik fél, vagy felek jogszerű érdekének érvényesítéséhez szükséges, kivéve, ha ezeknél az érdekeknél magasabb rendűek az érintettnek az 1. cikk (1) bekezdése értelmében védelmet élvező érdekei az alapvető jogok és szabadságok tekintetében.”
- 7 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (EGT-vonatkozású szöveg) [HL L 119, 2016.5.4., 1. o.]

Amennyiben a feldolgozás az érintett hozzájárulása alapján történik, a hozzájárulásnak minden esetben önkéntesnek, konkrétan, tájékozottnak és kifejezettnek kell lennie, és az érintettnek a hozzájárulását valamennyi hozzáadott értékű szolgáltatás tekintetében külön-külön kell megadnia. Az érintettnek rendelkeznie kell azzal a joggal, hogy hozzájárulását bármikor visszavonhatja. A hozzájárulás visszavonása nem érintheti a hozzájárulás alapján a visszavonás előtt végzett adatfeldolgozás jogszerűségét.

Az EU tagállamainak egyértelműen meg kell határozniuk az adatkezelők és az adatfeldolgozók szerepét és felelősségét. A feldolgozási műveletek megkezdése előtt a tagállamoknak elemzést kell készíteniük annak megállapítására, hogy az intelligens energiahálózat fenntartása és üzemeltetése, valamint a számlázás milyen körben és mennyi ideig követeli meg a szolgáltatóktól és a hálózatüzemeltetőktől, hogy megőrizzék a személyes adatokat. Az új típusú, intelligens energetikai szolgáltatások jellemzően felhő alapú infrastruktúrát használnak, annak dinamikus és méretezhető tulajdonsága miatt, ami kihatással van az adatvédelmi jogviszonyra.⁸

Amennyiben a feldolgozás az érintett hozzájárulása alapján történik, a hozzájárulásnak minden esetben önkéntesnek, konkrétan, tájékozottnak és kifejezettnek kell lennie, és az érintettnek a hozzájárulását valamennyi hozzáadott értékű szolgáltatás tekintetében külön-külön kell megadnia. Az érintettnek rendelkeznie kell azzal a joggal, hogy hozzájárulását bármikor visszavonhatja. A hozzájárulás visszavonása nem érintheti a hozzájárulás alapján a visszavonás előtt végzett adatfeldolgozás jogszerűségét.

A tagállamoknak egyértelműen meg kell határozniuk az adatkezelők és az adatfeldolgozók szerepét és felelősségét. Ezeknek összeegyeztethetőnek kell lenniük a 95/46/EK irányelv alapján rájuk vonatkozó kötelezettségekkel. A feldolgozási műveletek megkezdése előtt a tagállamoknak elemzést kell készíteniük annak megállapítására, hogy az intelligens energiahálózat fenntartása és üzemeltetése, valamint a számlázás milyen körben és mennyi ideig követeli meg a szolgáltatóktól és a hálózatüzemeltetőktől, hogy megőrizzék a személyes adatokat.

4.3. Adatbiztonság

A tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a személyes adatok biztonságának garantálására már a hálózat kiépítésének kezdeti szakaszában, az adatvédelem kialakításakor a beépített adatvédelem elvének alkalmazásával sor kerüljön. Ennek

8 A felhőszolgáltatások adatvédelmi jogi kérdéseivel részletesen foglalkozik: KLEIN Tamás: A felhőszolgáltatások egyes jogi kérdései – különös tekintettel az Európai Unió szabályozására, In. KLEIN Tamás (szerk.): Tanulmányok a technológia- és cyberjog néhány aktuális kérdéséről, Médiatudományi Intézet, Budapest, 2018. 89-122. o. és KLEIN Tamás: A felhőszolgáltatások egyes adatvédelmi jogi szabályai, In. KLEIN Tamás - TÓTH András (szerk.): Technológia jog – Robotjog – Cyberjog, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018. 68-86. o.

keretében olyan intézkedéseket kell megvalósítani, amelyek védik a személyes adatokat a véletlenszerű vagy jogellenes megsemmisülés, a véletlen elvesztés, valamint a feldolgozás minden jogellenes formája ellen, különös tekintettel a személyes adatok jogosulatlan nyilvánosságra hozatalára, terjesztésére, megváltoztatására és az azokhoz történő jogosulatlan hozzáférésre. Célszerű kódolt csatornákat igénybe venni, hiszen ez a visszaélésekkel szemben alkalmazható egyik leghatékonyabb műszaki megoldás. A tagállamoknak figyelembe kell venniük, hogy az intelligens energiahálózatok valamennyi jelenlegi és jövőbeli eleme biztosítja az európai szabványügyi szervezetek által kidolgozott „biztonságot érintő” szabványok betartását, beleértve a Bizottság M/490 szabványosítási megbízásában szereplő, az intelligens energiahálózatok információbiztonságára vonatkozó alapvető követelményeket is. Számításba kell venni továbbá a nemzetközi biztonsági szabványokat is, különösen az ISO/IEC 27000 szabványsorozatot („ISMS szabványcsalád”). A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a 2002/58/EK irányelv 4. cikkének megfelelően a személyes adatok biztonságának megsértése esetén az adatkezelő haladéktalanul (lehetőleg az adatbiztonság megsértéséről való tudomásszerzést követő 24 órán belül) értesíti a felügyelő hatóságot és azokat az egyéneket, akiknek személyes adatait a jogsértés hátrányosan befolyásolhatja.

5. A fogyasztók az energiaunió középpontjában

Amennyiben sikerül az ipari, kereskedelmi és lakossági fogyasztókat teljes mértékben integrálni az energiarendszerbe, tetemes megtakarításokra lesz lehetőség az energiataralék-képzés terén, amelynek költségeit egyébként a fogyasztóknak kellene megfizetniük. Így azonban még profitálhatnak is az áringadozásokból, és pénzt kereshetnek a piacon való részvétellel. A fogyasztók aktivizálása ezért előfeltétele az energetikai átállás sikeres és költséghatékony lebonyolításának.

Az energiaunió egyik legfontosabb vállalása, hogy megerősítse a fogyasztók helyzetét. A jelenlegi piaci szabályok azonban gyakran megakadályozzák, hogy a fogyasztók élhessenek az új lehetőségekkel. Noha termelhetnek és tárolhatnak villamos energiát, és energiafogyasztásukat könnyebben befolyásolni tudják, mint valaha, a kiskereskedelmi piac jelenlegi szerkezete nem engedi, hogy teljes mértékben kihasználják az említett előnyöket.

A legtöbb tagállamban a végső fogyasztók semmilyen vagy csak elhanyagolható mértékű ösztönzést kapnak arra, hogy a piaci árváltozások nyomán változtassanak energiafogyasztásukon, mivel a valós idejű árjelzések nem jutnak el hozzájuk. A piac szerkezetének átalakítására vonatkozó csomag most lehetőséget nyújt a fent említett vállalás teljesítésére. Az átláthatóbb, valós idejű árjelzések ösztönzőleg hatnak a fogyasztók piaci részvételére (akár egyéni, akár összesített szinten), és rugalmasabbá teszik a villamosenergia-rendszert, elősegítve a megújuló energiaforrásokból származó villamos energia integrációját. A technológiai fejlesztéseknek köszönhetően egyfelől a háztartások is rengeteg energiát takaríthatnak meg, másfelől a készülékek és rendsze-

rek, úgymint az intelligens háztartási gépek, az elektromos járművek, a villanyfűtés, a szigetelt épületek légkondicionáló berendezései és hőszivattyúi, valamint a távfűtés és -hűtés automatikusan alkalmazkodni tudnak az áringadozásokhoz, és rendszerszinten jelentős szerepet játszva, rugalmasan tudnak kapcsolódni a villamosenergia-hálózatba. Ahhoz, hogy a fogyasztók anyagilag is jól járjanak, fontos, hogy jól működő, intelligens rendszerekhez legyen hozzáférésük, valamint olyan villamosenergia-szolgáltatási szerződéseket kössenek velük, amelyek az azonnali piaccal összekapcsolt dinamikus árakat garantálnak.

Amellett, hogy a fogyasztók az árjelzések függvényében befolyásolják energiafogyasztásukat, új keresletoldali szolgáltatások is kialakulóban vannak: bizonyos új piaci szereplők vállalják, hogy kezelik meghatározott számú fogyasztó villamosenergia-fogyasztását, kiket rugalmasságukért kompenzálnak. Noha ezeket a szolgáltatásokat a hatályos uniós jogszabályok jelenleg is támogatják, a gyakorlati tapasztalatok szerint a hatályos rendelkezések nem elég hatékonyak ahhoz, hogy megszüntessék a szóban forgó szolgáltatók piacra jutását gátló elsődleges piaci akadályokat. Az ilyen jellegű új szolgáltatások jobb elterjedése érdekében meg kell erősíteni az idevágó rendelkezéseket.

A rohamosan csökkenő technológiai költségeknek köszönhetően egyre több fogyasztó engedheti meg magának, hogy háztetőre szerelhető szolárpanelekkel és napelemekkel csökkentse energiaszámláját. A saját célú energiatermelést azonban még mindig megnehezíti, hogy nincsenek közös szabályok az úgynevezett „termelő-fogyasztók” számára. Ezeket az akadályokat a megfelelő szabályokkal el lehetne hárítani, pl. a fogyasztók arra irányuló jogainak garantálásával, hogy saját felhasználásra energiát termelhessenek és a felesleget térítés ellenében betáplálhassák a hálózatba, az egész rendszer szintjén jelentkező költségeket és hasznokat is figyelembe véve (pl. megfelelő hozzájárulás a hálózatfenntartási költségekhez).

6. Konklúzió

A verseny felélénkítésének és a fogyasztói szerepvállalás ösztönzésének másik fontos eszköze az információk átláthatósága. A Bizottság által korábban végzett konzultációk és tanulmányok tanúsága szerint a fogyasztók nehezményezik, hogy a villamosenergia-piacokkal kapcsolatos információk nem transzparenssek, ami megnehezíti a verseny jelentette előnyökből való profitálást és a piacokon való aktív részvételt. Úgy vélik, hogy nincsen birtokukban elég információ sem más ellátókról, sem az új energetikai szolgáltatásokról, és arra panaszkodnak, hogy túl bonyolultak az ajánlatok és a szolgáltatóváltási eljárások is. A reform az adatvédelemről is gondoskodni fog, tekintettel az új technológiák (különösen az intelligens fogyasztásmérés) fokozott használatára nyomán nagy kereskedelmi értéket képező energiaadatok létrejöttére.⁹

9 KLEIN T., i.m., 89–122. o.

Amikor arról van szó, hogy a fogyasztók legyenek az energiapiac középpontjában, a piaci szerkezetátalakításban nagy hangsúlyt kell kapnia annak a kérdésnek is, hogy miként lehet a legkiszolgáltatottabb helyzetben lévő társadalmi csoportok védelmét biztosítani, és megakadályozni, hogy még több legyen az energiaszegény háztartás. Mivel az energiaszegénység egyre nagyobb méreteket ölt, és még nem világos, hogy mily módon lehet a fogyasztók kiszolgáltatottságát és energiaszegénységét csökkenteni, a piac szerkezetátalakítására irányuló javaslat előírja, hogy a tagállamok megfelelő módon és rendszeresen nyomon kövessék az energiaszegénység alakulását uniós szinten meghatározott elvek alapján. Az általánosságban az energiahatékonyságról szóló, valamint az épületek energiahatékonyságáról szóló felülvizsgált irányelvek további intézkedéseket tartalmaznak az energiaszegénység problémájának leküzdésére.

A SZENZORÁLIS ÉRZÉKELÉS EGYES JOGI KÉRDÉSEI

Megtiszteltetés számomra, hogy Docens Asszony tiszteletére egy olyan jogi területről írhatok, amely a technológia rohamos fejlődésének köszönhetően egyre jelentősebbé fog válni. Mégis, bármennyire modern a téma, a jog – mint oly sokszor – a meglévő építőkövekből fogja összerakni a megoldásait. Minden polgári joggal foglalkozó szakember, így az ünnepelt is csodálja a magánjognak azt a lassú mosású fejlődését, amely bedolgozza az évszázados-évezredes dogmatikai rendbe a legújabb jelenségeket is. Öröm számomra, hogy az ünnepelttel együtt állhatok ennek a folyónak a partján és apró hullámokat vethetek benne.

1. A szenzorokról általában

A digitális világ mára mindennapi életünk részévé vált, és hatása a valóságos külvilági cselekményekre,² eseményekre óriási jelentőségű. A korábban reális cselekményként végzett polgári jogi aktusok jelentős része áttevődött a digitális platformokra és működési mechanizmusa alapján tiszta vagy kevert jogviszonyokat hozott létre. Tanulmányunkban tisztán *digitálisnak* tekintjük azokat a jogviszonyokat, ahol a cselekmények és azok eredménye megmarad a valóságos szférán kívül, mint pl. szoftver vásárlása (!) interneten keresztül.³ Tisztán *reálisnak* tekintjük azokat a jogviszonyokat, amelyeknek sem előkészítése, sem megvalósítása során nem veszünk igénybe

1 Tanszékvezető egyetemi docens, Polgári Eljárásjogi Tanszék (KRE ÁJK)

2 A digitális és reális cselekmények elkülönítése nyilvánvalóan további fogalmi pontosítást igényel, azonban jelen tanulmány céljaira elegendő az az elkülönítés, amely szerint reális cselekmények és eredmények, amelyek a külvilágban is megjelenő eredménnyel bírnak, aktust feltételeznek; digitális cselekmények azok, amelyek megtételének módja és eredményének megjelenési alakja viszont nem hagyja el az algoritmizált hálózatot.

3 A szoftver működtetése már nem feltétlenül tiszta, hiszen annak alkalmazásával olyan cselekmények történ(het)nek, amelyeknek külvilági kifejeződése is van. Legegyszerűbb példa erre ez a tanulmány, amely egy szoftver segítségével digitális úton készült, de nyomtatásának köszönhetően kilépett a digitális szférából. Megmaradt volna tiszta digitalitása, ha közzététele elektronikus úton történik. Természetesen az elkülönítés nem feltétlenül jelentős jogilag, mivel egyes jogi fogalmak számára irreleváns lehet, hogy a digitális vagy a reális szférában történik a cselekmény (pl. sajtóhelyreigazítást nyomtatott és elektronikus sajtótermék hamis hírével szemben is igénybe vehetünk). A szétválasztás tehát inkább didaktikai okokból szükséges.

digitális eszközöket.⁴ A *kevert* jogviszonyok pedig értelemszerűen akár létrejöttük, akár teljesedésük szempontjából tartalmaznak reális és digitális elemeket – mint pl. az internetes termékvásárlás, mint távollévők között kötött ügylet létrejöttének elemi feltétele a digitális úton történő szerződéskötés, de a termék maga már reália és ekként is kerül teljesítésre.

Ezekre az alapfogalmakra támaszkodva a szenzorok által felvetett jogi kérdéseket keretbe tudjuk foglalni. A legszélesebb értelemben szenzor minden olyan eszköz, modul, gép vagy alrendszer, amelynek célja, hogy eseményeket vagy a külvilágban bekövetkező változásokat észleljen és más elektronikai eszköznek jelet küldjön. A mai modern technológiák jelentős része használ érzékelőket, amelyek az adott termék *funkciójának* megvalósítását segíti elő. A legegyszerűbb robotporszívónál is elengedhetetlen a tér érzékelését lehetővé tévő szenzor alkalmazása, de a komplex riasztóberendezések például több érzékelési fronton vizsgálják a külvilágot és autonómia biztosítása esetén akár „saját maguk” reagálnak a külvilági ingerekre. Valamely jogilag is értékelhető történés kiváltására a lehető legegyszerűbb, akár mechanikus szenzor is alkalmas, olyan, amire talán nem is érzékelőként gondolnánk: egy kapcsolótábla biztosítóka túlfeszültség hatására bontja az áramkört, megelőzve ezzel annak túlterhelődését és valamely potenciális káros behatást. A cselekménysor jogilag jelentős lépései: a túlfeszültség érzékelése és a kiváltott reakció. E példa eltúlzott egyszerűsége ugyanakkor rámutat arra, hogy a szofisztikált szenzorok mögött ugyanezt a lépést kell keresnünk: a fotocellás ajtó, zárás-gátló technikailag bonyolultabb mechanizmusa szintén ezeket a műveleteket takarja: a zárómechanizmus akadály észlelése nélkül zár, akadály észlelése esetén – balesetet elkerülendő – nyit. Minél komplexebb a rendszer, például egy önvezető képességekkel részben rendelkező jármű, annál több választási lehetőség, döntési kimenet lehetséges valamely külső behatásra, de a gondolati séma – álláspontom szerint – ugyanaz.

A szenzorok tehát információt gyűjtenek a külvilágról és megfelelő információ, behatás esetén előre programozott válaszreakciót adnak, legyen az jel küldése egy irányító egységnek döntéshozatal végett vagy éppen közvetlen reakció az ingerre (a fenti egyszerű példa szerint). Működési mechanizmusukat tekintve *nem* tartoznak e fogalom alá azok a technikai eszközök, amelyek információt gyűjtenek ugyan és akár reagálnak is az információra, de az információ forrása nem a külvilág, hanem valamilyen *emberi behatás*. Ilyen pl. az az eszköz, ami emberi adatbevitelre ad reakciót, pl. digitális zárszerkezet PIN kód bevitelére nyit – szemben az említett fotocellás zárszerkezettel, aminél önmagában a külvilági történés váltja ki a programozott reakciót.

A szenzorok – valamely nagyobb egység részeként vagy önállóan – polgári jogi szempontból általában *terméknek* minősülnek, rájuk fizikai valójuk miatt a *dologi jog* szabályai vonatkoznak, működésükre pedig a kötelmi jog, termékfelelősség, általános, adott esetben veszélyes üzemi felelősség szabályai irányadók – mindig emberi köz-

4 Hagyományos jelenlévők közötti ügylet, pl. termékvásárlás.

vetítéssel. Ahogy arra több írásunkban rámutattunk, hogy polgári jogi szempontból beszámítandónak tekinthetjük azokat a cselekményeket, amelyek non-humán aktortól származnak.⁵ Ebből következik, hogy bármely komplex gépi rendszer még akkor sem érheti el a polgári jogi jogalanyiség státuszát, ha egyébként emberre emlékeztető képességekkel nagy számban rendelkezik, sőt bizonyos tekintetben azokat meg is tudná haladni. Egy infravörös „látással”, helyesebben optikai érzékelőképességgel rendelkező roboti egység aktusai továbbra is beszámítandók az üzembentartó cselekményeként annak dacára, hogy programozásán keresztül akár döntési és cselekvési autonómiát biztosít számára üzembentartója, gyártója.⁶

2. Érzékelés szenzorok útján

Az érzékelés előfeltétele, hogy az az információ, vagy legalább azon jellege, amit az érzékeléstől elvárunk, *meghatározott*. Valamely mechanizmus működéséhez más és más inger lehet szükséges (fotocella esetén fényerő változás, radarnál jelvisszaverődés stb.), azonban az egyértelműen meghatározandó, hogy a konkrét érzékelő mit tud észlelni. Az emberhez hasonló komplex biológiai rendszerek több fajtájú inger észlelésére alkalmasak, a gépi érzékelők általában specifikáltabbak: egyfajta inger észlelésére alkalmasak, ott azonban az emberi képességeket adott esetben messze meghaladóan, vagy ember által nem is észlelt ingereket észlelnek.

Az ember által közvetlenül nem érzékelhető észlelés a mi szempontunkból csakis *közvetett*, következtetésen alapuló lehet. Ettől nem kevésbé reális,⁷ de elszakad attól a realitástól, ami saját észlelésünkön alapul. Egy önvezető gépjármű radarja által látótávolságunkon kívül észlelt akadály számunkra, saját érzékeink számára mindaddig csak illúzió, amíg saját érzékszerveinkkel nem észleljük azt az akadályt. És fordítva is fennállhat a helyzet: egy ember által meghallott repülőgép kívül eshet az autó szenzorainak észlelési tartományán, képességén, így a számunkra reális érzékelés a gépi szenzorok számára non-existent.⁸

Fontos tehát, hogy az érzékelők útján való észlelés *immanens korlátaival* is tisztában legyünk. Technikai képességeiket a jog úgy transzformálja, hogy az általuk

5 UDVARY Sándor: *A non-humán ágensek (intelligens rendszerek) jogi szabályozása – robotok, dedikált rendszerek (önvezető autók)*, in: HOMICSKÓ Árpád (szerk.): *A digitalizáció batása az egyes jogterületeken*, Acta Caroliensia, KRE ÁJK, Budapest, 2020, 239-256.

6 UDVARY Sándor: *Az autonóm nem emberi cselekvés polgári jogi megítélésének egyes kérdései az automatizált döntéshozatal adatvédelmi szabályainak határvonalán*, in: TÖRÖK Bernát – ZÓDI Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Tanulmányok a mesterséges intelligencia és a jog határterületeiről*, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021. 423-438.

7 Mivel a makrovilág jelenségeiről beszélünk, tekintsünk el attól a határozatlanságtól, amit a kvantum jelenségek szuperpozíciója felvet.

8 Pl. műanyag fegyvert fémdetektorral nem észlel az érzékelőkapu, ergo nem vált ki riasztást.

kinyerhető információt a *szereződésszerű teljesítés keretébe* helyezi. A szenzort – mint terméket – gyártó/forgalmazó határozza meg azt az érzékelési módot és tartományt, amelyen belül vállalja, hogy megfelelő inger kiváltása esetén a szenzor a programozott választ adja. Ebből következik, hogy a gyártó/forgalmazó túlzó vagy éppen prudens óvatosságból a technikai képességeknél alacsonyabb értékeket is bevállalhat, amely esetben az eszköz ugyan alkalmas magasabb szintű érzékelésre (pl. a vállaltnál magasabb frekvencia észlelésére), de ez szerződészerűen nem igényelhető. Másképpen: az adott szenzor érzékelési hibája esetén csak olyan hiba róható fel a gyártónak, amely abban az érzékelési tartományban keletkezett, amelyet technikai specifikációjában *vállalt*.

Egy komplex rendszer részeként működő szenzor termékként beépítésre kerül az adott rendszerbe, amely így mintegy *abszorbeálja* annak a gyártónak a felelősségét, aki az eredeti szenzort gyártotta. Az egységes egész termék (pl. autó) gyártója annak minden komponenséért, így a szenzorokért is felel az egész termék ernyője alatt, ami természetesen nem zárja ki, hogy ha a termék autógyártóval szemben érvényesített hibájának oka a szenzorok hibájára vezethető vissza, ne érvényesíthetné a vele szemben támasztott vagy éppen sikerre vitt követelést a szenzor, mint részegység gyártójával szemben. A felelősség jogalapja mindazonáltal eltérhet.

3. A szenzorok működési ideje – passzív és aktív védelem

A szenzorok működésének ideje – minden technikai eszközhöz hasonlóan – korlátozott, élettartamuk véges, hatékonyságuk idővel az avulásnak köszönhetően csökken. Ez a folyamat a szenzor szerződészerű működését is befolyásolja. Mindaddig, amíg a specifikációnak megfelelően teljesít, a szenzor alkalmas. Ha azonban akár hirtelen behatásra, akár folyamatos deteriorálódásra a működési paraméterek alá esik teljesítménye, a szenzor, illetve az az egység, amely azt használja, megszűnik szerződészerűen teljesíteni. Ennek észlelése bonyolult feladat, a jelenség azonban általános, így jogilag védhető kockázatot jelent. Egyrészt a szerződészerű működésre a felek előírhatnak időszakos vizsgálatot, amely hivatott a szenzor (és az egész rendszer) megfelelő működésének ellenőrzésére. Ez jogi szempontból *passzív* megoldás, mivel nem fedezi azokat a kockázatokat, amelyek a hirtelen, nem várt meghibásodásból adódnak, viszont alkalmas az avulásból fakadó kockázatok csökkenésére. *Aktív* megoldásnak tekinthető az olyan figyelmeztetés, amelyet a szenzor bármilyen eredetű (így avulásból és nem várt) meghibásodásból eredő, egy előre meghatározott tolerancia-küszöböt elérő hatékonyság-csökkenés esetén ad. Ez technikailag legtöbbször megoldható, de költséghatékonysági szempontból nem minden esetben alkalmazott megoldás.

A tolerancia-küszöb meghatározása ugyan szakértői kérdésnek tűnik, de jogi jelentősége is van. A szenzor ideális működési hatékonyságát 100%-nak véve azt a küszöböt kell meghatározni, amelynél még éppen szerződészerűen működik az. Hogy ez 90-70-50%, az nyilvánvalóan az adott szenzortól, az azt magába foglaló

rendszerből, annak tevékenységétől függ. Egyértelmű számunkra, hogy pl. veszélyes üzemenél ezt a tolerancia-küszöböt célszerűbb magasan meghúzni, mivel bármilyen belső hiba nem vezet kimentéshez,⁹ vagyis hipotetikusan még egy 99%-os működési hatékonyságnál bekövetkezett hiba is az üzembentartó felelősségére vezethet. A felelősség tovább hátrítása, a gyártó/üzembentartó által a szenzor gyártója/forgalmazója felé támasztott igény sikerességét fogja meghatározni, hogy mi volt a veszélyes üzem üzembentartója által viselendő, illetve az áthárítható (szerződésben vállalt) hatékonysági fok. Másképpen: bár egy veszélyes üzem üzembentartója a komplex rendszer szenzor-egységének hibája esetén a felelősség alól ki nem menthető, tovább hátrítani azt részben vagy egészben a szenzor gyártójára/forgalmazójára akkor fogja tudni, ha a működési hatékonyság a köztük lévő *szerződési paraméterek alá* esett.¹⁰ A két érték közötti mezőben a szenzor gyártóját szerződésszegés miatt felelősség (a hipotetikus példa keretein belül) felelősség nem terheli, a kockázat az üzembentartóé. Megítélésem szerint szép példája ez a kártérítési rendszer kockázatelosztó funkciójának.

4. A szenzoros érzékelés aktív védelme

Az aktív megoldás esetén, ahogy fentebb jeleztük, beépíthető figyelmeztetési funkció. A figyelmeztetés kettős jellegű lehet: kimerül pusztán jelzésben, letéve a döntést az üzembentartó kezébe a működtetés folytatásáról, annak fokozott kockázatai vállalásával. Másik potenciális megoldás, ha a szenzor jellegét olyan kardinálisnak ítéli meg az üzembentartó, amely a működés szempontjából elengedhetetlen: ilyenkor a szenzor működésképtelenségére automatikus választ ad a rendszer és működését is megszakítja.¹¹ Fontos kiemelni, hogy a tolerancia-küszöb megállapítása itt is jelentős: ha a hatékonyság csökkenése azt nem haladja meg, valamely hiba mégis a szenzorok működésével hozható oksági összefüggésbe, a felelősség áthárítására itt is a fentebb írt elvek irányadók álláspontunk szerint.

A kardinális szenzorok csökkent hatékonysága miatt a működés megszakítása akkor esik az előző bekezdésben jelzett második kategóriába, ha a rendszer működésének megszakítása *aktuális emberi döntéstől független*. A szenzor működésképtelensége közvetlenül vezet a rendszer működésének megszakítására. Ez egyben megfelelő működés esetén ki is menti a szenzor gyártóját/forgalmazóját az áthárított felelősség alól, hiszen a szerződés szerű működésnek lényegi eleme az egész rendszer automatikus leállítása. A problémát a túlérzékenység okozhatja: ha a szenzor olyan esetben állítja le saját, s ezzel a rendszer működését, amely valójában nem volna indokolt. Ennek

9 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 6:535. § (1)

10 Pl. egy év alatt a vállalt mindössze 5%-os hatékonyságcsökkenés valójában 10% volt. Célszerű a szerződésben az idődimenziót fokozottan érvényesíteni! A tényleges mérték megítélése immár valódi szakértői kérdés.

11 Legegyszerűbb példa a fentebb már említett fázis megszakító.

a hibának a megállapítása szakértői kérdés, jogilag az jelentős benne, hogy a túlzott óvatosságból fakadó hátrány kire esik. Másképpen megfogalmazva: ha a szenzortól csak 70%-ra csökkent hatékonyság esetén várunk rendszerleállítást, de már 90%-ra csökkent hatékonyságánál megszakít, ez miképpen értékelendő. Ez egyik oldalról a kárveszélyt csökkenti, ami hasznos eredmény, a másik oldalról azonban a rendszer egésze működésének hatékonyságát csökkenti az előre kalkulált kockázaton felüli leállítás, esetleges javítás költsége.

Álláspontom szerint itt is olyan joggazdasági kockázatelemzésnek kell megelőznie a határértékek beállítását, mint a (fenti) tolerancia-küszöb esetében. Amennyiben a komplex rendszer üzemeltetőjének megítélése szerint 70%-os működési hatékonyság az, amely alatt a rendszer egészének működése nem tolerálható, ezen érték felett a működés káros eredményeiért a felelősséget ő viseli, és a szenzorális érzékelésre visszavezethető hiba esetén sem hárítható a felelősség tovább a szenzor gyártójára/forgalmazójára. Ugyanakkor a határérték feletti *indokolatlan* megszakítás *hibás teljesítés* a szenzor gyártója oldalán, amelyből fakadó veszteség a szerződészegéssel okozott kár (itt pl. indokolatlan termelési kiesés) keretében követelendő. Felmerül az előreláthatósági követelmény:¹² okozatosság sem állapítható meg olyan kár tekintetében, amelyet a károkozó nem látott vagy nem kellett előre látnia. Ez ellen a szerződés megfelelő tartalmi kidolgozásával lehet védekezni és a szerződés részévé tenni az ilyen hibás működésből fakadó kiesés eredményeképpen felmerülő igényeket; ez esetben a fél nem védekezhet az okozatosság, az előreláthatóság hiányával.

Az aktív megoldásnál a *másik* eshetőség a szenzor működésének hibája esetén adott figyelmeztetés, amely a jelzésben kimerül és az üzemeltető felelősségi körébe tartozik az érzékelő hibájából fakadó helyzet eldöntése. Ilyenek pl. az *assist-rendszerek*, amelyek működése nem elengedhetetlen, hanem kiegészítő jellegű egy gépjárműnél, s inoperabilitás esetén a figyelmeztetés megtörténte után a vezető felelőssége, hogy továbbhajt-e a járművel. Amennyiben a figyelmeztetés a szerződéses keretek között megtörténik, a szenzor, mint a rendszer része működésképtelenségének az egész rendszerre gyakorolt hatását a *döntéshozatali pozícióban lévő személy* (sofőr, üzemeltető stb.) ítéli meg. A szenzor gyártója/forgalmazója szempontjából a felelősségi kérdés lezárul ott, hogy a szenzor megfelelő módon érzékelté saját, a toleranciaküszöbön túlmenő hibáját és erről megfelelően tájékoztatta az érdekeltet. Mint sok jogász deskripció, ez is egyszerűbb leírva: hogyan ítéljük meg pl. azt a hivatkozást, hogy a szenzor ugyan kijelmezte az assist-szenzorok hibáját, de a panelen lévő jelzést a vezető nem észlelte. Álláspontunk szerint, ha bizonyítható a jelzés megjelenése, s a szerződésben (általános szerződési feltételekben, üzemeltetési paraméterekben) kellően elő van írva a szenzor gyártójának, beépítőjének ez a vállalása, az üzemeltető nem hivatkozhat sikerrel a hibajelzés észlelésének hiányára. Megjegyzem, ez a szerződési

12 Ptk. 6:521. §

szabadságból is levezethető véleményem szerint: szabadságában állt volna a szerződésbe nem belépni olyan terméknél, ami csak egyszer és csak felvillanó értesítéssel jelez ilyen hibát; szabadságában állt volna olyan rendszer létesítését kérni és megfizetni, amely ilyenkor éles fénnel és hanggal jelzi a hibát, esetleg aktívan közreműködik a veszély elhárításában stb. Saját felróható magatartására, itt észlelés hiányára, amikor e tekintetben a kellő gondosságot a szerződés megkötésekor vállalta, előnyök szerzésére senki nem hivatkozhat.

Az érzékelés önmagában mit sem ér, ha nem vált ki annak megfelelő *döntést*. Ezért az ingert el kell juttatni a döntéshozóhoz, valamint a döntéshozónak – legyen az humán vagy non-humán aktor – döntéshozatalra képesnek kell lennie. A döntés alapján kifejtett reakciónak pedig megfelelőnek kell lennie a helyzetre, az elvárt eredményt kell mutatnia.

Az információ eljuttatása az észlelést követően a szó szoros értelmében *villámsebességgel* történik, amennyiben elektronikus szenzorokról beszélünk. Ha a szenzor és a döntéshozó el is van különítve, a jel leadásától annak vételéig az idő emberi léptékkel általában elhanyagolható. De még az elektronikus jel gyorsasága is bizonyulhat lassúnak a külvilági események lezajlásánál, hiszen a szenzorok nem előrejelzők, hanem utólag, a kiváltó eseményt követően juttatják el az információt a döntéshozóhoz. Így pl. egy villámcsapás okozta túlfeszültségre figyelmeztető jel ugyanazon a hálózaton utazik, mint maga a túlfeszültség ... ugyanazzal a sebességgel. Persze ez szélsőséges eset, de mutatja: annak dacára, hogy pl. optikai kábelben a természet által engedett legnagyobb sebességgel tudunk jelet küldeni, az okszerűen csak követheti a kiváltó ingert, időben mindig későbbi lesz.

Akkor, ha ettől az elméleti szélsőségtől eltekintünk, a másik pólus szintén felvet kérdéseket. Az érzékelőtől a döntéshozóig eljuttatott inger, jel mérhető, de a modern kommunikációs eszközök esetén *nanoszekundumos* nagyságrendben érkezik meg. Ez azonban nem jelenti, hogy a döntés az információ alapján minden esetben ugyanilyen gyors lenne. Ha a döntés maga is programozott módon, elektronikus úton születik, gyorsasága persze azonos a kiváltó inger gyorsaságával.

Jelen hasábkok már nem elegendőek, hogy a gépi döntés jellegével hosszabban foglalkozzunk, így hadd zárjam azzal a sommás, máshol részben már kifejtett gondolattal soraimat, hogy a gépi döntés jogkövetkezményeit tekintve nem eshet kevésbé szigorú elbírálás alá az érte viselt felelősség tekintetében, mint az emberi döntés/magatartás. Ennek a jogi szempontú kutatása véleményem szerint igen érdekes téma és még sok kutatóra lesz ösztönző hatással.

Ujváriné Antal Edit¹

KÉNYSZERŰ ALANYVÁLTOZÁST EREDMÉNYEZŐ JOGI HELYZETEK A TÁRSASÁGI JOGVISZONYOKBAN

A születésnapj ünnepi kötetbe készülő tanulmány témáján gondolkozó számára ez a helyzet alkalmat teremt arra, hogy visszatekintszen az Ünnepelettel több, mint négy évtizede összekapcsolódó múltba, felidézzen közös munkákat, szakmai, baráti élményeket. Mert az Ünnepelettel nem „csak” kollégák voltunk évtizedeken keresztül, hanem szorosán összeköt bennünket a BARÁTSÁG, és hétköznapijainkat, ünnepeinket, családi eseményeinket is összefogja. HARSÁNYI Gyöngyinek köszönhető, hogy tagja lehettem a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán egy olyan oktatói közösségnek, amelyet néhai professzorunk, NOVOTNI Zoltán indított el, és amelynek szellemiségét az ország öt jogi karára is el tudták vinni kiválóságai.

HARSÁNYI Gyöngyi a polgári-kereskedelmi jog számos területén fejtette ki marandó gondolatait monográfiáiban, egyetemi jegyzeteiben, tanulmányaiban, de mégis a legnagyobb az elkötelezettsége az értékpapírhoz, a befektetési szerződésekhez, a társasági joghoz, amelyet igazol a Károli Gáspár Református Egyetemen tanúsított, valamint a Miskolci Egyetemen eltöltött 36 év alatt kifejtett magas szintű oktatói, kutatói tudományos munkássága is. Neve elválaszthatatlanul összekapcsolódik az értékpapírral, hiszen a jogász képzés keretében az országban elsőként vállalta fel a megváltozott gazdasági környezethez igazodóan az értékpapírjog oktatását, egyetemi jegyzetein, értékpapírjogi könyvein jogász nemzedékek sokasága nőtt fel, PhD dolgozata is e témakörben íródott.² Könyveiben, tanulmányaiban kifejtett gondolatain mindvégig áthatnak polgári jogi gyökerei, hiszen a Miskolci Egyetemen a polgári jog oktatóiból váltunk a kereskedelmi jog oktatóivá MISKOLCZI-BODNÁR Péter vezetésével 1995-ben, az országban az új tantárgyi tematikával elsőként szerveződött kereskedelmi jogi tanszéken.

Kívánom az Ünnepeletnek, hosszú élete során továbbra is érje sok-sok öröm nagyon sikeres családjá körében – amely számára mindig az első helyen állt –, szakmai tevékenységében!

Áttekintve a múltat, merült fel az a gondolat, hogy egy olyan tanulmánnyal köszöntsem 65. születésnapja alkalmából, amely – polgári jogi oktatóként – kezdeti közös gondolkodásunk egyik termékéhez kapcsolódik.

1 Címzetes egyetemi docens (ME ÁJK)

2 A disszertáció címe: „A befektetési szolgáltatások kötelmi jogi aspektusai”, 2012. A legutóbb megjelent és az egyetemi hallgatók, gyakorló jogászok által forgatható könyve e témában: Értékpapírok és befektetési ügyletek joga. Patrocinium, Budapest, 2018.

Éppen 30 éve jelent meg HARSÁNYI Gyöngyivel és MISKOLCZI BODNÁR Péterrel közös tanulmány az első gazdasági társaságokról szóló törvény, az 1988. évi VI. törvény (továbbiakban: 1988. évi Gt.) csírázó joggyakorlatának időszakában. A „társulási szabadság”³ következtében megindul a társaságalapítási láz. Mindemellett a gazdaságból évtizedekre száműzött piaci szereplők, a gazdasági társaságok megjelenése elméleti és gyakorlati kérdések áradatát hozta a jogtudomány és a joggyakorlat számára. Tanulmányunkban az egyik ilyen területet, a jogutódlást tekintettük át, csak vázlatosan, inkább gondolatébresztőként, feltéve a jogutódláshoz, de főleg az örökléshez kapcsolódó kérdéseinket, kitértünk a jogutódlási folyamatoknál megjelenő anomáliákra.⁴ Az átalakulás, azaz a jogutódlás szabályozásának „történelmi jelentősége”, hogy a piacgazdaságra jellemző tulajdonviszonyok kialakításának folyamatában lehetővé tette az állami tulajdonú struktúrák lebontását⁵ a megváltozott viszonyoknak jobban megfelelő új struktúrákká, társaságokká alakítását.⁶

- 3 HARSÁNYI Gyöngyi: I. A társasági jog alapjai. 2. A társasági jog alapelvei. In: MAJOROS Tünde (szerk.): *Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben*. Patrocinium. Budapest, 2016, 25. o.
- 4 DR. HARSÁNYI Gyöngyi – DR. MISKOLCZI BODNÁR Péter – UJVÁRINÉ DR. ANTAL Edit: *A jogutódlás, mint sajátos szerződést módosító jogi tény a társaságokban*. *Magyar Jog*, 1991/4. 223-231. o.
- 5 Az 1988. évi Gt. eredeti szövegében nem tartalmazott szabályokat a társaságok jogutódlására, egy később megjelenő, a privatizációt elősegítő 1989. évi XIII. törvény rendelkezett a gazdálkodó szervezetek és a gazdasági társaságok átalakulásáról. Majd megszülettek azok a jogszabályok, amelyek megindították – az addig létező ún. spontán privatizációs folyamatok helyett – a piacgazdaságnak megfelelő tulajdonviszonyok létrehozását, s kötelezően („kényszer-átalakulás”) előírták az állami vállalatok gazdasági társasággá (korlátozott felelősségű társasággá, részvénytársasággá) történő átalakítását. (1992. évi LIII. törvény, a tartósan állami tulajdonban maradó vállalkozási vagyontulajdon kezeléséről és hasznosításáról, az 1992. évi LIV. törvény az ideiglenesen állami tulajdonban lévő vagyontulajdon értékesítéséről, hasznosításáról és védelméről. Még ugyanezen évben az 1992. évi LV. törvény módosította a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvényt és iktatta be a törvénybe az átalakulásról rendelkező VIII. fejezetet.) A jogintézményt az 1997-es Gt. helyezte el a törvény általános rendelkezései közé, a jogutódlás nélküli megszűnést és a jogutódlással történő megszűnést is a megszűnés esetei közé sorolva [1997. évi CXIV. törvény (a megszűnésről szóló VI. Fejezetben)]. Megjegyezzük, hogy a Ptk. változtatott ezen a helyzeten dogmatikailag, ugyanis az átalakulást nem a jogi személy megszűnési helyzetei között tárgyalja.
- 6 Ma már az az elvárás európai uniós szinten, hogy a cégalapításhoz szükséges lépések a digitális térben bonyolódjanak. Az uniós irányelv – amelynek átültetése 2021. augusztus 01-ig kötelező a tagállamok számára – a digitális eszközök társasági jog terén történő használatát kívánja ösztönözni. [Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1151 irányelve (2019. június 20.) az (EU) 2017/1132 irányelvnek a digitális eszközök és folyamatok társasági jog terén történő használatát tekintetében történő módosításáról, HL L 186/80. (digitális irányelv)]. Ennek megfelelően a tanulmány írásának időszakában meghozott, a

Az egymást követő többalanyúság bekövetkezhet a jogi személyek működése során, vagy akár megszűnése esetére is, amely alanyváltozást idéz elő. Az egyetemes (univerzális) jogutódlás esetén a jogelőd minden jogát és kötelezettségét megszerzi a jogutód, különös (szinguláris) jogutódlás esetén viszont csak egyes jogok, illetőleg kötelezettségek háramlanak át.

A közös tanulmányban feldolgozott témához egy kissé távolról kapcsolódva a következőkben alapvetően azokat a belső jogviszonyban⁷ megjelenő jogi helyzeteket tekintjük át, amelyek –tág értelemben véve – „kényszerítően” hatnak a társaság tagjára/részvényesére és a *jogviszony kényszerű megszűnésével eredményeznek vagy nem alanyváltozást a társasági jogviszonyokban*. Ezek közül vannak olyan megszűnési helyzetek, amelyek valamennyi gazdasági társaságra vonatkoznak, viszont *nem minden társaságnál vezetnek jogutódláshoz*. Az is sajátosság, hogy a tagsági/részvényesi jogviszony megszűnése *lehet szankciós jellegű*, amikor a tag szerződésszegésének jogkövetkezményként jelenik meg társasági jogi szankcióként, de vannak olyan helyzetek, amikor valamilyen *egyéb, a gazdasági társaság életében bekövetkező változás vezet a tagsági/részvényesi jogviszony megszűnésére*.

1. A tagsági/részvényesi jogviszony megszűnése a jogi személyekre vonatkozó általános szabályok alapján

1.1. Vagyoni hozzájárulás nem-teljesítése

A társasági vagyon védelmével kapcsolatos a tagot/részvényest terhelő főkötelezettség, a vagyoni hozzájárulás – társasági szerződésben meghatározott módon és időben történő –teljesítése, amely alól a tagok nem mentesítők, másrészt a teljesített vagyoni hozzájárulás nem követelhető vissza [Ptk. 3:9. § (1) bekezdése]. Ez a kötelezettség nemcsak az alapításkor terheli a tagot/részvényest, hanem akkor is, amikor a korlátozott felelősségű társaság új törzsbetétek teljesítésével történő tőkeemelést (Ptk. 3:198. §) határoz el, vagy a részvénytársaság új részvények forgalomba hozatalával (Ptk. 3:295. §-3:299. §) emeli fel az alaptőkét, továbbá a pótbefizetéshez (Ptk. 3:183. §) kapcsol-

Ctv.-t felváltó, a jogi személyek nyilvántartásáról és a nyilvántartási eljárásról szóló 2021. évi XCII. törvény pontosított tartalommal tartja fenn azokat a rendelkezéseket, amelyek a digitális irányelv átültetését szolgálják. A törvény a szükséges felkészülési idő biztosítása érdekében 2023. július 1-jét jelöli meg a hatálybalépés napjaként. Ugyancsak elfogadásra került a 2021. évi XCV. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény módosításáról (továbbiakban: Ptk. módosítás).

7 Így nem kívánunk kitérni azokra a jogi helyzetekre, amelyeket a tag/részvényes hitelezője által indított eljárás (végrehajtási eljárás) eredményeként vezethetnek „kényszerértékesítésre” és ennek következtében a tagsági jogviszony megszűnésére. Kivétel ez alól a közkereseti és a betéti társaság.

lódóan is.⁸ Közkereseti és betéti társaságnál, részvénytársaságnál nem szabályozza a tőkeemelés, a pótbefizetés lehetőségét a hatályos Ptk., de – a diszpozitív szabályozásra is tekintettel – eddig sem láttuk akadályát annak, hogy a társasági szerződés előírja a pótlólagos vagyoni hozzájárulás teljesítésének a kötelezettségét, különösen vagyonesztés esetén a fizetéseképtelen helyzet elkerülése érdekében, amelyet a tagok nemcsak pénzbeli, hanem akár nem pénzbeli hozzájárulással is teljesíthetnek. Éppen ezért helyeselhető, hogy a Ptk. módosítás következtében a gazdasági társaságok alapítására vonatkozó általános rendelkezések kiegészülnének egy újabb, 3:99/A. §-sal, amely minden társaságra vonatkozóan rendelkezést tartalmaz a pótbefizetési kötelezettség elrendelésének lehetőségére.⁹

A társaság a sajátos *társasági jogi eszközrendszer*t kötelezően alkalmazza a vagyoni hozzájárulást nem teljesítő, szerződésszegő magatartást tanúsító taggal szemben, amely végső soron a tagsági jogviszony kényszerű megszűnésére vezethet. Ugyanakkor – eltérően a szerződésszegés általános szabályaitól – bár szerződésszegésről van szó a tag részéről, a társasági jog mégsem ad lehetőséget arra, hogy a vagyoni hozzájárulás teljesítését a társaság kikényszerítse. A Ptk. két helyen, a vagyoni hozzájárulás teljesítésének elmulasztásával [Ptk. 3:98. § (2) bekezdés], valamint a nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás értékének meghatározásával [Ptk. 3:99. § (2) bekezdés] kapcsolatban utal arra, hogy a tag a társasággal szemben a *szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint felel* a kötelezettségek megszegéséért. Megítélésünk szerint azonban bármely társasági jogi kötelezettség megszegése a belső jogviszonyban szerződésszegésnek minősül.

A tagsági jogviszony megszűnése nem automatikusan következik be, hiszen az ügyvezetés harmincnapos határidő tűzésével és a jogkövetkezmények feltüntetésével köteles felszólítani a tagot a teljesítésre, ennek eredménytelen eltelte vezethet a határidő lejártát követő napon bekövetkező – *ipso iure*¹⁰ – megszűnéshez, valamint a társaság irányában a *szerződésszegéssel okozott kárfelelősség bekövetkezéséhez*. A társasággal szembeni jogsértésekhez kapcsolódó *igényérvényesítési lehetőség* a társaság számára adott,¹¹ de a társaság képviselőjében eljárva, annak javára *a kisebbség is élhet vele* (Ptk. 3:105. §).

A tagsági jogviszony ilyen módon történő megszűnése a különböző társaságoknál *eltérően hat a társasági jogviszonyokra*;

8 BDT2016. 3568.

9 A Ptk. módosítás 11. §-a, amely rendelkezése 2022. január 1-től hatályos.

10 HARSÁNYI Gyöngyi: III. A gazdasági társaságok alapítása. 1. A gazdasági társaság alapításának fázisai. In: MAJOROS Tünde (szerk.): Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben. Patrocinium. Budapest, 2016, 68. o.

11 BH2012. 124., BDT2016. 3568. A pótbefizetés teljesítésének elmaradása miatt megszűnt tagsági jogviszonnyal összefüggésben lefolytatandó eljárásnak a Ptk. 3:177-180. §-aiban foglalt szabályaitól a társaság nem térhet el.

1.1.1. Közkereseti és betéti társaság

Ezeknél a társaságoknál a tagsági jogviszony megszűnése *elszámolási helyzetet eredményez*. Nem rendelkezik a Ptk. olyan lehetőségről, hogy a szerződészegő tag társasági érdekeltségét, betétjét a társaság értékesítse, vagy esetleg keressen olyan személyt, aki átvállalja a volt tag vagyoni hozzájárulásának kötelezettségét, bár ezt a lehetőséget nem tartjuk kizártnak. Miután az általános elv, hogy a tag nem követelheti vissza a vagyoni hozzájárulást, ebből csak az következhet, hogy elszámolásra tarthat igényt a volt tag akkor is, ha a vagyoni hozzájárulást részben teljesítette. Ez pedig a jegyzett tőke leszállítását vonhatja maga után.

1.1.2. Korlátolt felelősségű társaság

A Ptk. újra *definiálja* az üzletrész fogalmát, amely szerint az üzletrész elvont fogalom, a korlátolt felelősségű társaságban a tagot megillető jogok és őt terhelő kötelezettségek együttesét jelenti [Ptk. 3:164. § (1) bek.], ennek következtében csak, mint jogok és kötelezettségek együttesége ruházható át.¹² A Ptk. nem tágítja a dolog-fogalom körét, de az adásvétel tárgya a forgalomképes dolgon kívül lehet jog és követelés is (Ptk. 6:215. §). Úgy tűnik, az üzletrész átruházásával kapcsolatos, szakirodalomban és a bírói gyakorlatban is megjelenő anomáliákat nem oldotta meg a jogi szabályozás.¹³ HARSÁNYI Gyöngyi is megfogalmazza: „...a Ptk. továbbra sem nevesíti az üzletrészt a tulajdonjog tárgyai között, nem az üzletrész adásvételéről, hanem pénzzolgáltatás ellenében történő átruházásról rendelkezik és nem elővásárlási jogról, hanem másokat megelőző megszerzésre irányuló jogról beszél, amelyre az elővásárlási jogra vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.”¹⁴

Egyet tudunk érteni a következő megállapítással: „Továbbra is rögzíthetjük tehát, hogy az üzletrész nem dolog, de még csak nem is jog és nem is követelés.” „...az üzletrészt a bírósági gyakorlat a Gt. és a Ptk. hatálya alatt is rugalmasan kezelte és bár soha sem tekintette dolognak, de ha az üzletrész átruházásának problematikáját kellett megoldani, akkor „dolog módjára” kezelte...”¹⁵

12 Lásd Ptk. Indokolás

13 Lásd erről PINTÉR Attila: Az üzletrész-átruházási szerződésről. *Gazdaság és Jog*, 2016/5. 11-15. o., valamint MOCSÁR Attila Zsolt: Az üzletrész jogi természetes (Mikor száll át az üzletrész feletti tulajdonjog? Gondolatok egy igényper kapcsán.) *Gazdaság és Jog*, 2017/4., 14-18. o., továbbá CSÖNDES Mónika: Az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog és a vételi jog konkurenciájáról. *Corvinus University of Budapest Faculty of Business Administration, Corvinus Law Paper 3/2016*

14 DR. HARSÁNYI Gyöngyi: Az üzletrész átruházás egyes kérdései. In: Erik STENPIEN – MISKOLCZI- BODNÁR Péter (szerk.): *A tulajdonátruházás összehasonlító kereskedelmi és üzleti jogi kérdései*. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2015, 154. o.

15 DR. PINTÉR Attila: Az üzletrészen alapított zálogjog, mint a kockázati-tőkebefektetések

A tagsági jogviszony megszűnése esetén, ha korlátozottan is, de *elsődlegesen a volt tag „rendelkezési jogosultsága” fennmarad az üzletrészen*, amennyiben az értékesítés feltételeiről és módjáról a tag és a társaság meg tud állapodni (a tagsági jogviszony megszűnésétől számított tizenöt napon belül, a jogszabálynak megfelelő tartalommal). A megállapodás fontos része a legkisebb eladási ár, melynek el kell érnie a volt tag által nem teljesített vagyoni hozzájárulás vagy pótbefizetés összegét. Ha nem jön létre ilyen megállapodás, vagy az értékesítésre a megjelölt határidőn belül (legfeljebb három hónap) mégsem kerül sor, akkor az üzletrészt a határidő lejártát követő negyvenöt napon belül tartandó árverésen kell értékesíteni (Ptk. 3:177. §). Ennek lefolytatását a Ptk. részletesen szabályozza (Ptk. 3:178. – 3:181. §). Lényeges kiemelni, hogy az árverésen a volt tagon kívül bárki részt vehet, és a kikiáltási ár nem lehet alacsonyabb, mint a társaságnak a volt taggal szembeni követelése. Annak sem lehet akadálya, hogy egy üzletrészre többen, közösen licitáljanak és ezáltal közös tulajdonba kerüljön a sikeres árverés következtében az üzletrész. Az árverés során is érvényesül a tagok, a társaság és a társaság által kijelölt harmadik személy előjoga, ugyanis a Ptk. úgy rendelkezik, hogy a legmagasabb árajánlat alapján „az üzletrész kívülálló személyre történő átruházására vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazásával”¹⁶ az üzletrész másokat megelőző megszerzésére vonatkozó jogot gyakorolhatnak. Kívülállóra ilyen helyzetben akkor is átruházható az üzletrész – a fő szabálytól eltérően –, ha a tag nem, vagy nem teljes mértékben szolgáltatva a vagyoni hozzájárulást, annál is inkább, hiszen emiatt kerül sor az értékesítésre.¹⁷ Kérdés, *hogyan viszonyul ez a szabály a saját üzletrész megszerzésének feltételeként előírtakhoz?* A jog a társaság részéről – véleményünk szerint – nem gyakorolható, miután csak azok az üzletrészek szerezhetőek meg saját üzletrészként, amelyekre a törzsbetéteket teljes egészében szolgáltatatták. A Ptk. módosítás egyértelművé tette, hogy a saját üzletrész megszerzésére vonatkozó szabályoknál a társasági szerződés nem írhat elő enyhébb követelményeket.¹⁸ E szabály alól nem ad, ill. nem adhat feloldozást az árverésen történő értékesítés sem, a kívülálló személyre történő átruházásra vonatkozó szabályok „megfelelő” alkalmazását nem érthetjük másként. HARSÁNYI Gyöngyi által megfogalmazottak erre a jogi helyzetre is értelmezhetőek: *„Ez hitelezővédelmi szabály, ellenkező esetben sérülne a törzstőke valódiságának elve, mert a társaságnak kellene a hiányzó törzsbetétet szolgáltatni (apport esetén, a társaság azt nagy valószínűséggel nem tudná a tag helyett teljesíteni), úgy egyébként a társaság nem*

biztosítéka https://www.krs.hu/sites/default/files/tudastar/az_uzletreszen_alapitott_zalogjog_mint_a_kockazati-tokebefektetese_k_biztositeka.pdf (2021.04.12.), 4. o.

16 Ptk. 3:179. § (3) bek.

17 Ptk. 3:167. § (1) bek. Ezt a szabályt értelmezi HARSÁNYI (2015) i.m. 153. o.

18 A módosított szabályok szerint a Ptk. 3:174. §-a a következő (5) bekezdéssel egészül ki: „(5) Semmis a társasági szerződés olyan rendelkezése, amely a saját üzletrész megszerzésének feltételeire az e §-ban meghatározott szabályoknál a társaságra nézve enyhébb követelményeket ír elő.

*jut hozzá ahhoz a tőkéhez, amit a tagok vállaltak vagyoni hozzájárulásként alapításakor vagy törzstőke-emeléskor.*¹⁹ „Közös tulajdonú üzletrész esetén – mivel a tulajdonostársak a társaság szempontjából egy tagnak számítanak – a tulajdonostársak a tagot megillető elővásárlási jogot csak együttesen, közös képviselőjük útján gyakorolhatják, tehát az üzletrész hányad tulajdonosa önállóan nem gyakorolhat elővásárlási jogot.”²⁰

Az árverésen befolyt vételárból elsősorban a társaságnak a törzsbetét, pótbefizetés be nem fizetett részére vonatkozó követelését kell kielégíteni, valamint az értékesítés költségeit megtéríteni, a fennmaradó rész illeti meg csak az üzletrész volt tulajdonosát.

A meghíúsult árverést a tag tagsági jogviszonyának megszűnésétől számított hat hónapon belül még tetszőleges időpontban lehet megismételni, de ez kizárólag a társaság döntése, arra nem köteles. Bármelyik sikertelen árverést követő harminc napon belül a társaság az üzletrész bevonása mellett is dönthet, de ha hat hónapon belül nem értékesítették, a társaság *köteles az üzletrészt bevonni* (Ptk. 3:181. §).

A sikeres értékesítés *nem feltétlenül eredményezi új tag belépését a társaságba*, mint utaltunk rá, lehetőség van arra is, hogy a társaság meglévő tagjai szerezzék meg az üzletrészt a kívülről megelőzően megillető jogosultságuk révén. Mivel a Ptk. 2021. évi módosítását megelőző szabályok szerint egy tagnak csak egy üzletrésze (törzsbetéte) lehetett, a megszerzés következtében az új üzletrész beleolvadt *a korábbi üzletrészbe* (a törzsbetét a korábbi törzsbetétbe), amely *a jogviszonyok, tulajdonviszonyok átrendezésével járt a társaságon belül*. Már a Ptk. kodifikáció során felmerült olyan észszerűnek tűnő javaslat, hogy egy tagnak több üzletrésze is lehessen, amely javaslatot a Kodifikációs Bizottság elvetette.²¹ Éppen ezért üdvözlendő a Ptk. módosítás, amely szerint egy tagnak akár több törzsbetéte és ebből adódóan több üzletrésze is lehet, de – kógens módon – a társasággal szemben akkor is egy tagnak számít.²²

A társaság jogosult az „*uratlanná vált*” üzletrész értékesítésének lebonyolítása érdekében az értékesítéshez szükséges intézkedések és nyilatkozatok megtételére [Ptk. 3:177. § (3) bek.]. Az üzletrész megszerzése az árverés során nem közvetlenül a volt tagtól „származtatva” következik be (*hiszen a jogviszonya már megszűnt*), hanem a társaság „közbeiktatásával”. Az árverési ajánlat elfogadása tekintetében a társaságnak kell nyilatkozni (a legmagasabb árat kell elfogadni) és a vevő a vételárat a társaságnak fizeti meg, amely ezt követően számol el a volt taggal. Az értékesítés joghatásai azonban az általános szabályok szerint állnak be: a tagsági jogviszonyból eredő jogok

19 HARSÁNYI Gyöngyi: VII. Korlátolt felelősségű társaság. 10. A saját üzletrész megszerzése. In: MAJOROS Tünde (szerk.): Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben. Patrocinium. Budapest, 2016, 173. o.

20 HARSÁNYI (2015) i.m. 158. o.

21 KOMÁROMI Gábor: A korlátolt felelősségű társaság szabályainak változásai. Gazdaság és Jog, 2011/7-8., 13-17. o.

22 Ptk. módosítás 17. §: „A Ptk. 3:161. § (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: „(2) A tagnak több törzsbetéte is lehet.” Ez a rendelkezés 2022. január 1-én lép hatályba.

és kötelezettségek az üzletrész megszerzőjére szállnak át (Ptk. 3:169. §).

A gyakorlatban felmerül, *hogyan eredeti vagy származékos jogszerzés következik be az árverés során*. Közismert, hogy eredeti szerzésmódnál egy új tulajdonjog keletkezik (az adott dologon eleve nem állt fenn tulajdonjog, vagy az új tulajdonjog a dologon korábban fennálló tulajdonjogtól függetlenül keletkezik), míg származékosnak minősül a jogszerzés, ha a jogszerző a korábban fennálló tulajdonjogból eredően, arra tekintettel jogutódként szerez tulajdonjogot. Mivel az üzletrész nem minősül dolognak, nem tárgya a tulajdonjognak, az eredeti-származékos jogszerzés tekintetében lényeges, hogy; „*Ezt az elméleti megkülönböztetést azonban nem csak a tulajdonjog megszerzésére, hanem szélesebb értelemben az alanyi magánjogok megszerzésére is használják.*”²³

Az árverés ingatlan és ingó dolgok értékesítésének sajátos, a versenyztetés elvén alapuló módja. Az 1959-es Ptk. az eredeti szerzésmódok között szabályozta a hatósági határozat vagy árverés útján történő szerzést,²⁴ de a gyakorlatban nem volt egyértelmű, hogy a magánárverésen történő szerzésre is vonatkoznak-e a szabályok. A Ptk. egyértelművé tette a szabályozást, mivel olyan személy tulajdonszerzése minősül eredeti szerzésmódnak, aki *hatósági határozat vagy hatósági árverés útján* szerez, azaz mindkét esetben állami kényszer eredményeként kerül sor az árverésre (Ptk. 5:41. §). Az 1988-as Gt. a kizárt tag üzletrészeinek értékesítésénél szabályozta az árverés intézményét, de nem tartalmazott utalást az 1959-es Ptk. 120. §-ára. Az ezt követő 1997-es Gt. 148. § (3) bekezdése rögzíti, hogy “az árverési vevő tulajdonszerzésére a Ptk. 120. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezést kell alkalmazni.” A szabályozás helyes értelmezése szerint az ilyen típusú árverés nem minősül a tulajdonjog szerzése szempontjából eredeti szerzésmódnak, de mégis azokat a szabályokat rendelte alkalmazni az árverési vevő tulajdonszerzésére. Ugyancsak ez a szabályozás jelenik meg a 2006-os²⁵ Gt.-ben is [140. § (4) bek.]

A Ptk. elhagyta a korábbi utaló szabály alkalmazását. A jogalkotói szándék a Ptk. indoklásából nem állapítható meg. Mégis arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az üzletrész árverés útján történő értékesítése során *nem kívánta az eredeti szerzésmód szabályait alkalmazni az árverési vevőre.*²⁶ A Ptk. egyértelmű szabályaiból következik, hogy a *nem hatósági árverést valójában a Ptk. nem tekinti tulajdonszerzési módnak, csupán a szerződéskötés egyik módjának*. Az árverés „kényszer-jellege” megjelenik ugyan, a társaság felé adósnak minősülő volt tag, aki tartozik a társaságnak, nem

23 LENKOVICS Barnabás: A tulajdonszerzés-módok eredeti, illetve származékos jellege. Polgári Jogi Kodifikáció, 2003/3., 14-29., 15. o.

24 1959. évi IV. törvény 120. §-a

25 2006. évi V. törvény a gazdasági társaságokról

26 Megjegyezzük, hatósági árverés az adós korlátolt felelősségű társaság üzletrészeire vezetett bírósági végrehajtási eljárásban (1994. évi LIII tv.) az üzletrész árverés útján történő értékesítése – a gyakorlatban és a szakirodalomban is elfogadottan –, a vevő tulajdonszerzése eredeti szerzésmódnak minősül.

eladó, az elidegenítés az ő akaratától függetlenül, a társaság érdekében történik. Az árverési vevő a társaság – mint az árverés lebonyolítójának – közbeiktatásával szerzi meg az üzletrész tulajdonjogát, de hiányzik a „hatósági jelleg”. Álláspontunk szerint az is erősen kétséges, tekinthetnénk-e a vevő jogszerzését származékosnak, hiszen nem a tulajdonostól (ill. képviselőjétől) történik az üzletrész megszerzése, miután az „uratlanná” vált. A jogszabály a társaság számára biztosít (kvázi tulajdonosi) sajátos jogokat az értékesítés során, amely nemcsak az árverés lebonyolításával kapcsolatos teendőkben, hanem – mint hivatkoztunk rá – érdemi jognyilatkozat tételében (pl. kikiáltási ár meghatározása, árverési ajánlat elfogadása, a vételár részére történő megfizetése) is megnyilvánul. Jellemző a gyakorlatban az is, hogy a társaságok irányukban az üzletrészhez kapcsolódóan kizárnak mindenféle szavatossági igény iránti lehetőséget.

Az üzletrész értékesítés hosszabb időt is igénybe vehet. Ez a társaság életében egy olyan jogi helyzetet teremt, amely idő alatt az „uratlan” üzletrészhez kapcsolódó jogok és kötelezettségek „szünetelnek”. A társaság *volt tagja nem gyakorolhatja a szervezeti jogokat, a jogosultsága kizárólag az értékesítéshez kapcsolódó elszámolás iránti igényre terjed ki*. Az árverési vevő vonatkozásában a tagváltás a társasággal szemben annak bejelentésétől hatályos, *a tagot a bejelentéstől illetik meg a tagsági jogviszonyból eredő jogosultságok és terhelik a kötelezettségek*. Így az üzletrészhez kapcsolódó vagyoni jog, azaz az osztalékhoz való jog is: osztalékra az a tag jogosult, aki a döntés meghozatalának időpontjában a tagsági jogok gyakorlására jogosult [Ptk. 3:185. § (1) bek.]. A volt tag kizárólag akkor válhat jogosulttá osztalékra, ha a döntés meghozatalának időpontjában még fennállt a tagsági jogviszonya, és ha részbeni teljesítés történt a vagyoni hozzájárulás tekintetében, annak arányában.²⁷

1.1.3. Részvénytársaság

Részvénytársaság alapítása esetén a részvényes köteles az általa átvett, illetve jegyzett részvények névértékének, illetve kibocsátási értékének megfelelő pénzbeli és nem pénzbeli vagyoni hozzájárulást a részvénytársaság rendelkezésére bocsátani az alapszabályban meghatározott időn belül, akkor, amikor az igazgatóság az alapszabályban meghatározott feltételek szerint erre felszólítja (ezt megelőzően is eleget tehet a fizetési kötelezettségnek) (Ptk. 3:267. §). *Ha a vagyoni hozzájárulás teljesítését elmulasztja, megszűnik a részvényesi jogviszonya* az általános szabályok szerint.

„A részvény kiállítására csak azt követően kerülhet sor, ha a részvénytársaság alaptőkéje

27 Bár a tárgyalt jogi helyzetben nem jellemző, hogy a volt tag osztalékra igényt tarthatna, fontos megjegyezni, függetlenül attól, hogy a tagsági jogviszony megszűnését követően dönt-e a taggyűlés osztalék kifizetéséről, a tárgyévben az üzletrész átruházásáig keletkezett nyereség része az üzletrész forgalmi értékének, a vételár részét kell, hogy képezze, hisz a társaság a tárgyévi osztalékot már csak az új tagnak fizetheti ki (BDT2006. 1330., EBH2007. 1625.).

teljes egészében teljesítésre került. Erre azonban hosszabb idő, bizonyos esetben 3 év alatt kerül sor. Ez alatt az időszak alatt – amikor még ténylegesen részvényről nem beszélhetünk, részvényutalvány és az ideiglenes részvény lesz az, ami a részvényes részvénytársasággal szembeni jogait és kötelezettségeit igazolja, a részvényes tagsági jogait megtettesíti. Ezért a részvényutalványt és az ideiglenes részvényt a részvény „előlétszakaként”, röviden „előrészvényként” foghatjuk fel.²⁸ A részvényes számára nem adott a lehetőség arra, hogy a részvényutalványt átruházza, de az ideiglenes részvényt igen, így meg tudja akadályozni a tagsági jogviszony szankciós jellegű megszűnését, ha esetleg a további teljesítésre már nem képes vagy nem kíván részvényes lenni. Ez esetben viszont az általa átvenni vállalt vagy jegyzett részvényekre teljesítendő vagyoni hozzájárulásból eredő tartozásokért készfizető kezesként felel (többszöri átruházás esetén valamennyi volt részvényes, egyetemlegesen).²⁹

A részvényesi jogviszony szankciós megszűnését követően elsősorban azt kell megkísérelni, hogy a mulasztó részvényes helyébe más személy léphessen, aki vállalja a volt tagot terhelő teljes vagyoni hozzájárulás megfizetését, ezzel a társaság meg tudja akadályozni a tőkeleszállítást. Mindez bekövetkezhet olyan jogi helyzetben, amikor részvényutalvány vagy ideiglenes részvény már előállításra került, szükséges azokat érvényteleníteni és az új részvényes számára előállítani. Az új részvényes kötelezettségvállalása nemcsak a hátraléokra, hanem az egész vagyoni hozzájárulásra vonatkozik. Ha ez a személy eleget tesz vállalt kötelezettségének, akkor a társaság köteles a volt taggal elszámolni, és kiadni neki a társaság vagyonából az általa részben teljesített vagyoni hozzájárulásnak a tagsági viszony megszűnésekor fennálló értékét.

Ha nincs olyan személy, aki a nem teljesített kötelezettségeket átvállalná, akkor a társaság köteles a volt tag által vállalt (és nem, vagy nem teljes egészében teljesített) vagyoni hozzájárulás értékével az alaptőkét leszállítani, a tőkeleszállítás törvényi feltételeit figyelembe véve. A tőkeleszállítás összege nem a hiányzó alaptőkerészhez igazodik, hanem a nem teljesítő részvényes által vállalt vagyoni hozzájáruláshoz. Ennek következtében a részvénytársaság a tőkeleszállítás cégbírósági bejegyzését követően köteles kiadni a volt tagnak a korábban teljesített vagyoni hozzájárulásának a tagsági viszony megszűnése időpontjában fennálló értékét.

Ugyanezt az elvet kell alkalmazni akkor is, ha új részvények forgalomba hozatalával történő alaptőke-emelésre kerül sor: a felemelt alaptőkét csak akkor lehet részvényben megjeleníteni, ha annak teljes összege befizetésre került, és a tőkeemelést a cégjegyzékbe bejegyezték.

28 HARSÁNYI Gyöngyi: VIII. Részvénytársaság, 5. A részvény. In: MAJOROS Tünde (szerk.): Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben. Patrocinium. Budapest, 2016, 204-205.

o.

29 Ptk. 3:241-3:244. §

1.1.4. A vagyoni hozzájárulás szolgáltatásának nem teljesítése és hatása a jegyzett tőkére

Az a jogi helyzet, hogy a tag nem teljesíti a vagyoni hozzájárulását, a társaság *jegyzett tőkéjének szerkezetét, mértékét is érintheti*. Ez egyértelműen kifejezésre jut a *korlátozott felelősségű társaság* szabályainál, ugyanis az árverési vevő *kizárólag pénzbeli ellenszolgáltatást teljesít*, (függetlenül attól, hogy a volt tag apportszolgáltatást vállalt), és a befolyt vételárból kell a társaságnak a törzsbetét (pótbefizetés) be nem fizetett részére vonatkozó követelését kielégíteni. Úgyszintén ilyen helyzet alakulhat ki a *részvénytársaságnál*. Ez esetben is előfordulhat, hogy a tőkeszerkezetet érinti a jogi helyzet, hiszen – az apportszolgáltatás egyedi szolgáltatás jellegéből adódóan – harmadik személy nyilvánvalóan nem vállalhatja át a korábbi részvényes apportszolgáltatását, *a vagyoni hozzájárulás teljesítésének átvállalása az vagy más apporttárggyal történik vagy pénzbeli szolgáltatást jelent*.

Mint arra már utaltunk, amennyiben az árverés sikertelen, *az üzletrészt be kell vonni*, ezáltal csökken a társaság jegyzett tőkéje, korlátozott felelősségű társaságnál *a törzstőkét le kell szállítani*. Részvénytársaság esetében, ha a vagyoni hozzájárulás teljesítésének elmulasztása miatt szűnik meg a részvényesi jogviszony és más személy nem vállalja át a vagyoni hozzájárulás teljesítésének kötelezettségét, *az alaptőkét szintén le kell szállítani*.

1.2. A tagsági jogviszony megszűnése a gazdasági társaság jogutódlási helyzeteiben

A jogutódlásról történő döntés a gazdasági társaság legfőbb szervének hatáskörébe tartozik, amelyet közkereseti és betéti társaságnál egyhangú, míg korlátozott felelősségű társaságnál és részvénytársaságnál legalább háromnegyedes szótöbbséggel kell meghozni. A jogutódlási folyamatban szükségszerűen készítendő dokumentum, az átalakulási tervnek a tagok részére történő megküldéstől számított harminc napon belül van lehetősége a tagnak nyilatkozni arról, hogy nem kíván a jogutód tagjává válni. Ez a határidő nem jogvesztő és a tagot nyilatkozata sem köti mindaddig, amíg az átalakulásról a végleges döntésre nem kerül sor. Ha a tag *nem nyilatkozik*, jogszabálynál fogva *a jogutód társaság tagjává válik*. Ez az általános, jogi személyeknél megjelenő norma a gazdasági társaságok formaváltásánál, azaz az átalakulásnál, valamint az *egyesülésnél* érvényesül, míg a *szétválásnál eltérő* a jogi helyzet. Ha ugyanis a tag a döntéshozatalban nem vesz részt és nem ismerhető meg a szándéka sem, *kiválás* (beolvadásos kiválás) esetén úgy kell tekinteni, hogy a jogelőd *továbbműködő társaság tagja kíván maradni*, különválás (beolvadásos különválás) esetén pedig úgy, hogy *egyik jogutód társaságnak sem kíván a tagja lenni*.³⁰ A tagsági jogviszony ilyen helyze-

30 2013. évi CLXXVI. törvény egyes jogi személyek átalakulásáról, egyesüléséről, szétválásáról (továbbiakban: Átv.) 18. § (4) bekezdése. Megjegyezzük, hogy nyilvánosan működő részvénytársaság nem válhat szét [Ptk. 3:321. § (1) bek.]

tekben az átalakulás időpontjában *megszűnik*. Az átalakulás időpontja, azaz a tagsági jogviszony megszűnésének az időpontja a legfőbb szerv által meghatározott időpont, amely nem lehet korábbi, mint a jogelőd társaság törlésének napja, ennek hiányában a jogelőd cég törlésének a napja. Részvénytársaság átalakulásánál ettől kissé eltérő a helyzet, mert *a jogutód nyilvántartásba vételével válnak érvénytelenné a részvények*.

A tagsági jogviszony megszűnése *elszámolási kötelezettséget keletkeztet* a jogutód társaságnál a bejegyzését követő hatvan napon belül, kivéve, ha ettől eltérő megállapodást kötött a taggal. Ez alapján a tag az átalakuló gazdasági társaság vagyonaából olyan hányadra jogosult (ezt az átalakuló társaság vagyommérleg-tervezetében el is kell különíteni), mint amit a jogutód nélküli megszűnésnél igényelhetne.

2. A tagsági/részvényesi jogviszony szankciós megszűnése a gazdasági társaságokra vonatkozó általános szabályok alapján - kizárás

A Ptk. a Gt. korábbi szabályaihoz képest változásokat tartalmaz a tag kizárásáról rendelkező normákban. Kizárási per kétszemélyes társaságnál változatlanul nem indítható és nem zárható ki az a tag, aki a legfőbb szerv ülésén a szavazatok legalább háromnegyedével rendelkezik [Ptk. 3:107. § (1) bek.]. Ugyanakkor már lehetőség van arra is, hogy zártkörűen működő részvénytársaság a részvényes kizárására irányuló keresetet nyújtson be, a tilalom csak a nyilvánosan működő részvénytársaságnál maradt fenn.

A Civilisztikai Kollégiumvezetők 2014. május 21-23-ai Országos Tanácskozásának 1. állásfoglalása foglalkozott azzal a gyakorlatban is felmerülő kérdéssel: hogyan kell értelmezni a Ptk. Harmadik Könyvének a jogi személyek létrehozására és működésére alkalmazandó, a Ptk. 3:4. § (2) bekezdésében meghatározott diszpozitív szabályozás elsődlegességének az elvét. Milyen szempontok szerint kell vizsgálni a Ptk. egyes rendelkezéseit annak eldöntéséhez, hogy diszpozitív-e az adott rendelkezés, az eltérés törvényi tilalma hiányában.

A 4. állásfoglalás kifejezetten abban a kérdésben fogalmazott meg egyhangú álláspontot, hogy *nem rendelkezhet úgy a gazdasági társaság létesítő okirata, hogy kétszemélyes társaságnál is indítható kizárási per*, ugyanis a kizárásról a bíróság dönt és *a rendelkezés a bíróságra vonatkozik*. Ezért nem tartozik bele a tagok belső szabályozási körébe. Ezek miatt az okok miatt nem diszpozitív az a szabály sem, hogy az nyrt. részvényese – illetve az, aki a legfőbb szerv ülésén a szavazatok legalább háromnegyedével rendelkezik – nem zárható ki.

A Ptk. szigorítja a határozathozatalhoz szükséges szavazattöbbséget, mivel az összes tag legalább háromnegyedes szótöbbségéhez köti a kizárásra irányuló határozat meghozatalát, amely határozatban a kizárás okát is meg kell jelölni. A kizárás iránti perek szabályai a Ctv.71/A.§-ba kerültek beépítésre,³¹ de a Ptk.-ban meghatározott

31 2006. évi V. törvény (továbbiakban: Ctv.) A Ctv. helyébe lépő, a jogi személyek nyilvántartásáról és a nyilvántartási eljárásról szóló jogszabály is tartalmazza a kizárási perek

szempontok figyelembevételével kell a bíróságnak eljárnia, amennyiben a tagsági jogok gyakorlását – kérelemre – a jogerős döntéséig felfüggeszti. Erre csak akkor kerülhet sor, ha a tagsági jogok gyakorlása a társaság súlyos érdeksérelmével járna. Változást jelent a korábbi szabályokhoz képest az, hogy az ilyen jogi helyzet kihat a tag helytállási kötelezettségére, ugyanis a tagok egymás közötti viszonyában nem terheli a felfüggesztés ideje alatt keletkezett kötelezettség.

A Ptk. egyértelműen rendelkezik a kizárás joghatásáról, a társaság eredményes perindítása és ily módon *pernyerése esetén a tag tagsági jogviszonya megszűnik*.

A közkereseti, a betéti társaságnál, valamint a korlátolt felelősségű társaságnál a vagyoni hozzájárulás nem teljesítéséhez kapcsolódó tagsági jogviszony megszűnése esetére előírtak szerint kell eljárni. A tag kizárására is sor kerülhet olyan helyzetben, amikor még a vagyoni hozzájárulását nem, vagy nem teljes egészében teljesítette (mert arra még nem volt köteles a jogszabály, ill. létesítő okirat szerint), ilyen esetben a társaság – korábban kifejtett álláspontunk szerint – az árverésen nem szerezheti meg az üzletrészt. Ha ez a jogi helyzet nem áll fenn, akkor annak nem látjuk akadályát, ha a saját üzletrész megszerzésének egyéb feltételei teljesülnek.

Nem egyértelmű számunkra, hogy tudatos volt-e a jogalkotó szándéka, amikor *nem rendelkezett a kizárt részvényes tulajdonában volt részvény jogi sorsáról*, vagy egyszerűen a jogi szabályozás azért hiányzik, mert újszerűen szabályozza és teszi lehetővé a zártkörűen működő részvénytársaságnál a részvényes kizárását, de nem „gondolta” végig a részvény jogi sorsát.

A Ptk. rendelkezésének hiányában felmerül a kérdés, hogy *a volt részvényes részvényeit értékesítheti-e* a társaság. Véleményünk szerint a szabályozás diszpozitív jellegéből adódik, hogy akár erre is sor kerülhet, ha ezt a lehetőséget az alapszabály rögzíti. Ezt különösen azért gondoljuk így, mert a tőkeleszállítás kötelezettségét e jogi helyzetre nem írja elő a Ptk., hiszen – mint megjegyeztük – ezzel a jogi helyzettel a részvénytársaság szabályainál egyáltalán nem „foglalkozik”. Ha a volt részvényes részvénye nem értékesíthető, a Ptk. szabályai alapján egyedüli megoldásként ez esetre a *tőkeleszállítás kötelezettsége adott*, amely eljárásban a részvény bevonásra kerül. Felmerülhetne az „uratlan” részvény saját részvényként történő megszerzésének a lehetősége – hasonlóan a korlátolt felelősségű társaság árverésen történő üzletrész szerzéséhez –, ha erre a feltételek adottak a társaságnál. Fontos azonban utalni arra, hogy a részvénytársaság az alapítás vagy az alaptőke felemelése során nem szerezheti meg saját részvényeit, továbbá tilos azoknak a részvényeknek a megszerzése, amelynek a névértékét (kibocsátási értékét) nem fizették be vagy a rendelkezésre bocsátása nem történt meg [Ptk. 3.222. § (2) és (3) bek.].³²

alapvető szabályait („45. A gazdasági társaság és a szövetkezet tagjának kizárása iránt indított per 151. §”).

32 A saját részvény szabályozásának változásait elemzi HARSÁNYI Gyöngyi tanulmányában. DR. HARSÁNYI Gyöngyi PhD: A saját részvény szabályozásának változásai. In: PROF. DR.

Kiemeljük, hogy amíg a tag/részvényes a vagyoni hozzájárulás nem-teljesítése esetén szerződésszegéssel okozott kárfelelősséggel tartozik a társaság irányában, a kizáráshoz nem rendeli ezt a szankciót a Ptk. Ennek ellenére a kizárást okozó magatartás mindenképpen szerződésszegő magatartás és kárfelelősségi jogkövetkezménye is lehet a társaság irányában. Az ezzel kapcsolatos jogvita azonban nem képezi a kizárási per részét, mivel a tag kizárása iránti kereset más keresettel nem kapcsolható össze.³³

3. Tagsági/részvényesi jogviszony kényszerű megszűnésének különös szabályai

3.1. Közkereseti és betéti társaság

- a) A tagsági jogviszony megszűnése bekövetkezhet „kényszerű” módon akkor is, ha a társaság másik tagja súlyos szerződésszegő [3:147. § (2) bek.] és a tag emiatt a felmondás jogával él. Bár a jogviszony megszűnése a tag akarathatározásának a következménye, de mégis kényszerűen hat rá a másik tagi magatartás.
- b) További „kényszerű” megszűnést eredményezhet, ha a taggal szemben kizáró vagy összeférhetlenségi ok áll fenn (pl. megsérti a társulási korlátozást). Bár a Ptk. összeférhetlenségi okot nem határoz meg, de nem látjuk akadályát annak, hogy a társasági szerződésben ilyen okokat meghatározzanak a tagok.

Ezek a helyzetek is elszámolási igényt keletkeztetnek a társaság irányában.

- a) *Részben vagy egészben – tág értelemben felfogva – „kényszerű” alanyváltozást eredményezhet a tagsági jogviszonyban a házastársi vagyontársaság vagy házastársi közös vagyon megosztása, amely jogcímen a nem tag házastárs taggá válhat.* Ezt kényszerű alanyváltozásnak tekinthetjük még akkor is, ha a házastársak megállapodása eredményezi, de különösen akkor, ha bírósági ítéleten alapul. A társaság személyegyesítő jellege következtében az alanyváltozás csak a tagok kontrolljával, akkor következhet be, ha a társasági szerződést ennek megfelelően módosítják (egyhangú határozatukkal).³⁴ Ez a jogi helyzet a társasági érdekeltségben „különös jogutódlást” is eredményezhet, mert – annak ellenére, hogy ezt a lehetőséget a Ptk. nem szabályozza – sor kerülhet akár a vagyoni betét felosztására és ennek következtében nem szűnik meg a tag tagsági jogviszonya, csak „csonkul” a volt házastárs által megszerzett vagyonrészrel.

MISKOLCZI BODNÁR Péter – DR. GRAD-GYENGE Anikó PhD (szerk.): „Megújulás a jogi személyek szabályozásában” Tanulmányok az új Ptk. köréből. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum IX., Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2014, 136-145. o.

33 Ctv. 71/A. §. Ezt tartja fenn az új szabályozás is.

34 A tagok részéről a nyilatkozat megtagadása nem minősülhet joggal való visszaéléssel és az bírósági ítélettel nem pótolható. (BH2013. 70 II.)

- b) Bár a tanulmány elején úgy nyilatkoztunk, nem kívánunk kitérni azokra a jogi helyzetekre, amikor a tag hitelezője által indított eljárás eredményeként kerül sor a tagsági jogviszony megszűnésére, a közkereseti és a betéti társaságnál ez alól mégis kivételt teszünk. Ennek oka, hogy az *anyagi jogi szabályok* biztosítják a *hitelezőnek azt a jogát*, hogy megszüntesse a végrehajtási eljárásban az adósának, azaz a társaság tagjának a jogviszonyát, mégpedig sajátos módon; mintegy a társasági jogviszonyba *kvázi „belépve” gyakorolhatja az adós tag helyett a rendes felmondás jogát*, azaz egyoldalú jognyilatkozattal *előidézheti a tagsági jogviszony „kényszerű” megszűnését.*³⁵ A Vht.³⁶ szerint, ha az adósnak közkereseti, illetve betéti társaságban vagyონrésze van, a végrehajtó tájékoztatja a végrehajtást kérőt (tagi hitelezőt) arról, hogy az adós tag helyett a rendes felmondás jogát gyakorolhatja. Ha a végrehajtást kérő a felmondást tartalmazó nyilatkozatát a végrehajtónak átadta, a végrehajtó megküldi azt a gazdasági társaságnak, egyúttal az adósnak a társasággal szemben a tagsági jogviszony megszűnése miatt fennálló követelését lefoglalja (Vht. 110-113. §). Ennek eredményeként alakul ki az elszámolási helyzet, a hitelező a tagnak kiadandó vagyónhányadból elégítheti ki a követelését.

3.2. Korlátolt felelősségű társaság

- a) Ennél a társasági formánál is számolnia kell a társaságnak és a tagnak azzal, hogy ha a tag az üzletrészt a házastársi közös vagyónból szerezte, akkor a bíróságnak hatásköre van az erre irányuló kérelem esetén a *nem tag házastársnak a társasági szerződésnek az üzletrész átruházására vonatkozó szabályai szerint üzletrészt vagy üzletrészhányadot juttatni*. Nem lenne akadálya annak sem, hogy társasági jogilag a volt házastársak *közös tulajdonába* kerüljön az üzletrész, de ennek gyakorlati alkalmazására nem sok esélyt látunk. Az is előfordulhat, hogy mindkét házastárs tagja a társaságnak, de azok – alapvetően az üzletrész alapját képező törzsbetétekből adódóan – eltérő mértékűek. Ilyen esetben is az üzletrész felosztás lehetőségével korrigálva valósulhat meg a vagyónközösséghez tartozó üzletrészek házastársak közötti megosztása az üzletrészek tekintetében.³⁷ HARSÁNYI Gyöngyi szerint, ha a társasági szerződés kizárja az üzletrész átruházást, vagy a társaság beleegyezéséhez köti, *„ez kiterjed a családjogi jogcímen történő juttatásra is”*.³⁸ Ilyen eset-

35 Ez a lehetőség a hitelezőt már az 1875. évi XXXVII. törvénycikk (kereskedelmi törvény) 101. §-a alapján is megillette.

36 A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (továbbiakban: Vht.) 132/A. § (1) bekezdése

37 EBH 2051/2009

38 HARSÁNYI Gyöngyi: VII. Korlátolt felelősségű társaság, 9. Az üzletrész felosztása. In: MAJROS Tünde (szerk.): Gazdasági társaságok a Polgári Törvénykönyvben. Patrocinium. Budapest, 2016, 171. o.

ben az üzletrész másokat megelőző megszerzéséhez fűződő jogok (pl. a tagokat megillető elővásárlási jogok) nem érvényesülnek, és nem követelmény az, hogy csak olyan üzletrész szerezhető meg, amelyre vonatkozóan a törzsbetét teljes összegét befizették. Ezeket a szabályokat rendeli alkalmazni a Ptk. akkor is, ha a házastársi közös vagyon megosztásáról a házastársak az üzletrész vonatkozásában megállapodtak (Ptk. 3:172. §).

- b) Az üzletrész bevonása a Ptk. szerint bizonyos esetekben kötelezettsége a társaságnak, de arról egyéb esetben is dönthet a taggyűlés. A Ptk. elhagyta azt a korábbi szabályt, miszerint az üzletrész bevonására csak akkor kerülhet sor, ha azt a társasági szerződés kifejezetten megengedi (kivételként szabályozta a tagsági jogviszony vagyoni hozzájárulás nem teljesítése miatti megszűnését, valamint a tag kizárása esetén a sikertelen árverést követően). Az érintett tag beleegyezésének szükségességét is előírta, kivéve azt az esetet, ha a bevonás feltételeit a társasági szerződés már akkor is tartalmazta, amikor a tag az üzletrészét megszerezte. Az üzletrész bevonásának a következménye, hogy a *bevont üzletrész jogosultjának tagsági jogviszonya megszűnik*, ezért a megváltozott jogi szabályozás ellenére is úgy gondoljuk, a tagsági jogviszony ilyen jogcímen történő, kényszerű (szankciós) megszüntetésére csak és kizárólag a tag beleegyezésével kerülhet sor.

3.3. Részvénytársaság

- a) A részvényesi jogviszony sajátos megszűnésére kerülhet sor olyan esetben is, amikor a *részvénykibocsátáshoz a jogalkotó az érvénytelenség jogkövetkezményét fűzi*. HARSÁNYI Gyöngyi tanulmányában elemzi az érvénytelenség speciális szabályait az értékpapírokkal kapcsolatban, megállapítva, hogy mind a nyilvános, mind a zártkörű kibocsátáshoz *„a semmisség jogkövetkezményét fűzi a jogalkotó”*, ha a kibocsátás során nem a jogszabályban előírtak szerint járnak el.³⁹ Az érvénytelenségi ok felmerülhet mind a kibocsátó, mind a befektető oldalán (pl. nem az előírt formában tesz nyilatkozatot, valótlan adatokat tüntet fel stb.). Vizsgálja továbbá az érvénytelenséget a bennfentes kereskedelem körében. A tanulmány óta hatályos, közvetlenül alkalmazandó európai norma szerint tilos a bennfentes kereskedelem és a bennfentes információk jogosulatlan közzététele, amelynek jogkövetkezménye az ily módon szerzett részvények vonatkozásában is a semmisség lehet. HARSÁNYI Gyöngyinek a korábbi szabályok alapján tett megállapítása a hatályos normák⁴⁰ alapján is helytálló lehet: *„...az ügyletek tekintetében nem*

39 HARSÁNYI Gyöngyi: Az érvénytelenség speciális szabályozása az értékpapírjog területén. In: NOCHTA Tibor – FABÓ Tibor – MÁRTON Mária (szerk.). Ünnepi tanulmányok Kecskés László professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2013. 255-264. o.

40 Az Európai Parlament és a Tanács 596/2014/EU rendelete (2014. április 16.) a piaci

mondja ki konkrétan a semmisséget, álláspontom szerint azt a jogalkotói akaratot közvetíti, hogy bírói út igénybevétele szükséges az érvénytelenség, ezen belül is a semmisség kimondására.”

- b) Részvénytársaságnál sem gyakorolható kényszerűen a *részvény bevonásával* a részvényesi jogviszony megszüntetése, de ha az alapszabály meghatározott feltételek bekövetkeztek esetére a részvények bevonását és az alaptőke leszállítását az érintett részvénytársaságba tartozó részvények kibocsátását megelőzően előírta, akkor nincs szükség közgyűlési határozatra, a tőkeleszállítás tekintetében, az igazgatóság jogosult erről dönteni [Ptk. 3:309. § (1) bek.].

Minden egyéb esetben az alaptőke leszállításáról a közgyűlés dönt és a határozat érvényességéhez az is szükséges, hogy *az érintettnek minősülő részvényfajta vagy részvényosztály részvényesei az alapszabályban meghatározott módon a döntéshez külön hozzájáruljanak* [Ptk. 3:309.§ (5) bek.]. Az alaptőke leszállításának oka lehet a részvénytársaságnál is tőke kivonás, veszteségrendezés vagy a saját tőke más elemeinek növelése. A tőkeleszállítás megvalósítható a részvények számának az alapszabályban meghatározott módon történő csökkentésével, de végrehajtható oly módon is, hogy egyes részvények megszűnnek, mások változatlan névértékkel megmaradnak, vagy akár a kettő kombinációjával is. *Az alapszabályban kell meghatározni, hogy melyik részvény kerül bevonásra, amely a részvényesi jogviszony megszűnését eredményezi.*

Csak a cégbejegyzés után szabad kifizetést teljesíteni vagy a még be nem fizetett, ill. még nem szolgáltatott nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás teljesítését elengedni (Ptk.3:137. §).

4. Összegző gondolatok

Az előzőekben kifejtettekkel azt kívántuk alátámasztani, hogy a gazdasági társasági tagsági/részvényesi jogviszony fenntartása körében találkozunk olyan kényszerű helyzetekkel, amelyek megakadályozhatják a tagsági jogviszony fenntartását egy adott gazdasági társaságban. Ez bekövetkezhet a tag magatartásával (pl. szerződésszegés) összefüggésben, de annak akaratán kívüli okból is (pl. a tag által nem kívánt jogutódlás okán). Ilyen helyzetekben sem sérülhet a tag/részvényes társasági érdekességhez/üzletrészhez/részvényhez kapcsolódó vagyoni jogosultsága, amely az elszámolás iránti igényben testesül meg.

visszaélésekről (piaci visszaélésekről szóló rendelet), valamint a 2003/6/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2003/124/EK, a 2003/125/EK és a 2004/72/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről.

